

Depository

SHL
WITHDRAWN

Digitized by the Internet Archive
in 2026

ГОДИШНИКЪТ

НА НАРОДНАТА

БИБЛИОТЕКА ВЪ

ПЛОВДИВЪ

СОФИЯ — SOPHIA
ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА — IMPRIMERIE D'ETAT
1925

ГОДИШНИКЪ

НА

НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА ВЪ ПЛОВДИВЪ

1923

ANNUAIRE

DE LA

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE À PLOVDIV

1923

9974

Редакторъ **Б. Дяковичъ**, директоръ на библиотеката и музея
Rédacteur **B. Diakovitch**, Directeur de la Bibliothèque et du Musée

Съдържание — Table des matières

Официална част — Partie officielle

	Стр. — P.
Лѣтопиена бележка — Notice historique	7
Персоналъ — Personnel	7
Сграда — Bâtiment	10
Канцеларска служба — Chancellerie	11
Стопанство — Budget	12

I. Библиотека — Bibliothèque

А. Отдѣлъ за ръкописи — Section des manuscrits	15
Б. Отдѣлъ за печатни произведения — Section des imprimés	18

Книженъ имотъ — Dépôts

Книги — Livres	18
Дубликати — Duplicata	20
Разпредѣление книгитѣ по езици — Répartition des livres par langues	22
Периодическитѣ издания по езици — Répartition des périodiques par langues	23
Обща таблица за книжния имотъ — Tableau général des dépôts par langues	24
Класификация на книгитѣ — Classification des livres	25
Разпредѣление на книгитѣ по езици — Répartition des livres par langues	26
Разпредѣление на книгитѣ на оригинални и преводни — Répartition des livres en originaux et de traduction	27
Разпредѣление на книгитѣ по форматъ — Répartition des livres par format	28
Разпредѣление на книгитѣ по страници — Répartition des livres par pages	29
Разпредѣление на книгитѣ по градове и предмети — Répartition des livres par villes et matières	30
Разпредѣление на книгитѣ по цена — Répartition des livres par prix	32
Периодически издания — Périodiques	33
Списания — Revues	34
Вестници — Journaux	55
Списания и вестници на чужди езици — Revues et journaux rédigés en langues étrangères	94

Класификация на бълг. периодически издания излѣзли презъ 1923 — Classification des périodiques parus pendant 1923:

По време на издаването — Par mode de périodicité	97
По цена — Par prix	98
По година на основаването — Suivant l'année de leur fondation	98
По съдържание — Par matière	99
По окръжи — Par départements	99
По градове и села — D'après les lieux de publication	100
Иностранни периодически издания — Périodiques étrangers	101

В. Библиографски отдѣлъ — Partie bibliographique	103
Каталози — Catalogues	103
Инвентари и регистри — Inventaires et registres	103
Дейность на Постоянния Комитетъ — Oeuvre du Comité Permanent	104

Статистика — Statistique

Читалня — Salle de lecture	111
Читатели по занятие — Nombre des lecteurs par profession	112
Заетитѣ книги по предметъ — Nombre des livres par matières	113
Четенитѣ периодически издания извънъ изложениѣ — Nombre des périodiques en dehors des courants	114
Четенитѣ периодически издания по езици — Nombre des périodiques par langues	114
Заетитѣ книги и периодически издания по езици — Nombre des livres et des périodiques lus par langues	115
Читатели на текущитѣ периодически издания въ читалнята — Nombre des lecteurs des périodiques courants	116
Домашенъ прочитъ — Prêt à domicile	116
Читатели по занятие — Nombre des lecteurs par profession	117
Заетитѣ книги по предметъ — Nombre des livres prêtés par matière	118
Четенитѣ периодически издания — Nombre des périodiques prêtés	120
Четенитѣ периодически издания по езици — Nombre des périodiques lus par langues	120
Заетитѣ книги и периодически издания по езици — Nombre des livres et des périodiques lus par langues	121
Кой какво е чело презъ 1923 г. — Nombre des lecteurs, par profession, et des livres, par matière, qu'ils ont lus pendant 1923	122
Списъкъ на автори четени презъ годината — Liste des auteurs lus pendant l'année	124

II. Музей — Musée

Археологически отдѣлъ — Section archéologique	127
Списъкъ на старинитѣ придобити презъ 1923 год. — Liste des antiquités acquises pendant 1923	128
Списъкъ на старинитѣ въ музея — Liste des antiquités au Musée	129
Нумизматиченъ отдѣлъ — Section numismatique	129
Списъкъ на монетитѣ придобити презъ 1923 год. — Liste des monnaies acquises pendant 1923	130
Списъкъ на монетитѣ въ музея — Liste des monnaies au Musée	131
Художественъ отдѣлъ — Section Beaux-Arts	133
Посетители — Visiteurs	134
Дарители — Donateurs	136

Научна часть — Partie scientifique

Проф. Б. Филовъ — B. Filov — Шлемътъ-маска въ музея при Пловдивската народна библиотека	139
Б. Дяковичъ — B. Diakovitch — Тракийска колесница при с. Могилово — Le char thrace de Moguilovo	151
Проф. Г. И. Кацаровъ — G. I. Kazarov — Антични паметници въ България — Monuments antiques de Bulgarie	197
Б. Дяковичъ — B. Diakovitch — Военна диплома отъ с. Брѣстовица — Diplôme militaire de Brestovitz	207
Н. Райновъ — N. Raïnov — Копривщенски надгробни кръстове, плочи и зидани извори — Les croix et les dalles funéraires de Koprivchtitza	213
Б. Дяковичъ — B. Diakovitch — Сбирка Д-ръ Ив. Назлъмовъ — Collection D-r Iv. Nazlmov	285

ОФИЦИАЛНА ЧАСТЬ

PARTIE OFFICIELLE

Лѣтописна бележка — Notice historique

Смѣтамъ за свой служебенъ дългъ да отбележа въ лѣтописитѣ на нашата Народна библиотека-музей посещението, съ което я удостоиха на 1 Априлъ **Негово Величество Царя на Вѣлгаритѣ и Т. Ц. В. Княгинитѣ Евдокия и Надежда.**

Негово Величество Царѣтъ, вече отъ по-рано запознатъ съ сбиркитѣ на библиотеката и особно на музея, самъ обясни на воденитѣ отъ него височайши гостенки значението на по-ценнитѣ археологически паметници.

Т. Ц. В. Княгинитѣ съ особенъ интересъ се спираха предъ всѣки по-забележителенъ предметъ отъ музейнитѣ сбирки и съ внимание изслушваха обясненията, които имъ даваха ту августейшиятъ имъ братъ, ту директорѣтъ. Най-голѣмъ интересъ възбуди у тѣхъ сребърната маска на незнайния още тракийски вождъ.

На излизане отъ музея както Н. В. Царѣтъ, така и Т. Ц. В. Княгинитѣ благоволиха да се разпишатъ въ общия регистръ на посетителитѣ, а при сбогуване съ директора изказаха на последния своето задоволство отъ сбиркитѣ и реда въ народното учреждение.

* * *

Споредъ чл. 423 отъ Закона за Народното Просвѣщение Народната библиотека—музей въ Пловдивъ има следнитѣ три отдѣла:

- а) За ръкописи и старопечатни книги;
- б) За печатни произведения;
- в) Археологически музей.

Първитѣ два отдѣла съставятъ собствено библиотеката, а въ третия отдѣлъ се групиратъ всичкитѣ музейни сбирки. Въ този редъ и ще изложа своитѣ бележки за хода на работитѣ въ нашето учреждение презъ изтеклата 1923 година, като дамъ предварително нѣкои общи за него сведения.

I. Персоналъ — Personnel

Броятъ на държавнитѣ служители въ библиотеката презъ отчетната година се е движилъ между 16—19. По-голѣма прегледностъ за персонала въ края на 1923 година ни дава следната таблица:

Таблица за персонала презъ 1923 год. — Liste du personnel pendant 1923

№ по редъ	Име и презиме	Родно мѣсто	Дата на рождението	Образование	Каква служба изпълнява	Отъ кога изпълнява службата	Колко дни е билъ въ отпускъ
1	Борисъ Дяковичъ . . .	Болградъ	1. III. 1868	Висше	Директоръ	1. IV. 1901	30
2	Николай Райновъ . . .	София	1. I. 1889	"	Главенъ библиотекаръ	3. XI. 1922	30
3	Райна Николова . . .	Пловдивъ	22. VIII. 1891	Учителски институтъ	Пазителъ	13. XII. 1918	30
4	Васила Спасова . . .	Т.-Пазарджикъ	20. II. 1899	"	"	1. VII. 1922	30
5	Сия Бояджиева . . .	Казанлъкъ	2. VIII. 1899	"	"	1. XI. 1923	—
6	Куна Енчева . . .	Сопотъ	22. X. 1892	Средно	"	17. II. 1923	30
7	Русинъ Д. Филиповъ . .	с. Горна-Махала (Карлов.)	18. X. 1888	"	"	12. XI. 1923	—
8	Констан. Г. Недѣлчевъ .	с. Дѣдово (Пловдивско)	28. II. 1900	"	"	19. V. 1922	25
9	Динчо Спасовъ . . .	с. Стрелча (Панагюрско)	8. X. 1872	II кл. на средно училище	Секретарь-счетоводитель	1. IV. 1919	—
10	Беню Н. Беневъ . . .	с. Стрелча (Панагюрско)	6. VI. 1885	"	Писаръ	1. IV. 1922	30
11	Димитъръ Геневъ . . .	Копривищица	12. II. 1869	"	Градинарь	19. X. 1922	—
12	Рангелъ Илиевъ . . .	Пловдивъ	12. XI. 1874	Първоначално	Прислужникъ	16. I. 1919	30
13	Георги Н. Тарашановъ .	с. Селджиково (Пловдив.)	18. XII. 1860	"	"	7. VI. 1923	—
14	Ив. Ц. Арбалчевъ . . .	Пловдивъ	12. III. 1881	"	"	1. VII. 1920	—
15	Стоилъ Р. Чочулски . .	Копривищица	27. III. 1894	"	"	2. VIII. 1923	—
16	Недѣлчо Г. Табаковъ .	с. Стрема (Пловдивско)	8. V. 1897	II-о отдѣление	Ноцентъ пазачъ	1. X. 1922	10
17	Рашко Ив. Балабановъ .	Калоферъ	20. VII. 1864	Първоначално	"	2. III. 1923	—
		Панагюрище		"	"		

Презъ цѣлата 1923 год. станаха следнитѣ промѣни въ персонала:

1. Съ заповѣдь № 78 отъ 6. I. на г. Министра на Народното Просвѣщение сж уволнени пазителкитѣ Бѣла Тодорова и Куна Енчева по бюджетни причини;

2. По-после съ заповѣдь № 658 отъ 12. II. на г. Министра Куна Енчева наново е назначена за пазителка на вакантно мѣсто;

3. Съ заповѣдь № 657 отъ сжщата дата е уволненъ пазителътъ Игнатъ Б. Фурнаджиевъ по подаване оставка;

4. Съ заповѣдь № 5585 отъ 6. X. на г. Министра на Народното Просвещение е уволнена пазителката Невѣна Шикова по подаване оставка;

5. Съ заповѣдь № 6793 отъ 9. XI. на г. Министра е уволненъ отъ 1 сжщи м. пазителътъ Ст. Ив. Чучевъ по подаване оставка;

6. Съ заповѣдь № 6793 отъ 9. XI. на сжщия е назначенъ Русинъ Д. Филиповъ за пазител на вакантно мѣсто;

7. Съ заповѣдь № 51 отъ 30. XII. 1922 г. на г-на Директора на библиотеката е уволнена отъ 1 Януарий 1923 г. прислужницата Екатерина Бенева по подаване оставка и на нейно мѣсто е назначена за прислужница Иванка Иванова;

8. Съ заповѣдь № 7 отъ 1. II. е уволнена Иванка Иванова въ интереса на службата;

9. Съ заповѣдь № 8 отъ сжщата дата е назначена за прислужница Дейка Семкова;

10. Съ заповѣдь № 10 отъ 7. II. на г-на Директора сж уволнени нощния пазачъ Никола Петковъ, защото е предаденъ на сждебнитѣ власти за кражба на дърва отъ библиотеката, и прислужниците Петко Н. Маджаровъ и Петъръ Атанасовъ — въ интереса на службата;

11. Съ заповѣдь № 11 отъ 8. II. е назначенъ за прислужникъ Иванъ Ц. Арбалиевъ, който по-после съ заповѣдь № 15 отъ 31. III. е уволненъ по подаване оставка, а на 1. VII. съ заповѣдь № 31 наново е назначенъ за прислужникъ;

12. Съ заповѣдь № 13 отъ 1. III. е назначенъ за прислужникъ Александръ Аргировъ, а съ заповѣдь № 27 отъ 4. VI. е уволненъ както той, така и прислужницата Дейка Семкова по самоволно напушане службата;

13. Съ заповѣдь № 14 отъ 2. III. е назначенъ Рашко Ив. Балабановъ за нощенъ пазачъ;

14. Съ заповѣдь № 20 отъ 1. V. е назначенъ за прислужникъ Никола Христовъ, а по-после съ заповѣдь № 32 отъ 6. VII. е уволненъ по подаване оставка;

15. Съ заповѣдь № 28 отъ 7. VI. е назначенъ за прислужникъ Георги Н. Тарашановъ и

16. Съ заповѣдь № 33 отъ 2. VIII. е назначенъ за прислужникъ Стоилъ Р. Чочулски.

II. Постояненъ Комитетъ — *Comitet permanent*

При библиотеката-музей, съгласно чл. 416 отъ Закона за Народното просвѣщение, подъ председателството на директора, функционира Постояненъ Библиотеченъ комитетъ, съставенъ отъ директора, главния библиотекаръ и отъ две вещи лица отъ специалностъ незастѣпена въ библиотеката-музей, назначавани, споредъ § 43 отъ Правилника за народната библиотека въ Пловдивъ, отъ господина Министра по предложение на директора.

Въ края на изтеклата 1923 година Библиотечния комитетъ се състоеше отъ следнитѣ лица:

1. Борисъ Дяковичъ, директоръ на библиотеката-музей, председателъ на комитета, археологъ;

2. Николай Райновъ, главенъ библиотекаръ, членъ-секретаръ на комитета, писателъ и художникъ;

3. Леонидъ Спасовъ, директоръ на Пловдивската мъжка гимназия, членъ на комитета, филологъ;

4. Стоянъ Н. Шишковъ, учителъ въ Пловдивския френски колежъ, членъ на комитета, етнографъ.

III. Сграда и вътрешно устройство — *Bâtiment et organisation intérieure*

Въпросътъ за разширение на библиотечното здание, който редъ години занимаваше библиотечната управа, и презъ изтеклата година бѣ предметъ на особни грижи. По настояване на директора на библиотеката, Господинъ Министра на Народното Просвѣщение съ заповѣдъ отъ 27 Септемврий 1923 г. подъ № 5314 назначи комисия въ съставъ: 1) председателятъ на Окръжната постоянна комисия; 2) председателятъ на тричленната общинска комисия; 3) държавния архитектъ; 4) окръжния финансовъ началникъ и 5) директорътъ на Пловдивската Народна Библиотека, на която възложи задачата да проучи повдигнатия отдавна въпросъ за отстъпване зданието на Пловдивското бирничество на Пловдивската библиотека-музей. Тази комисия се събра въ библиотеката на 12 Октомврий и констатира факта, че сегашното помѣщение на библиотеката-музей действително е твърде тѣсно, и че е належаще да се присъедини къмъ нея съседното помещение на държавнитѣ бирници, което и по стилъ и по вътрешно устройство напълно подхожда за музей. Оставаше само да се намери помѣщение за държавнитѣ бирници. За тази целъ комисията възложи на членоветѣ си г. г. окръжния финансовъ началникъ и държавния архитектъ да обхождатъ града и да намерятъ подходяще здание, но какво е направено по-нататъкъ не може да се знае, защото и до сега не е постъпилъ никакъвъ протоколъ отъ споменатата по-горе комисия.

Помѣщението на библиотека-музей има нужда отъ много поправки и преправки. Всичкитѣ нужди отъ редъ години насамъ изброявамъ въ

годишниците на библиотеката и ги съобщавам на надлежните технически власти; за това не намирам за нужно да ги изтъквам и тукъ. Необходимо е, прочее, тукашните технически власти да вземат всички мърки, да се ремонтира библиотечната сграда така, както съмъ указалъ съ редъ писма.

IV. Канцеларска служба — Chancellerie

Книжата въ архивата на библиотеката сж разпредѣлени по дѣла така, както е било и презъ миналитѣ отчетни години.

Тия книга, споредъ съдържанието си, сж разпредѣлени на 9 дѣла съ отдѣлни преписки, отъ които лесно може да се проследи развоая на известенъ въпросъ отъ началото до края.

Дѣлата за всичкитѣ години сж съшити, описани, провѣрвени и завѣрени, съ изключение на дѣлата отъ последнитѣ две години, — голѣмитѣ усложнения и формалноститѣ, които отъ нѣкоя и друга година насамъ се създадоха по службата на счетоводството, домакинството и въобще по стопанисването на учреждението, не даватъ на секретаря на библиотеката свободно време да нареди архивата.

Дѣлата на библиотеката презъ отчетната 1923 год. съдържатъ:

Изходящи писма — <i>Papiers sortants</i>		Писма
Дѣло		
№ 1.	Наредба на библиотеката и промѣна въ нейния персоналъ. Отчети и статистика	145
№ 2.	Преписка съ административнитѣ власти и частни лица по приложение Закона за депозиране печатни произведения въ Народнитѣ библиотеки	12
№ 3.	Преписка и смѣтки съ книжари и тѣхни комисионери. Списъци на книги, списания и пр. Конфискувани залози и наложени глоби	33
№ 4.	Преписка съ Народната библиотека въ София	6
№ 5.	Ведомости и оправдателни документи	204
№ 6.	Окржжни предписания и преписка по тѣхъ	7
№ 7.	Разни преписки	178
№ 8.	Особно дѣло, въ което се пазятъ черновкитѣ отъ прашанитѣ въ Върховната См. Палата описи и по единъ екземпляръ отъ актоветѣ за унищоженитѣ инвентарни предмети	—
№ 9.	Архивъ на Археологическия музей при библиотеката	31
Всичко изпратени писма		616

Входящи писма — <i>Papiers entrants</i>		Писма
Дѣло		
№ 1	съдържа	138
№ 2	"	4
№ 3	"	76
№ 4	"	32
№ 5	"	147
№ 6	"	48
№ 7	"	57
№ 8	"	—
№ 9	"	30
Всичко получени писма		532

Вънъ отъ означенитѣ по-горе преписки, презъ отчетната година сж издадени 44 заповѣди по управлението на учреждението и движението на неговия персоналъ.

V. Стопанство — Budget

Презъ отчетната година библиотеката-музей е получила за своитѣ потрѣби следнитѣ суми:

1. Заплата на личния съставъ по гл. XIII, § 100 на общия държавенъ бюджетъ по Мин. Нар. Просв — Appointements . . .	154,766·78 лв.
2. Добавъчно възнаграждение на сжщия по гл. XV, § 144 на сжщия бюджетъ — Récompenses	128,519·86 лв.
3. Канцеларски потрѣби, печатане годишници, ведомости, бланки, формуляри и пр.; миене, дезинфекция, пощенски разноски, абонаментъ на телефонъ и пр. по гл. XIII, § 101 на сжщия бюджетъ — Frais de chancellerie	8,922·70 лв.
4. Отопление и освѣтление по гл. XIII, § 102 на сжщия бюджетъ — Chauffage et éclairage	55,000·00 лв.
5. Купуване и поправяне на покжщина, малки поправки и приспособления на зданията и сбиркитѣ по гл. XIII, § 103 на сжщия бюджетъ — Achat et réparation des meubles	16,045·00 лв.
6. Формено облекло и обувки на прислужниците по гл. XIII, § 106 на сжщия бюджетъ — Uniformes des gens de service	4,000·00 лв.
7. Купуване и подвързване на книги, ржкописи, списания, вестници, стари портрети, гравюри, щампи, картини и разноски по пренасянето имъ по гл. XIII, § 105 на сжщия бюджетъ — Achat et reliure des livres, journaux, manuscrits etc.	143,573·75 лв.
8. Събиране, ѳткупуване и пренасяне на старини, както и разноски по тѣхното нареждане и поддържане по гл. XII, § 95 на сжщия бюджетъ — Musée archéologique	37,960·00 лв.
9. Възнаграждение на членоветѣ отъ библиотечния комитетъ по гл. XV, § 144 на сжщия бюджетъ — Récompense des membres du Comitet Permanent de la Bibliothèque	125·00 лв.
Всичко . .	548,913·09 лв.

Въ разхода 8922·70 лв. за канцеларски потрѣби не влиза сумата, която предстои да се изплати за отпечатването на годишника за 1922 година, което сега се извършва отъ Държавната печатница и което ще костува около 90—95 хиляди лева.

Въ разхода 55000 лв. за отопление и освѣтление влиза и сумата 33500 лв., която се дължи срѣщу доставенитѣ дърва и която още не е отпущната отъ Министерството.

Въ разхода 143573·75 лв. за купуване и подвързване на книги и пр. влиза и сумата 30065 лв., която се дължи за подвързия на книги.

Състоянието на фонда за наложенитѣ глоби и конфискувани залози, образуванъ съгласно заповѣдь № 40 отъ 1919 г., е следното:

Постжпили и сж записани въ специалната книга за този фондъ 8822·70 лв. отъ продажба чрезъ търгъ на 7. X. 1922 год. книженъ

сметъ и др. 10700 лв. — или всичко 19522·70 лв., които сж на лице въ касата: 10098·70 въ документи и 9424 лв. въ наличностъ, внесени на хранение въ Б. Н. Банка срещу безлихв. смѣтка № 5340.

Касата на библиотелата, както и всички счетоводни книги сж държани въ исправностъ и водени най-редовно.

Презъ отчетната година на учреждението се набавиха само 29 м. козиняви пжтеки за 5120 лева (инвентаренъ № 259) и 4 глинени саксии за 240 лева (инвентаренъ № 260).

Библиотека — Bibliothèque

А

Отдѣлъ за ръкописи и старопечатни книги. — Section des manuscrits et des incunables

Презъ отчетната 1923 година въ отдѣла постъпиха нѣколко ръкописи, старопечатни книги и документи, нѣкои отъ които иматъ не малко значение за науката изобщо и за миналото на нашия народъ частно. Всичко постъпиха 29 ръкописа и старопечатни книги и други паметници, всички вписани въ специаленъ регистръ подъ 15 сумарни номера както следва:

№ 295. Молитвословъ. — Старопечатна книга, печатана въ Киево-Печерската Лавра въ 1758 год. Полунощница, утрения, часове, вечерня, повечерия, канони, акатисти, правила, тропари и кондаци, месецословъ. Книгата се прекъсва наредъ извода „Ѧ кнѣга стѣго ѡнастѣсѣа сѣнаѣскаго“, следъ 586 листь. Края липсва, както и заглавната страница въ началото. Образи и заглавки. Има 572 листа — 12.5×7.5 см. Стара прокъсана подвързия, кожена, съ закопчалки. Купена.

№ 296. Документи по възраждането. — Дванадесетъ свидетелства и други документи на Ст. Г. Божковъ за учителствуване изъ Тракия и Македония. Брой 10-й съдържа автобиографията му. Брой 1 Симфониконъ (съгласително), ръкописъ на новогръцки отъ 18. III. 1870 год. съ 17 подписа и 4 печата, отъ които единиятъ е съ надписъ „Българско читалище въ Водень“. 28×81.5 см. Даръ отъ † Д-ръ Б. Божковъ. — Брой 2. Свидетелство, ръкописъ, издаденъ въ Монастиръ (Битоля) на 11. II. 1869 г. отъ Caraones, supérieur des Lazaristes à Monastir. Малкъ елпсовиденъ печатъ. 13.4×16 см. — Брой 3. Свидетелство, ръкописъ на новогръцки езикъ, издаденъ въ Св. Гора на 13. X. 1863 г. Кръгълъ печатъ съ образа на Св. Богородица. 14.7×20.7 см. — Брой 4. Свидетелство отъ 14. VII. 1864 г. съ подписитѣ на училищнитѣ настоятели и учителитѣ на Цариградското Народно училище. Кръгълъ печатъ съ образитѣ на Св. Св. Кирилъ и Методий и надписъ „Българско народно училище Св. Св. Кирилъ и Методий 1857 Цариградъ“. Подъ текста отдѣлно свидетелство съ

подписа на П. Р. Славейковъ. 21×34 см. — Брой 5. Свидетелство отъ П. Р. Славейковъ за учителствуване въ Каленското училище въ Одринъ. На гърба завърка отъ Софийското гр. общ. управление отъ 19. VII. 1893 г. 17×21 см. — Брой 6. Свидетелство отъ пълномощния представител на Струмишката бълг. община въ Солунъ отъ 19. II. 1870 год. Подписъ на Агапий Войновъ и печатъ отъ 4 части съ надписъ въ 6 реда: „* + * Българска община въ Струмица. 1869 г.“. — Брой 7. Условно (преводъ отъ гръцкото — брой 1), преведено и подписано отъ Г. С. Божковъ. 20.3×33.5 см. — Брой 8. Упълномощително отъ Бълг. църк. община въ Узунъ-Кюприя съ дата 24. VII. 1873 г. Кржгълъ печатъ съ надписъ „Болгарска църковна община 1871 г.“, а въ срѣдага турски текстъ. 21.5×27.5 см. — Брой 9. Условіе отъ 11. VII. 1875 г. Кржгълъ пачатъ съ надписъ „Българска черк. община въ Одринъ“, а въ срѣдата турски текстъ. 20.3×27.2 см. — Брой 10. Автобиография на Стоянъ Грозданъ Божковъ въ форма на писмо. Автографъ съ синьо мастило отъ три пълни страници на голѣми листове 24.2×37.5 см. — Брой 11. Свидетелство отъ Д. П. Македонски за учителствуване на Ст. Г. Божковъ въ католическото училище въ Битоля. Завърка съ печата на Софийското гр. общ. управление отъ 5. VII. 1890 г. — Брой 12. Свидетелство отъ Българската Екзархия въ Цариградъ № 1011 отъ 8. III. 1894. Подписъ на началника на отдѣла Н. Лазаровъ и елепсовиденъ печатъ съ надписъ „Училищно настоятелство при Българската Екзархия“. 21.5×34.5 см. — Всички сж даръ отъ покойния Д-ръ Б. Божковъ въ Пловдивъ.

№ 297. „Имало едно време“. — Сказание въ прологъ и три действия, — пиеса, наградена на 1 драматиченъ конкурсъ въ края на 1922 г. по закона за насърчение родната литература и изкуство. Четири редакции на пиесата въ ръкописъ, съ моливни бележки и поправки. 1. ред.: 23×12.5 см. — 178 стр.; 2. ред.: 23×12.5 см. — 44 стр. и 21×13 см. — 73 стр.; 3. ред.: 16×11 см. — 136 стр.; 4. ред.: 25×13.5 см. — 132 стр. Даръ отъ автора Николай Райновъ.

№ 298. Блокче съ скици и ръкописни бележки на Николай Павловичъ. На рисувателна хартия, 39 листа, 10.5×15 см.; скицитѣ и бележкитѣ сж съ черенъ моливъ. Фигури, ржце, крака, драперии, ескизи за икони и исторически композиции, подписъ на художника, глави, скици на Стефанъ Беронъ и Петръ Беронъ, къщи, пейзажи, бележки за книги, етюди на исторически костюми; смѣтки; бележки — мъчно прочитаеми; 20 празни страници. Окжсана подвързия съ платно и книга. Една скица е подписана „свети 40 — Търново 8 Августъ 1861“. Купено.

№ 299. Житие на св. Антония Велики, ръкописъ на гръцки езикъ. Съ прибавка: житие на св. Макария Египетски. Бързописъ съ черно и киноваръ. Две началки и една геометрична заглавка. Груба

украза. Писано на 3 Февруарий 1820. На хартия, 27 стр. и 1 стр. — Бързопись съ моливъ, приписка; 23×17 см. Купено.

№ 300. Πλουτάρχου Χαίρωνέως. — Περὶ παιδων ἀγωγῆς. Ржкопись на гръцки езикъ отъ XVIII вѣкъ. Бързопись съ черно, съ тълковни бележки подъ текста, съ по тънко перо. Скромни началки и тънки заглавки съ черно, груби. На хартия, стр. 100 + 67 + 60; 13 празни страници; подвързана съ кожа. 22.5×16 см. Купена.

№ 301. Славянская и Валахійская Каллиграфія, или наставленіе къ правилному писанію, во употребленіе учащияся въ малыхъ школахъ славено—сербскія и валахійскія Юности, сочинилъ, написалъ и рѣзалъ Захарія Орфелінъ, Цесарю — Кралевскихъ Вѣенскихъ Академей Художествъ Членъ, въ Карловцѣ Сремскомъ. 1778. Печать съ черно (литогравиюра). На хартия, 14 листа (печать отъ едната страна); 23.5×38.5 см. Даръ отъ г. Джаковъ, архитектъ.

№ 302. Ъглана Ѣмвѣли ѹѣлѣни дни лѣѣнтрѣ. — Ъ Типографіѣ сфѣйтеѣ Митрополѣн, ѣнѣа 1835. Печать съ черно, на хартия, страници [17] + сї + [1] + [10 литогр.]. Литографни добавки на друга хартия, по-дребенъ форматъ. Подвързана съ кожа, златна щамповка. 18.5×13.5 см. Даръ отъ г. Джаковъ, архитектъ.

№ 303. Τὸ ἐν ἁγίοις πατρός ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου... λόγος. — Ржкопись на гръцки отъ XVIII вѣкъ; отъ ржката на сжщия, който е писалъ № 300. Бързопись съ черно, съ тълковни бележки отдолу, по-тънки. Началки и заглавки съ черно или съ черно и киноваръ. На хартия, стр. 28 + 40 + 40 + 64 + 48 + 33 + 66 + 27 + 17; приписка въ края; 17 празни стр. Подвързана съ кожа. 21×15.5 см. Купена.

№ 304. Възлюбленіи о Христѣ чяда наши. — [Печатно прощално послание отъ] † Макаріуполскій Иларіонъ [и] прѣжде бывшій Велескый Авксентій. Цариградъ. Априлія 29 1861. Печатницѣ-тѣ на х. Д. Паничкова. Черенъ и златенъ печать; около текста рамка, отгоре — заглавка съ фигури. На хартия, печать отъ едната страна. 43×30 см. Даръ отъ г. Николай Герджиковъ.

№ 305. Споменъ отъ Скечуску Габрово. — Машинопись на хартия, подшитъ съ обвивка. 14 писани страници; въ края: „С. Габрово, Скеченско. Издатель: Никола М. Кафалиевъ“. Даръ отъ издателя.

№ 306. Архиологіѣ. — Преведена отъ Іоакымъ Груевъ, А преписана отъ Ганче Милевъ. Пловдивъ 1865 г. Окт. 8-ый. Броширана тетрадка, ржкопись съ мастило. На хартия, 88 писани стр.; 39 празни стр.; бележки съ моливъ и мастило (2 + 5 стр.): „Въпроси на Археологіѣ-тѣ“. Даръ отъ г. Балтовъ.

№ 307. Речникъ на български, гръцки, турски и арабски (непъленъ). Ржкопись съ мастило — черно и карминъ. На хартия, 238 стр.

писани, 2 празни; 2 стр. съ драскулки. Начъртано съ моливъ. Подвързанъ съ кожа и книга, стара подвързия. Даръ отъ книгоиздателство Хр. Г. Дановъ.

№ 308. Арабска печатна книга. — Черенъ печатъ, въ два стълбеца и въ скобообразна рамка около тѣхъ. Стр. [загл.] + 47. Форматъ 24 × 15·5 см. Подвързана съ платно и книга, стара подвързия, корицитѣ отдѣлени отъ тѣлото. Даръ отъ книгоиздателство Хр. Г. Дановъ.

№ 309. Арабска печатна книга. — Черенъ печатъ, въ единъ стълбецъ и скобообразна рамка наоколо; съ 1 орнаментна заглавка и 8 иллюстрации въ текста. Стр. [загл.] + 39. Форматъ 22·5 × 14·5 см. Подвързана съ платно и книга. Даръ отъ книгоиздателство Хр. Г. Дановъ.

Б

Отдѣлъ за печатни произведения — Section des imprimés

Книженъ имотъ — Dépôts

Книги — Livres

Въ края на 1922 год. Пловдивската Народна библиотека броеше, безъ да се смѣтатъ дубликатитѣ, постъпили въ нея било като даръ, било по закона за депозиране печатни произведения, всичко 54649 съчинения въ 62194 тома. Освенъ това въ края на сжщата година тя имаше 8033 тома списания и 3971 тома вестници, тѣй че цѣлиятъ имотъ на библиотеката, безъ да се смѣтатъ дубликатитѣ, въ края на 1922 год. възлизаше на 74198 тома; като се прибавятъ къмъ тѣхъ 18 ржкописа и старопечатни книги — 74216 тома, а заедно съ 37884 тома дубликати — 112100 тома.

Споредъ входящия инвентаръ на библиотеката, презъ отчетната 1923 год. въ нея сж постъпили 2440 съчинения въ 2588 тома, между които има 3 карти и 1 портретъ и 227 списания въ 269 тома, 102 вестници въ 105 тома (презъ 1922 г. — 2266 съчинения въ 2440 тома, 155 списания въ 165 тома (презъ 1922 г. — 2266 съч. въ 2440 т., 155 спис. въ 165 т., 281 вестници въ 287 тома).

Всички тия съчинения и периодически издания по езици се разпредѣлятъ така:

Български	2335	съчинения и периодически издания въ 2378 тома
Руски	75	” ” ” ” ” 82 ”
Френски	129	” ” ” ” ” 198 ”
Немски	167	” ” ” ” ” 239 ”
Английски	12	” ” ” ” ” 14 ”
Разни	51	” ” ” ” ” 51 ”

Всичко 2769 съчинения и периодически издания въ 2962 тома

Отъ тия книги 387 съчинения и периодически издания въ 551 тома сж купени и 2382 съчинения и периодически издания въ 2411 тома сж постъпили по закона за депозиране печатни произведения.

Периодическитѣ издания, постъпили въ библиотеката и вписани въ входящия инвентаръ презъ отчетната година, се разпредѣлятъ така:

Списания					Вестници				
Български	175	тѣла	въ	175	тома	Български	99	тѣла	въ 102 тома
Руски	4	"	"	4	"	Руски	—	"	" — "
Френски	17	"	"	44	"	Френски	1	"	" 1 "
Немски	28	"	"	41	"	Немски	—	"	" — "
Английски	1	"	"	3	"	Английски	—	"	" — "
Разни	2	"	"	2	"	Разни	2	"	" 2 "
Бсичко 227 тѣла въ 269 тома					Всичко 102 тѣла въ 105 тома				

Споредъ регистра на подаренитѣ книги, презъ сжщия периодъ въ библиотеката сж постъпили 129 съчинения въ 158 тома, 38 списания въ 76 тома и 5 вестника въ 10 тома:

Български	70	съчинения и периодически издания въ	87	тома
Руски	1	" " "	1	"
Френски	63	" " "	106	"
Немски	14	" " "	15	"
Английски	9	" " "	19	"
Разни	15	" " "	15	"

Всичко 172 съчинения и периодически издания въ 244 тома

Отъ тия книги подарени сж отъ: Бѣлг. Археолог. институтъ въ София 1 съчинение въ 1 томъ, Ашиковъ, С. 1 съчинение въ 1 томъ, Башмаковъ, А. 1 съчинение въ 1 томъ, Bibliothèque Nationale Suisse 1 съчинение въ 1 томъ, Божковъ, Ст. 1 съчинение въ 2 тома, Бѣлг. Нар. Земледѣлска Банка въ Пловдивъ 2 съчинения въ 2 тома, Българската Банка въ София 10 съчинения въ 10 тома, Bureau International du Travail 1 съчинение въ 1 томъ, архитектъ Джаковъ 8 съчинения въ 8 тома, Господиновъ, П. 1 съчинение въ 1 томъ, Дяковичъ, Б. 2 съчинения въ 2 тома, † Дяковичъ, М. 1 списание въ 1 томъ, Ивановъ, Хр. 1 вестникъ въ 1 томъ, Калчева, Б. и др. 1 списание въ 1 томъ, г-жа М. Д-ръ Ив. Касабова 1 съчинение въ 3 тома, К. Universitätsbibliothek München 4 съчинения въ 4 тома, Д-ръ Ламбревъ 1 списание въ 1 томъ, проф. Младеновъ 6 съчинения въ 6 тома, М-во на Външнитѣ Работи и Изповеданията 1 съчинение въ 1 томъ, М-во на Народното Просвѣщение 2 съчинения въ 5 тома, М-во на Търговията 1 съчинение въ 2 тома, М-во на Финанситѣ 8 съчинения въ 8 тома, Musée Guimet 2 съчинения въ 5 тома, Националь-Либералното бюро въ с. Г. Козница 1 съчинение въ 1 томъ, неизвестно отъ кого 4 съчинения въ 5 тома, 20 списания въ 44 тома, 3 вестника въ 7 тома, Notgemeinschaft

der Deutschen Wissenschaft 1 съчинение въ 1 томъ, Образователното д-во „Съгласие“ въ Плѣвенъ 1 съчинение въ 1 томъ, Oxford University 1 съчинение въ 1 томъ, зап. подполк. Павловичъ, Н. 1 съчинение въ 1 томъ, Pata, J. 1 съчинение въ 1 томъ, Пловдивското Финансово Управление 1 съчинение въ томъ, Притурка на „Illustration“ 30 съчинения въ 42 тома, Притурка на „Revue Hebdomadaire“ 6 съчинения въ 6 тома, Райновъ, Николай 1 съчинение въ 6 тома, Редакцията на сп. сп. „Техникъ“ и „Свободно общество“ 2 списания въ 2 тома, Робинзонъ, Андерсенъ & С-ие 2 съчинения въ 2 тома, св. Синодъ 1 съчинение въ 1 томъ, Софийската Народна Библиотека 1 съчинение въ 3 тома, Софийския Университетъ 2 съчинения въ 3 тома, Ст.-Загорското благотетелно д-во „Добрий Самарянинъ“ 1 съчинение въ 1 томъ, Statni Úřad Statisticky 1 съчинение въ 1 томъ, 7 списания въ 7 тома, Ученолюбивото д-во „Развитие“ въ гр. Враца 1 съчинение въ 1 томъ, Fondaz „Leon da Vinci“ 1 списание въ 1 томъ, френското М-во на Външнитѣ Работи, по ходатайството на министъръ Пико, 5 списания въ 20 тома.

Между подаренитѣ книги, както и презъ миналата година, има и нѣкои двойни и тройни екземпляри, които, споредъ съдържанието си, сж излишни на библиотеката.

Дубликати — Duplicata

Споредъ инвентаря на дубликатитѣ, въ библиотеката сж постжили презъ отчетния периодъ по закона за депозиране печатни произведения следнитѣ дубликати:

Български	2258	съчинения и периодически издания въ	2264	тома
Руски	17	„ „ „ „ „	17	„
Френски	25	„ „ „ „ „	25	„
Немски	5	„ „ „ „ „	5	„
Английски	—	„ „ „ „ „	—	„
Разни	25	„ „ „ „ „	25	„

Всичко 2330 съчинения и периодически издания въ 2336 тома
Презъ 1922 г. 2376 съчинения и периодически издания въ 2378 тома

Периодическитѣ издания, постжили въ библиотеката и вписани въ инвентаря на дубликатитѣ презъ отчетната година, се разпредѣлятъ така:

Списания					Вестници				
Български	156	тѣла въ	156	тома	Български	85	тѣла въ	88	тома
Руски	—	„ „ —	„	„	Руски	—	„ „ —	„	„
Френски	—	„ „ —	„	„	Френски	1	„ „ 1	„	„
Разни	1	„ „ 1	„	„	Разни	2	„ „ 2	„	„
Всичко 157 тѣла въ 157 тома					Всичко 88 тѣла въ 91 тома				

Общиятъ брой на дубликатитѣ въ библиотеката до края на 1923 год. е следниятъ:

До края на 1922 год. дубликати	33170	съчин. въ	33749	тома
Дубликати постѣпили презъ 1923 год. . .	2330	" "	2336	"
Дубликати извадени отъ читалнята	1769	" "	2489	"
Остана̀ли дупл. приети съ актъ отъ 5.V.1901 г.	275	" "	1646	"

Всичко — Total 37544 съчин. въ 40220 тома

Дубликатитѣ се пазятъ въ специално хранилище, гдето тѣ, провѣрвани въ края на всѣка отчетна година, сж наредени по известна система.

И тѣй презъ изтеклата 1923 год. въ библиотеката сж постѣпили следнитѣ книги:

Купени	387	съчин. и период. изд. въ	551	тома
Депозирани по закона	2382	" " " " "	2411	"
Подарени	172	" " " " "	244	"
Депозирани по закона дубликати	2330	" " " " "	2336	"

Всичко презъ 1923 г. 5271 съчин. и период. изд. въ 5542 тома

Между купенитѣ книги и периодически издания се броятъ и безплатнитѣ приложения къмъ разнитѣ чужди списания.

Отъ казаното до тукъ за книжния имотъ извличаме, че въ края на отчетната 1923 год. Пловдивската Народна библиотека е брояла, безъ да се смѣтатъ дубликатитѣ, постѣпили въ нея било като даръ, било по закона за депозиране печатни произведения, всичко:

Книги — Livres

Въ края на 1922 г. имаше .	54373	съчинения въ	61918	тома
Въ края на 1922 " " .	294	рѣкописи въ	294	volumes
До края на 1923 " " постѣпиха	303	manuscripts en	"	"
До края на 1923 " " " "	2137	съчинения въ	425	купени
До края на 1923 " " " "	2137	ouvrages en	2163	по закона
До края на 1923 " " " "	129	" " " "	158	даръ
До края на 1823 " " " "	15	рѣкописа въ	15	куп. и даръ
		manuscripts en		

Всичко въ края на	} 1923	57251	съчин. въ	} 64973	тома
Total à la fin de					

Списания — Revues

Въ края на 1922 год. имаше	8033	тома —	volumes
До края на 1923 год. постѣпиха	345	" —	"

Всичко въ края на	} 1923	8378	тома —	volumes
Total à la fin de				

Вестници — Journaux

Въ края на 1922 год. имаше 3971 тома — volumes
До края на 1923 год. постъпиха 115 „ — „

Всичко въ края на } 1923 4086 тома — volumes
Total à la fin de }

Или всичко, заедно съ 40220 тома дубликати, библиотеката броеше въ края на 1923 г. 117,657 тома.

Ou bien le total du dépôt, y compris 40220 volumes duplicata, vers la fin de l'année 1923 s'élevait à 117,657 volumes.

Всичките книги на библиотеката до края на 1923 година, безъ да се броятъ дубликатитѣ, сж разпредѣлени по езици въ следната таблица:

Таблица на книгитѣ, разпредѣлени по езици — Répartition des livres par langues

№ по редъ	Езици — Langues	Книги — Livres					
		Презъ 1922 Pendant		Презъ 1923 Pendant		Всичко Total	
		Съин. Ouvrages	Томове Volumes	Съин. Ouvrages	Томове Volumes	Съин. Ouvrages	Томове Volumes
	Стари класически езици Langues classiques						
1	а) на гръцки езикъ — en grec	33	50	—	—	33	50
	б) „ латински езикъ — en latin . . .	155	215	3	3	158	218
	Славянски езици — Langues Slaves						
2	а) на български езикъ — en langue bulgare	37868	39230	2123	2179	39991	41409
	б) „ руски езикъ — en langue russe .	4770	6856	72	79	4842	6935
	в) „ сръбски езикъ — en langue serbe .	247	263	3	3	250	266
	г) „ чешки, хърватски и полски езици — tchèque, croate, polonais	685	785	9	9	694	794
3	На френски езикъ — français	6089	8480	158	212	6247	8692
4	„ нѣмски езикъ — allemand	2030	3063	148	208	2178	3271
5	„ английски езикъ — anglais	1308	1655	12	12	1320	1667
6	„ романски езици изобщо — langues romanes en général	142	188	18	18	160	206
7	„ ново гръцки езикъ — nouveau grec .	570	642	1	1	571	643
8	„ разни езици (турски, еврейски, ар- менски, международенъ и пр.) — langues diverses	476	491	22	22	498	513
9	Ръкописи, старопечатни и др. писмени паветници — manuscrits, incunables et autres	294	294	15	15	309	309
	Всичко — Total . .	54667	62212	2585	2761	57251	64973

Таблица за периодическите издания разпредѐлени по езици — Répartition des périodiques par langues

№ по редъ	Езици — Languages	Презъ — Pendant 1922				Презъ — Pendant 1923				Всичко до края на Total à la fin de 1923	
		Списания Revues		Вестници Journaux		Списания Revues		Вестници Journaux		Названия Titres	Томове Volumes
		Названия Titres	Томове Volumes	Названия Titres	Томове Volumes	Названия Titres	Томове Volumes	Названия Titres	Томове Volumes		
1	Славянски езици — Langues slaves										
1	а) на български езикъ — en bulgare	1678	2356	3003	3568	181	181	101	105	4963	6210
	б) „ руски езикъ — en russe	373	2517	22	38	4	4	—	—	399	2559
	в) „ сръбски езикъ — en serbe	47	99	1	1	—	—	—	—	48	100
	г) „ чешки езикъ — en tchèque	32	266	5	5	4	4	—	—	41	275
2	На френски езикъ — français	415	1894	65	102	30	84	4	8	514	2088
3	„ нѣмски езикъ — allemand	153	413	7	7	33	47	—	—	193	467
4	„ английски езикъ — anglais	62	403	18	38	9	21	—	—	89	462
5	„ италиански езикъ — italien	4	5	1	1	1	1	—	—	6	7
6	„ романски езици изобщо — langues romanes en général	—	—	1	1	—	—	—	—	1	1
7	„ новогръцки езикъ — nouveau grec	7	19	9	35	—	—	—	—	16	54
8	„ разни езици (турски, еврейски, арменски, международенъ и пр.) — diverses langues	38	46	147	190	3	3	2	2	190	241
	Всичко — Total . .	2809	8018	3279	3986	265	345	107	115	6460	12464

Класификация на книгитѣ излѣзли презъ 1923 год. въ Царство България — Classification des livres parus pendant l'année 1923 dans le Royaume de Bulgarie

Въ отчетитѣ за 1910 и 1911 год. за прѣвъ пжъ въ България дадохъ статистически данни за книгитѣ, излѣзли отъ печатъ въ отечеството ни презъ тѣхъ години. Тази работа се посрещна симпатично отъ наши книжовници и публицисти, отъ които нѣкои си послужиха за специални реферати въ международни конгреси; отъ нея се възползва и Дирекцията на Статистиката. Това ме насърчи да дамъ подобна статистиката и за следующитѣ години, както сега предлагамъ сжщото и за изтеклата 1923 год. При това, както и въ предишнитѣ си отчети, дължа предварително да спомена, че въ изработенитѣ за отчетната година статистични таблици фигуриратъ и ония книги, излѣзли презъ 1923 год., на чиито предни листове или корици не стои годината на отпечатването. Понеже тѣ всички постѣлиха въ течение на годината, азъ презюмирахъ, че те сж отпечатани презъ сжщата година. Тѣхниятъ брой, обаче, е съвсемъ малкъ. Трѣбва да съобща сжщо, че между отпечатанитѣ презъ 1923 год. книги има петъ такива, които макаръ и да сж постѣпили презъ сжщата година, носятъ етикетъ на 1924 год. Събранитѣ материяли излагамъ въ следнитѣ шесть таблици:

Разпределение на книгитѣ по езици. — Répartition des livres
par langues

Предмети — Matières	Класич. езици Langues classiques		Славянски езици Langues slaves						Френски — Français	Немски — Allemand	Английски — Anglais	Романски — Langues romanes	Ново-гръцки — Grec moderne	Разни — Diverses	Всичко — Total
	Гръцки Grec	Латински Latin	Български Bulgare	Руски—Russe	Сръбски Serbe	Останали сл. езици—Autres langues slaves									
Богословски науки — Théologie	—	—	127	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	129
Филосовски науки { Философия—Philosophie Ло- гика, Психология, Етика . . .	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20
Rhilosophie { Logique, Pscychologie, Morale . . .	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Педагогически науки — Pédagogie	—	—	148	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	9	161
Литература { История, Тебрия, Фолклоръ Histoire, théorie, folk-lore . . .	—	—	73	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	1	77
Belles—lettres { Велетристика, театръ, поезия Romans, contès, nouvelles, théâtre, pcésie	—	—	442	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	6	451
Филологически науки { Всеобща — Générale	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Philologie { Славянска — Slave	—	—	12	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
История { Всеобща — Générale	—	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	3
Histoire { Славянско — Slave	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
{ Българска — Bulgare	—	—	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19
География, етнография, пътешествия { Бсеобща — Générale	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
Géographie, { Славянска — Slave	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ethnographie, { Българска — Bulgare	—	—	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19
voyages {	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Естествени науки — Histoire naturelle . . .	—	—	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27
Математически науки — Mathématiques . . .	—	—	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23
Медицински науки — Médecine	—	—	41	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42
Правни, политически и социални науки { Право — Droid	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
Sciences juri- { Политика, Социология, Ста- diques, poli- тистика—Economie politique, tiques et so- Sociologie, Statistique . . .	—	—	220	3	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	231
ciales {	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Военни и морски науки — Art militaire et marin	—	—	23	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23
Технически науки { Селско стопан., Домакинство Agriculture, Economie ménag.	—	—	64	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	64
Arts et métiers { Занаяти, Изкуство, Техника Métiers, Beaux-arts, Technique	—	—	71	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	76
Справни книги — Livres de référence	—	—	570	4	—	1	7	1	1	—	—	—	—	2	586
Всичко — Total	—	—	1934	16	—	1	22	2	2	—	—	—	—	20	1997

Тази таблица ни показва, че презъ 1923 год. у насъ сж печата-
тили предимно книги на български езикъ и само незначителна частъ —
32% — сж напечатани на чужди езици (презъ 1922 год. — 5.22%).
Между последнитѣ най-много на брой сж френски — 22, руски — 16
и пр. — всичко на брой 63 книги на чужди езици, между които нѣма
нико една на гръцки и сръбски езикъ.

Разпредѣление на българскитѣ книги на оригинални и преводни
Répartition des livres bulgares en originaux et de traduction

Предмети — Matières	Оригинални съчинения Ouvrages originaux	Преводни съчинения Ouvrages de traduction	Всичко — Total
Богословски науки — Th'ologie	122	7	129
Философски науки—Philosophie {	20	—	20
Философия — Philosophie . . .			
Логика, Психология, Етика —	6	1	7
Logique, Psychologie, Morale			
Педагогически науки — Pédagogie	161	—	161
Литература — Belles-lettres {	71	6	77
История, теория, фолклоръ—Hi-			
stoire, théorie, folk-lore . . .			
Белетристика, театъръ, поезия—	364	87	451
Romans, contes, nouvelles, thé-			
âtre, poésie			
Филологически науки — Phylol-	7	—	7
ogie {			
Всеобща — Générale	13	—	13
Славянска — Slave	3	—	3
История — Histoire	—	—	—
Славянска — Slave	19	—	19
Българска — Bulgare	7	—	7
География, етнография, пжте-	—	—	—
шествия—Géographie, éthno-			
graphie, voyages {	19	—	19
Всеобща — Générale	26	1	27
Славянска — Slave	22	1	23
Българска — Bulgare	37	5	42
Естествени науки — Histoire naturelle	12	—	12
Математически науки — Mathématiques			
Медицински науки — Médecine			
Правни, политически и социални			
науки — Sciences juridiques,			
politiques et sociales {	223	8	231
Политика, Социология, Стати-			
стика — Economie politique,			
Sociologie, Statistique			
Военни и морски науки — Art	23	—	23
militaire et marin			
Технически науки — Arts et	64	—	64
métiers {			
Селско стопан., Домакинство —			
Economie ménagère, Agricul.			
Занаяти, Изкуство, Техника —	76	—	76
Métiers, Beaux-arts, Technique			
Справни книги — Livres de référence	586	—	586
Всичко — Total . .	1881	116	1997

Отъ тази таблица се вижда, какъ сж застъпени оригиналната и преводната литература у насъ. Преводната литература съставлява 5·8% отъ всичкитѣ излѣзли на български книги.

Разпределение на книгите по формат — Répartition des livres
par format

Предмети — Matières		Фоліо — In folio	4°	8°	16°	24°	32°	Всичко — Total
Богословски науки — Théologie		—	4	48	62	15	—	129
Философски науки—Philosophie	Философия — Philosophie	—	—	5	14	1	—	20
	Логика, Психология, Етика — Logique, Psychologie, Morale	—	—	6	—	1	—	7
Педагогически науки — Pédagogie		—	1	153	3	4	—	161
Литература — Belles-lettres	История, теория, фолклор — Histoire, théorie, folk-lore	—	1	38	29	9	—	77
	Белетристика, театър, поезия — Romans, contes, nouvelles, théâtre, poésie	—	2	200	203	46	—	451
Филологически науки — Philologie	Всеобща — Générale	—	—	5	2	—	—	7
	Славянска — Slave	—	—	12	1	—	—	13
История — Histoire	Всеобща — Générale	—	—	2	1	—	—	3
	Славянска — Slave	—	—	—	—	—	—	—
География, етнограф., пътешествия — Géographie, ethnographie, voyages	Българска — Bulgare	—	1	12	6	—	—	19
	Всеобща — Générale	—	—	4	3	—	—	7
Естествени науки — Histoire naturelle	Славянска — Slave	—	—	—	—	—	—	—
	Българска — Bulgare	1	—	10	8	—	—	19
Математически науки — Mathématiques		—	—	19	8	—	—	27
Медицински науки — Médecine		—	6	17	—	—	—	23
Правни, политически и социални науки — Sciences juridiques, politiques, sociales	Право — Droit	—	—	18	19	5	—	42
	Политика, Социология, Статистика — Economie politique, Sociologie, Statistique	—	—	11	1	—	—	12
Военни и морски науки — Art militaire et marin		2	36	122	68	3	—	231
Технически науки—Arts et métiers	Селско стопан., Домакинство — Agriculture, Economie ménagère	—	—	21	2	—	—	23
	Занаяти, изкуство, техника — Métiers, Beaux-arts, Techniques	—	1	46	17	—	—	64
Справни книги — Livres de référence		—	9	50	16	1	—	76
Всичко — Total		—	64	308	108	104	2	586
		3	125	1107	571	189	2	1997

Горната таблица показва, че у нас най-вече се печатат книги на формат осмина — 1107 или 55·43% (през 1922 год. — 987 или 51·54%) и шестнадесетина — 571 или 28·58% (през 1922 г. — 643 или 33·57%). Форматът четвъртина е по-малко застъпен — 6·25%.

Забележка — Размърите на формата сж дадени въ сантиметри, като се смята по височината на страницата така: 32° — до 10 см. включително, 24° от 10 см. до 15 см. включ., 16° от 15 см. до 20 см. включ., 8° от 20 см. до 28 см. включ., 4° от 28 см. до 38 см. включ., фоліо — повече от 38 см.

Разпределение на книгитѣ по страници — Répartition des livres par pages

Предмети — Matières		Стр. 1—16 Pages	Стр. 17—48 Pag.	Стр. 49—112 Pag.	Стр. 113—240 Pag.	Стр. 241—480 Pag.	Стр. 481—800 Pag.	Повече — Plus	Всичко — Total
Богословски науки — Théologie		47	50	22	6	2	2	—	129
Философски науки—Philosophie	Философия — Philosophie	1	10	6	2	1	—	—	20
	Логика, Психология, Етика — Logique, Psychologie, Morale	—	2	1	2	2	—	—	7
Педагогически науки — Pédagogie		11	13	94	32	5	6	—	161
Литература — Belles-lettres	История, теория, фолклор — Histoire, théorie, folk-lore	8	27	22	15	3	2	—	77
	Белетристика театъръ, поезия — Romans, contes, nouvelles, théâtre, poésie	127	202	87	31	4	—	—	451
	Филологически науки — Philologie	3	3	1	—	—	—	—	7
История — Histoire	Славянска — Slave	1	5	6	1	—	—	—	13
	Всеобща — Générale	—	1	1	—	—	1	—	3
География етнограф., пътешествия — Géographie, ethnographie, voyages	Славянска — Slave	—	—	—	—	—	—	—	—
	Българска — Bulgare	—	7	2	8	2	—	—	19
Естествени науки — Histoire naturelle	Всеобща — Générale	2	4	1	—	—	—	—	7
	Славянска — Slave	—	—	—	—	—	—	—	—
Математически науки — Mathématiques	Българска — Bulgare	2	7	10	—	—	—	—	19
Медицински науки — Médecine		1	10	7	7	1	—	1	27
Правни, политически и социални науки — Sciences juridiques, politiques et sociales		4	3	8	7	1	—	—	23
Военни и морски науки — Art militaire et marin		7	14	13	3	3	1	1	42
Технически науки—Arts et métiers	Право — Droit	2	4	2	2	2	—	—	12
	Политика, социология статистика — Economie politique, Sociologie, Statistique	45	100	28	45	9	4	—	231
Справни книги — Livres de référence	Селско стоп., Домакинство — Agriculture, Econ. ménagère	3	4	8	3	5	—	—	23
	Занаяти, изкуство, техника — Métiers, Beaux-arts, technique	19	27	11	3	4	—	—	64
Всичко — Total		34	20	6	13	2	—	1	76
		239	241	61	37	6	—	2	586
		556	754	397	217	52	16	5	1997

Отъ горната таблица се вижда, до колко сж били обемисти презъ 1922 год. българскитѣ книги. Най-вече преобладаватъ такива между 1—48 страници — 1310 или 65·6% отъ всичкитѣ книги. Не сж малко книгитѣ отъ 49—112 стр.: тѣхниятъ брой е 397 и съставя 20%. Следъ тѣхъ идатъ книги съ 113—240 стр., — всичко 217 и съставятъ 10·86% отъ всичкитѣ книги. Броятъ на останалитѣ е незначителенъ. Така че, съ изключение една малка частъ, нашитѣ книги и презъ изтеклата година, както и презъ 1922 г., сж имали обикновено брошурна форма.

Разпредѣление на книгитѣ по градове и предмети

Градове — Villes	Богословски науки — Théologie	Философски науки Philosophie		Педагогически науки — Pédagogie	Литература Belles-litres		Филологич. науки Philologie	
		Философия — Philosophie	Логика, психология, етика Logique, psychologie, morale		История, теория, фолклоръ Histoire, théorie, folk-lore	Белетристика, театър, поезия Romans, contes, nouvelles, théâtre, poésie	Всобща — Générale	Славянска — Slave
Айтосъ — Altos	—	—	—	—	—	3	—	—
Бѣла-Слатина — Béla-Slatina	—	—	—	—	—	1	—	—
Борисовградъ — Borisovgrad	—	—	—	—	—	—	—	—
Бургасъ — Bourgas	2	—	—	—	—	3	—	—
Варна — Varna	2	1	—	—	1	9	—	—
Видинъ — Vidin	—	—	—	—	—	—	—	1
Враца — Vratza	2	—	—	1	1	5	—	—
Габрово — Gabrovo	—	—	—	—	—	1	—	—
Горна-Джумая — Gorna-Djumaya	—	—	—	—	—	1	—	—
Горна-Орѣховица — Gorna-Oréhovitz	—	—	—	—	—	1	—	—
Дрѣново — Drénovo	—	—	—	—	—	—	—	—
Дупница — Dupnitsa	—	—	—	—	—	—	—	—
Елена — Eléna	—	—	—	—	—	2	—	—
Ески-Джумая — Eski-Djumaya	—	—	—	—	—	2	—	—
Казанлъкъ — Kazanlik	—	—	—	1	—	1	—	—
Карлово — Karlovo	—	—	—	—	—	—	—	—
Кюстендилъ — Kustendil	4	—	—	1	4	9	1	—
Ловечъ — Lovetch	3	—	—	1	—	4	—	—
Ломъ — Lom	9	1	—	—	2	10	—	—
Луковитъ — Loukovit	—	—	—	—	1	—	—	—
Лѣсковецъ — Liaskovez	—	—	—	—	—	—	—	—
Орѣхово — Oréhovo	1	—	—	—	—	—	—	—
Орхане — Orhané	—	—	—	—	—	1	—	—
Пловдивъ — Plovdiv	5	1	—	28	2	43	1	—
Попово — Popovo	—	—	—	—	—	3	—	—
Плѣвенъ — Pléven	3	—	—	3	6	19	—	5
Радомиръ — Radomir	—	—	—	—	—	1	—	—
Разградъ — Razgrad	—	—	—	—	2	1	1	—
Русе — Roussé	5	5	—	—	—	7	—	—
Самоковъ — Samokov	2	—	—	1	—	1	—	1
Свищовъ — Svichtov	2	—	—	—	—	1	—	—
Севлиево — Sevliévo	—	—	—	1	—	—	—	—
Сливенъ — Sliven	—	1	—	—	—	6	—	—
София — Sofia	74	7	5	103	46	271	4	5
Станимака — Stanimaka	—	—	—	—	—	—	—	—
Стара-Загора — Stara-Zagora	3	4	—	—	4	7	—	—
Стражица — Strajitz	2	—	—	1	—	—	—	—
Сухиндолъ — Souhindol	—	—	—	—	—	—	—	—
Т.-Пазарджикъ — T.-Bazardjik	—	—	—	—	1	3	—	—
Трѣвна — Trévna	—	—	—	—	—	—	—	—
Търново — Tirnov	6	—	1	6	6	10	—	1
Търново-Сейменъ — Tirnov-Seïmen	—	—	—	—	—	1	—	—
Фердинандъ — Ferdinand	—	—	—	—	—	—	—	—
Хасково — Haskovo	—	—	—	—	—	—	—	—
Чирпанъ — Tchirpan	—	—	—	—	—	3	—	—
Шуменъ — Choumen	2	—	1	12	—	7	—	—
Ямболъ — Yambol	1	—	—	—	1	4	—	—
Неизвестно — Inconnu	1	—	—	2	—	10	—	—
Всичко — Total	129	20	7	161	77	451	7	13

— Répartition des livres par villes et matières

[illegible]

Тази таблица е твърде интересна. Отъ нея най-добре се вижда, кои градове колко и какви книги даватъ на нашата книжнина. София, както винаги, стои на първо мѣсто съ 1263 (презъ 1922 г. — 1374) или 63·2% (презъ 1922 г. — 71·74%). Това е душата на книжовна България. Всички видове литература сж тамъ представени. На второ мѣсто иде Пловдивъ съ 130 (презъ 1922 г. — 105) или 6·5% (презъ 1922 г. — 5·48%). Въ втората столица сж застъпени най-вече книги по белетристика и съ педагог. съдържание. После следватъ Плѣвенъ — 72, Варна — 57, Търново — 54 и т. н.

Разпредѣление на книгитѣ по цена — Répartition des livres par prix

Предмети — Matières		До 20 ст. Jusqu'à 20 cent.	Стот. 20—50 cent.	Лева 1/2—1 fr.	Лева 1—2 fr.	Лева 2—3 fr.	Лева 3—5 fr.	Лева 5—10 fr.	Повече отъ 10 лева Plus de 10 fr.	Неизвестна цена Prix inconnu	Всичко — Total
Богословски науки —	Théologie	—	—	2	9	24	17	7	15	54	129
Философски науки Philosophie	Философия — Philosophie	—	—	—	1	1	2	3	4	9	20
	Логика, Психология, Етика — Logique, Psychologie, Morale	—	—	—	—	—	2	1	4	—	7
Педагогически науки —	Pédagogie	—	—	1	—	1	7	35	97	20	161
Литература — Bel- les-lettres	История, теория, фолклоръ — Histoire, théorie, folk-lore	—	—	—	1	2	12	20	25	17	77
	Белетристика, театъръ, поезия — Romans, contes, nouvelles, théâtre, poésie	—	—	13	18	52	114	99	93	62	451
	Филологич. науки — Philologie	—	—	—	—	—	1	2	1	3	7
История — Histoire	Славянска — Slave	—	—	—	—	1	2	3	6	1	13
	Всеобща — Générale	—	—	—	—	—	1	—	1	1	3
	Славянска — Slave	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
География, етнография, пътешествия Géographie, ethnographie, voyages	Българска — Bulgare	—	—	—	—	1	5	—	8	5	19
	Всеобща — Générale	—	—	—	—	—	—	5	2	—	7
	Славянска — Slave	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Естествени науки —	Histoire naturelle	—	—	—	2	2	2	2	15	4	27
Математически науки —	Mathématiques	—	—	—	—	—	2	1	10	10	23
Медицински науки —	Médecine	—	—	—	—	1	5	9	15	12	42
Правни, политически и социални науки Science juridiques, politiques et sociales	Право — Droit	—	—	—	1	1	—	4	6	—	12
Военни и морски науки —	Политика, Социология, Статистика Economie politique, Sociologie, Statistique	—	—	7	10	12	35	32	39	96	231
	Art militaire et marin	—	—	—	—	—	1	1	8	13	23
	Селско стопанство, Домакинство — Agriculture, Economie ménagère	—	—	2	1	1	10	5	1	30	64
Технически науки Arts et métiers	Занаяти, изкуство, техника — Métiers, Beaux-arts, technique	—	—	—	11	—	3	4	17	41	76
Справни книги —	Livres de référence	—	—	2	18	19	38	24	37	448	586
Всичко — Total		—	—	27	72	118	264	263	425	828	1997

Характерно тукъ е, че на много книги цената не е означена. Тѣ или стоятъ вънъ отъ книжния пазаръ, или се продаватъ на произволни цени. Такива сж 828 или 41·46%. Повечето отъ тѣхъ спадатъ

въ отдѣла на справнитѣ книги (устави, правилници, закони и пр.) и въ онзи на политическитѣ и социални науки (политически брошури и др.). Евтини книги у насъ нѣма вече. Презъ изтеклата година броятъ на книгитѣ на цена до 2 лв. бѣ 99 или 5%, а по-скѣпитѣ отъ 2 лв. се значително увеличиха — на 1070 или 53·58%, така че тѣ не сѣ вече достѣпни за най-беднитѣ слоеве на обществото. Книги по-евтини, до 50 ст., нѣма. Ако се вземѣ по-внимателно въ тази таблица, ще добиемъ впечатление, че съчиненията, които третираатъ чистата наука, сѣ най-скѣпи и за това най-недостѣпни особено за оная категория труженици, които най-много се нуждаятъ отъ такава литература, а при днешнитѣ условия на обществения животъ сѣ най-беднитѣ люде въ България.

Периодически издания — Périodiques

Презъ отчетната 1923 год. се получиха въ библиотеката всичко 705 периодически издания, списания и вестници, отъ които 675 български и 30 иностранны.

Българскитѣ периодически издания по езици се разпредѣлятъ така въ следната таблица за

Българскитѣ периодически издания по езици — Périodiques bulgares par langues

Периодически издания Périodiques (Bulgares)	Езици — Langues								Total — Total
	Български Bulgare	Арменски Arménien	Турски Turc	Еврейски Hébraïque	Френски Français	Немски Allemand	Бъл. и межд. (есперанто) Bulg. et espéranto	Руски Russe	
Списания — Revues .	226	—	—	2	2	2	4	1	237
Вестници — Journaux	449	3	4	1	2	—	2	7	468
Всичко — Total .	675	3	4	3	4	2	6	8	705
Презъ — Pendant 1922	546	3	6	2	6	—	2	13	578

Всички тия български периодически издания, постѣпили въ библиотеката по закона за деп. печ. произведения, иматъ и своитѣ дубликати. Нѣкои издания не сѣ пълни, защото управлението на Софийската Народна библиотека, въ която, споредъ изработения отъ него новъ законъ за депозиране на печатнитѣ издания въ страната ни, редовно се праща всичко, що излиза отъ печатъ въ България, по неизвестни намъ причини, не е било напълно редовно въ своето задължение спрѣмо нашата библиотека да препраща опредѣленитѣ за нея 2 екземпляра отъ всичко издадено въ страната.

Чуждитъ периодически издания по езици се разпредѣлять така въ следната таблица за

Чуждитъ периодически издания по езици — Périodiques étrangers par langues

Периодически издания Périodiques (étrangers)	Езици — Langues								Вичко — Total
	Български Bulgare	Руски Russe	Френски Français	Немски Allemand	Английски Anglais	Сърбо-хрват- ски и чешки Serbo-Croate et tchèque	Междун. (есперанто) Esperanto	Итальянски Italien	
Списания — Revues .	1	1	29	22	5	3	2	1	64
Вестници — Journaux	—	—	3	—	2	—	—	—	5
Всичко — Total .	1	1	32	22	7	3	2	1	69
Презъ — Pendant 1922	—	1	12	16	8	3	3	—	43

Ето списъкъ на полученитъ въ библиотеката разни периодически издания:

Български периодически издания — Périodiques bulgares

Списания — Revues

Автомобил. Орган на бжлгарския автомобилен шофиорски сжюз. 4°. Ц. 1 бр. 3 лв. — София.

Год. I (1922), бр. 1.

Адвокатски прегледъ. Органъ на съюза на българскитъ адвокати. 4°. Излиза на 1 и 15 всѣки месецъ. Редационенъ комитетъ П. П. Бояджиевъ, Хр. Т. Пиперковъ и Димитъръ Бочаровъ. Печатница „Радикалъ“. Год. ц. 80 лв. 1 бр. 5 лв. — София.

Год. III (1922—23), бр. 6—20; г. IV (1923), бр. 1—8.

Актьоръ. Полумесечно списание. Органъ на съюза на българскитъ артисти. 4°. Излиза 2 пжти въ месеца. Печатница С. М. Стайковъ. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1.

Артист. Защитник на интересите и правата на работниците в изкуството. 4°. Излиза 1 пжт в месеца. Кооперативна печатница „Едисон“. Ц. 1/2 год. 12 лв. — София.

Год. III (1923), бр. 1—4.

Артилерийски преглед. Излиза всеки месец, освен юли и август. 8^о. Печатница на Армейския военно-издателски фонд. Год. ц. 60 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—4.

Балкански журнал. Руско-българско литературно списание. 4^о. Кооперативна печатница „Типограф“. Цена произволна. — София.

Год. I (1923), бр. 6—8.

Банкови наредби. Официално периодическо издание на българската земеделска банка. 4^о. Държавна печатница. — София.

Год. III (1923), бр. 1—20.

Банков сюз. Орган на сюза на банковите чиновници. 4^о. Излиза на две седмици. Кооперативна печатница „Гутенберг“. Год. ц. 50 лв. 1 бр. 2·50 лв. — София.

Год. IV (1923), бр. 13—20; год. V (1923), бр. 1—13.

Безплатни библиографични вест. Вестник за критика и рецензии. 8^о. Издава агенция „Четиво“. — София.

Год. I (1923), бр. 2.

Беседи на Ветеринарeнъ лекар. Месечно списание по здравословието на домашните животни. 8^о. Излиза всеки месец. Печатница Д. Тодоров. Год. ц. 25 лв. — Варна.

Год. I (1923), бр. 1—6.

Беседа. Религиозно списание. 8^о. Редакторъ-издателъ свещ. Павелъ Трeневъ. Печатница производ. кооперация „Съгласие“. — София.

Год. I (1923), бр. 1—4.

Библиография. Списание за книжовни вест. 8^о. Излиза 2 пжти в месеца. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1.

Библиографични вест на агенция четиво. Списание за библиография, критика, рецензии и отзиви. Излиза всеки три месеца. 8^о. — София.

Год. I (1922), бр. 1, 3—4.

Вилка. Листъ за популяризиране лекуването съ треви и билки. 8^о. Печатница П. Глушковъ. — София.

Год. I (1923), бр. 1.

Благодат. Семейно списание. 4^о. Излиза месечно. Редактира Дафинка Л. Доганова. Печатница „Обзоръ“. Год. ц. 100 лв. 1 бр. 10 лв. — София.

Год. II (1922—23), бр. 3—9.

Влѣсъци. Периодично списание за литература и критика. 8°. Редактира комитетъ. Печатница и книжарница „Трудъ“. Год. ц. 35 лв. 1 бр. 4 лв. — Сливенъ.

Год. I (1923), бр. 1.

Ворба с алкоолизма. Месечно илюстрирано списание. 8°. Орган на Соф. Н. В. Д. „Август Форел“. Печат. „Нов Живот“. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. I (1922—23), бр. 9—10; год. II (1923), бр. 1—10.

Вуря. Редактор Д. Мицев. Печатница Карл Иосифов. Год. ц. 30 лв. — Орхание.

Год. I (1923), бр. 1.

Вуревестник. Двуседмично младежко анархо-комунистическо списание. 4°. Печатница на Бр. Златеви. Ц. 1 бр. 1·50 лв. — Русе.

Год. I (1923), бр. 1—5.

Вумъ. Седмиченъ хумористиченъ листъ. 4°. Редакторъ Г. Бъчваровъ. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—19.

Вюлетин за индустриална собственост. Орган на бюрото за индустрия и индустриална собственост при министерството на търгов. промишлеността и труда. — София.

Год. XIX (1923), бр. 61—62.

Вюлетин на Българско-чехословашката търговска камара в София. Bulletin Bulharsko-ceskoslovenské obchodní komory Sofia. Придворна печатница. — София.

Год. I (1923), бр. 2—3, 5—12.

Вюлетинъ на съюза на българскитъ мелничари. 4°. — София.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Българско овощарство. Списание на Българското Земледелско дружество. 8°. Редактор С. Греков. Кооперативна печат. „Франклин“. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. III (1922), бр. 7—10; год. IV (1923), бр. 1—10.

Българан. Редактор Сириус. Седмично хумористичао списание. 4°. Год. ц. 100 лв. 1 бр. 3 лв. — София.

Год. VII (1922), бр. 48—52; год. (1923), бр. 1—42.

Български колоездач. Орган на българския колоездачен съюз. 4°. Cycliste Bulgare. Organ de l'union cycliste Bulgare. Урежда редакционен комитет. Излиза на всеко 1 и 15 число на месеца. Печатница „Политика“. Год. ц. 40 лв. 1 бр. 2 лв. — София.

Год. XX (1922), бр. 10—11; год. XXI (1923), бр. 1—11.

Български въздържател. Месечно списание. 8°. Редактор издател Ал. Георгиев. Печатница „Учител“. Год. ц. 20 лв. — Русе.
Год. II (1922—23), бр. 1—8.

Български турист. Месечно илюстрирано списание за туризъм и родинознание. 4°. Орган на Българското туристично дружество. Придворна печатница. Год. ц. 40 лв. — София.
Год. XV (1922), бр. 3—10; год. XVI (1923), бр. 1—4.
Забележка. Год. XVI на списанието излиза по стария правописъ.

Български техник. Списание за техника и индустрия. 4°. Редактор Инженер В. Петранов. Издание на Тжрг. Инд. Книж. дружество. Печатница „Светлина“. — Варна.
Год. III (1922), бр. 9—10.

Български войн. Седмично списание за литература с илюстрации. 4°. Армейски военно-издателски фонд. Год. ц. 80 лв. 1 бр. 2 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—46.

Български лекар. Списание за обществено-санитарни, научни и професионални въпроси. 4°. Издава редакционен комитет. Излиза всеки месец. Печатница Хр. Г. Данов. Год. ц. 100 лв. 1 бр. 10 лв. — Пловдив.
Год. XI (1923), 1—10.

България. Популярно списание. 4°. Урежда редакционен комитет. Кооперативна печатница „Франклин“. Месечно списание. Ц. 1 бр. 10 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1.

Вегетариански преглед. Орган на българския вегетариански съюз. 8°. Урежда редакционен комитет. Излиза всеки месец. Печатница „Либерални клуб“. Год. ц. 30 лв. — София.
Год. IV (1922), бр. 3—10; год. V (1923), бр. 1—4.

Забележка. Отъ год. V, кн. I списанието започва да излиза по стария правописъ.

Ведрина. Периодически сборник на чисто локални цели и литературно обществен гласник. 8°. — Кюстендил.
Год. I (1922), бр. 1.

Ветеринарна сбирка. Месечно списание по ветеринарна медицина и скотовъдство. 8°. Редакторъ Д-ръ С. Георгиевъ. Излиза веднажъ въ мѣсеца. Придворна печатница. Год. ц. 20 лв. — София.
Год. XXVI (1922), бр. 10—12; год. XXVII (1923), бр. 1—8.

Вести на Министерството на обществените сгради, пжтища и благоустройство. 4°. Държавна печатница. — София.
Год. III (1922), бр. 48—49; год. IV (1923), бр. 1—20.

Весела България. Седмично илюстрирано списание за хумор и сатира. 4°. Печатница „Балкан“. Год. ц. 100 лв. 1 бр. 3 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—3.

Вестител на истината. Християнско списание. 8°. Излиза 4 пъти годишно. Печатница „Радикал“. Год. ц. 20 лв. 1 бр. 6 лв. — София.
Год. II (1923), бр. 1—2.

Витлеем. Религиозно-нравствено списание за деца. 8°. Излиза всеки месец. Печатница „Просвещение“. Год. ц. 30 лв. 1 бр. 4 лв. — Варна.
Год. I (1923), бр. 1—10.

Военен журнал. 8°. Печатница Армейски военнo-издателски фонд. Год. ц. 100 лв. — София.
Год. XXIX (1923), бр. 7—10; год. XXX (1923), бр. 1—7.

Военно-инженерна библиотека. Редакторъ Золотовъ П. 8°. Печатарска производителна кооперация „Съгласие“. — София.
Год. I (1922—23), бр. 1—10.

Всемирна летопись. Органъ за висша духовна култура. 4°. Излиза мѣсечно. Печатница „Гутенбергъ“. Год. ц. 100 лв. — София.
Год. III (1923), бр. 1—4.

Вяра и живот. Периодическо религиозно-нравствено издание. 8°. Издание на „Белия кръст“ на българската църква. — София.
Год. (1923), бр. 1—12, 17, 18—28.

Възраждане. Списание за обновяване живота в светлината на разума и любовта. 8°. Редактор Ст. Андрейчин. Излиза всеки месец. Издава „Книгоиздателство Възраждане“. — София.
Год. XII (1922), бр. 3—10; год. XIII (1923), бр. 1—4.

Голгота. Редактор Марта Шиварова. 4°. Печатница „Светлина“. Год. ц. 60 лв. 1 бр. 6 лв. — Ст.-Загора.
Год. II (1922), бр. 9—10; год. III (1923), бр. 1—3.

Горски преглед. Орган на дружеството на Българските лесо-вѣдци. 8°. Списание за горите, лова и риболовството. Редактор Г. Петров. Излиза месечно. Печатница „Добруджа“. Год. ц. 40 лв. — София.
Год. VIII (1922), бр. 9—10; год. IX (1923), бр. 1—10.

Градинар. Месечно илюстрирано списание за овощарство, зелен-чарство и цветарство. 8°. Редактор П. Д. Буков. — Кюстендил.
Год. XI (1922), бр. 7—10; год. XII (1923), бр. 1—10.

Демократия. Двуседмично политико-обществено списание. 4°. Излиза на 10 и 25 число всеки месец. Год. ц. 80 лв. 1 бр. 5 лв. — София.
Год. III (1922—23), бр. 1—14.

Демокретически преглед. Излиза всеки месецъ. 8°. Редактори: Т. Г. Влайков и Петър Тодоров. Печатница „Либерални клуб“. Б. А. Кожухаров. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. XV (1922), бр. 9—10; год. XVI (1923), бр. 1—10.

Детска градина. Месечно списание с възпитателна-образователна цел. 8°. Излиза всеки месец, освен юли и август. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 2—7; год. II (1923), бр. 1—5.

Детска почивка. Редактор К. Балтаджиев и Хр. Хаджисв. 8°. Книгоиздателство Хр. Г. Данов. Год. ц. 30 лв. — Пловдив.

Год. VIII (1923), бр. 1—10.

Детска радост. Редактори: Ранбосилек и Хр. Хаджиев. 8°. Книгоиздателство „Хемус“ Год. ц. 30 лв. — София.

Год. VII (1922), бр. 10; год. VIII (1923), бр. 1—10.

Детски свет. Списание за деца. 8°. Издава кооперативно дружество „Учител“. София. Редакционен комитет: Ив. Пенев, Д. Чолаков и Хр. Спасовски. Печатница „Радикал“. Витошка 28. Год. ц. 20 лв. — София.

Год. III (1923), бр. 1—10.

Домъ на изкуствата. 4°. Ц. 1 бр. 10 лв. — Варна.

Год. I (1923), брой единственъ.

Духовна култура. Списание за религия, изкуство и наука. 8°. Печатница „Добруджа“. Ц. 10 лв. — София.

Год. (1922—23), бр. 15—19.

Духовна обнова. Орган на живото християнство в България. 4°. Урежда се от редакционен комитет. Излиза веднаж на месеца. Търговска печатница. Год. ц. 30 лв. — Пловдив.

Год. II (1923), обр. 1—12.

Духовно слово. Списание за духовен живот. 4°. Излиза периодически. Редактор Ст. Стефанов. Печатница „Радикал“ ул. Витоша 28. Год. ц. 10 бр. 30 лв. 1 бр. 3 лв. — София.

Год. III (1922), бр. 7—8; год. IV (1923), бр. 1—4.

Еврейска мисъл. Периодическо литературно обществено списание. 8°. Печатница „Роглев“. Год. ц. 40 лв. 1 бр. 6 лв. — Русе

Год. I (1922—23), бр. 1—10.

Економия и домакинство. Ежемесечно списание с приложение. 4°. Редакторка Теодора Пейкова. Год. ц. 86 лв. 1 бр. 10 лв. — София.

Год. II (1922), бр. 6—10; год. III (1923), бр. 1—4.

Забележка. Презъ год. III (1923) год. ц. е 110 лв., 1 бр. 15 лв.

Естествознание и география. Редактори: Проф. Д-р Методи Попов, проф. Жеко Радев, проф. Д-р Тодор Николов, Кирил Сеизов и пр. Издателство „Ново училище“ — София.

Год. VII (1922), бр. 1—10; год. VIII (1923), бр. 1—2.

Залъвъ. Седмично списание за наука и литература. 4^о. — Станимака.
Год. I (1923), бр. 1.

Звуди. Лист за изкуство и мисъл. 4^о. Редактира комитет. Печатница на Г. Колев. Год. ц. 15 лв. 1 бр. 2 лв. — Чирпан.
Год. I (1923), обр. 1—5.

Здраве. Популярно-медицинско списание. 8^о. Ректор Д-р В. Ив. Ненов. Излиза месечно. Печат. производ. кооперация „Типограф“. Год. ц. 50 лв. — София.
Год. VII (1922), бр. 10; год. VIII (1923), обр. 1—9.

Здравец. Детско списание. 8^о. Редактори: Ек. Манчева и Т. Хр. Дашков. Год. ц. 30 лв. — Русе.
Год. III (1923), обр. 1—4.

Здраве и сила. Орган на сюза на българските гимнастически дружества „Юнак“. 4^о. „Zdrave i sila“ (Santé et force) organe officiel de l'Association des sociétés de gymnastique de Bulgarie, Sofia. Излиза два пжти в месеца на 1 и 15 число. Редакционен комитет Хр. Атанасов, Д. Лазов и Н. Костов. Придворна печатница. Год. ц. 50 лв. — София.
Год. XIX (1922), бр. 6—20; год. XX (1923), бр. 1—8.

Здрави жъби. Общедостъпно списание за жбна хигиена и обществено жболъчение. 8^о. Излиза пръзъ мѣсець. Народна печатница „Витоша“. Год. ц. 12 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—2.

Здравна просвета. Седмично научно-популярно здравоучение. 4^о. Редактор Д-р Т. Витанов. Год. ц. 100 лв. 1 бр. 3 лв. — София.
Год. I (1922), бр. 28—40; год. II (1923), бр. 1—18.

Земледелие. Списание на българското земеделско дружество. 4^о. Редактор Ив. Странски. Кооперативна печатница „Франклин“. Год. ц. 50 лв. — София.
Год. XXVI (1922), бр. 9—11; год. XXVII (1923), бр. 1—12.

Земледелски бюлетин. Периодическо издание. 8^о. Печатница „Просвещение“ на П. Зенгинов. Безплатно. — Варна.
Год. I (1923), бр. 2—3; год. II (1923), бр. 1.

Земледелска защита. Седмично списание за политика, наука и литература. 8^о. Урежда редакционен комитет. Печатница на земеделската кооперативна банка. Ц. 1 бр. 3 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—7.

Земледелски подем. Месечно списание за земеделска наука и литература. 8^о. Списва се от агрономичната колегия в Шуменски окръг и издава от Шуменската подвижна катедра. Урежда редакционен комитет. Печатница И. Аргости. Год. ц. 40 лв. — Шумен.
Год. II (1922), бр. 9—10; год. III (1923), бр. 1—10.

Земледелска практика. Списание за лозарство, овощарство, пчеларство, винарство, земледелие, скотовъдство, бубарство, строеж и домакинство. 8^о. Редактор-Стопанин М. Стоев. Печатница „Либерални клуб“ Б. А. Кожухаров. Год. ц. 25 лв. — София.

Год. IV (1923), бр. 1—10.

Земледелско скотовъдство. Списание на Бжлг. Земл. Дружество. 8^о. Редактор А. Костов. Кооперативна печатница „Франклин“. Год. ц. 30 лв. — София

Год. V (1922), бр. 7—10; год. VI (1923), бр. 1—10.

Земледелски съобщения. Държавна подвижна земеделска катедра в Търново. Печатница Панайотов. — Търново.

Год. IV (1922), бр. 7—10; год. V (1923), бр. 1—10.

Земледелски съвети. Списание за земледелие и пр. 8^о. Излиза всеки месец с изключение на юлий и август. Печатница „Гутенберг“. Год. ц. 20 лв. — Плевен.

Год. I (1923), бр. 1—10.

Земледелски уроци. Месечно селско-стопанско списание. 8^о Излиза всеки месец, освен юли и август. Редактор Юрдан Илийчев. Придворна печатница. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—10.

Зенит. Ежемесечен научно-литературен лист за младежи и юноши. 8^о. Урежда редакционен комитет. Печатница Ганю Колев — Чирпан. Год. ц. 15 лв. 1 бр. 3 лв. — Харманлий.

Год. I (1922—23), бр. 5—6.

Златорог. Редактор Вл. Василев, Николай Лилив и Сирак Скитник. 8^о. Книгоиздателство Ал. Паскалев. Придворна печатница. Год. ц. 70 лв. за III год. — 100 лв., IV год. — София.

Год. III (1922), бр. 9—10; год. IV (1923), бр. 1—9.

Знам всичко. Седмичен журнал 4^о. Редакция и администрация Агенция „Куриер“. Год. ц. 120 лв. — Русе.

Год. I (1922—23), бр. 1—10.

Зжболекарски преглед. Орган на бжлгарския зжболекарски съюз. 8^о. Излиза месечно. Редактори М. Стоянов и С. Таджер. Издание на бжлгарското зжболекарско кооперативно потребително дружество. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. VI (1922), бр. 1—10; год. VII (1923), бр. 1—4.

Известия. Официално издание на Министерството на търговията, промишлеността и труда. 8^о. Излиза на 1 и 15 число всеки месец. Държавна печатница. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. II (1922—23), бр. 13—24; год. III (1923), бр. 1—14.

Известия на народния етнографски музей в София. 8°. Bulletin du musée national d'ethnographie de Sofia. Излиза всеко тримесечие. Придворна печатница. Год. ц. 60 лв. — София.

Год. II (1922), бр. 3—4; год. III (1923), бр. 1—2.

Известия на Българското дружество червен кръст. 8°. Редактори Д-р Т. Петров и Д-р М. Васев. Bulletin officiel de la croix rouge bulgare. Печатница „Балкан“. Год. ц. 20 лв. — София.

Год. VII (1922—23), бр. 6—10; год. VIII (1923), бр. 1—3, 6—8.

Известия на Дирекцията за Трудовата Поземлена Собственост. 4°. — София.

Год. II (1922—23), бр. 17—29.

Известия на Българската народна банка. 4°. Bulletin de la Banque nationale de Bulgarie. Кооперативна печатница „Гутенберг“ — София.

Год. III (1923), бр. 5, 6—9.

Илюстрирано ехо. Седмично издание. 4°. Год. ц. 200 лв. 1 бр. 5 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Известия на българското аптекарско дружество в София. 8°. Кооперативна печатница „Франклин“ — София.

Год. II (1923), бр. 1—7.

Известия на Българското горско дружество. 4°. Органъ на сдруженитъ лесовъди, горовладѣлци, производители и търговци на дървенъ материалъ. Излиза ежесечно. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 11—13.

Известия на черноморската популярна банка. 4°. Периодическо списание. Безплатно. — Бургас.

Год. I (1923), бр. 1.

Изгрев. Списание за ученички и ученици от средните училища. Год. ц. 20 лв. — Русе.

Год. IV (1922), бр. 6.

Икономическа борба. Седмично списание за икономически, финансови, обществени и политически въпроси. 4°. Гл. редактор Н. Пиперов. Печатница „Либералний клуб“. Год. ц. 200 лв. 1 бр. 5 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—9

Икономически преглед. Двуседмично издание. 4°. Печатница „Доверие“. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. III (1922), бр. 13—20; год. IV (1923), бр. 1—6.

Илюстрация свѣтлина. Има културно-възпитателна цѣль. Редакторъ Юрданъ Михайловъ. Год. ц. 90 лв. — София.

Год. XXXI (1923) бр. 1—12.

Илюстриран търговски лист. Излиза два пжти месечно. Год. ц. 70 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 3.

Кавал и гайда. Седмично хумористично списание. 4^о. 1 бр. 3 лв. — Пловдив.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Картинна галерия за юноши. Редактор Г. Палашев. 4^о. Печатница на Армейския военно-издателски фонд. Год. ц. 70 лв. — София.

Год. XIII (1923), бр. 5—10; год. XIV (1923), бр. 1—4.

Кино звѣзда. Седмично кинематографично списание. 4^о. Урежда редакционен комитетъ. Печатница на братя Г. Ионов. Год. ц. 120 лв. 1 бр. 3 лв. — Пловдивъ.

Год. III (1923), бр. 1—8.

Кула. Месечно списание за литература и обществен преглед. 8^о. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 40 лв. — Казанлъжк.

Год. I (1923), бр. 1—5.

Лазури. Месечно списание за литература, критика и художество. 8^о. Печатница „Работник“. — Пловдив.

Год. I (1923), бр. 1.

Летописи на лекарския сжюз въ Бжлгария. 8^о. Излиза всеки месец. Редакционен комитет: Д-р Т. Ангеловъ, Д-р Г. Иванов и др. Печатница акционерно дружество „Препорец“. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. XVI (1923), бр. 1—2, 4—5, 7.

Забележка. Година XVI, отъ бр. 7 списанието започва да излиза по стария правописъ.

Листъ на чиновническото кооперативно спестовно-застрахователно дружество. 4^о. Излиза всеки месецъ. Кооперативна печатница „Гутенбергъ“. Безплатно. — София.

Год. (1922—23), бр. 41—53.

Листопад. Месечно литературно списание. 8^о. Редактор Дим. Бобев. 1 бр. 6 лв. — София.

Год. IV (1923), бр. 2—8.

Литературна пжстрота. Месечно илюстрирано списание. 4^о. Печатница „Гладстон“. Год. ц. 15 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1.

Ловецъ. Месечно илюстрирано списание. 4^о. Органъ на сдруженитъ ловци въ Бжлгария. Кооперативна печатница „Гутенбергъ“. — София.

Год. XXIII (1922—23), бр. 1—10; год. XXIV (1923), бр. 1—5.

Лозарски преглед. Орган на сюза на българските лозаривинари. 8°. Месечно списание. Редактор Н. Неделчевъ. Печатница производителна кооперация „Сжгласие“. Год. ц. 60 лв. — София.

Год. VIII (1923), бр. 1—10.

Лотос. Литературно-художествено списание. 8°. Излиза всеки месец. Печатница „Наука“ П. х. Григорев и Сие. Год. ц. 35 лв. — Гор.-Ореховица.

Год. V (1923), бр. 1.

Майка и дете. Списание за родители и възпитатели. 8°. Редакция „Майка и дете“. Год. ц. 40 лв. — Т.-Пазарджик.

Год. XIII (1922), бр. 8—10; Год. XIV (1923), бр. 1—10.

Маргаритки. Литературно списание. 8°. Излиза месечно. Глав. редактор Г. Русев. Печатница на К. Петров. Год. ц. 36 лв. — Плевен.

Год. I (1922—23), бр. 7—10.

Маскарад. Седмично художествено, хумористично списание. 4°. Печатница „Балкан“. Год. ц. 160 лв. 1 бр. 3 лв. — София.

Год. (1922—23), бр. 5—25.

Медицинска мисъл Месечно списание за медицинска наука и практика. 8°. Редактор Д-р Димо Т. Бурилков. Издание на сюза на санитарния и ветеринарен персонал в България. Излиза всеки месец. Год. ц. 60 лв. — София.

Год. II (1922), бр. 4—10; год. III (1923), бр. 1—4.

Медицинско списание. Излиза всеки месец. Редакционен комитет: проф. Аврамов, проф. Стоянов, проф. Тодоров и пр. 8°. Печатница на Армейския военно-издателски фонд. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. VI (1922), бр. 8—10; год. VII (1923), бр. 1—10.

Мелничаръ. Органъ на сюза на Българските мелничари. 4°. Год. ц. 150 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1.

Месечни статистически известия на главната дирекция на статистиката на българското царство. Bulletin statistique mensuel de la Direction générale de la statistique du Royaume de Bulgarie. 4°. Държавна печатница. Год. ц. 60 лв. 1 бр. 5 лв. — София.

Год. XI (1922), бр. 11—12; год. XII (1923), бр. 1—12.

Мимози. Списание за литература, критика и художество. 4°. Редактор Ив. Н. Налбантски. Печатница „Наука“. Год. ц. 30 лв. — Орхание.

Год. I (1922), бр. м. ноември и декември.

Мироглед. Списание за обществени въпроси, наука и изкуство. 8°. Излиза месечно. Редактор Васил Узунов. Издание на възпитателния институт „Заря“ — София. Год. ц. 50 лв.

Год. I (1922), бр. 10; год. II (1923), бр. 1—2.

Минерва. Отъ всичко най-интересното. 4°. Седмичникъ. Народна печатница „Витоша“. Ц. 1 бр. 5 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—5.

Младеж. Орган на сюза на комунистическата младеж в Бжлгария. 4°. Излиза веднаж в седмицата. Verbundsorgan der kommunistischen Jugend Bulgariens. Год. ц. 38·40 лв. 1 бр. 1 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 31—53; год. III (1923), бр. 2—8.

Младежка дума. Независим ежемесечен лист. 4°. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 25 лв. 1 бр. 2 лв. — Сухиндол.

Год. II. (1923), бр. 5—10.

Младежка земеделска мисъл. Списание за селска просвета. 8°. Излиза месечно. Год. ц. 30 лв. — Плевен.

Год. I (1923), бр. 1—4.

Млад стенограф. Орган на сюза на ученич. стенографни д-ва въ Бжлгария. 8°. Редактира комитет. Печатница на Бр. Златеви. Год. ц. 20 лв. 1 бр. 4 лв. — Русе.

Год. I (1922—23), бр. 2—10.

Млад турист. Илюстрирано художествено списание за литература, наука и спорт. Орган на юношеския туристичен сюз в Бжлгария. 8°. Излиза месечно. Придворна печатница. Год. ц. 25 лв. — София.

Год. VIII (1923), бр. 3—10; год. IX (1923), бр. 1.

Младежки червен кръст. Издава Бжлгарския младежки червен кръст. 4°. Излиза всеки месец, освен юли и август. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 5—10.

Младежко четиво. Илюстрирано списание за прогимназиялни ученици. 8°. Излиза всъки месецъ. Печат. Хр. Г. Дановъ. — Пловдивъ. Год. ц. 30 лв. — Калоферъ.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Модерно изкуство. Месечно списание за изкуство, критика и културен живот. 8°. Редактор Ев. К. Тодоров. Печатница Кжнчо Николов. Ц. 1 бр. 4 лв. — Варна.

Год. I (1923), бр. 1—7.

Морска библиотека. Бжлгарски народен морски сговор. 8°. Урежда редакционен комитет. Печатница „Зора“. Год. ц. 65 лв. 1 бр. 6 лв. — Варна.

Год. (1923), бр. 6.

Наредби на министерството на земледелието и държавните имоти. 4°. Държавна печатница. — София.

Год. V (1923), бр. 1—37.

Забележка. Год. V отъ бр. 24 списанието започва да излиза по стария правописъ.

Народна армия. Седмичен военно обществен преглед. Фол. Излиза всека сѣбота. Ц. 1 бр. 2 лв. — София.

Год. III (1922—23), бр. 1—39.

Народна илюстрация „Родолубец“. 4°. — София.

Год. I (1923), бр. 6.

Нашата конница. Месечно списание. 4°. Редакция при кавалерийската инспекция. Редакторъ: Ив. Стойчевъ. — София.

Год. V (1923), бр. 7—10; год. VI (1923), бр. 1—5.

Народен страж. Полумесечно християнско-обществено списание. 4°. Урежда редакционен комитет. Печатница „Доверие“. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. IV (1922), бр. 14—20; год. V (1923), бр. 1—14.

Народно стопанство. Популярно економическо списание. 4°. Излиза един пѣт в месеца. Редактор Д-р Ив. Златаров. Печатница П. Глушков. Год. ц. 50. лв. — София.

Год. XVIII (1922), бр. 9—10; год. XIX (1923), бр. 1—10.

Наука и възпитание. Обществено научно-педагогическо списание. 8°. Редактор Т. Самодумов. Излиза всеки месец. Печатница „Факел“. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—4.

Нова стенографска библиотека. Nova stenografiska biblioteka. 8° Год. ц. 20 лв. 1 бр. 2 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 1—2, 6—10.

Нова ера. Двумесечно списание на студентското християнско дружество при Соф. университетъ. 8°. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 2—5.

Новият живот за наука, изкуство, морален живот. 4°. Редакция „Новият живот“. Кооперативна печатница „Франклин“. Год. ц. 30 лв., 1 бр. 6 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Ново звено. Художествено младежко списание за изкуство, литература и критика. 8°. Редактира комитет. Печатница „Гладстон“. — София.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Ново време. Полумесечно списание на бѣлгарската комунистическа партия. 8°. Излиза на 1 и 15 число на месеца. Издава общото кооперативно д-во „Освобождение“. Год. ц. 72 лв. 1 бр. 3 лв. — София.

Год. XXII (1922), бр. 6—7; год. XXII (1923), бр. 8—22.

Ново знаме. Le nouveau drapeau. Международно списание за политика, литература и наука. 8^о. Урежда редакционен комитет. Печатница „Добруджа“ акц. д-во. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. II (1922), бр. 9—10.

Обединение. Политико-обществено-научно списание. 8^о. Орган на младежкия сюз при обединената народно-прогресивна партия. Излиза на 1 и 15 число всеки месец. Печатница С. М. Стайков. Год. ц. 70 лв. — София.

Год. II (1922—23), бр. 10—13.

Обществено здраве. Списание за социална хигиена, медицина и здравеопазване. 8^о. Излиза всеки месец. Редактор Д-р Хар. Нейчев. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. V (1922), бр. 9—10; год. VI (1923), бр. 1—10.

Обществена мисъл. Списание за обществени въпроси, литература и култура. 8^о. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 95 лв. — София.

Год. IV (1923), бр. 1—10.

Общински преглед. Месечно списание за изборните учреждения. 8^о. Урежда редакционен комитет. Излиза всеки месец. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1919), бр. 1—10; год. II (1920), бр. 1—10; год. III (1921), бр. 1—10; год. IV (1922), бр. 1—10; год. V (1923) бр. 1—5.

Огнище. Списание за литература, обществен живот и стопанство. 4^о. Редактор Васил Парушев. Год. ц. 80 лв. — София.

Год. IV (1922), бр. 4—5; год. V (1923), бр. 1.

Окръженъ бюлетинъ. Издание на Соф. окр. постоянна комисия. 8^о. Урежда редакционенъ комитетъ. Печатница „Радикалъ“. — София.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Оранжева заря. Двумесечно списание за политика, литература, стопанство и сюзен живот. Год. ц. 80 лв. 1 бр. 6 лв. — Ст.-Загора.

Год. I (1923), бр. 1.

Орфей. Мѣсечно списание за окултизъмъ, книжнина, изкуство и духовенъ животъ. 4^о. Урежда комитетъ. Печат. „Факелъ“. Год. ц. 60 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—5.

Педагогическа практика. Месечно списание за основни учители. 8^о. Редактор Антон Боргалов. Печатница „Просвещение“ на П. Зенгинов. Год. ц. 60 лв. — София.

Год. II (1922), бр. 6—10; год. III (1923), бр. 1—10.

Пеперуда. Двуседмично списание за деца и юноши. 16^о. Излиза на 15 и 30 число на месеца. Печатница „Право“. Год. ц. 35 лв. 1 бр. 3 лв. — София.

Год. I (1922), бр. 3—5.

Подвигъ. Списание за литературно образование. 8°. Излиза всѣки месецъ. Год. ц. 65 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—5.

Поклонникъ. Излиза всѣки месецъ. 8°. Печатница „Светлина“. Год. ц. 45 лв. 1 бр. 5 лв. — Ямболъ.

Год. I (1923), бр. 63—72.

Полетъ. Седмично списание за гражданско и обществено съвършенствуване. 4°. Излиза всѣки петъкъ. Год. ц. 100 лв. 1 бр. 3 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—16.

Полско-Български преглед. Polsko-Bulgarski Preglad. Органъ на „Полско-Българското дружество в София“. 4°. Излиза три пѣти месечно 1, 10 и 20 число. Придворна печатница. Год. ц. 80 лв. — София.

Год. IV (1922), бр. 27—31; год. V (1923), бр. 2—28.

Популярно списание. Органъ на международния дѣтски приютъ въ София. 4°. Печатница „Право“. Год. ц. 100 лв. 1 бр. 10 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 1—6.

Почивка. Илюстрирано списание. 8°. Излиза еднаж в месеца. Печатница и книгоиздателство „Родина“. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. I (1922), бр. 1.

Православно-християнска библиотека „Светлина и утеха“. Излиза месечно. 8°. — Пловдив.

Год. I (1923), бр. 2—7.

Праздничен отдих. Две-неделно издание на християнското братство при хр. „Св. Богородица“. Ц. 1 бр. 2 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 9—10.

Природа. Илюстрирано популярно, научно списание. 4°. Редактор-стопанин Г. Христович. Придворна печатница. Год. ц. 55 лв. — София.

Год. XXIII (1922—23), бр. 1—10; год. XXIV (1923), бр. 1.

Пролом. Списание за културен и обществен живот. 8°. Редактор Д. Кйорчев. Излиза два пѣти в месеца. Печатница на Армейския военно-издачелски фонд. Год. ц. 120 лв. — София.

Год. I (1922), бр. 18—20; год. II (1923), бр. 1—14.

Пурпур. Художествено-пролетарско списание за литература, критика и изкуство. 4°. Урежда ресакционен комитет. Излиза два пѣти в месеца. Год. ц. 36 броя 50 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 1—18.

Пчела. Орган на Българската пчеларска кооперация „Нектар“. 8°. Излиза месечно. Печатница „Либералний клуб“ Б. А. Кожухаров. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. XVI (1923), бр. 1—2.

Рибарство и отраслите му. Урежда редакционен комитет. 4°. Печатница „Светлина“. Год. ц. 100 лв. — Варна.
Год. I (1923), бр. 1—8.

Рилски шепот. Орган на учащите се при американските гимназии — Самоков. 4°. Урежда редакционен комитет. Печатница на Китов и К. Тулев. Год. ц. 25 лв. — Самоков.
Год. II (1922), бр. 3—9; год. III (1923), бр. 1—4.

Родна мисъл. Месечно книжовно списание. 8°. Редактор Ив. Кирилов. Печатница К. Т. Мотавчиев. Год. ц. 40 лв. — Плевен.
Год. II (1922), бр. 7—10; год. III (1923), бр. 1—6.

Родопа. Излиза на първо число всеки месец. 4°. Уредник Хр. Караманджуков. Печатница „Добруджа“. Год. ц. 70 лв. — София.
Год. II (1923), бр. 1—10.

Санитарно дело. Списание за хигиена, профилактика и обществена медицина. 4°. Излиза на 1 и 15 число всеки месец. Гл. редактор Д-р М. Васев. Печатница „Радикал“ ул. Витошка. Год. ц. 40 лв. — София.
Год. II (1923), бр. 1—20.

Сведения по земледелието. Периодически бюлетин на Министерството на земледелието и държавните имоти. 8°. Излиза месечно. Държавна печатница. — София.
Год. III (1922—23), бр. 11—12; год. IV (1923), бр. 1—12.

Светлина. Всекимесечно списание за юноши. 8°. Урежда се от редакционен комитет. Ц. 1 бр. 2 лв. — София.
Год. (1923), бр. 1—5.

Светулка. Списание за деца. 8°. Излиза месечно. Гл. редактор. Елин-Пелин. Книгоиздателство Ал. Паскалев. Год. ц. 2 лв. — София:
Год. XVII (1922), бр. 7—10; год. XVIII (1923), бр. 1—10.

Светли зари. Месечно ученическо списание за литература, критика и художество. 8°. Редактира комитет. Печатница Бр. Златеви. Год. ц. 30 лв. 1 бр. 4 лв. — Русе.
Год. II (1922), бр. 5—10; год. III (1923), бр. 1—2.

Свободно възпитание. Орган за педагогическа култура. 8°. Излиза месечно. Речактор Д. Кацаров. Издава книгоиздателство „Вжзраждане“. Год. ц. 50 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 5—10.

Свободно общество. Месечно анархо-комунистическо списание. 8°. Société libre. Revue mensuelle anarchist-communiste — Sofia. Bulgarie. Год. ц. 30 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—8.

Седмица. Семейно илюстрирано списание. 4^о. Редактор Д. Григориев. Год. ц. 260 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1.

Сила. Двуседмично списание за политика, литература и обществен живот. 4^о. Редактори: Хр. Силянов и К. Д. Списаревски. Печатница „Балкан“. Год. ц. 80 лв. 1 бр. 4 лв. — София.

Год. IV (1923), бр. 1—18.

Славянски глас. Издание на Славянското д-во в Бжлгария. 8^о Редактор Н. Бобчев. Печатница „Право“. Безплатно. — София.

Год. XVI (1922), бр. 4; год. XVII (1923), бр. 1—3.

Славяни Господ иде. Месечно списание за религия и наука между славянските народи. 4^о. Орган на младежкото християнско д-во при ломската евангелска баптистка цжрква. Печатница А. Н. Димитров. Год. ц. 50 лв. 1 бр. 2 лв. — Лом.

Год. I (1922), бр. 2—3.

Софийско ехо. Journal l'Echo de Sofia. 4^о. Редакция и администрация бул. „Дондуков“ 57. Печатница „Балкан“. Ц. 1 бр. 6 лв. — София.

Год. I (1913), бр. 1.

Софийски журналъ. Journal de Sofia. 4^о. Придворна печатница. Год. ц. 100 лв., 1 бр. 6 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—4.

Социал-демократ. Месечно списание. Научен орган на социал-демократическата партия. 8^о. Редактор Д-р П. Джидров. Работническа кооперат. печатница „Напред“. Год. ц. 75 лв. — София.

Год. III (1922), бр. 8—10.

Списание на бжлгарското инженерно архитектурно д-во. Редактор Трендафил К. Трендафилов. — София — „Раковски“ 90. Год. ц. 200 лв. — София.

Год. XXIII (1923), бр. 1—24.

Списание на сжюза на популярните банки. Урежда редакционен комитет. 4^о. Излиза два пжти в месеца. Печат. „Добруджа“ ул. „Раковски“. Год. ц. 75 лв. — София.

Год. II (1922—23), бр. 5—20; год. III (1923), бр. 1—4.

Списание на сжюза на производителите на безалкохолни питиета в царство Бжлгария. 4^о. Печатница „Факел“. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1.

Списание на д-вото на митническитѣ чиновници въ Бжлгария. 8^о. Урежда редакционенъ комитетъ. Печатница „Балканъ“. Год. ц. 90 лв. — София.

Год. VI (1923), бр. 5—10.

Спортен преглед. Двумесечно илюстрирано списание. Орган на Софийската спортна лига. 4°. Урежда редакционен комитет. Ц. за 3 м. 15 лв. 1 бр. 3 лв. — София.

Год. I (1922—23), бр. 1—26.

Забел. Отъ бр. 17 спис. излиза по стария правописъ и съ год. ц. 100 лв.

Списание на българската академия на наукитѣ. Клонъ историко-филологиченъ и философско-общественъ. 8°. Печат. П. Глушковъ. Ц. 1 бр. 40 лв. — София.

Год. (1923), бр. 25—29.

Списание на българското икономическо дружество. 8°. Урежда редакционен комитет. Редактор Ал. Ц. Цанков. Придворна печатница. Год. ц. 85 лв. — София.

Год. XXI (1922), бр. 4—10; год. XXII (1923), бр. 1—5.

Списание на земеделските изпитателни институти в България за природонаучни и стопански изследвания из областта на земледелието. 8°. Излиза на 2 месеца. Работ. кооперат. печатница „Напред“. Год. ц. 60 лв. — София.

Год. II (1922), бр. 5—6.

Стопански преглед и домакинство. Месечно илюстрирано списание за стопанство, търговия, обществен живот и книжнина. 8°. Урежда А. С. Пенчев. Печат. Ст. Фжртунов. Год. ц. 30 лв. — Търново.

Год. X (1922), бр. 6—10; год. XI (1923), бр. 1—6.

Студентска мисъл. Месечен научно-литературен орган на студентското академично д-во при свободния университет. 8°. Печатница „Балкан“. Год. ц. 50 лв. 1 бр. 12 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Стопански вест на Пловдивската търговско-индустриална камара. 4°. Излиза седмично. Модерна печатница. Год. ц. 60 лв. — Пловдив.

Год. I (1922—23), бр. 4—52.

Студия. Месечникъ на театъръ-студия. 8°. Кооперативна печатница „Типографъ“. — София.

Год. I (1923), бр. 1.

Счетоводител. Научно-популярно списание. 4°. Урежда редакционен комитет. Излиза месечно. Печатница С. М. Стайков. Год. ц. 80 лв. 1 бр. 8 лв. — София.

Год. I (1922), бр. 1—10; год. II (1923), бр. 1—3.

Съвременникъ. Списание за политика, култура и общественостъ. Редакторъ Венелинъ Ганевъ. 8°. Придворна печатница. Год. ц. 80 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 5—10.

Театър и изкуство. Редактор Г. Петров. 8°. Ц. 1 бр. 5 лв. —
Пловдив.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Театър и опера. Полумесечно списание на народния театър. 8°. Печатница С. М. Стайков. Год. ц. 80 лв. — София.

Год. II (1922—23), бр. 6—11.

Теменуги. Периодично младежко списание за литература и критика. 8°. Редактор Звезделин Цонев. Печат. на К. Петров. — Плевен.
Год. I (1922—23), бр. 6—10.

Техник. Научно популярно техническо списание. 4°. Орган на общото дружество на техниците в България. Урежда редакционен комитет. Излиза всеки месец. Печат. „Радикал“. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 6—8.

Трезвеност. Орган на сжюзената учаща въздържателна младеж. 8°. Месечно списание. Редактира комитет. Печатница Бр. Златеви. Год. ц. 30 лв. 1 бр. 2 лв. — Русе.

Год. V (1923), бр. 1—10.

Трудовак. Месечно литературно илюстрирано списание. 8°. Печатарска производителна кооперация „Сжгласие“. — София.

Год. II (1923), бр. 4—8.

Търновски епархийски вѣсти. Двумесечно епархийско издание. 8°. Списание за църковна организация, религия, изкуство и наука. Год. ц. 40 лв. 1 бр. 2 лв. — В.-Търново.

Год. I (1923), бр. 19—24; год. II (1923), бр. 1—9.

Устрем. Списание на македонския младежки сговор. 4°. Излиза месечно. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 24 лв. 1 бр. 2 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Ученическа дума. Месечно списание за наука, литература и критика. 8°. Урежда редакционен комитет. Печатница А. Паничковъ. Год. ц. 30 лв. 1 бр. 3 лв. — Свищовъ.

Год. I (1923), бр. 1.

Учителска мисъл. Месечно обществено-педагогическо списание. 8°. Издание на Българския сжюз. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. IV (1923), бр. 2—10; год. V (1923), бр. 1—2.

Училищен преглед. Издава Министерството на Народното Просвещение. 8°. Под редакцията на учебния комитет. Излиза всеки месец. Год. ц. 300 лв. — София.

Год. XXII (1923), бр. 1—10.

Забел. Год. XXII отъ бр. 7 на списанието излиза по стария правописъ.

Факелъ. Списание за изкуство и чистъ животъ. 8°. Редакторъ Д. В. Юруковъ. Излиза 10 книжки годишно. Год. ц. 40 лв. — София. Год. II (1923), бр. 1—2.

Фармацевт. Орган на Българското фармацевтическо кондиционерско дружество. 4°. Pharmazeut. Organ des Bulgarischen Pharmazeutischen Vereines. Излиза всеки 15 дни. Редакционен комитет: Ив. Гешев и М. Чолаков. Год. ц. 75 лв. — София.

Год. XIII (1922—23), бр. 5—24; год. XIV (1923), бр. 1—2.

Финансов сборник. Официално издание на Министерството на финансите. 8°. Излиза на 30 число всеки месец. Държавна печатница. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. IX (1922), бр. 11—12; год. X (1923), бр. 1—11.

Забел. Год. X отъ бр. 9 на списанието излиза по стария правописъ.

Фотографъ. Орган на фотографското сдружение в България. 8°. Издава дружествен редакционен комитет в София. Печатница на Георги П. Патлов. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—12; год. II (1923), бр. 1—8.

Химия и индустрия. Списание на българското химическо д-во. 8°. Излиза месечно. Год. ц. 80 лв. — София.

Год. I (1922—23), бр. 3—10.

Хиперион. Месечно списание за литература и изкуство. 8°. Год. ц. 100 лв. 1 бр. 12 лв. — София.

Год. I (1922), бр. 9—10; год. II (1923), бр. 1—8.

Християнин. Издание и орган на Свещеническото Братство „Св. Григорий Богослов“ в Русе. 4°. Излиза два пжти в месеца 1 и 15 число. Год. ц. 40 лв. 1 бр. 2 лв. — Русе.

Год. III (1922), бр. 18—20; год. IV (1923), бр. 1—18.

Християнка. Списание за християнското семейство. 8°. Печатнила „Добруджа“. Год. ц. 40 лв. 1 бр. 8 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—8.

Християнски свят. Уредник Цветан Цветанов. 4°. Излиза месечно. Придворна печатница. Год. ц. 25 лв. — София.

Год. XXVII (1923), бр. 1—12.

Хора. Литературно списание. 8°. Орган и издание на мл. просветителен кружок „Поезия и Музика“. Излиза месечно. Ц. 1 бр. 6 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 4—8.

Цветя и бодили. Списание за поезия, хумор и сатира. 4°. Излиза два пжти в месеца. Редактира комитет. Централна печатница. Ц. 1 бр. 2 лв. — Враца.

Год. I (1922), бр. 4—6.

Църковен вестник. Седмично издание с безплатна притурка Духовна Култура. 4°. Списание за религия, изкуство и наука. Акционерна печатница „Добруджа“. Год. ц. 80 лв. 1 бр. 1·50 лв. — София. Год. XXIII (1922), бр. 33—34; год. XXIV (1923), бр. 1—45.

Чайка. Списание за литература, наука и критика. 8°. Излиза всеки месец. Редактор Развигоров. Печатница „Гутенберг“. Год. ц. 20 лв. 1 бр. 3 лв. — Плевен. Год. I (1922—23), бр. 2—5, 8—10.

Червен смех. Седмично илюстрирано-хумористично списание. 4°. Излиза седмично. Редактор Д. И. Полянов. Ц. 1 бр. 3 лв. — София. Год. III (1922), бр. 47—50; год. IV (1923), бр. 1—32.

Чернозем. Месечно художествено литературно списание. 8°. Редактори Ив. Мировски и пр. Литературна задруга „Кошер“. — София. Год. I (1923), бр. 1—2.

Чехословашки обзор. Ceskoslovensky obzor. Излиза всеко 1 и 15 число на месеца. 4°. Издание на дружеството „Чех“ в София. Придворна печатница. Ц. 1 бр. 2 лв. — София. Год. III (1922—23), бр. 1—24; год. IV (1923), бр. 1—4.

Читалище. Орган на читалищния сюз в Бжлгария. 8°. Под редекцията на Н. Станев. Печатница „Либералний клуб“ Б. А. Кожухаров. Год. ц. 25 лв. — София. Год. V (1923), бр. 7—10.

Шипка. Филателическо списание. 8°. Schipka. Briefmarken jurnal. Двуседмично списание. Излиза на 1 и 15 число. — Варна. Год. 1 (1923), бр. 1.

Юноша. Списание за ученички и учениця отъ прогимназията. 8°. Редактори: Бор. Тричков и Д. Тодоров. Печатница „учител“. Год. ц. 35 лв. — Русе. Год. III (1922—23), бр. 2—5.

Юридическа мисъл. Месечно юридическо списание за наука, критика, правосждна политика и юриспруденция. 8°. Акционерна печатница „Добруджа“. Год. ц. 80 лв. — София. Год. IV (1923), бр. 1—10.

Юридически преглед. Revue juridique. Списание за право, законодателство, юриспруденция и обществен живот. 8°. Излазя под редакцията на Ст. С. Бобчев. Печатница „Балкан“. Год. ц. 100 лв. — София. Год. XXIII (1922), бр. 8—10; год. XXIV (1923), бр. 1—10.

Яснина. Списание за литература и културенъ животъ. 8°. Излиза всъки месецъ. Печатница „Св. Климентъ“. Ц. 1 бр. 12 лв. — София. Год. I (1923), бр. 1.

Ясна поляна. Урежда комитет. 8°. Излиза периодически, годишно 10 книшки. Печатница „Гутенберг“. Год. ц. 20 лв. — Плевен.
Год. I (1923), бр. 9—10.

Вестници — Journaux

Автомобил. Орган на автомобилно шофьорския сюз в България. 4°. Излиза един път в месеца. Год. ц. 36 лв. 1 бр. 3 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 2—4.

Автономна Македония. Орган на македонската емиграция в България. Фол. Излиза седмично. Печатница „Политика“. Год. ц. 120 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 97.

Агроном. Орган на Дружеството на Българските Агрономи. 4°. Редактор Хр. Цачев. Излиза два пъти в месец, освен м. юли и август. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. VII (1922—23), бр. 9—20; год. VIII (1923), бр. 1—6.

Айтоски глас. Седмичен независим вестник. 4°. Редактор Г. К. Стоянов. Печатница „Зора“. Год. ц. 50 лв. 1 бр. 1 лв. — Айтос.

Год. I (1922), бр. 32—43; год. II (1923), бр. 44—58.

Айтоски кооператор. Бюлетин на айтоски земеделски синдикат „Самопомощ“. 4°. Излиза двуседмично. Печатница и книжарница „Зора“. Год. ц. 30 лв. 1 бр. 1 лв. — Айтос.

Год. I (1922—23), бр. 3—14.

Анхира. Лист за окултизъм и литература. Фол. Урежда комитет. Излиза два пъти въ месеца. Печатница „Франклин“. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 10—20.

Аптекарска защита. Орган на българското аптекарско дружество. Фол. Издава редакционен комитет. Излиза два пъти месечно. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 1—7.

Ачик-далавера. Седмичен хумористичен вестник. Фол. Редакт. администр. и печатница „Мазенов“. Ц. 2 лв. — Хасково.

Год. I (1923), бр. 3—7.

Балкански земеделец. Орган на сдружените земеделци от Габровска и Севлиевска околии. Фол. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 50 лв. 1 бр. 1 лв. — Габрово.

Год. I (1922—23), бр. 23—51.

Балкански търговски вестник. Journal commercial Balkanique. Sofia. Илюстриран орган за търговия, индустрия, земледелие, финансии и др. Фол. Год. ц. 250 лв. — София.

Год. VI (1923), бр. 23—38.

Забел. Год VI отъ бр. 38 на вестника излиза по стария правописъ.

Банков и търговски служащ. Защитник на търговските, банкови, застрахователни и кооперативни служащи. Фол. Ц. 1 бр. 1 лв. — София.

Год. VIII (1922), бр. 16—24; год. IX (1923), бр. 1—20.

Баядерка. Хумористиченъ вестникъ. Фол. Редактира комитетъ. Год. ц. 100 лв. 1 бр. 2 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—9.

Бдител. Националистичен лист основан 1897 год. Урежда редакционен комитет. Фол. Печатница „Гутенберг“. Год. ц. 50 лв. — Плевен.

Год. (1922—23), бр. 1—18.

Безжански глас. Излиза три пѣти седмично. Фол. Редактор Г. Белев. Печатница „Войников“. Год. ц. 75 лв. 1 бр. 2 лв. — Варна.

Год. I (1923), бр. 13—22.

Безплатен илюстриран търговски лист. Излиза периодично. Фол. Издава търгов. рекл. агенция „Кооперативенъ дом“ Позитано 5. София. Печатница „Политика“ — София.

Год. I (1923), бр. 1.

Благоденствие. Вестник на женския социалдемократически сѣюз. 4°. Излиза два пѣти в месеца. Работническа кооперативна печатница „Франклин“. Год. ц. 20 лв. 1 бр. 1 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1.

Ворба. Всѣкидневенъ вестникъ. Фол. Год. ц. 20 лв. 1 бр. 1 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—14.

Ворба. Втори орган на сѣюза на ученич. неутр. въздржж. д-ва в Бѣлгария. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза два пѣти в месеца. Ц. за 10 м. 15 лв. 1 бр. 1 лв. — Шумен.

Год. I (1923), бр. 8—12.

Ворба. Седмичен независим информационен вестник. Фол. Отговорник М. Василев. Печатница „Отец Паисий“. Год. ц. 40 лв. 1 бр. 1 лв. — Тѣрново.

Год. I (1923), бр. 1—36.

Ворба. Двуседмичен вестник. Фол. Издание, редакция и администрация Орхание. Год. ц. 25 лв. 1 бр. 1 лв. — Орхание.

Год. I (1923), бр. 6—8.

Ворба. Независимъ информационенъ вестникъ. Фол. Печатница „Търговска“. Год. ц. 260 лв. 1 бр. 1 лв. — Пловдивъ.
Год. III (1923), бр. 548—743, 754—791.

Братство. Еврейски комунистически вестник. Фол. Излиза два пжти месечно. Bratstvo, journal communiste juif. Год. ц. 24 лв. — София.
Год. II (1922) 23, бр. 10—24; год. III (1923), бр. 1—3.

Братствен глас. Орган на християнското сжбране в Ст.-Загора. 4^о. Печатница „Светлина“ — Ст.-Загора.
Год. III (1922—23), бр. 1—5, 8—14; год. IV (1923), бр. 1—3.

Буря. Седмиченъ вѣстникъ. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Печатница „Балканъ“. Год. ц. 60 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—6.

Буря. Независимо информационно издание. Фол. Излиза всѣки понедѣльникъ и следъ всѣки празникъ. Ц. 1 бр. 1 лв. — Плѣвенъ.
Год. I (1923), бр. 1.

Бургазка поща. Всѣкидневникъ за културенъ, политически и общественъ животъ. Фол, Издава дирекция „Реклама, литература, театръ и музика“. Год. ц. 300 лв. 1 бр. 1 лв. — Бургазъ.
Год. I (1923), бр. 1—8.

Бюлетин на централния комитет на сжюза на ционистическото гимнаст. д-во „Макаби“ в Бжлгария. Излиза периодически. 4^о. Печатница „Амишмат“. Ц. 1 бр. 1 лв. — София.
Год. I (1922), бр. 7; год. II (1923), бр. 1—2.

Бюлетин на Софийската еврейска община. 4^о. Излиза всеки месец. Печатница „Амишмат“. — София.
Год. II (1922—23), бр. 2—4.

Бюлетин на централната консистория на евреите в Бжлгария. 4^о. Излиза всеко 10, 20 и 30 число. Год. ц. 30 лв. — София.
Год. III (1922—23), бр. 1—35; год. IV (1923), бр. 1—23.

Бюлетин на подуенската популярна банка. 4^о. Кредитно кооперативно дружество. Излиза тримесечно. Кооперативна печатница „Типограф“ — София.
Год. I (1923), бр. 1—2.

Бюлетин на учителската взаимоосигурителна и спомагателна каса. 4^о. — София.
Год. (1923), бр. 68—69.

Бюлетин на централния акционен комитет на джржарните, окржжни и общински служители в Бжлгария. 4^о. Излиза на неопредел. срокове. Ц. 1 бр. 2 лв. — София.
Год. II (1923), бр. 1—2.

Бюлетин на Юч-Бунарската популярна банка. 4°. Излиза месечно. Безплатно. — София.

Год. II (1923), бр. 1—4.

Бюлетин. Официално издание на Северно-Българската Спортна лига. 4°. — Варна.

Год. I (1923), бр. 2—4.

Бюлетин на Софийския комисариат на Керен Леисраел. 8°. Излиза периодически. Раздава се безплатно. — София.

Год. I (1923), бр. 1.

Бюлетин на кооперативната банка на сдружените тютюнопроизводители от гр. Станимака и околията. 4°. Излиза един път в седмицата. Год. ц. 60 лв. 1 бр. 2 лв. — Станимака.

Год. I (1922), бр. 39—48; год. II (1923), бр. 49—60.

Бюлетин на Райония Земледелски кооперативен синдикат в Русе. 4°. Излиза 2 пъти месечно. Год. ц. 20 лв. — Русе.

Год. I (1922), бр. 1.

Българин. Национал трудов. вестник. Фол. Излиза два пъти седмично. Печатница „Напред“. Год. ц. 100 лв. — Ст.-Загора.

Год. I. (1923), бр. 1.

Българин. Независим вестник. Фол. — Бургас.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Български инвалид. Орган на независимите неутрални д-ва на инвалидите, вдовиците, сираците и родителите на убитите през войната в България. Фол. Излиза всека сжбота. Год. ц. 30 лв. 1 бр. 1 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—14.

Български печатар. Орган на типографския работнически сжюз в България. 4°. Излиза на 1 и 15 число всеки месец. Печатница „Родопи“. Год. ц. 35 лв. — София.

Год. XIX (1923), бр. 5—23; год. XX (1923), бр. 1—2.

Български стопански вестник. Орган на д-вото на варненските търговци. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза един път седмично. Печатница на Добри Тодоров. Год. ц. 50 лв. — Варна.

Год. III (1923), бр. 46—47.

Варненски общински вестник. Издава Варненската градска община. Фол. Излиза всека сряда. Год. ц. 60 лв. 1 бр. 1 лв. — Варна. Год. XXXI (1923), бр. 58—89.

Забележка. Год. XXXI отъ бр. 86 на в-ка излиза по стария правописъ.

Варненска поща. Ежедневен информационен вестник. Фол. Печатница „Светлина“. Год. ц. 300 лв. — Варна.

Год. V (1923), бр. 1066—1415.

Варненска трибуна. Вестникъ за политика, търговия и реклама. 4°. Излиза всѣки вторникъ, петъкъ и неделя. Печатница и редакция ул. „Родина“ 36. — Варна.
Год. I (1923), бр. 1—7.

Варненска стокова борса. Официален дневен бюлетин. 8°. Печатница „Светлина“. Год. ц. 240 лв. — Варна.
Год. XIV (1923), бр. 135—187; год. XV (1923), бр. 1—90.

Варненски инвалид. Юбилейно издание на фонд „Инвалиден дом“ при д-во „Инвалид“. Фол. Ц. 3 лв. — Варна.
Год. I (1923), брой единствен.

Варненска камбана. Независим информационен ежедневник. Фол. Ц. за 3 м. 70 лв. — Варна.
Год. I (1922—23), бр. 1—17.

Варненски работник. Орган на Варненската окр. комунистическата организация. Фол. Адр. Народен дом. Ц. 1 бр. 1 лв. — Варна.
Год. II (1922—23), бр. 20—25.

Вардаръ. Листъ на македонското студентско д-во „Вардаръ“. Фол. Урежда редакц. комитетъ. Печат. П. Глушковъ. Ц. 1 бр. 3 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1.

Вестник на вестниците. Издава дружеството на столичните журналисти. Фол. Основан 1916 г. Печат. „Право“. Ц. 1 бр. 2 лв. — София.
Год. (1923), бр. 16—18.

Вестник инвалид. Орган на съюза на дружествата на инвалидите, вдовиците и пр. Фол. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 30 лв. 1 бр. 1 лв. — София.
Год. IV (1922), бр. 161—184; год. V (1923), бр. 185—206.

Вестник на кооперативните дружества въ Сухиндол. 4°. Излиза месечно. Редактира М. К. Вачков. Печатница „Кжнчо Николов“. Год. ц. 12 лв. — Сухиндол.
Год. IV (1922), бр. 7—12; год. V (1923), бр. 1—6.

Вестник на райония земеделски кооперативен синдикат в гр. Русе. 4°. Излиза два пжти в месеца. Год. ц. 20 лв. 1 бр. 1 лв. — Русе.
Год. I (1922), бр. 2—4, 6—15.

Вестник на мира. Издание на д-во за мир чрез сжюзяване и на обединени бжлгар. д-ва за сжюзяване на народите. Фол. Печатница „Слово“. Ц. 1 бр. 2 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1.

Вестник на жената. Седмичен лист за литература, обществен живот, мода и домакинство. Фол. Редактира комитет. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. (1923), бр. 83—89, 90, 91, 95—120, 126—131.

За бележка. Отъ бр. 111 в-кътъ излиза по стария правописъ.

Вестник на жертвите от войните. Орган на общия сюз на жертвите от войните в Бжлгария. Фол. Излиза два пжти месечно. Год. ц. 12 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 20—24; год. II (1923), бр. 1—4.

Вестник старини. Орган на пенсионерното дружество „Старини“. 4°. Излиза в неопределено време. 1 бр. 2 лв. — София.

Год. I (1922—23), бр. 2—20.

Ветеринарен прогрес. Орган на сюза на ветеринарния персонал в Бжлгария. 4°. Излиза два пжти в месеца. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—6.

Вечерна поща. Специално издание. Фол. Ц. 1 бр. 1 лв. — Варна.

Год. XXIII (1923), бр. 1—2.

Ветеринарен фелдшер. Професионален орган на ветеринарните фелдшери в Бжлгария. 4°. Урежда редакционен комитет, Излиза два пжти месечно. Печатница „Обзор“. Год. ц. 30 лв. 1 бр. 2 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—9.

Взаимност. Орган на районната кооперативна банка. 4°. Излиза два пжти месечно. Год. ц. 20 лв. 1 бр. 1 лв. — Чирпан.

Год. I (1923), бр. 4—5; год. II (1923), бр. 1—2.

Видински общински вестник. Официално издание на Видинската градска община. 4°. Излиза на 1 и 15 число всеки месец. Год. ц. 30 лв. — Видин.

Год. IX (1923), бр. 1.

Видински окръжен вестник. Официално издание на окръжната постоянна комисия. 4°. Издава редакционен комитет. Излиза на 1, 10 и 20 число всеки месец. Год. ц. 50 лв. — Видин.

Год. VII (1922), бр. 36—48; год. VIII (1923), бр. 1—28.

Витлеем. Притурка на детското религиозно-нравствено списание „Витлеем“ за родителите на абонатите му. Фол. Печатница „Просвещение“. — Варна.

Год. I (1923), бр. 1.

Витлеемска звезда. Орган на обществото за психични издирвания и духовзнание в Бжлгария. 4°. Излиза на 1, 10 и 20 число на месеца. Год. ц. 36 лв. — Бургаз.

Год. II (1922—23), бр. 4—31; год. III (1923), бр. 7—10.

Вносно-износенъ вестникъ. Търговски органъ за стопанство, финансии, земледѣлие и индустрия. Фол. Излиза два пѣти седмично. Год. ц. 100 лв. — Пловдивъ.

Год. III (1923), бр. 137—150; год. IV (1923), бр. 151—166.

Врабче. Вестниче за деца. 4^о. Книгоиздателство „Хемус“. — София.

Год. II (1923), бр. 1—2.

Време. Независимъ всѣкидневенъ вестникъ. Фол. Год. ц. 280 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—6.

Врачански общински вестник. Издава Врачанската градска община. Фол. Излиза два пѣти в месеца. Год. ц. 20 лв. — Враца.

Год. I (1922), бр. 3.

Галенус. Вестник за фармация и обществено санитарни вѣпроси. Фол. Излиза веднаж в месеца. Редактор П. Данков. — София.

Год. I (1922—23), бр. 9—12.

Горски кооператор. Орган на горския кооперативен сѣюз в Бѣлгария. Фол. Урежда редакционен комитет. Печат. произв. кооперат. „Сѣгласие“. Год. ц. 60 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—4, 10—11.

Графически вѣстникъ. Органъ на графическия сѣюзъ въ Бѣлгария. Фол. Излиза мѣсечно. Год. ц. 20 лв. — София.

Год. III (1923), бр. 2—6.

Графически работник. Graphitcheski rabotnik. Орган на сѣюза на рабѣтниците от графическото и книжовно производство в Бѣлгария. 4^о. Излиза един пѣт месечно. Год. ц. 12 лв. — София.

Год. XIII (1923), бр. 1—7.

Демократ. Седмичен демократически вестник. Фол. Редактор Г. Вѣрлѣжков. Печатница М. Богданов. Год. ц. 50 лв. — Враца.

Год. VI (1923), бр. 1—9.

Демократическо знаме. Окрѣжен вестник на демократическата партия. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза всяка сряда. Печатница Ст. Д. Боев. Год. ц. 50 лв. — Бургаз.

Год. I (1922—23), бр. 24—32.

Демократически сговоръ. Урежда редакционенъ комитетъ. Фол. Год. ц. 60 лв. — Берковица.

Год. I (1923), бр. 1—6.

Демократически сговоръ. Органъ на демократическия сговоръ. Фол. Год. ц. 250 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—100.

Демократическа защита. Органъ на надежденската организация при демократическия сговоръ. Фол. Ц. 1 бр. 1 лв. — Надежда.
Год. I (1923), бр. 1.

Девети юни. Седмиченъ вѣстникъ. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Печатница Ст. Христовъ. Год. ц. 50 лв. 1 бр. 1 лв. — Хасково.
Год. I (1923), бр. 1—18.

Ден. Орган на обед. нар.-прогресивна партия. Фол. Печатница „Миръ“. Год. ц. 200 лв. 1 бр. 1 лв. — София.
Год. XI (1922), бр. 501—571, 580; год. XII (1923), 581—740.

Див дядо. Политико-хумористичен лист. 4°. Редактори: Гошко Кожухаров и В. Виденлиев. Печатница „Балкан“. Ц. 1 бр. 2 лв. — София.
Год. I (1922—23), бр. 5—14, 16, 19—30.

Дневникъ. Ежедневник. Фол. Ц. 6 м. 150 лв. — София.
Год. XIX (1923), бр. 6947—7059; г. XX (1923), бр. 7060—7210.

Дневни новини. Ежедневник. Фол. Год. ц. 250 лв. — София.
Год. II (1923), бр. 50—154.

Добруджа. Седмиченъ органъ на съюза на Добруджанскитѣ дружества въ България. Фол. Печатница „Обзоръ“. Год. ц. 80 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—13.

Добро здраве. Вестникъ за хигиена и санитарна просвѣта. 4°. Излиза всѣка сѣбота. Ц. 4 м. 20 лв. — Кюстендилъ.
Год. I (1923), бр. 1—11.

Добруджанска младостъ. Органъ на съюза на добружж. млад. култ. просвѣт. и взаимно спомагателни дружества. Фол. Ц. 1 бр. 1 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1.

Долу маската. Розовата долина подъ оранжево слънце. Фол. Казанлъкъ.
Год. последна (1923), бр. 1.

Другарче. Вестниче за деца. 4°. Редактират група ученици от Търновската прогимназия. Излиза два пжти в месеца. Ц. 20 лв. — Търново.
Год. I (1923), бр. 1—2.

Дунавска поща. Всѣкидневенъ вѣстникъ. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Печатница Яко А. Леви. Год. ц. 250 лв. — Русе.
Год. I (1923), бр. 1—48.

Дунавски търговски вѣстникъ. Фол. Год. ц. 180 лв. — Русе.
Год. (1923), бр. 24—25.

Дупнишки земеделец. Орган на градската земеделска дружба. Фол. Излиза един път седмично. Год. ц. 40 лв. — Дупница. Год. I (1923), бр. 1—18.

Дупнишки общински вестник. Излиза един път седмично. 4°. Печатница „Гутенберг“ В. Шекерджийски. Раздава се безплатно. — Дупница. Год. II (1922), бр. 37; год. III (1923), бр. 1—8.

Духовна искра. Урежда православното християнско братство „Св. Ив. Рилски“. 4°. Печатница Сл. Г. Дюлгеров. Год. ц. 10 лв. — Кюстендил.

Год. III (1921), бр. 1—12; год. V (1923), бр. 2—12.

Дунавски юнак. Урежда редакционен комитет за в полза на Свищовските юнаци. Фол. Печатница Вл. Янакиев. Цена произволна. — Свищов.

Год. I (1923), бр. 1.

Дунавски земеделец. Седмичен независим вестник за политика, економия, кооператизм, литература и информация. Фол. Год. ц. 50 лв. — Орехово.

Год. I (1923), бр. 2.

Дума. Седмичен независим вестник. Фол. Редактор Г. Манчев. Печатница Цветан Радулов. Год. ц. 50 лв. — Т.-Пазарджик.

Год. I (1923), бр. 1—11, 13—27, 29—32.

Държавен вестник. Излиза всеки присъствен ден. 4°. Държавна печатница. Год. ц. 500 лв. — София.

Год. XLIV (1923), бр. 222—294; год. XLV (1923), бр. 1—228. Забележка. Год. XLV от бр. 149 а вестника излиза по стария правописъ.

Дърводелски работник. Орган на работническия дърводелски сюз в България. 4°. Ц. 1 бр. 1 лв. — София.

Год. VII (1922), бр. 12; год. VIII (1923), бр. 1—6.

Евангелист. Орган на евангел. баптистки сюз в България. 4°. Излиза всеки месец. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. IV (1923), бр. 2—10.

Еврейски преглед. Evreyski pregled. Излиза всека седмица. Фол. Редактор Саламон Ешкинази. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. II (1922), бр. 12—43.

Еврейски работник. Орган на еврейския социалистически сюз в България. 4°. Излиза на 1 и 10 число. Работническа кооперативна печатница „Напред“. Год. ц. 20 лв. — София.

Год. V (1923), бр. 1—16.

Економически живот. Седмичен вестник за финансии, търговия, индустрия и пр. Фол. Урежда редакционен комитет. Придворна печатница. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—6.

Емигрантска мисъл. Орган на емигрантската организация. Фол. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. I (1922—23), бр. 1.

Епоха. Ежедневен вѣстникъ. Фол. Год. ц. 240 лв. — София.

Год. I (1922—23), бр. 140—377.

Ехо. Слѣдпраздниченъ независимъ информационенъ вѣстникъ. Фол. Печатница „Напреджк“. — Ст.-Загора.

Год. I (1923), бр. 1—5.

Железничарска борба. Орган на Българския железничарски сюз. Фол. Излиза на 1 и 15 число на месеца. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. X (1922), бр. 23—24; год. XI (1923), бр. 1—25.

Женски глас. Орган на българския женски сюз. Фол. Излиза два пѣти в месеца. Год. ц. 25 лв. — София.

Год. XX (1922), бр. 6—20; год. XXI (1923), бр. 1—5.

Забележка. Год. XXI на вестника излиза по стария правописъ.

Женско огледало. Седмичен илюстриран вестник за домакинство, мода, изкуство, литература и занимателно четиво за жените. Фол. Печатница „Политика“. Год. ц. 80 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—54.

Журналъ. Илюстриранъ информационенъ вѣстникъ. Фол. Излиза слѣдъ всѣки праздникъ. Год. ц. 120 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—7.

Занаятчия. Органъ на съюза на занаятчийскитѣ и професионални сдружения въ България. Фол. Год. ц. 80 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—6.

Занаятчийски борец. Орган на занаятчийско-профес. просвет. политически ядра в България. Фол. Излиза седмично. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—19.

Занаятчийска дума. Орган на съюза на занаятчийските и професионални сдружения в България. Фол. Излиза три пѣти седмично. Печатница „Нов Живот“. Год. ц. 80 лв. — София.

Год. IV (1923), бр. 389—492.

Занаятчийска звезда. Еженеделен орган за защита интересите на занаятчийи и професионалисти. Фол. Печатница Леви, Петров и с-ие. Год. ц. 40 лв. — Русе.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Занаятчийско светило. Орган на занаятчийско-професионалните политически ядра в Бжлгария. Фол. Излиза седмично. Редакц. и администрация ул. „Бистрица“ 3. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. I (1922—23), бр. 1—13.

Западно ехо. Органъ на емигрантитъ отъ Цариградско, Трънско, Босилеградско и Видинско. Фол. Излиза три пжти въ месеца. Печатница „Политика“. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 6—16, 18—35.

Защита. Органъ на съюза на чиновниците и служащите при изборнитъ учреждения въ България. Фол. Излиза два пжти въ месеца. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. XI (1923), бр. 1—7, 11—14.

Звезда. Всекидневен информационен вестник. Фол. Печатница „Балкан“. Год. ц. 240 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—38.

Зелен бюлетин. Орган на национал-либералната партия — Дупнишка организация. Фол. — Дупница.

Год. I (1923), бр. 1.

Земледелец. Agriculteur. Варненски земеделски окръжен вестник. Фол. Урежда редакционен съвет. Печатница „Войников“. Ц. 1 брой 1 лв. — Варна.

Год. IV (1923), бр. 1—15.

Земеделско право. Орган за стопанство и политика. Фол. Печат. А. Димитров. Год. ц. 25 лв. — Лом.

Год. II (1922), бр. 16—30.

Земеделско-скотовъден вестник. Двуседмичен вестник за земеделско-стопански въпроси и пр. Фол. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 60 лв. — Ст.-Загора.

Год. I (1923), бр. 1—25.

Земеделско знаме. Орган на бжлгарския земеделски съюз. Фол. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. XIX (1923), бр. 46—77.

Земеделски кооперативен „Покровител“. Орган на земеделските кооперативни сдружавания в Сливенска околия. Фол. — Сливен.

Год. I (1923), бр. 1.

Земледелска защита. Урежда редакционен комитет. Фол. Излиза всека седмица. Год. ц. 25 лв. — Плевен.
Год. III (1922—23), бр. 98—134.

Земледелска България. Орган на Софийската градска земедел. дружба. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза седмично. Год. ц. 100 лв. — София.
Год. III (1923), бр. 115—131.

Земледелско-скотовъден приятел. Седмичен вестник за земледелие, скотовъдство, лозарство, овощарство и градинарство. Фол. Редактор Д-р Г. Ст. Георгиев. Год. ц. 80 лв. — Ст.-Загора.
Год. I (1922—23), бр. 1—7.

Земледелска трибуна. Орган на Търновската окр. земеделска дружба. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза всеки четвъртък. Цена за 50 бр. 40 лв. — Търново.
Год. IV (1923), бр. 77—96.

Земледелска борба. Урежда редакционен комитет. Фол. Излиза два пъти седмично. Год. ц. 100 лв. — София.
Гнд. VI (1923), бр. 1—11.

Земледелска борба. Урежда редакционен комитет. Орган на бълг. народен съюз Ст.-Загорска околия. Фол. Излиза седмично. Год. ц. 50 лв. — Ст.-Загора.
Год. I (1923), бр. 1—18.

Земледелска обнова. Издава Гор.-Ореховската земедел. дружба. Фол. Излиза два пъти седмично. Печатница „Наука“ на П. Х. Григорев и С-ие. Год. ц. 60 лв. — Гор.-Ореховица.
Год. I (1923), бр. 1—6.

Земледелски глас. Орган на сдружените земеделци от Варненски окръг. Фол. Урежда редакционен съвет. Печат. Д. Тодоров. Год. ц. 50 лв. — Варна.
Год. I (1923), бр. 22—42.

Земледелски младеж. Урежда редакционен комитет. Фол. Излиза два пъти месечно. Год. ц. 24 лв. — Ямбол.
Год. I (1923), бр. 1.

Земледелски кооператор. Coopérateur agricole. Орган на земеделската кооперативна синдикална централа. Фол. Урежда редакционен комитет. Печат. „Земледелско знаме“. Год. ц. 50 лв. — София.
Год. II (1922), бр. 1—18.

Земледелска правда. Урежда редакционен съвет. Фол. Печатница „Светлина“. Год. ц. 50 лв. — Ст.-Загора.
Год. IV (1922—23), бр. 5—33; год. V (1923), бр. 1—12.

Земледелска победа. Орган на Белослатинската окол. земеделска дружба. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза всека неделя. Год. ц. 50 лв. — Бела-Слатина.

Год. I (1923), бр. 1—4.

Земледелско ехо. Орган на здружените земеделци отъ околията посвещава се на † министър Ал. Димитров. Фол. Урежда редакционен съвет. Год. ц. 40 лв. — Дупница.

Год. I (1923), бр. 1.

Земледелско слънце. Седмичен земеделски лист. Фол. Урежда редакционен комитет. Печатница Хр. Илиев и Син. Год. ц. 40 лв. — Попово.

Год. I (1923), бр. 1—9.

Златолист. Ученически лист за литература, самообразование и критика. Фол. Урежда ученич. редакционен комитет. Печатница И. Аргости. Год. ц. 25 лв. — Шумен.

Год. I (1923), 1—4.

Зора. Независимъ информационенъ вестникъ. Фол. Год. ц. 240 лв. 1 бр. 1 лв. — София.

Год. IV (1922), бр. 1056—1102, 1104—1216; год. V (1923), бр. 1217—1232, 1240—1368.

Зора. Окръжен демократически вестник. Фол. Излиза вторник, четвъртък и събота. Урежда редакционен комитет. Печатница „Напредък“. Год. ц. 30 лв. — Ст.-Загора.

Год. XV (1922), бр. 518—572; год. XVI (1923), бр. 573—627.

Зорница. Орган на Българското Евангелско Благотворително Дружество. Фол. Излиза всеки вторник и петък. Год. ц. 70 лв. — София.

Год. XLII (1922), бр. 38—47; год. XLIII (1923), бр. 1—101.

Зълъ прътъ. Редакторъ-стопанинъ Г. Шефкеновъ. Фол. Излиза седмично. Печатница и книжарница Д. П. Костовъ. Год. ц. 50 лв. — Сливенъ.

Год. I (1923), бр. 16—23.

Изборен бюлетин на български и еврейски. 4°. — София.

Год. I (1923), бр. 1.

Изгрев. Вестник на Самоковските въздржатели дружества. Фол. Излиза периодически. Редактор В. А. Радев. Печатница Китов и Тулев. Ц. 1 бр. 1 лв. — Самоков.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Известия на Айтоската популярна банка. Кредитно кооперативно дружество основано в 1919 год. 4°. Излиза месечно. Год. ц. 14 лв. 1 бр. 1 лв. — Айтос.

Год. I (1923), бр. 1—5.

Изборен социалистически лист. Работническа социал демократическа партия. Фол. Печат. Мижоров. — Дупница.

Год. I (1923), бр. 1.

Известия на Софийската популярна банка. Кредитно кооперативно дружество основано в 1904 год. 4°. Излиза всеки месец. Печат. Бжчваров. Год. ц. 20 лв. — София.

Год. I (1922), бр. 1—10; год. II (1923), бр. 1—8.

Изборна борба. Седмичен вестник на търговската национал-либерална организация. Фол. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 50 лв. — В. Търново.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Известия на Варненската Лозарска Кооперация „Димят“. 4°. Излиза периодически. Ц. 1 бр. 1 лв. — Варна.

Год. I (1923), бр. 1—4.

Източен край. Орган на обединената народно-прогресивна партия. Бургаски окръг. Фол. Излиза всяка седмица. Год. ц. 40 лв. — Сливен.

Год. VI (1923), бр. 1—15.

Известия на Бургаската търговско-индустриална камара. Седмичен търговски информационен вестник. 4°. Печатница Бр. Симеонови. Год. ц. 60 лв. — Бургас.

Год. VI (1923), бр. 43—50; год. VII (1923), бр. 1—38.

Известия на Севлиеиската Популярна банка. 4°. Излиза ежесечно. Год. ц. 12 лв. — Севлиево.

Год. I (1923), бр. 1—8.

Известия на временния комитет на занаятчийските и професионални сдружения в България. Фол. Ц. 1 бр. 1 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—8.

Илинденъ. Органъ на бившиятъ мекедоно-одрински революционери. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Излиза седмично. Год. ц. 120 лв. — София.

Год. III (1923), бр. 1—27.

Илюстриранъ бюлетинъ. Седмиченъ илюстриранъ вестникъ. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Год. ц. 120 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—4.

Илюстрирана седмица. Редакция и администрация Бул. Дондуков. Фол. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 2—52.

Икономически известия Седмично издание на Варненската Търговско Индустриална Камара. 4^о. Урежда редакционен комитет. Печатница „Гутенберг“. Год. ц. 100 лв. — Варна.

Год. I (1922—23), бр. 15—50; год. II (1923), бр. 1—16.

Искра. Фол. Год. ц. 30 лв. 1 бр. 50 ст. — Орехово.

Год. VII (1922—23), бр. 173—191.

Исток. Седмичен лист. Фол. Год. ц. 60 лв. — Хасково.

Год. I (1923), бр. 1—9, 11—24.

Истина. Независим лист за точни новини. Фол. Редактор Ал. Атанасов. Печатница Яко Леви & С-ие. Ц. 1 бр. 1 лв. — Русе.

Год. I (1923), бр. 1—5.

Казанлъшки градски общин. вестник. Излиза периодично. Фол. Вестника ее раздава безплатно на всички граждани. — Казанлъж.

Год. (1922—23), бр. 11—12.

Касапски гласъ. Защитникъ на интереситъ на касапитъ въ България. Фол. Излиза всъка сжбота. Урежда редакционенъ комитетъ. Год. ц. 80 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—10.

Каспичански глас. Много сериозен двуседмичен независим вестник. Фол. Излиза на 1 и 15 число на месеца. Год. ц. 30 лв. — Гара Каспичан.

Год. II (1923), бр. 4—8.

Келнеро-готварски глас. Защитник на работниците и работничките от обществената и частна прислуга. 4^о. Излиза два пжти в месеца 1 и 15 число. Кооперативна печат. „Едисон“. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. XII (1923), бр. 1—12.

Кино-глас. Безплатен седмичен вестник. 4^о. Издание на модерния театр. Печатница „Заря“ — Нова-Загора.

Год. III (1923), бр. 1—9.

Кинопреглед. Фол. Печатница „Родопи“ — София.

Год. III (1923), бр. 1—2.

Книжнина. Редакция ул. „Калоянъ“ № 2 — Провадия.

Год. I (1923), бр. 1.

Книжарски вестник. Седмичен лист за книжнина, информация и търговия. 4^о. Редактор Ст. Кехлибаров. Год. ц. 80 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—15.

Книжарска защита. Орган на книжарския сюз в България. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза на 1 и 15 число. Год. ц. 80 лв. 1 бр. 3 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—7.

Кожаро-обущар. Орган на кожаро-обущарския сюз в България. 4°. Излиза 1 път в месеца. Год. ц. 12 лв. — Пловдив.

Год. IX (1923), бр. 11—12; год. X (1923), бр. 1—8.

Комедия. Седмичен вестник за театър, литература, критика и изкуство. Фол. Печат. „Св. Климентъ“. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 1—10.

Комунист. Орган на комунистическите групи в Плевенски окръг. Фол. Излиза двуседмично. Ц. 1 бр. 50 ст. — Плевен.

Год. (1922—23), бр. 35—44.

Комуна. Орган на Българската комунистическа партия (тесни социалисти). Излиза при важни политически и економически борби. Фол. Урежда редакционен комитет. Печатница Ст. Цонев. Ц. 1 бр. 1 лв. — Вратца.

Год. II (1923), бр. 1—2.

Комунист. Периодически вестник на Габровската комунистическа организация (тесни социалисти). Ц. 1 бр. 1 лв. — Габрово.

Год. II (1923), бр. 6—12.

Кооператор. Le Coopérateur. Орган на общия сюз на българ. земеделски кооперации. Фол. Излиза всяка седмица. Кооперативна печатница „Гутенберг“. Год. ц. 75 лв. — София.

Год. IV (1923), бр. 1—46.

Кооперативен вестник. Издание на Т.-Пазарджишката популярна банка. 4°. Излиза два пъти в месеца. Печатница „Съгласие“. Год. ц. 24 лв. — Т.-Пазарджик.

Год. III (1923), бр. 1—16.

Кооперативен лист. Издание на Бело-Слатинската популярна банка. 4°. Излиза два пъти в месеца. Год. ц. 25 лв. — Бела-Слатина.

Год. II (1923), бр. 8—9.

Кооперативен лист. Безплатно периодическо издание на работническата кооперация „Напред“. 4°. — Н.-Загора.

Год. III (1923), бр. 4.

Кооперативен лист. Периодично издание на Тревненската популярна банка. 4°. — Тревна.

Год. I (1923), бр. 1.

Кооперативен лист. Орган на Районния Земеделски Кооперативен Синдикат „Общ Подем“. Печатница „Просвещение“ на П. Зенгинов. Фол. Год. ц. 12 лв. — Провадия.

Год. I (1922), бр. 11—12; год. II (1923), бр. 1—12.

Кооперативни вестн. Редактира В. Манасиев. 4°. Печат. и книжарница „Труд“. Ц. 1 бр. 1 лв. — Сливен.

Год. I (1923), бр. 2.

Кооперативен глас. Периодично издание на работническата кооперация „Напред“. 4°. Печатница Б. Ненков. — Трявна.

Год. I (1923), бр. 1.

Кооперативно съзнание. Периодичен лист на Старо-Загорски околийски земеделски синдикат „Посредник“ в Ст.-Загора. Фол. Печатница „Светлина“. Ц. 1 бр. 1 лв. — Ст.-Загора.

Год. I (1922—23), бр. 1—5.

Край орски Бюлетня. Независим вестник за информация и търговия. 4°. Урежда редакционен комитет. Излиза всеки понеделник. Печатница „Напред“ на Н. А. Фархи. Год. ц. 50 лв. — Бургас.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Крепост. Независим седмичен вестник. Фол. Редактор Б. Петров. — Станимака.

Год. I (1922), бр. 18.

Криминаль. Урежда редакционен комитет. Фол. Печатница „Витоша“. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—8.

Криминална седмица. Седмичен вестник. Фол. Урежда редакционен комитет. Кооперат. печат. „Гутенберг“. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Куриер. Варненски независим ежедневник. Фол. Редакция и администрация в печатница Д. Тодоров. Год. ц. 100 лв. — Варна.

Год. I (1922), бр. 11—16.

Куриер. Независим информационен и рекламен вестник. Фол. Год. ц. 10 бр. 8 лв., 1 бр. 1 лв. — Кюстендил.

Год. I (1923), бр. 27—47.

Кюстендилски окръжен вестник. Официално издание на окръжна постоянна комисия. 4°. Излиза всеки 15 дни. Печатница „Изгрев“ Кюстендил. Год. ц. 30 лв. — Кюстендил.

Год. I (1922—23), бр. 1—25; год. II (1923), бр. 26—37.

Лекарска защита. Орган на софийския лекарски синдикат. 4°. Излиза веднаж в месеца. Печат. „Политика“. Год. ц. 20 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Лист на Пловдивската популярна банка. 4°. Излиза два пъти в месеца. Редактира Д. Тусузов. Год. ц. 25 лв. — Пловдив.

Год. X (1923), бр. 56.

Литературен лист „Кипарис“. 4°. Печат. на Д. Мичев. — Ловеч.
Год. I (1923), бр. 1.

Ломска дума. Седмичен независим вестник. Фол. Редактор Борис
Пенев. Печат. „Обнова“ на Ан. Щърбанов. Год. ц. 60 лв. — Лом.
Год. I (1923), бр. 1—39.

Луда Камчия. Орган на туристите в гр. Айтос. 4°. Урежда
редакционен комитет. Айтос.
Год. (1923), брой единствен.

Лъч. Независим народен вестник. Фол. Излиза всеки делник.
Ц. 1/2 год. 130 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—13, 15—16, 18—39.

Македония. Орган на сюза на македонските братства. Фол.
Год. ц. 50 лв. — София.
Год. IV (1923), бр. 275—280.

Македонска Голгота. Издание на щинското благотворително
братство в София. Фол. Ц. 1 бр. 3 лв. — София.
Год. (1923), брой единственъ.

Медико-санитарен работник. Орган на сюза на медико-сани-
тарните работници. 4°. Редактор Д-р Н. Царвуланов. Излиза два пжти
в месеца. Год. ц. 50 лв. София.
Год. III (1922), бр. 21—22; год. IV (1923), бр. 1—15.

Металоработник. Орган на металоработническия сюз в Бжл-
гария. Фол. Излиза в началото на месеца. Кооперативна печатница
„Франклин“. Год. ц. 12 лв. 1 бр. 1 лв. — София.
Год. IX (1923), бр. 1—4.

Миръ. Фол. Печат. „Миръ“. Год. ц. 200 лв. — София.
Год. XXIX (1923), бр. 6771—7067.

Мисионерски вѣститель. 4°. Печат. на Д. Мичевъ и Синъ.
Год. ц. 15 лв. — Ловечъ.
Год. II (1923), бр. 7—12; год. III (1923), бр. 1—6.

Младежки вестител. Вестник за християнска култура. 4°. Орган
на сюза на млад. християнски организации. Урежда редакционен
комитет. Ред. Ст. Бочев. Год. ц. 25 лв. — София.
Год. VIII (1923), бр. 1—10.

Младежки гласъ. Урежда редакционенъ комитетъ. Фол. Редак-
торъ В. Зографовъ. Печатница „Войниковъ“. Ц. 1 бр. 1 лв. — Варна.
Год. (1922), бр. 2.

Младежко знаме. Орган на младежкия земеделски сюз. Фол. Печатница „Земеделско знаме“. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 3—22, 32—41.

Младежки вестникъ. Ратникъ за сближението на младежта. Фол. Излиза седмично. Год. ц. 90 лв. — София.

Год. (1923), бр. 1—2.

Морски Вичъ. Излиза седмично. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Печатница Добри Тодоровъ. Год. ц. 100 лв. — Варна.

Год. I (1923), бр. 1—5.

Морска заря. Независим ежедневник. Фол. Год. ц. 250 лв. — Варна.

Год. I (1923), бр. 1—97.

Морска заря. Независимъ ежедневникъ за информация. Фол. Печат. Ст. Д. Боевъ. Год. ц. 300 лв. — Бургазъ.

Год. I (1923), бр. 1—26.

Музикант. Орган на сюза на професионалните музиканти в Бжлгария. Фол. Излиза на 1 и 15 число всеки месец. Печат. на Армейския военно издателски фонд. Год. ц. 48 лв. — София.

Год. I (1922), бр. 18—29; год. II (1923), бр. 1—14.

Музикален вестник. Орган на Бжлгарския музикален сюз. 4°. Излиза на 1 и 15 всеки месец. Печатница С. М. Стайков. Год. ц. 40 лв. 1 бр. 4 лв. — София.

Год. IX (1923), бр. 3—10.

Музикаленъ прегледъ. Издание на съюза на професионалнитъ музиканти въ България — Старо-Загорски клонъ. 4°. Полумесеченъ вестникъ. — Стара-Загора.

Год. II (1923), бр. 1—3.

Наемател. Орган на сдружението „Наемател“. Урежда се от редакционен комитет. Фол. Излиза периодически на неопределени срокове. Пласира се само чрез ржчна продажба. — София.

Год. I (1922—23), бр. 1—2, 5—6.

Най-ново време. Независим седмичен вестник. Фол. Урежда редакционен комитет. Печат. Ст. Фжртунов. Год. ц. 45 лв. — Тжрново.

Год. V (1923), бр. 1—32.

Напред. Ежеседмичен вестник за народа. Фол. Урежда редакционен комитет. Печат. Г. Н. Мирон. Год. ц. 50 лв. — Карлово.

Год. I (1923), бр. 16—37.

Напред. Орган на Врачанския окр. комитет на работ. социал-демократическа партия. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза веднаж в седмицата. Год. ц. 40 лв. — Враца.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Народ. Ежедневник на работническата социалдемократическа партия. Фол. Год. ц. 240 лв. — София.
Год. XII (1923) бр. 1—295.

Народна борба. Органъ на Демократическия сговоръ. Фол. Печатница А. Д. Паничковъ. Год. ц. 50 лв. — Свищовъ.
Год. I (1923), бр. 1—3.

Народен вестник. Орган на Пловдивския Окръжен Комитет на Българската Комунистическа партия (тесни социалисти). Урежда редакционен комитет. Фол. Пловдив.
Год. (1923), бр. 43—44.

Народна воля. Излиза всеки четвъртък. Фол. Директор-стопанин Нено Н. Шивачев. Год. ц. 100 лв. Фол. — Пловдив.
Год. I (1923), бр. 17—19.

Народен глас. Политико-информационен вестник. Фол. Урежда редакционен комитет. Печат. на Яко Леви и С-ие. Год. ц. 100 лв. — Русе
Год. II (1923), бр. 38—72.

Народен глас. Независим информационен ежедневник. Фол. Год. ц. 260 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—18.

Народна дума. Вестникъ за демократически сговор. Фол. — Казанлък.
Год. I (1923), бр. 1.

Народна защита. Орган на временното присъствие на Българския Земледелски Народен Сюз. Фол. Излиза 3 пъти седмично. Год. ц. 150 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—16.

Народна защита. Орган на народния съюз на запасните офицери и подофицери в България. Фол. Излиза двуседмично. Печатница „Политика“. Год. ц. 24 лв. — София.
Год. I (1922—23), бр. 8—15.

Народенъ зговоръ. Редакция и администрация павилионъ „Отечество“. Фол. Печатница „Трудолюбие“ на П. Каменовъ. — Берковица.
Год. I (1923), бр. 1—2.

Народно единство. Урежда редакционен комитет. Фол. Редакция и администрация Бул. Дондуков 41. Ц. 1 бр. 1 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—7, 9, 12—15, 17—22, 24—26.

Народно знаме. Седмичен независим вестник. Фол. Урежда редакционен комитет. Печатница на Д. Мичев и Син. Год. ц. 30 лв. — Ловеч.

Год. I (1923), бр. 1—12.

Народна отбрана. Независим военен вестник. Фол. Излиза в вторник, четвъртък и събота. Год. ц. 120 лв. — София.

Год. IV (1922—23), бр. 878—923; год. V (1923), бр. 924—1030.

Население. Временен вестник за турско-българско сближение. 4°. Директор-стопанин Мехмед Бехчет. Год. ц. 50 лв. — Орехово.

Год. I (1923), бр. 2—3.

Национал-либералъ. Органъ на околийското бюро на национал-либералната партия. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Печатница „Гутенбергъ“. Ц. 1 бр. 1 лв. — Плѣвнѣ.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Наша дума. Орган на социалдемократическата партия в Хасково. Фол. Излиза всеки петък. Год. ц. 30 лв. — Хасково.

Год. IX (1923), бр. 13—24.

Народни свободи. Редактира комитет. Фол. Излиза периодически. — Самоков.

Год. I (1923), бр. 1.

Народенъ сговоръ. Независимъ народенъ вѣстникъ за политика, култура и патриотизмъ. Фол. Излиза два пѣти седмично. Печатница „Търговски“. Год. ц. 100 лв. — Шуменъ.

Год. I (1923), бр. 1—40.

Народна сила. Независимъ седмиченъ вѣстникъ. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Печатница производителна кооперация „Съгласие“. Год. ц. 110 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Народенъ стражъ. Седмичен информационен вестник. Фол. Излиза всяка седмица. Редакция и администрация печатница „Чикаго“. Год. ц. 100 лв. — Хасково.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Националист. Окръжен национал-либерален вестник. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза седмично. Печатница Е. П. Христов. Год. ц. 60 лв. — Търново.

Год. I (1923), бр. 1—18.

Забележка. Отъ бр. 10 вестникътъ излиза по стария правописъ.

Недѣлна правда. Литературно-информационенъ листъ. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Ц. 1 бр. 2 лв. — Пловдивъ.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Неделно утро. Фол. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 55—65, 68—112.

Независимостъ. Органъ на национал-либералната партия. Фол. Год. ц. 250 лв. — София.

Год. III (1923), бр. 535—809.

Не искам да работиш. Вѣстникъ за смѣхъ, задявки и при-
дирки. Фол. Излиза всѣка седмица. Печатница „Балканъ“. Ц. 1 бр.
3 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—34.

Независима България. Независим орган за защита на българ-
ската национална и политическа независимост. Фол. Урежда се от
редакционен комитет. Год. ц. 100 лв. — Пловдив.

Год. XVII (1922), бр. 11—12; год. XVIII (1923), бр. 13—16.

Независима Македония. Орган на македонската емиграция.
Фол. Излиза седмично. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—14, 17—42.

Нива. Орган на Хасковската околийска земеделска дружба. Фол.
Излиза всека сѣбота. Печатница „Чикаго“. Год. ц. 30 лв. за 50 броя. —
Хасково.

Год. III (1923), бр. 1—14.

Нова борба. Вестник за политика, обществен живот и литера-
тура. Фол. Редактор Никола Савов. Год. ц. 50 лв. — Враца.

Год. II (1923), бр. 1—32.

Ново-врѣме. Ежедневенъ независимъ вѣстникъ. Фол. Год. ц.
300 лв. — София.

Год. VI (1923), бр. 1116—1132.

Ново време. Седмичен независим информационен вестник. Фол.
Урежда редакционен комитет. Год. ц. 60 лв. — Търново.

Год. IV (1922), бр. 36—40; год. V (1923), бр. 1—38.

Нова дума. Орган на обединената народно-прогресивна партия.
Фол. Излиза седмично. Печатница „Светлина“. Год. ц. 50 лв. — Ст.-Загора.

Год. II (1922—23), бр. 7—100; год. III (1923), бр. 1—19.

Нов живот. Агитационен лист. Орган на неутралната въздър-
жателна гражданска лежа „Идеал“ Бургаз. 4^о. Урежда редакционен
комитет. Печатница Симеонови. — Бургаз.

Год. I (1923) бр. 1.

Ново слово. Органъ на Българскитѣ националисти. Фол. Урежда
редакционенъ комитетъ. Ц. 1 бр. 1 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—21.

Нова народна трибуна. Независим вестник. Фол. Урежда редак-
ционен комитет. Излиза седмично. Печат. „Политика“. Год. ц. 150 лв. —
София.

Год. I (1923), бр. 45—67; год. II (1924), бр. 68—88

Нови дни. Просветно-литературен лист. 4^о. Редакционен комитет.
Печатница Карл Иосифов. Год. ц. 20 лв. — Орхание.

Год. (1922—23), бр. 12—17.

Ново-загорски общирски вестник. Орган и издание на Н.-Загорската градска община. 4^о. Излиза всяка сжбота. Печатница „Заря“. — Н.-Загора.

Год. III (1922), бр. 7—10.

Ново общество. Сжюза на свободните човеци-братя и на свободните братски общества. Фол. Год. ц. 36 лв. — София.

Год. I (1922), бр. 1—17; год. II (1923), бр. 18—27.

Ново общество. „Един за всички и всички за един“. 4^о. Седмичен вестник за кооперативна организация и просвета. Год. ц. 40 лв. — Враца.

Год. I (1923), бр. 1.

Нова свобода. Органъ за национални свободи на народа. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Год. ц. 100 лв. — Пловдивъ.

Год. I (1923), бр. 1—6.

Ново-Пазарски седмични новини. Независим обществен вестник. Фол. Излиза всеки петжк. Печатница „Фар“. Год. ц. 50 лв. — Нови-Пазар.

Год. I (1923), бр. 5—16.

Обединение. Околийски орган на обединената народно-прогресивна партия. Фол. Излиза седмично. Редакц. и администр. — клуба на партията. Год. ц. 60 лв. — Нова-Загора.

Год. II (1922), бр. 11—12.

Обзоръ. Ежедневенъ вѣстникъ за политика, литература и информация. Фол. Печат. „Гутенбергъ“. Год. ц. 280 лв. — Плѣвнень.

Год. I (1923), бр. 1.

Обнова. Окръжен политически вестник. Фол. Излиза всека сжбота. Печатница „Изгрев“. Год. ц. 100 лв. — Кюстендил.

Год. I (1923), бр. 43—53; год. II (1923), бр. 54—90.

Обнова. Орган на нац.-либералната партия в Ст.-Загора. Фол. Урежда редакционен комитет. Печатница „Напреджк“. Год. ц. 50 лв. — Ст.-Загора.

Год. I (1922), бр. 1—34.

Обнова. Ежедневник за защита на истинското народовластие. Фол. ц. 250 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—84.

Общественъ криминалъ. Седмиченъ вѣстникъ. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1922), бр. 1—2.

Общограждански кооператор. Периодичен лист на общогражданската кооперация. 4^о. Печатница „Светлина“ — Ст.-Загора.

Год. II (1923), бр. 2.

Окръжен вестник. Официално издание на Петричката Окр. постоянна комисия. 4°. Излиза на 1, 10 и 20 число всеки месец. Печатница Ив. Телятинов. Год. ц. 80 лв. — Петрич.

Год. I (1922—23), бр. 9—13; год. II (1923), бр. 1—27.

Забележка. Презъ II-та год. вестникътъ излиза всѣка сѣбота.

Оранжев смях. Вестник на народа. Фол. Урежда редакционен комитет ул. „Николаевска“, № 15. — Русе.

Год. I (1922), бр. 1—2.

Орлов поглед. Независим седмичен вестник. Фол. Редактира комитет. Печатница Бр. Апостолови. Год. ц. 50 лв. — Айтос.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Орѣховско Единство. Фол. Печат. на Чаушански & Синове. Год. ц. 40 лв. — Орѣхово.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Орѣховски търговски вестникъ. Orechovoer Handelszeitung. Фол. Издава Орѣховската търговска банка. Изпраща се безплатно — Орѣхово.

Год. I (1923), бр. 1.

Орханийски земеделски глас. Орган на Орханийската околийска земеделска дружба. Фол. Урежда редакционен комитет. Печат. и книжар. на П. Иосифов. Ц. 1 бр. 2 лв. — Орхание.

Год. I (1922—23), бр. 4—8.

Освобождение. Орган на емигрантския комунистически сѣюз в Бѣлгария. Фол. Излиза всека седмица. Год. ц. 24 лв. 1 бр. 50 ст. — София.

Год. III (1923), бр. 41—48; год. IV (1923), бр. 1—9.

Забележка. Отъ год. IV годишната цена е 48 лв. 1 бр. 1 лв.

Отечество. Орган на сѣюза на запасните офицери. Фол. Излиза всека седмица. Год. ц. 50 лв. 1 бр. 1 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 74—158.

Отзив. Излиза всеки ден. Фол. Ц. 1 бр. 1 лв. — Пловдив.

Год. I (1922), бр. 45—46.

От тъмнина към светлина. Специален брой на дружеството за покровителство на слепите в Бѣлгария. Фол. Ц. 1 бр. 3 лв. — София.

Год. I (1923), единствен брой от 13 май.

Пантеон. Илюстриран полумесечен вестник за театр и изкуство. Фол. Печатница „Иввор“. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 2, 5—17.

Пастирско дело. Орган на свещеническите братства в Бжлгария. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза всеки петжк. Печатница Ст. Фжртунов. Год. ц. 60 лв. — Тжрново.

Год. II (1923), бр. 1—33, 39—52.

Пернишко минно знаме. Орган на пернишката минна земеделска организация. Фол. Урежда комитет. Излиза седмично. Год. ц. 50 лв. — Перник.

Год. I (1923), бр. 1—4.

Пиринъ. Македоно-Одрински листъ. Фол. Урежда редакционен комитетъ. Излиза седмично. Год. ц. 120 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—15.

Плѣвенска поща. Ежедневенъ информационенъ вестникъ. Фол. Ц. 1 бр. 1 лв. — Плѣвень.

Год. I (1923), бр. 1—37.

Плевенски общински вестник. Орган и издание на Плевенската градска община. Излиза всяка седмица. Год. ц. 20 лв.— Плевен.

Год. III (1923), бр. 17—28; год. IV (1923), бр. 2—21.

Забележка Год. IV на вестника излиза по стария пръвописъ.

Пленническа защита. Орган на строго неутралния пленнико-заложнически сжюзъ. 4⁰. Печатница „Балкан“. Ц. 1 бр. 1 лв.— София.

Год. III (1923), бр. 4—5.

Пловдивски окр. вестник. Официално издание на Пловд. окр. постоянна комисия. 4⁰. Излиза всека сжбота. Тжргов. печат. на Ив. Георгиев. Год. ц. 45 лв. — Пловдив.

Год. I (1922), бр. 44—50; год. II (1923), бр. 51—113.

Пловдивски тжрговски вестник. Journal commercial de Philip-
ropole. Фол. Год. ц. 100 лв. — Пловдив.

Год. VIII (1923), бр. 1—14.

Победа. Всекидневник за политика, стопанство и културни новини. Год. ц. 200 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 278—397.

Подофицарска защита. Орган на сжюза на запасните подофицери в Бжлгария. Фол. Излиза седмично. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. VII (1922), бр. 202—220; год. VIII (1923), бр. 238—363, 269—273; год. IX (1923), бр. 274—283.

Поземлена собственостъ. Органъ на сжюза за защита на Поземлената собственостъ въ Бжлгария. Излиза всеки петжкъ. Год. ц. 120 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—7.

Политика. Илюстриран вестник. Фол. Издание на рекламна агенция „Светлина“. Директор стопанин Ив. М. Дилберов. Излиза всеки четвъртък. Печатница „Политика“. Год. ц. 150 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 103—110; год. III (1923), бр. 111—154, 156—160.

Политико-стопански известия за политика, стопанство и търговия. Фол. Излиза седмично. Урежда редакционен комитет. Печатница „Звезда“ на Игнат Попов. Год. ц. 100 лв. — Сливен.

Год. I (1923), бр. 2.

Поповски глас. Седмичен независим обществен листъ. Фол. Урежда редакционен комитет. Стопанин-издател: Хр. Илиев и Синове. Год. ц. 50 лв. — Попово.

Год. I (1923), бр. 1—13.

Поповски комунист. Предизборен вестник на Поповската комунистическа организация. 4^о. Печатница Хр. Илиев и Синове. — Попово.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Последни вести. Местен ежедневен независим информационен вестник. Фол. Печатница Н. Брашнаров. Ц. 1 бр. 1 лв. — Ст.-Загора.

Год. I (1923), бр. 1—3, 5—9.

Послѣдни извѣстия. Чисто информационно издание на в. „Съверно ехо“. Фол. Редакторъ Петко Пав. Поповъ. Излиза всѣки понеделникъ. Ц. 1 бр. 1 лв. — Плѣвенъ.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Послѣдѣща поща. Информационенъ независимъ вѣстникъ. Фол. Излиза слѣдъ всѣки празникъ. Народ. печат. „Витоша“. Год. ц. 60 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—30.

Право. Безплатенъ седмиченъ вѣстникъ за търговия, стопанство и реклама. Фол. Безплатно. — Кюстендилъ.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Правда. Седмичен радикалски лист. Фол. Урежда редакционен комитет. Печатница Паршоров. Ц. за 6 месеца 25 лв. — Враца.

Год. II (1923), бр. 46, 49—67.

Правда. Седмиченъ вестникъ за политика, литература и стопанство. 4^о. Урежда редакционенъ комитетъ. Печатница „Наука“ П. х. Григоровъ и Сие. Год. ц. 50 лв. — Гор.-Орѣховица.

Год. I (1923), бр. 22—31, 33—45; год. II (1923), бр. 46—52.

Правда. Всѣкидневникъ за народа. Фол. Редакторъ С. Добрияновъ. Печатница „Политика“. Год. ц. 250 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—47.

Правда. Независим информационен вестник. Фол. Редактор Станчо Нойков. Печатница и книжар Д. П. Костов. Год. ц. 60 лв. — Сливен. Год. VI (1922), бр. 41—47; год. VII (1923), бр. 1—12, 310—346.

Правда. Независим всекидневен вестник. Фол. Гл. редактор Д-р Ал. Пеев. Печатница „Работник“. Год. ц. 240 лв. — Пловдив. Год. II (1923), бр. 294—368.

Право. Двуседмичен независим народен вестник. 4^о. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 40 лв. — Радомир. Год. IV (1923), бр. 74—76.

Право дело. Седмичен вестник за политика, литература и стопанство. Фол. Гл. редактор-стопанин А. И. Халачев. Ц. 1 бр. 1 лв. — Гор.-Ореховица. Год. I (1922—23), бр. 17—20.

Право дело. Вестник за политика, литература и стопанство. Фол. Редактор-стопанин А. И. Халачев. Печатница на Ив. Касабов. Год. ц. 40 лв. — Търново. Год. I (1923), бр. 21—25.

Забележка. Вестникът е продължение на по-гореозначения.

Предизгрев. Орган на сдружените земледелци от Берковска и Фердинандовска околии. Фол. Издава редакционен комитет. Излиза седмично. Печатница „Трудолюбие“ на П. Каменов. Год. ц. 30 лв. — Берковица. Год. I (1923), бр. 7—11.

Препорец. Орган на демократическата партия. Фол. Печатница „Препорец“. Год. ц. 200 лв. — София. Год. XXIV (1922), бр. 276—292; год. XXV (1923), бр. 1—296. Забележка. Год. XXIV от бр. 254 до 275 липсват, понеже били изгорели заедно с печатницата.

Предизборен лист на конституционния блок. Фол. Печатница „Мижоров“. — Дупница. Год. (1923), бр. 1—3.

Примирение. Независим седмичен лист. Фол. Урежда редакционен комитет. Кооперативна печатница „Изгрев“. Год. ц. 50 лв. — Плевен. Год. I (1923), бр. 1—5.

Пробуда. Седмичен вестник за народа. Фол. Урежда редакционен комитет. Печатница при Американските гимназии. Год. ц. 60 лв. — Самоков. Год. I (1922—23), бр. 1—27.

Пробуда. Русенски ежедневник. Фол. Год. ц. 200 лв. — Русе. Год. I (1923), бр. 1—105.

Провадийски новини. Фол. Печатница на Илия Вжрбановъ.
Ц. 1 бр. 1 лв. — Провадия.
Год. I (1923), брой единствен.

Промѣна. Фол. Печатница „Балкан“ Бул. „Дондуков“ 41. Ц.
1 бр. 2 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 2—87.

Противалкооленъ листъ. Месеченъ органъ на учителския не-
утраленъ съюзъ за борба съ алкоолизма въ България. Фол. Редакторъ
Ив. Андреевъ. Год. ц. 10 лв. 1 бр. 1 лв. — Орѣхово.
Год. I (1923), бр. 1—4.

Пробуда. Органъ на сѣюза на телеграфопощенските и телефонни
служители в Бжлгария. Фол. Излиза на 10 и 25 число. Год. ц. 30 лв.
София.
Год. I (1922—23), бр. 11—23; год. II (1923), бр. 24—39.

Пробуда. Концертен лотариен брой. 4^о. Специално издание за
усилване фонда вжзстановяване народния театр. — София.
Год. (1923), бр. единствен отъ 17 февруарий.

Пробуда. Седмичен независим информационен вестник. Фол.
Урежда редакционен комитет. Излиза всяка сжбота. Год. ц. 40 лв. —
Севлиево.
Год. I (1923), бр. 1—14.

Пробуждане. Орган на сѣюза на чиновниците от частните
банки и дружества. 4^о. Излиза на две седмици. Год. ц. 20 лв. — София.
Год. III (1923), бр. 7—17; год. IV (1923), бр. 1.

Производителна кооперация. Органъ на сѣюза на производи-
телнитѣ кооперации въ България. Фол. Излиза два пжти въ месеца.
Кооперативна печатница Ив. Гутенбергъ. Год. ц. 40 лв. — София.
Год. IV (1923), бр. 1—19.

Промисѣл. Периодически лист. Орган на промишлено-земледел-
ския народен сѣюз. Фол. Печатница Пантелей Конев. Ц. 1 бр. 1 лв. —
Видин.
Год. II (1923), бр. 1—3.

Работническо единство. Защитник на економическите интереси
и права на работниците и служащите. Фол. Излиза седмично. Печат-
ница „Факел“. Ц. за 6 месеца 45 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—9.

Работнически вестник. Орган на бжлгатската комунистическа
партия (тесни социалисти). Фол. Ц. 1 м. 20 лв. — София.
Год. XXVI (1923), бр. 182—288; год. XXVII (1923), бр. 1—50.

Работническо знаме. Седмичен вестник за работническа про-
света, обединение и борба. Фол. Год. ц. 50 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—6.

Работническа искра. Орган на работническата комунистическа партия в Бжлгария. Фол. Печатница „Зора“. Год. ц. 10 бр. 10 лв. — Варна.

Год. III (1923), бр. 1—22.

Работническа мисъл. Rabotnicheska missal. Анархо-комунистически вестник. 4^о. Излиза всеки петък. Печатница „Обзор“. Год. ц. 50 бр. 45 лв. — София.

Год. IV (1922), бр. 38—46; год. V (1923), бр. 65—95.

Работническа правда. Седмиченъ независимъ вестникъ. Фол. Издава редакционенъ комитетъ. Ц. 1 бр. 1 лв. — Русе.

Год. I (1923), бр. 1—4.

Равенство. Вестник на жените комунистки (тесни социалисти) в Бжлгария. 4^о. Излиза три пжти месечно. Год. ц. 18 лв. — София.

Год. IV (1922—23), бр. 13—35.

Радикал. Орган на радикалната партия. Фол. Ул. „Витошка“ 28. Год. ц. 180 лв. — София.

Год. XVIII (1922), бр. 276—293; год. XIX (1923), бр. 1—295.

Развигор. Литературен лист. Фол. Редактор Ал. Балабанов, Елин Пелин. Уредник Г. Боров. Излиза 1 пжт в седмицата. Печатница „Балкан“. Год. ц. 140 лв. — София.

Год. II (1922), бр. 96—102; год. III (1923), бр. 103—125.

Разградски глас. Седмичен независим вестник. Фол. Излиза всеки вторник. Редактор Коста Н. Ников. Печатница на Ал. Иванчев. Год. ц. 50 лв. — Разград.

Год. I (1923), бр. 1—7.

Разградски общ. вестник. Официално издание на разградската община. 4^о. Печатница на П. Антонов. Год. ц. 50 лв. — Разград.

Год. I (1922), бр. 1—25; год. II (1923), бр. 1—10.

Разградско слово. Независим обществен вестник. Фол. Редактор Григор Попов. Излиза всяка седмица. Печатница на П. Антонов. Год. ц. 50 лв. — Разград.

Год. I (1923), бр. 32—52; год. II (1923), 53—65.

Ратник. Ежедневник за политика, економия и индустрия. Фол. Урежда редакционен комитет. Редакция и администр. „Ратник“. Год. ц. 160 лв. — Русе.

Год. XXII (1922—23), бр. 3240—3329.

Забележка: Отъ бр. 3313 весникътъ излиза по стария правописъ и год. абонаментъ е 200 лв.

Ревизор. (Театр и Музика). Строго независим информационен вестник. Фол. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 20 лв. — Варна.

Год. I (1923), бр. 61—70.

Рекламатор за култура, стопанство и търговия. Фол. Излиза седмично. Редактор Дим. Трифонов. Печатница „Звезда“ на Игнат Попов. Год. ц. 100 лв. — Сливен.

Год. I (1923), бр. 1.

Родина. Седмиченъ независимъ вѣстникъ. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Печатница Ст. Д. Боевъ. Год. ц. 80 лв. Бургасъ.

Год. I (1923), бр. 1—10.

Родина. Следпразничен независим информационен вестник. Фол. Печатница „Политика“. Ц. 1 бр. 1 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—8.

Родолубец. Вестник за политика, промишленост и информация. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза веднаж в седмицата — всека сѣбота. Год. ц. 70 л. — Габрово.

Год. I (1922), бр. 24—53; год. II (1923), бр. 1—28.

Родна мисъл. Периодически лист. 4°. Урежда редакционен комитет. Безплатно. — Варна.

Год. I (1923), бр. 1—4.

Росен камѣ. Орган на туристите в Бургас. 8°. Агитационен лист. Урежда редакционен комитет. — Бургас.

Год. (1923), бр. 1.

Рудничар. Орган на работническия рудничарски сѣюз в Бжлгария. 4°. Редактор Янко Иванов. Излиза два пѣти месечно на 10 и 25 число. Печатарска кооперация „Едисон“. Год. ц. 20 лв. — София.

Год. V (1923), бр. 1—5.

Русенски окръжен вестник. Официално издание на окръжната постоянна комисия. 4°. Излиза на 1, 8, 15 и 22 число всеки месец. Год. ц. 100 лв. — Русе.

Год. III (1923), бр. 37—48; год. IV (1923), бр. 1—38.

Русенска поща. Независим всекидневен вестник. Фол. Редакция и администр. при агенция „Куриер“. Печатница Малдшиевъ. Год. ц. 200 лв. — Русе.

Год. I (1922), брой 323—343; год. II (1923), брой 344—616; год. III (1923), бр. 617—631.

Забележка. Липсватъ броеве 451, 453—454, 457—461, 598. Год. II. год. ц. 300 лв.

Русенски сговоръ. Утриненъ всѣкидневникъ. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Год. ц. 250 лв. — Русе.

Год. I (1923), бр. 1—13.

Санитарен глас. Орган на сѣюза на санитарния и ветеринарен персонал в Бжлгария. Фол. Излиза два пѣти в седмица на 1 и 5 число. Кооперативна печатница „Франклин“. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. IV (1922—23), бр. 8—30; год. V (1923), бр. 1—18.

Самоковски общински бюлетин. Печатница на Китов и К. Пулев. 4°. Раздава се безплатно. — Самоков.

Год. I (1923), бр. 1.

Самоковска комуна. Излиза периодически. Фол. Орган на Самоковската комунист. организация (тесни 'социалисти). Печатница Китов и К. Пулев. Ц. 1 бр. 1 лв. — Самоков.

Год. IV (1922), бр. 1—12.

Светлик. Вестник за информация и хумор. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза всеки вторник. Год. ц. 50 лв. — Бургас.

Год. I (1923), бр. 1—5.

Светлина. Вестник за информация, култура и народно стопанство. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза всяка сбота. Год. ц. 50 лв. — Дупница.

Год. II (1922), бр. 99—104; год. III (1923), бр. 105—145.

Свищовски известия. Седмичен информационен и рекламен лист. Фол. Редактор Вл. П. Янакиев. Печатница Вл. Янакиев. Год. ц. 30 лв. — Свищов.

Год. I (1923), бр. 7—50; год. II (1923), бр. 51—57.

Свобода. Седмичен вестник за обнова на живота. Фол. Редакт. и администр. ул. „Бачо Киро“ 13. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—5.

Свобода. Орган на Плѣвненското бюро на партията „Народно Единство“. Фол. Урежда редакционен комитет. Кооперат. печатница „Изгрев“. Ц. 1 бр. 1 лв. — Плѣвень.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Свободна трибуна. Седмичен инфорац. вестник. Фол. Редактор Б. Ножаров. Печатница и книжарница „Мазенов“. Год. ц. 100 лв. — Хасково.

Год. I (1923), бр. 8.

Свободна трибуна. Излиза еднаж. в седмицата. Фол. Редактор Вл. Бобошевски. Печатница и книговезница Ю. Ч. Паршоров. Год. ц. 50 лв. — Враца.

Год. I (1923—33), бр. 1—4.

Свѣтовенъ прѣгледъ. Илюстриранъ вѣстникъ. Фол. Излиза всѣка седмица. Урежда редакционенъ комитетъ. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—14.

Сговор. Независим политико-обществен информационен вестник. Фол. Излиза веднаж в седмицата. Редактор-стопанин П. М. Хаджийски. Печатница Н. Д. Иоцов. Год. ц. 40 лв. — Орехово.

Год. III (1922), бр. 140—144; год. IV (1923), бр. 145—176.

Забел. Год. IV-та отъ бр. 163 на вестника излиза по стария правописъ.

Сговоръ. Утриненъ всекидневникъ. Фол. Директоръ Д-ръ Т. Кулевъ. Год. ц. 200 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—154.

Свободен гражданин. Вестник за политика и информация. Фол. Излиза веднаж в седмицата. Год. ц. 120 лв. 1 бр. 2 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Свободно отечество. Национален-независим вестник. Фол. Излиза всяка седмица. Моторна печат. на Никола Г. Ионов. Год. ц. 100 лв. — Пловдив.

Год. XI (1923), бр. 30—42.

Сдружаване. Орган на сдружените земледелци. Фол. Излиза седмично. Печатница „Зора“. Радомир. Год. ц. 50 лв. — Кюстендил, Радомир, Дупница.

Год. I (1922—23), бр. 11—17.

Северен бич. Народен вестник. Фол. Излиза всеки вторник. Директор Р. Консулов. Печатница „Отец Паиси“. Год. ц. 90 лв. — Търново.

Год. I (1923), бр. 1.

Северно охо. Независим информационен вестник Фол. Печатница „Гутенберг“. Год. ц. 50 лв. — Плевен.

Год. III (1923), бр. 1—52.

Северна поща. Всекидневник за културен и обществен живот. Фол. Печатница „Просвещение“ П. Зенгинов. Год. ц. 250 лв. — Варна. Год. II (1923), бр. 1—87.

Седмични новини. Независим обществен вестник. Фол. Излиза всеки петък. Год. ц. 50 лв. — Нови-Пазар.

Год. I (1923), бр. 17—28.

Севлиево. Обществен вестник. Фол. Урежда комитет. Излиза на 1 и 15 число от месеца. Ц. 20 бр. 15 лв. — Сухиндол, Севлиево, Павликени.

Год. I (1922), бр. 2—9.

Забележка. Отъ бр. 11 год. I вестникътъ се преименова на „Севлиевски Глас“.

Севлиевски глас. Орган на свободната обществена мисъл. Фол. Урежда комитет. Излиза три пжти в месеца. Ц. 20 бр. 20 лв. — Севлиево.

Год. I (1922), бр. 11—14; год. II (1923), бр. 15.

Забележка. Вестникътъ е продължение на в. „Севлиево“.

Село. Лист за народа. Фол. Излиза всеки четвъртък. Год. ц. 60 лв. — София.

Год. I (1922), бр. 39—42; год. II (1923), бр. 1—49.

Селски вестник. Орган на българската комунистическа партия (тесни социалисти) и сюза на земеделските работници в България. Фол. Излиза седмично. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. III (1922), бр. 33—49; год. IV (1923), бр. 1—27.

Селско знаме. Урежда редакционен комитет. Фол. Год. ц. 50 лв. — Бургас.

Год. I (1922—23), бр. 1—22.

Семафор. Седмичен информационен вестник. 4^о. Урежда редакционен комитет. Печатница „Факел“. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1923) бр. 1.

Сила. Органъ на демократическия сговоръ. Фол. Урежда редакционен комитетъ. Излиза всеки день. Печат. „Гутенбергъ“ Год. ц. 300 лв. — Варна.

Год. I (1923), бр. 1—17.

Синия понеделник. Литературен вестник. Фол. Редактор В. Добринов. Год. ц. 100 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Сливенски общински вестник. Излиза на 15 и 30 число на месеца. 4^о. Раздава се даром. — Сливен.

Год. IV (1923), бр. 20—22; год. V (1923), бр. 1—6.

Слово. Всѣкидневникъ за политика, стопанство и култура. Фол. Народна печатница „Витоша“. Год. ц. 250 лв. — София.

Год. I (1922), бр. 201—238; год. II (1923), бр. 239—487.

Служащ. Защитник на държавните, окръжни и общински служители. Фол. Излиза на 10 и 25 число. Редакция — Синдикален дом ул. „Кирил и Методи“. Год. ц. 24 лв. — София.

Год. X (1922), бр. 29—33; год. XI (1923), бр. 1—16.

Смелост. Орган на потъпканата правда. Фол. Излиза всяка седмица. Редактор Панайот Хр. Дубаров. Год. ц. 50 лв. — Карнобат — Котел — Айтос.

Год. V (1923), бр. 20—33.

Смях. Вестник на народа. Фол. Урежда редакционен комитет Печатница Дим. Петров. Ц. 1 бр. 2 лв. — Русе.

Год. I (1922), бр. 1—2.

Собственик. Орган на сдружените собственици. 4^о. Излиза всеко 1 и 15 число. Основан в 1919 г. Печатница на Гавазов. Ц. 24 лв. — София.

Год. IV (1922), бр. 17—18; год. V (1923), 1—23.

Софийски бич. Седмичен политико-хумористичен вестник. Фол. Орган на изчезналата правда. Излиза един пжт в седмицата Год. ц. 100 лв. — Бургас.

Год. V (1923), бр. 4—18.

Софиянец. Орган на Софийската независима група. 4°. Излиза всеки понеделник. Печатница на арм. военно изд. фонд. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. II (1923), бр. 8—9.

Софийска фондова борса. Официален борсов лист. 4°. Излиза всеки борсов ден. Год. ц. 200 лв. — София.

Год. I (1922), бр. 250—251; год. II (1923), бр. 1—98, 132—234.

Социалистическа дума. Окръжен седмичен вестник. Фол. Год. ц. 50 лв. — Бургас.

Год. V (1923), бр. 1—19.

Софийски търговски вестник. Най-стария търговски информационен вестник в царството. Journal commercial de Sofia. Фол. Печат. „Балкан“. Год. ц. 130 лв. — София.

Год. XII (1922—23), бр. 383—388; гнд. XIII (1923), бр. 389—418; год. XIV (1923), бр. 419—420.

Социалистическа трибуна. Орган на окръжния комитет на социалистическите организации Варненски окръг. Фол. Ц. 1 бр. 1 лв. — Варна.

Год. III (1922), бр. 2.

Социалистическа младеж. Орган на сюза на социалистическата младеж в България. 4°. Двуседмичен вестник. Н. Дражев, Ломска 22. Год. ц. 20 лв. — София.

Год. II (1922—23), бр. 2—13.

Спасителен пжт. Противопартизански общонароден вестник. Фол. Излиза два пжти месечно. Год. ц. 25 лв. — Троянски манастир.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Спортъ. Седмиченъ илюстриранъ вѣстникъ. Фол. Год. ц. 150 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—13.

Спортъ. Органъ на северно-българската спортна лига. 4°. Урежда редакционенъ комитетъ. Год. ц. 40 лв. — Варна.

Год. I (1923), бр. 1—2.

Стожер. Селски социалистически вестник. Фол. Излиза всека среда. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—50.

Строителен работник. Излиза два пжти месечно. 4°. Синдикален дом. Год. ц. 12 лв. — София.

Год. I (1922—23), бр. 9—15; год. II (1923), бр. 1—4.

Стрѣла. Независимъ информационенъ вестникъ. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Печатница „Зора“. Год. ц. 50 лв. — Радомиръ. Год. II (1923), бр. 12—14.

Стремление. Седмичен вестник. Фол. Свобода и законност. Печатница „Светлина“. Год. ц. 30 лв. — Ловеч. Год. XIII (1922), бр. 637—646; год. XIV (1923), бр. 647—662.

Старо-Загорски окр. вестник. Официално издание на Старо-загорската Окр. постоянна комисия. 4°. Излиза всека седмица. Печатница „Светлина“. Год. ц. 30 лв. — Ст.-Загора. Год. VI (1922—23), бр. 12—37; год. VII (1923), бр. 1—27.

Стопански бюлетин на дружеството за икономическото повдигане на гр. Сливен. 4°. Безплатно периодическо издание. Печатница, книжарница „Звезда“ — Сливен. Год. I (1923), бр. 1—2.

Съветска Македония. Независим идеен емигрантски лист. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза седмично. Год. ц. 100 лв. — София. Год. I (1923), бр. 1.

Съдийски вестник. Орган на съюза на българските съдии. 4°. Излиза на 5 и 20 всеки месец. Год. ц. 30 лв. — София. Год. IV (1923), бр. 1—20; год. V (1923), бр. 1—9.

Съзнание. Орган на българския учителски съюз. Фол. Излиза всяка събота. Редактор: Ив. Пастухов. Печат. „Напред“. Год. ц. 50 лв. — София. Год. XXV (1923), бр. 6—41; год. XXVI (1923), бр. 1—13.

Събуждане. Социалдемократически лист за агитация и пропаганда. Фол. Излиза веднаж в седмицата. Ц. 1 бр. 1 лв. — Севлиево. Год. V (1923), бр. 1—3.

Табладжиски листъ. Органъ на здруженитѣ табладжии. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Ц. 1 бр. 2 лв. — Кюстендилъ. Год. I (1923), бр. 1.

Телеграфо-пощенски известия. Официален бюлетин на главната дирекция на пощите, телеграфите и телефоните. 4°. Излиза на 1 и 15 число всеки месец. Държавна печатница. Год. ц. 70 лв. — София. Год. IV (1922), бр. 23—24; год. V (1923), бр. 1—24.

Телеграфо-пощенско съзнание. Орган на телеграфопощенския и телефонен съюз в България. Фол. Излиза на 1 и 15 число. Кооперативна печатница „Едисон“. Год. ц. 40 лв. — София. Год. XV (1923), бр. 1—23.

Театр. Вестник за изкуство. 4^о. Излиза 3 пжти седмично. Печатница С. М. Стайков. — София.
Год. I (1923), бр. 1—23.

Театър и музика. Безплатен театрален вестник. 8^о. Издател: Дирекция „реклама, театър и музика“. Печатница „Гутенберг“. — Варна.
Год. I (1922), бр. 49—55, 58—61; год. II (1923), бр. 63—66.

Тракия. Орган на Тракийската организация. Фол. Излиза всеки четвъртжк. Год. ц. 50 лв. — София.
Год. III (1923), бр. 67—77.

Тракиец. Ведмичен вестник и стопанско-економически новини. Фол. Урежда редакционен комитет. Печат. „Светлина“ Ямбол. Год. ц. 50 лв. — Ямбол.
Год. I (1923), бр. 1—30.

Тракийски новини. Орган на източните тракийци. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза всяка седмица. Год. ц. 40 лв. — Ямбол.
Год. I (1923), бр. 1—7.

Тракийска трибуна. Ратник за автономна Тракия и Македония. Фол. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 80 лв. — Пловдив.
Год. V (1923), бр. 1.

Тракийска поща. Ежедневен независим вестник. Фол. Год. ц. 260 лв. — Пловдив.
Год. I (1923), бр. 1—22.

Транспорт. Защитник на интересите на чранспортните работници. 4^о. Излиза всека сжбота. Год. ц. 40 лв. — София.
Год. III (1923), бр. 2—8, 10—30.

Трибуналъ. Седмиченъ вѣстникъ. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Год. ц. 100 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 11—16.

Трибуна. Орган на свободната обществена мисжл. Фол. Год. ц. 100 лв. Н.-Загора, Ст.-Загора.
Год. VI (1922—23), бр. 291—324.

Троянски общ. вестник. Орган и издание на Троянската община. Фол. Излиза 2 пжти месечно. Печатница Ст. Рясков — Ловеч. Год. ц. 12 лв. — Троян.
Год. II (1922—23), бр. 23—25.

Трънски край. Вестникъ за култура, просвѣта, стопанство и новини. Фол. Урежда комитетъ. Год. ц. 40 лв. — Трънъ.
Год. I (1923), бр. 3—5.

Тунжа. Независим информационен вестник. Фол. Излиза всека седмица. Печатница „Светлина“. Год. ц. 50 лв. — Ямбол.

Год. IV (1922), бр. 49—52; год. V (1923), бр. 1—51.

Тютюн. Орган на сдружението на експортѳорите и фабрикантите на тютюн в Бжлгария. 4°. Урежда редакционен комитет. Излиза два пжти в месеца. Печатница „Художник“. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. III (1922), бр. 17—24; год. IV (1923), бр. 1—16.

Тютюноработник. Der Tabakarbeiter — Ouvrier de tabac. 4°. Орган на тютюноработническия сжюз в Бжлгария. Излиза три пжти в месеца. Модерна печатница. Год. ц. 24 лв. — Пловдив.

Год. XI (1923), бр. 11—19.

Тжрговия. Вестник за политика, тжрговия, индустрия, финансии и стопанство. Фол. Редакция и администр. „Паисий“ 61. Излиза среда и сжбота. Год. ц. 120 лв. — София.

Год. III (1922), бр. 220—225; год. IV (1923), бр. 226—258.

Тжрговско-промишлен глас. Орган на Бжлгарския тжрговски сжюз. Фол. Печат. „Добруджа“. Год. ц. 200 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—98.

Тжрговско-индустриялен глас. Фол. Печат. „Балкан“. Год. ц. 200 лв. — София.

Год. III (1923), бр. 9—16.

Тжрговско-промишлена защита. Орган на общите бжлгарски тжрговско-индустриални интереси. Фол. Редактор П. Д. Драгулев. Излиза 3 пжти седмично. Год. ц. 150 лв. — Варна.

Год. X (1922—23), бр. 601—635.

Тжрговски стопански вестник. Орган на дружеството на Варненските тжрговци. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза един пжт седмично. Печатница Д. Тодоров. — Варна.

Год. III (1922), бр. 46—47.

Тжрновски политически известия. Информационен лист. Фол. Урежда редакционен комитет. Ц. 1 бр. 1 лв. — В.-Тжрново.

Год. I (1923), бр. 1—5.

Устремъ. Органъ на съюза на Макед. Младеж. Културно-просвѣтни организации въ Бжлгария. Фол. Урежда редакционенъ комитетъ. Печатница П. Глушковъ. Год. ц. 60 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 3—11.

Утро. Директор-редактор Ст. Д. Танев. Фол. Ц. за 6 м. 150 лв. — София.

Год. XIII (1923), 4030—4315.

Утрена поща. Фол. — Русе.

Год. I (1923), бр. отъ 23 Януарий.

Утрина поща. Независим ежедневен информационен вестник. Фол. Редактор Н. Венедиков. Печатница „Гутенберг“. Год. ц. 300 лв. — Варна.

Год. I (1923), бр. 1—39.

Учителски вестник. Орган на сюза на учителите от прогимназиите, средните и висши училища в Бжлгария. 4^о. Излиза на 1, 10 и 20 всеки месец. Печатница на С. М. Стайков. Год. ц. 50 лв. — София.

Год. XVIII (1922—23), бр. 9—30; год. XIX (1923), бр. 1—4.

Учителско единство. Защитник на учителскитѣ интереси. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза седмично. Печатница „Факел“. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—5.

Учителска искра. Защитник на учителите и служителите по народната просвета. 4^о. Излиза всеки петжк. Редактор Н. Вжаров. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. XVII (1922), бр. 9—19, 22—38.

Фаръ. Седмиченъ независимъ информационенъ вѣстникъ. Фол. Редакторъ И. Ст. Иосифовъ. Печатница Ст. Д. Боевъ. Год. ц. 80 лв. — Бургасъ.

Год. III (1922), бр. 154—167; год. IV (1923), бр. 168—196.

Фар. Защитник на вжзджржжтелната идея. 4^о. Излиза два пжти в месеца. Редакция „Фар“. — Кюстендил.

Год. I (1922), бр. 7—12.

Фабричен работник. Орган на сюза на фабричните и др. работници в Бжлгария, Излиза един пжт месечно. Фол. Кооперативна печатница „Едисон“. Ц. 1 бр. 1 лв. — София.

Год. VII (1923), бр. 1—6.

Финансов вестник. Орган на дружеството „Финансов живот“. 4^о. Гл. редактор-осноцател Д-р Ст. Цонев. Год. ц. 80 лв. — София.

Год. V (1922), бр. 32—36; год. VI (1923), бр. 1—29.

Финансова защита. Орган на сюза на финансовите служители в Бжлгария. Фол. Излиза седмично. Печат. „Нов живот“. Год. ц. 40 лв. — София.

Год. VI (1923), бр. 17—25.

Финансов подъем. Урежда редакционен комитет. Фол. Излиза седмично. Кооперативна печатница „Франклин“. Год. ц. 70 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 13—14.

Хасковски бич. Седмичен независим вестник. Фол. Излиза всека сжбота. Печатница „Чикаго“. Год. ц. 100 лв. — Хасково.
Год. I (1923), 9—10.

Хасковски окръжен вестник. Официално издание на Хасковската Окр. постоянна комисия. 4°. Излиза всека седмица. Печатница „Чикаго“. Год. ц. 30 лв. — Хасково.
Год. I (1923), бр. 1—19.

Забележка. Отъ бр. 14 в-кътъ излиза по стария правописъ.

Цвеклопроизводител. Бюлетин на бжлгарския цвеклопроизводителен сжюз. 4°. Год. ц. 50 лв. — София.
Год. I (1922), бр. 8—10.

Час. Независим информационен вестник. Фол. Печатница „Франклин“. Год. ц. 260 лв. — София.
Год. I (1922—23), бр. 45—146.

Червен бюлетин на Кюстендилския окр. комитет на бжлгар. комунист. партия. Фол. Печатница „Изгрев“ Кюстендил. — Дупница.
Год. II (1923), бр. 4—8.

Червено знаме. Орган на социалдемократическата партия в Плевенски окръг. Фол. Излиза седмично. Год. ц. 50 лв. — Плевен.
Год. IV (1923), бр. 1—8.

Червената ти връзка. Седмичен хумористичен лист. Фол. Ц. 1 бр. 2 лв. — Пловдив.
Год. I (1923), бр. 1—8.

Черноморски земеделец. Орган на Бургазската окръжна земеделска дружба и районните синдикати в окръга. Фол. Урежда редакционен комитет. Год. ц. 50 лв. — Бургас.
Год. III (1912), бр. 42—47; год. IV (1923), бр. 1—14.

Черноморски новини. Фол. Печатница „Гутенберг“. — Варна.
Год. I (1923), бр. 1—11.

Четиво за всички. Седмиченъ илюстриранъ вестникъ, новини, спортъ, изкуство, моди, смѣхъ. Фол. Год. ц. 120 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1.

Читалищни вест. Орган на читалищния сжюз в Бжлгария. Фол. Излиза на всяко 1, 10 и 20 число на месеца Год. ц. 60 лв. — София.
Год. I (1923), бр. 1—13.

Шопски гласъ. Редакторъ Б. Богдановъ — Муршин. Фол. Год. ц. 50 лв. — Радомиръ, Кюстендил, Дупница.
Год. I (1923), бр. 11—22; год. II (1923), бр. 23—32.

Шопска пробуда. Орган на кооперациите и сдружените земеделци в Софийско. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—15.

Шуменски вестн. Седмичен независим вестник за култура и обществен живот. Фол. Редактор Хр. Герчев. Печатница И. Аргости. Год. ц. 40 лв. — Шумен.

Год. IV (1922), бр. 45—50; год. V (1923), бр. 1—72.

Шуменски окръжен земеделски вестник. Орган на окр. земеделска дружба. Фол. Урежда редакционен комитет. Излиза веднаж седмично. Печатница „Търговска“. Год. ц. 45 лв. — Шумен.

Год. III (1923), бр. 17—39.

Юг. Независим ежедневник. Фол. Печатница „Юг“. Ц. 1 бр. 1 лв. — Пловдив.

Год. VI (1923), бр. 1246—1262; 1340—1513.

Списания и вестници на чужди езици. — *Revues et journaux rédigés en langues étrangères*

Списання — *Revues*

Алон (на еврейски). Периодическо списание. Орган на сдружението на евр. учители в Бжлгария. 8^о. Централен комитет на евр. учители в Бжлгария.

Год. I (1923), бр. 1—3.

Bollettino della camera di commercio italiana per la Bulgaria. Sofia. 4^о. Tipografia P. Gluchcoff. Abbonamento leva 300. Un numero leva 40 Sofia.

Год. I (1923), бр. 2—12.

Bulletin des chambres de commerce et d'industrie Bulgares paraissant tous les mois. 4^о. Imprimerie P. Glouchcoff. Prix 100 levas. — Sofia.

Год. II (1922), бр. 6—10; год. III (1923), бр. 1—6.

Bulletin de la Chambre de Commerce Française en Bulgarie. (Sofia). 4^о. Imprimerie „Balcan“. — Sofia.

Год. II (1922—23), бр. 13—19; год. III (1923), бр. 24, 26.

Bulgara esperantisto. Monata organo de la Bulgara Esperantista societo. 8^о. Печатница „Ориент“. Ул. „Веслец“ 7. Год. ц. 30 лв. — София.

Год. IV (1922), бр. 1—6, 10—12; год. V (1923), бр. 1—5.

Esperanza. Akademischer Verein sephardischer Juden J. Universität. Год. I (1923), бр. 1.

Казачьи думы. Общеказачий журналъ. 8^о. Выходить 2 раза въ мѣсяцъ. При журналѣ выходитъ Освѣдомительный Листокъ 2 раза въ недѣлю. Печатница П. Глушковъ. — ул. „Бачо Киро“ 15. Ц. 1 м. 20 лв. — София.

Год. (1923), бр. 1—13.

Oriental idisto. Орган на бжлгарските идишти. 8°. Излиза всеки втори месец. Organo die bulgara idisti. Aparas omna duesma monato. Печатница „Родопи“. Т. А. Клисаров. — София.

Год. I (1922), бр. 4—8.

Pro Causa Judaica. Двуседмично списание за еврейска литература и политика. 4°. Орган на израилския клуб „Сжединение“. Печат. С. М. Стайков. София.

Год. II (1922—23), бр. 11—16.

Revue Orientale. Organ officiel de l'Echange Libre et Sûr. 8°. Mr. Dimitr Kostoff. Imprimerie „Izgreve“. — Pleven.

Год. II (1923), бр. 4.

Самоковски новини. Samokov News. American school for boys. 4°. American school for girls. Samokov. Bulgaria.

Год. I (1922), бр. 1—4; год. II (1923), бр. 1—2.

Вестници — Journaux

Ашофар. („Тржба“) Ежедневен вестник. 4°. Орган на ционистическата организация в Бжлгария. Nachofar. Organ de la Fédération Sioniste de Bulgarie. Печатница „Амишпад“. Год. ц. 100 лв. — София

Год. XIV (1923), бр. 1—38.

Voce d'Italia. Organo quindicente delle colonia italiana di Sofia ad iniziativa della locale sezione della laga italiana. Фол. Abonamenti 12 numeri leva 35. — Sofia.

Год. I (1923), бр. 1—15.

Дели орман. Турски вестник. Фол. Директор Махмуд Нечмидин. Год. ц. 150 лв. — Разград.

Год. II (1922—23), бр. 2—37, 40—66.

Донской освѣдомительный листокъ. Печатница „Светлина“ — Ст.-Загора. Фол.

Год. (1922—23), бр. 158—183.

Ехали. Турски научен културен вестник. Фол. Гл. редактор М. Мехчет. — Орехово.

Год. (1922—23), бр. 62—71, 76—95.

Кнуть. Юмористическая злободневная газета. Фол. Выходить ежедневно по субботамъ. Цѣна номера 5 лева. — София.

Год. I (1923), бр. 202—203.

Казачьи думы. Общеказачий внѣпартийный органъ. Фол. Выходить по срѣдамъ, пятницамъ и воскресеньямъ. Ред. и конторы Патріархъ Евтимій 88. Цѣна 1 м. 20 лв. — София.

Год. (1922—23), бр. 105—150, 188—199.

La Bulgarie. Journal quotidien. Фол. Imprimerie de la Cour. Un an 140 leva. — Sofia.

Год. I (1923), бр. 1—183.

La Vedetta. Numero unico del „gruppo fascista italiano“ di Sofia. Фол. Год. I (1923), 30 marzo.

L'Echo de Bulgarie. Journal quotidien. Фол. Imprimerie de la Cour—Société par actions. Abonnements un an 140 leva. — Sofia.

Год. X (1923), бр. 2727—2875.

Лусарцагъ. 4°. Ул. „Гургулята“ 11. — Варна.

Год. (1923), бр. 23—28.

Новая Россия. Излиза два пжти седмично. Фол. Подписная плата в Болгарии на 1 м. 24 лв. — София.

Год. I (1922—23), бр. 25—51, 54—105.

„Нор ашхар“ (Нов мир). Орган на бжлгарската комунистическа партия (тесни социалисти). Фол. Излиза 2 пжти месечно. Год. ц. 24 лв. — Пловдив.

Год. (1922), бр. 8—19.

Освѣдомительный листокъ журнала Казачьи думы. Выходитъ по четвергамъ и воскресеньямъ. Фол. Ц. 1 м. 20 лв. — София.

Год. (1923), бр. 3—39.

Русское ехо. Фол. Ц. 1 м. 20 лв. — София.

Год. I (1923), бр. 1—7.

Русь. Фол. Ц. 1 бр. 3 лв. — София.

Год. (1923), бр. 52—75, 87—230.

Тунджа. Турски ежедневник. Фол. Директор Фазлж Шерифов. — София.

„Хаястан“. Седмиченъ арменски вѣстникъ. Фол. „Hayastan“ journal hebdomadaire. Rue „Seborna“ 61. Печатница „Работник“. Год. ц. 150 лв. — Пловдив.

Год. (1922—23), бр. 306—348.

„Чиѣчи Вилгиси“ (Земледелско сжзнание). — Орган на бжлгар. земеделски сжюз. — Фол. — София.

Год. III (1922), бр. 37—44.

Класификация на излъзлитъ презъ 1923 год. български периодически издания. — Classification des périodiques bulgares parus pendant l'année 1923

Долнитъ шесть таблици ни показватъ, какъ се разпредѣлятъ българскитъ периодически издания по време на издаването имъ, по цената имъ за отдѣленъ брой и за година, по съдържанието имъ, по годината на основаването имъ, по населенитъ мѣста въ които сж излъзли и пр.

Брой на издаванитъ презъ 1923 год. периодически издания въ царство България — Nombre des périodiques paraissant pendant l'année 1923 dans le royaume de Bulgarie

Брой на населенитъ мѣста въ които сж издавани периодически издания Nombre de lieux de publication	Периодически издания Périodiques	Общъ брой на издаванитъ периоди- чески издания — Total	Излизали — Mode de périodicité												
			Редакти- рани Redigés												
			На български езикъ — En langue bulgare	На чужди езици — En langues étrangères	Всѣкидневно или 6 пжти въ седмицата Paraissant journellement ou six fois par semaine	Два или 3 пжти въ седмицата или въ промежутъци по-малки отъ седмица Paraissant 2 ou 3 fois par semaine ou par autre fraction de semaine	Седмично (4 пжти въ мес.) — Paraissant hebdomadairement (4 fois par mois)	3 пжти въ мес. или всѣки 10 дни — Paraissant 3 fo s par mois ou tous les 10 jours	Всѣки 2 седм. всѣки 15 дена или въ други промежутъци по-малки отъ 1 месецъ. Paraissant toutes les deux semaines, tous les 15 jours ou par autre fraction de mois	Месечно — Paraissant mensuellement	Всѣки два месеца — Paraissant tous les 2 mois	Тримесечно — Paraissant tous les 3 mois	Въ промежутъци отъ време по-големо отъ 3 месеца — Paraissant par inter- vales plus grands que 3 mois	Случайно или нередовно — Paraissant à l'occasion ou irrégulièrement	Неизвестно — Périodicité indéterminée
47	Вестници . . . Journaux . . .	468	449	19	48	17	153	11	57	16	—	1	—	10	1.5
25	Списания . . . Revues	237	226	11	—	—	21	—	29	117	4	8	—	—	58
72	Всичко . . Total . .	705	675	30	48	17	174	11	86	133	4	9	—	10	213

Отъ тази таблица се вижда, че презъ 1923 год. у насъ сж излизали 705 периодически издания (презъ 1922 г. — 578). Отъ вестниците 32.7% сж излизали седмично (презъ 1922 г. — 27.34%), а само 10% всекидневно (презъ 1922 г. — 11.3%). Отъ списанията повече отъ половината сж излизали месечно, както бѣ и презъ миналитъ години,

Разпредѣление на периодическитѣ издания по цена — Réparti-
tion des périodiques par prix

Периодически издания Périodiques	На отдѣленъ брой или № Par numéro						На годишенъ абонаментъ за България Abonnement annuel pour la Bulgarie										
	5 стот. — sentimes	10 стот. — centimes	15—45 ст. — centimes	50—95 ст. — centimes	1 левъ — franc	Повече отъ 1 л. въ — Plus d'un franc	Съ неизвестна цена, които не се продаватъ или се даватъ безплатно. Prix inconnu, ne se vendant pas ou distribués gratuitement	До 5 лв. — Jusqu'à 5 francs	6—10 лева — francs	11—15 лева — francs	16—20 лева — francs	21—25 лева — francs	26—30 лева — francs	31—35 лева — francs	36—40 лева — francs	Повече отъ 40 лв. — Plus de 40 francs	Безъ абонаментъ, който не се продаватъ или се даватъ даромъ, и такива които не могатъ да се отнесатъ къмъ една отъ по-горнитѣ категории — Sans abonnement, ne se vendant pas, ou distribués gratuitement, ainsi que ceux ne pouvant être mis dans les catégories ci-dessus
Вестници . . . Journaux . . .			14	247	132	75	—	—	2	11	19	17	30	—	33	233	123
Списания . . . Revues . . .			—	—	96	141	—	—	—	—	9	10	27	—	22	103	66
Всичко Total			14	247	228	216	—	—	2	11	28	27	57	—	55	336	189

Отъ вестницитѣ най-много сж съ цена по 1 левъ (52·8%) и 16% сж на неизвестна цена, а отъ 15—45 ст. не сж останали нито единъ. Вестницитѣ у насъ станаха скжпи: годишниятъ абонаментъ на 49·7% отъ тѣхъ надминава 40 лв. Процентътъ за 1920 год. бѣше 25, а презъ 1911 год. само 2·99.

Разпредѣление на периодическитѣ издания споредъ годината на основанието имъ — Répartition des périodiques suivant l'année de leur fondation

Периодически издания Périodiques	Преди 1881 год. Avant l'année 1881	1881—1885 г. de à	1886—1890 г. de à	1891—1895 г. de à	1896—1900 г. de à	1901—1905 г. de à	1906—1910 г. de à	1911—1915 г. de à	de 1916	de 1917	de 1918	de 1919	de 1920	de 1921	de 1922	de 1923
Вестници — Journaux .	1	1	—	2	4	5	11	16	4	8	9	18	34	38	91	226
Списания — Revues . .	—	—	3	—	7	8	9	6	6	5	3	15	21	28	45	81
Всичко — Total . .	1	1	3	2	11	13	20	22	10	13	12	33	55	66	136	307

Отъ тази таблица се вижда, че отъ всички наши вестници и списания само единъ вестникъ датира отъ преди съединението. Повече сигурностъ се забелезва въ изданията, основани презъ периода 1901—1916. Отъ него време датиратъ 7·7% отъ излизалитѣ презъ 1923 год. вестници и списания.

Разпредѣление на периодическите издания по съдържание
Répartition des périodiques par matière

Периодически издания Périodiques	Политически — Politiques	Народно-стопанствени D'économie sociale	Земледелски — Agricoles	Индустриално-технически Industriels-techniques	Медицински и естествени науки De médecine et d'histoire naturelle	Съдебни, юридически и администрат. Judiciaires, de jurisprudence et admin.	Религиозни — Religieux	Педагогически и за младежи Pédagogiques et de jeunesse	Географически, етнографич. и историко-литературни — De géographie d'ethnogr., d'histoire et de littérature	Театър, музика, изкуство, мода и домашност — Théâtre, musique, arts, mode et économie ménagère	Бележителски и хумористични Belles lettres et humour	Не политически-локални Non politiques-locaux	За съобщения, анонси, реклами и др. De communication, annonces, réclames etc	Военни — Militaires	Женски — Féministes	Професион. — Professionnels	Търговски — Commerciaux	Други — Autres
Вестници . . . Journaux . . .	117	38	13	5	4	2	14	25	1	10	10	78	27	7	4	48	26	39
Списания . . . Revue . . .																		
Всичко . . . Total . . .	131	48	24	7	25	5	35	69	36	23	15	87	42	12	6	60	37	43

Както се вижда отъ тази таблица, и презъ изтеклата отчетна година повечето (25%) вестници по съдържание сж били политически.

Разпредѣление на периодическите издания по окръжи — Répartition des périodiques par départements

№ по редъ № d'ordre	Окръжи — Département de	Вестници Journaux	Списания Revue	Всичко Total
1	Софийски — Sofia	208	177	385
2	Пловдивски — Plovdiv	27	11	38
3	Варненски — Varna	36	10	46
4	Бургаски — Bourgas	24	4	28
5	Русенски — Roussé	31	13	44
6	Старо-Загорски — Stara-Zagora	34	4	38
7	Врачански — Vratza	24	1	25
8	Шуменски — Choumen	8	1	9
9	Плевенски — Pléven	17	9	26
10	Търновски — Tirnovo	25	4	29
11	Видински — Vidin	5	—	5
12	Кюстендилски — Kustendil	19	2	21
13	Хасковски — Haskovo	9	1	10
14	Петрички — Petritch	1	—	1
	Всичко — Total	468	237	705

И презъ изтеклата година по-голямата частъ отъ нашитѣ вестници и списания (54.6%) се издаватъ въ Софийския окръгъ, главно въ София.

Разпределение на периодическите издания по градове и села
Répartition des périodiques d'après les lieux de publication

№ по редъ № d'ordre	Градове и села — Villes et villages	Вестници Journaux	Списания Revue	Всичко Total
1	София — Sofia	201	173	374
2	Пловдивъ — Plovdiv	22	8	30
3	Варна — Varna	33	10	43
4	Русе — Roussé	18	11	29
5	Бургасъ — Bourgas	15	2	17
6	Шуменъ — Choumen	5	1	6
7	Сливенъ — Sliven	9	1	10
8	Плевенъ — Pléven	12	8	20
9	Нова-Загора — Nova-Zagora	4	—	4
10	Кюстендилъ — Kustendil	9	2	11
11	Казанлъкъ — Kazanlik	3	1	4
12	Дупница — Doupniza	9	—	9
13	Свищовъ — Svichtov	3	1	4
14	Орѣхово — Oréhov	8	—	8
15	Т.-Пазарджикъ — T.-Pazardjlk	2	1	3
16	Ломъ — Lom	2	1	3
17	Горна-Орѣховица — Gorna-Oréhovitza	3	1	4
18	Ямболъ — Jambol	4	1	5
19	Станимака — Stanimaka	2	1	3
20	Сухиндолъ — Souchindol	1	1	2
21	Чирпанъ — Tchirpan	1	1	2
22	Видинъ — Vidin	3	—	3
23	Враца — Vratza	8	1	9
24	Берковица — Berkovitza	3	—	3
25	Надежда — Nadejda	1	—	1
26	Търново — Tirnov	11	3	14
27	Орхание — Orhané	3	2	5
28	Стара-Загора — Stara-Zagora	17	2	19
29	Карлово — Karlovo	1	1	2
30	Бѣла-Слатина — Béla-Slatina	2	—	2
31	Попово — Popovo	3	—	3
32	Самоковъ — Samokov	5	2	7
33	Севлиево — Sevlievo	5	—	5
34	Гара-Каспичанъ — Gara-Kaspitchan	1	—	1
35	Провадия — Provadia	2	—	2
36	Тревна — Trevna	3	—	3
37	Ловечъ — Lovetch	4	—	4
38	Айтосъ — Aitos	6	—	6
39	Хасково — Haskovo	9	1	10
40	Габрово — Gabrovo	3	—	3
41	Нови-Пазаръ — Novi-Pazar	2	—	2
42	Петричъ — Petritch	1	—	1
43	Перникъ — Pernik	1	—	1
44	Радомиръ — Radomir	1	—	1
45	Разградъ — Razgrad	4	—	4
46	Троянъ — Trojan	2	—	2
47	Трънъ — Trin	1	—	1
	Всичко — Total	468	237	705

И презъ изтеклата година повечето отъ нашитѣ вестници и списания (53%) се издаватъ въ Софийски окръгъ, главно въ София,

Иностранни периодически издания — Périodiques étrangers

Списания — Revues

Френски — Françaises

1. Art et Décoration, — Paris; 2. Bulletin de l'Association des bibliothécaires français, — Paris; 3. Bulletin de Correspondence Hellénique, — Paris; 4. Gazette des beaux-arts, — Paris; 5. Correspondant, — Paris; 6. La Gazette Dalloz, — Paris; 7. La Revue Hebdomadaire, — Paris; 8. Le héraut de christian science, — Boston; 9. L'Europe Nouvelle, — Paris; 10. L'Illustration, — Paris; 11. Je sais tous, — Paris; 12. Jurisprudence Générale, — Paris; 13. Lectures pour tous, — Paris; 14. Mercure de France, — Paris; 15. Polybiblion, — Paris; 16. Revue Archéologique, — Paris; 17. Revue Bleue, — Paris; 18. Revue Critique d'Histoire, — Paris; 19. Revue de Droit international et de Législation comparée, — Bruxelles; 20. Revue des Deux Mondes, — Paris; 21. Revue des Bibliothèques, — Paris; 22. Recueil hebdomadaire de jurisprudence, — Paris; 23. Revue de Paris, — Paris; 24. Revue Parlementaire, — Paris; 25. Revue Générale du Droit, de la Législation et de la Jurisprudence, — Paris; 26. Revue Numismatique, — Paris; 27. Revue politique et parlementaire, — Paris; 28. Revue Scientiphique, — Paris; 29. Revue des études slaves, — Paris.

Немски — Allemandes

1. Archäologischer Anzeiger, — Berlin und Leipzig; 2. Archiv für Slavische Philologie, — Berlin; 3. Bücherei und Bildungspflege, — Leipzig; 4. Byzantinische Zeitschrift, — Leipzig; 5. Der Herold der Christian Science, — Boston; 6. Der Sturm, — Berlin; 7. Deutsche Kunst und Dekoration, — Darmstadt; 8. Deutsche Rundschau, — Berlin; 9. Das Deutsche Buch, — Leipzig; 10. Hermes, — Berlin; 11. Historische Zeitschrift, — Leipzig; 12. Illustrierte Zeitung, — Leipzig; 13. Jahrbuch des deutschen Archäologischen Instituts, — Berlin; 14. Klio, — Leipzig; 15. Die Kunst, — München; 16. Kunst und Künstler, — Berlin; 17. Literarisches Zentralblatt, — Leipzig; 18. Die Schöne Literatur, — Leipzig; 19. Theologische Literaturzeitung, — Leipzig; 20. Zentralblatt für Bibliothekswesen, — Leipzig; 21. Wiener Jahrbuch für Bildende Kunst, — Wien; 22. Monats-Verzeichnis, — Leipzig.

Английски — Anglaises

1. Graphie, — London; 2. Nineteenth Century, — London; 3. The Christian science journal, — Boston; 4. Christian science sentinel, — Boston; 5. Foreign affairs, — London.

Италиански — Itallennes

1. La cultura, — Roma.

Сърбо-хърватски и чешки — Serbo-croates et tchèques

1. Československý statistický věstník, — Praha; 2. Genové Zpravy, — Praha; 3. Zprávy, — Praha.

Руски — Russes

1. Жаръ-птица, — Берлинъ.

Български — Bulgares

1. Западно ехо, — Leipzig.

Международни („Есперанто“) — Espéranto

1. Esperanto, Genève; 2. Mondo, — Frankfurt am Main.

Вестници — Journaux

Френски — Français

1. Bonsoir, — Paris; 2. Gazette de Lausanne, — Lausanne; 3. Le Matin, — Paris.

Английски — Anglais

1. The Times, — London; 2. The Daily Telegraph, — London.

В

Библиографски отдѣлъ — *Partie bibliographique*

Каталози. — Catalogues. — Библиотеката разполага съ два каталога (§ 93 отъ Правилника за библиотеката), на фиши — единъ основенъ азбученъ, по автори, подраздѣленъ на 4 части споредъ азбука българска, руска, латиница и смѣсь (за книги гръцки, албански, турски, ерменски и пр.), и другъ — систематиченъ. И двата каталога презъ отчетната 1923 година се попълваха редовно. Презъ военнитѣ години, по липса на картонъ въ страната, бѣха се натрупали маса книги за каталогирание; презъ изтеклата година голѣма частъ отъ тѣхъ се описа и нареди въ каталозитѣ. Обаче ограниченитѣ средства на библиотеката, материални и персонални, не даватъ възможностъ на библиотечната управа да усили работата по уредбата на каталозитѣ, затова и книгитѣ отъ „Библиотека М. Л. Малѣевъ“ още стоятъ некаталогирани. При все това цѣлата „Библиотека Леди Странгфордъ“ е вече уредена и турена въ разположение на публиката.

Покрай това се пристъпи къмъ ревизия и реформиране на систематичния каталогъ. Изтекоха вече цѣли 22 години, отъ какъ той бѣ съставенъ и нареденъ отъ мене; библиотечниятъ имотъ презъ това време значително се увеличи, така че днесъ е належаще каталогътъ да се разтегне въ повече отдѣли и подотдѣли, отколкото съдържаше до сега.

Тази колосална работа, която ще продължи редъ години, е вече почната, и подъ ръководството и непосредното участие на главния библиотекаръ г. Николай Райновъ за сега е почти завършенъ богословския отдѣлъ, като се отдѣли отъ него теософски отдѣлъ.

Инвентари и регистри. — Inventaires et registres. — И презъ отчетната година, както и презъ миналитѣ години, редовно се водиха всички ония регистри и инвентарни книги, които сж предвидени въ Правилника за библиотеката (§ § 74—80).

Освенъ това заведе се още единъ „Регистъръ за гравюритѣ, фотографиитѣ, литографиитѣ и пр. на Народната Библиотека въ Пловдивъ“. Въ него до края на отчетната година сж вписани всичко 331 предмети.

Дейностъ на постоянния комитетъ — Oeuvre du Comité Permanent — Постоянниятъ комитетъ при библиотеката-музей презъ изтеклата година е ималъ всичко 5 заседания, въ които е обсъждалъ редъ въпроси, съгласно § 47 отъ Правилника за Народната Библиотека въ Пловдивъ. Особно внимание комитетътъ обърна върху крайната необходимостъ да се разшири библиотечната сграда, която е вече съвсемъ тѣсна да побира растящия имотъ на дветъ учреждения — библиотека и музей. За жалостъ, нито грижитъ на комитета, нито най-усиленитъ старания на директора не можаха да сломятъ упоритата съпротива на мѣстнитъ финансови власти да освободятъ съседното на библиотеката държавно здание, сега заето отъ бирници. Така купища книги оставатъ ненаредени и изложени на развала отъ мишки, влага, прахъ, насекоми, а скъпи мраморни паметници се рушатъ на двора отъ дъждъ и снѣгъ намѣсто да красятъ народнитъ сбирки въ музея. Нашата неразбранщина нѣма край...

Въ заседанието си отъ 18 октомврий 1923 година Библиотечния комитетъ реши да изпълни искането на учебния комитетъ при Министерството на Народното Просвѣщение, изявено съ писмо № 30007 отъ 5. X. 1923 год. Като обсъди всестранно подигнатия въпросъ за желателнитъ промѣни въ Закона за народното просвѣщение на ония постановления, които засѣгатъ уредбата на Пловдивската Народна библиотека-музей, реши да замоли Учебния комитетъ при Министерството на Народното Просвѣщение да се вслуша при измѣнението на Закона за Народното Просвѣщение въ изложенитъ отъ Библиотечния комитетъ основания и да вземе предъ видъ неговото схващане, като се оформи въ следния

Законопроектъ

за Народната библиотека и Народния музей въ Пловдивъ

Глава I

Общи положения

1. До сега съществуващиятъ при Народната библиотека въ Пловдивъ археологически музей (чл. 424 отъ Закона за народното просвѣщение) се отдѣля въ самостоятелно учреждение подъ името Народенъ музей въ Пловдивъ.
2. Народната библиотека и Народниятъ музей въ Пловдивъ се намиратъ подъ върховния надзоръ на Министерството на народното просвѣщение.
3. Народната библиотека и Народниятъ музей въ Пловдивъ за увеличение на своитъ сбирки и за вътрешната си уредба получаватъ редовни годишни субсидии отъ Пловдивския Окръженъ Съветъ и отъ Пловдивския Градско-общински съветъ.

4. Целта на Народната библиотека въ Пловдивъ е да събира, пази и прави достъпни на обществото всички печатни, ръкописни и по другъ начинъ възпроизведени писмени паметници на България.

5. Тая целъ Народната библиотека постига:

а) като събира и пази книги, брошури, списания, вестници, карти, гравюри, плакати, планове, музикални творби — изобщо всички книжовни и художествени произведения, които се възпроизвеждатъ графично въ България;

б) като събира и пази старопечатни книги, ръкописи, фотографии, факсимилета, щампи и други графични паметници, важни за България;

в) като доставя всѣка книга на какъвто и да било езикъ, стига да има нѣкакво отношение къмъ българския народъ и да не е лишена отъ трайно значение, а сжщо и по-важнитѣ съчинения по главнитѣ клонове на науката, изкуствата, техниката и литературата;

г) като събира и пази всички документи, които иматъ връзка съ миналото на България и

д) като събира ръкописи, писма, бележки, книги съ автографи и портрети на български писатели, учени, общественици и други културни дейци.

6. Спрямо Народната библиотека не се прилагатъ нито цензура, нито конфискация, нито каквито и да сж други стеснителни мѣрки. Ако нѣкои книжовни или графични произведения съставятъ държавна тайна или сж забранени съ особенни закони и наредби, тѣ се палятъ отъ самия директоръ въ особно хранилище и се турятъ на разположение за чисто научна целъ на лица, заслужаващи довѣрие, и то съ разрешение на директора, безъ да се изнасятъ вънъ отъ помещението на библиотеката.

7. Целта на Народния музей въ Пловдивъ е да събира, пази и прави достъпни на зрителитѣ и специалиститѣ всѣкакви старини, открити въ българскитѣ земи, или имащи връзка съ миналото на народитѣ, населявали тия земи.

8. Тая целъ Народниятъ музей постига:

а) като събира чрезъ откупване или разкопки, съхранява и проучва археологическитѣ, историческитѣ и етнографическитѣ паметници изъ българскитѣ земи, предимно изъ тракийско;

б) като събира и пази всички монети, които сж били употребявани въ Балканския полуостровъ, както и новитѣ монети и парични знакове на България;

в) като копира или фотографира забележителнитѣ стари и събира най-значителнитѣ нови художествени творби на страната;

г) като събира или фотографира и пази църковнитѣ старини на България;

д) като се грижи да запазва и поддържа паметниците и старините изъ тракийско, които иматъ архитектурно-художествено значение, и да събира копия и фотографии отъ ония, които не могатъ да се пренасятъ въ музей, и

е) като обнародва въ общодостъпни и специално-научни каталози и други издания събраните въ музейните сбирки материали и тяхните проучвания.

II

Уредба и управление

9. Народната библиотека въ Пловдивъ има следните отдели:

- а) за ръкописи, старопечатни книги, графични творби (карти, щампи, фотографии и др.), редки издания и исторически документи;
- б) за печатни произведения на български езикъ и
- в) за печатни произведения на чужди езици.

10. Народниятъ музей въ Пловдивъ се състои отъ следните петъ отдела: археологиченъ, историченъ, нумизматиченъ, етнографски и художественъ.

Археологичниятъ отделъ съдържа предисторични, гръко-римски и тракийски паметници;

Историчниятъ отделъ съдържа паметници отъ началото на християнската епоха на Балканския полуостровъ до освобождението на България;

Нумизматичниятъ отделъ съдържа материали по нумизматиката на Балканския полуостровъ;

Етнографскиятъ отделъ съдържа предмети по етнографията на Българските земи, предимно тракийско;

Художествениятъ отделъ съдържа произведения отъ старото и новото изкуство въ България.

Забелѣжка. До пълното развитие на музея единъ уредникъ може да завежда два и повече отдела, а директорътъ — да завежда единъ или два отдела като уредникъ.

11. Народниятъ музей има библиотека, която съдържа най-важните съчинения по застъпените въ него специалности. Тя се сформира първоначално отъ музейната библиотека при Народната библиотека въ Пловдивъ.

12. Прѣкото управление на Народния музей се възлага на директоръ, назначенъ съ указъ. Когато директорътъ отсъствува, той се замѣства отъ уредника.

13. Прѣкото управление на Народната библиотека се възлага на директоръ, назначенъ съ указъ. Когато директорътъ отсъствува, той се замѣства отъ главния библиотекаръ.

Забелѣжка. Временно управлението на Народния музей и на Народната библиотека може да се възложи на единъ директоръ. Въ такъвъ случай и канцеларията съ цѣлата смѣтководна служба бива обща и за двете уредения.

14. Директорът на Народната библиотека и Народния музей има слѣднитѣ задължения:

- а) ръководи и управлява повѣреното му учреждение;
- б) старателно преследва целитѣ на учреждението;
- в) упътва и поучава чиновницитѣ и служащитѣ въ служебнитѣ имъ занятия;
- г) следи да се изпълняватъ точно и редовно както постановленията на тоя законъ, тъй и всички правилници и наредби на учреждението;
- д) подписва всички книжа и писма на учреждението;
- е) ревизира, когато и да поиска, всички служби, книжа и имоти, както и касата на учреждението;
- ж) председателствува библиотечно-музейния комитетъ;
- з) разрешава възникналитѣ случайно препирни между персонала на учреждението и посетителитѣ;
- и) разпредѣля, въ съгласие съ библиотечно-музейния комитетъ, сумитѣ опредѣлени за учреждението въ държавния бюджетъ;
- к) следи за своевременното и правилно нареждане на новопостъпилитѣ предмети въ разнитѣ отдѣли на учреждението;
- л) грижи се за доставка на необходимитѣ за учреждението книги и инструменти;
- м) въ началото на всѣка година представя въ Министерството на народното просвѣщение печатенъ отчетъ (годишникъ) съ подробни сведения по имота и управлението на учреждението за изтеклата година и
- н) когато встъпи въ длъжностъ, провѣрва по инвентаритѣ и регистритѣ цѣлия имотъ на учреждението въ присѣдствието на главния библиотекаръ, библиотекаритѣ и уредницитѣ, при което се съставя специаленъ протоколъ.

15. Главниятъ библиотекаръ подпомага директора, завежда цѣлия библиотеченъ имотъ и ръководи отдѣла за ръкописи, старопечатни книги, графични творби и рѣдки издания.

16. На чело на всѣки отдѣлъ стои по единъ библиотекаръ, който се грижи за доброто състояние и попълване на своя отдѣлъ, за неговата уредба, за навременното и правилно каталогизиране на книгитѣ отъ отдѣла, за воденето на нужнитѣ инвентари и за навременното подвързване на книгитѣ.

17. Въ управлението на Народния музей директорътъ бива подпомаганъ отъ единъ уредникъ и единъ пазителъ.

Уредникътъ се грижи за уредбата и описанието на цѣлия музеенъ имотъ.

Пазителътъ води инвентаритѣ и помага при уредбата на сбиркитѣ въ музея.

18. Къмъ персонала на учреждението се числятъ единъ секретаръ-счетоводителъ и необходимото число пазители, писари, раздавачи и прислужници.

19. Пазителитѣ следятъ за точното изпълнение на Закона за депозиране печатни произведения и за запазването въ цѣлостъ на библиотечния имотъ.

20. Директорътъ на Народната библиотека трѣбва да отговаря на следния цензъ:

- а) да притежава средно класическо и више образование;
- б) да владѣе най-малко единъ отъ новитѣ и два славянски езици;
- в) да има оригинални научни (по специалността си), литературни или библиографични трудове и
- г) да е служилъ поне петъ години като главенъ библиотекаръ въ нѣкоя държавна библиотека или да има най-малко 10 годишна библиотечна или музейна служба.

21. Директорътъ на Народния музей трѣбва да отговаря на следнитѣ условия:

- а) да има висше образование по класическа филология или история съ гръко-римска и средновѣковна археология или славянска етнография;
- б) да се е специализиралъ по предмета си;
- в) да има най-малко 10 годишна музейна или библиотечна служба и
- г) да е известенъ съ свои трудове по археология или етнография.

22. Главниятъ библиотекаръ трѣбва да отговаря на сѣщия образователенъ цензъ, като директора, и да има поне три годишна служба като библиотекаръ въ нѣкоя държавна библиотека.

23. Библиотекаритѣ трѣбва да отговарятъ на следния цензъ:

- а) да притежаватъ средно и висше образование;
- б) да познаватъ най-малко единъ отъ старитѣ, единъ отъ новитѣ и единъ отъ славянскитѣ езици и
- в) да сж практикували поне една година като асистенти въ държавна библиотека.

24. Уредниците при Народния музей трѣбва да отговарятъ на слѣдния цензъ:

- а) да иматъ средно и висше образование по класическа филология или класическа история съ археология;
- б) да сж работили практически поне две години въ нѣкой голѣмъ археологически или етнографски музей, и
- в) да иматъ научни трудове по специалността си.

25. Пазителитѣ трѣбва да иматъ най-малко полувисше образование, да знаятъ поне единъ отъ новитѣ езици и да иматъ четливъ почеркъ. Предпочитатъ се лица, които сж запознати съ библиотечното дѣло.

26. Секретарь-счетоводительтъ трѣбва да отговаря на следния цензъ:

- а) да е свършилъ средно училище и да е запознатъ съ смѣтководството и
- б) да познава практически френски или нѣмски езикъ.

27. Писаритѣ трѣбва да иматъ най-малко средно образование и красивъ почеркъ.

28. Раздавачитѣ трѣбва да иматъ най-малко прогимназиално образование.

Забележка. Заваренитѣ отъ този законъ чиновници и служаци, ако и да не отговарятъ нѣкои отъ тѣхъ напълно на предвидения въ него цензъ, запазватъ мѣстата си.

29. Главниятъ библиотекаръ, уредницитѣ, библиотекаритѣ, пазителитѣ и секретарь-счетоводителтъ се назначаватъ отъ Министра на народното просвѣщение по предложение на директора на учреждението, а останалиятъ персоналъ се назначава и уволнява отъ директора.

30. По служебно положение и по заплата чиновницитѣ въ Народната библиотека и Народния музей въ Пловдивъ се приравняватъ така:

а) директоритѣ — на редовенъ професоръ въ Българския университетъ;

б) главниятъ библиотекаръ и уредницитѣ — на извънредни професори, и

в) библиотекаритѣ — на доценти.

III

Библиотечно-музеенъ комитетъ

31. При Народната библиотека и при Народния музей, подъ председателството на директора, функционира постояненъ библиотечно-музеенъ комитетъ, въ който влизатъ директорътъ, главниятъ библиотекаръ, уредницитѣ, библиотекаритѣ и две вещи лица съ специалностъ, незастѣпена въ библиотеката и музея, назначени отъ Министра на народното просвѣщение по предложение на директора.

32. Комитетътъ се свиква на заседание отъ директора всѣки пжтъ, когато има нужда. На заседанията трѣбва да присѣдствуватъ всички членове на комитета. Ако нѣкой по уважителни причини не може да присѣдствува, за това уведомява своевременно председателя на комитета.

33. Библиотечно-музейниятъ комитетъ има за задача:

а) да обсъжда и разисква въпроси по постигане целта на библиотеката и музея, да опредѣля доставката на книги, списания и др. издания, разкопкитѣ и научнитѣ издания, които трѣбва да се предприематъ отъ страна на библиотеката и музея;

б) да установява ценитѣ на предлаганитѣ за библиотечнитѣ и музейнитѣ сбирки предмети;

в) да обсъжда и решава въпроси за откупуване на отдѣлни библиотеки и колекции;

г) да опредѣля стойността на повреденитѣ и изгубени предмети въ библиотечнитѣ и музейнитѣ сбирки отъ страна на служащитѣ;

д) да командирова въ чужбина за участие въ специални научни конгреси и за специализация лица измежеу персонала на библиотеката и музея за време и съ средства, които самъ опредѣля;

е) да обсъжда всички въпроси, предложени отъ Министерството, директора, главния библиотекаръ или уредника, и

ж) да прави поне веднажъ въ годината подробенъ прегледъ на цѣлия библиотеченъ и музеенъ имотъ, или на частъ отъ него, и да съставя за това подробенъ актъ.

34. Членоветъ на Библиотечно-Музейния комитетъ получаватъ по 100 лева на заседание.

За бележка. Решенията на комитета иматъ сила, ако сж взети най-малко съ болшинство отъ членоветъ на комитета.

IV

Библиотеченъ и музеенъ имотъ и ползуване отъ него

35. Всичкитъ книги и библиотечни сбирки сж неприкосновена собственостъ на библиотеката и не могатъ да бждатъ задържани за ползуване отъ кое и да било друго държавно учреждение повече отъ три месеца.

36. Всичкитъ музейни сбирки сж неприкосновена собственостъ на музея и не могатъ по никой начинъ да се изнасятъ внъ отъ него.

37. Отъ библиотечнитъ и музейни сбирки е свободенъ да се ползува безплатно всѣки, безъ разлика на занятие, полъ и народностъ, по установения въ библиотеката и музея редъ.

38. Ценнитъ и старопечатни книги, ржкописитъ, графичнитъ отпечатки, рѣдкитъ и изчерпани издания, книгитъ, вестницитъ и списанията, образуващи колекции, и всички печатни произведения, чиято повторна доставка е трудна или свързана съ голѣми разноси, не се изнасятъ по никой начинъ внъ отъ библиотеката.

39. Никакви фотографически и други снимки на ржкописи, паметници и музейни или библиотечни материали, както и никакви измѣрвания на тѣхнитъ размѣри не се допусчатъ безъ разрешение на директора.

40. За вътрешната уредба на библиотеката и музея, за длъжноститъ на персонала имъ, за подреждането на библиотечния и музеенъ имотъ, както и за общественото ползуване отъ него, се изработватъ особени правилници за библиотеката и музея и се издаватъ, споредъ нуждата, инструкции отъ управлението на библиотеката и музея. Правилницитъ трѣбва да бждатъ потвърдени отъ Министра на народното просвѣщение, а инструкциитъ — отъ директора на библиотеката и музея.

41. Съ огледъ на своитъ цели библиотеката и музеятъ издаватъ годишници, каталози, отчети и други печатни издания по решение на библиотечно-музейния комитетъ и съ одобрение на Министерството на народното просвѣщение.

Статистика — Statistique

Статистиката на библиотеката ни позволява да знаемъ всѣки единъ моментъ не само, колко и какви книги сж чстени преди единъ день било въ читалнята, било вънъ отъ нея, и колко и какви посетители сж работили въ библиотеката, но и какво е челъ всѣки единъ отъ тѣхъ.

Резултатътъ отъ държанитѣ статистически бележки, както презъ миналитѣ години, така и презъ отчетната 1923 год. се групираше всѣкимесечно въ една прегледна статистическа ведомостъ, която се излагаше презъ цѣлия месецъ на опредѣлено мѣсто въ библиотечната читалня. Всички статистически материали, събирани всѣкидневно, даватъ следнитѣ резултати по статистиката на библиотеката за отчетната 1923 година.

Читалня — Salle de lecture

Презъ цѣлата отчетна година библиотечната читалня е била отворена всичко 353 дни (презъ 1922 год. тя е била отворена сжщо 353 дни). Презъ това време тя е била посетена отъ 18250 лица (презъ 1922 г. — 18575). Най-много отъ тѣхъ сж били ученици и студенти — 7478 (презъ 1922 год. — 8582), свободни — 5782 (презъ 1922 год. — 5014), чиновници — 1659 (презъ 1922 год. — 1566), учители — 1013 (презъ 1922 година — 1215), и пр., а най-малко писатели — 4, духовни — 20.

Числото на дамйтѣ, посетили библиотечната читалня презъ отчетната 1923 год., възлиза на 74 (презъ 1922 год. — 98).

Процентно пресмѣтнато, ученицитѣ и студентитѣ презъ 1923 год. сж съставлявали 40·97% (презъ 1922 год. — 46·2%) отъ всичкитѣ посетители на библиотечната читалня, свободни — 31·68% (презъ 1922 год. — 26·99%), чиновници — 9·09% (презъ 1922 г. — 8·43%), учители — 5·55% (презъ 1922 год. — 6·54%), адвокати — 4·52% (презъ 1922 год. — 3·7%) и т. н. Изобщо взето, библиотечната читалня и въобще библиотеката и презъ изтеклата година се е посещавала много по-малко, отколкото преди войната; тя е имала средно 52 читатели на день (презъ 1922 год. — 52·6 читатели на день).

За по-голѣма прегледностъ на казаното за посетителитѣ на библиотечната читалня давамъ следната таблица:

За да се види, какво сж чели посетителитъ въ читалнята, давамъ следната таблица:

Предметъ — Matière	Заетиѣ книги по предмети — Nombre des livres prêtés par matières											
	Януарий — Janvier	Февруарий — Février	Мартъ — Mars	Априль — Avril	Май — Mai	Юний — Juin	Юлий — Juillet	Августъ — Août	Септемвр. — Septembre	Октомвр. — Octobre	Ноемвр. — Novembre	Декемвр. — Décembre
Богословски науки — Théologie	17	4	2	10	1	2	—	19	6	12	—	6
Философски науки { Философия — Philosophie	57	25	23	15	11	17	15	16	4	7	4	6
Педагогически науки { Логика, психология, етика	30	28	29	8	7	19	10	11	—	—	7	5
Педагогически науки { Логика, психология, морале	15	49	35	6	9	9	16	28	29	32	25	26
Педагогически науки — Pédagogie	446	401	356	245	212	309	180	144	115	164	172	288
Литература { История, теория, фолклоръ	394	273	213	191	187	176	347	352	214	229	201	247
Литература { Белегистика, театръ, поезия	2	5	2	5	19	—	5	7	4	2	5	17
Литература { Романы, конте, nouvelles, théâtres, poésie	7	23	16	37	5	6	5	17	2	12	13	20
Филологически науки { Всеобща — Générale	6	4	—	5	4	—	1	—	1	4	—	6
История — Histoire { Славянска — Slave	11	6	10	2	8	4	3	3	1	4	1	5
География, етнография, пжтешествия { Всеобща — Générale	10	—	—	—	—	—	1	2	—	4	1	3
География, етнография, пжтешествия { Славянска — Slave	92	54	107	91	49	58	72	42	44	31	25	36
Естествени науки — Histoire naturelle	20	7	11	7	1	12	15	11	3	12	12	11
Математически науки — Mathématiques	18	20	39	25	7	5	23	27	4	12	12	11
Медицински науки — Médecine	32	39	18	23	36	29	14	27	27	32	24	16
Правни, политич. и социални науки { Право — Droit	130	101	64	78	24	35	47	34	51	61	32	28
Правни, политич. и социални науки { Политика социолор. статистика	2	3	4	6	2	—	4	1	—	—	9	2
Правни, политич. и социални науки { Економие политиче, sociologie, politiques et sociales	15	11	15	2	6	9	28	12	13	18	4	5
Военни и морски науки — Art militaire et marin	66	83	47	43	48	33	72	35	16	45	19	46
Селско стопанство, домакинство { Селско стопанство, домакинство	49	33	54	17	27	36	33	31	25	26	17	28
Технически науки { Agriculture, economie, ménagère	1419	1189	1045	817	663	759	891	819	559	695	576	805
Arts et métiers { Техника, изкуство, занаяти	1656	1730	1095	896	928	855	946	836	995	918	1018	993
Справни книги — Livres de référence (bibliographie, encyclopédie)	1419	1189	1045	817	663	759	891	819	559	695	576	805
Всичко презъ 1923 г. — Total pendant l'année 1923	1656	1730	1095	896	928	855	946	836	995	918	1018	993
Всичко презъ 1922 г. — Total pendant l'année 1922	1656	1730	1095	896	928	855	946	836	995	918	1018	993

Вижда се следователно, че въ библиотечната читалня презъ отчетната 1923 год., следъ литературата (6056) и правнитъ, политическитъ и социалнитъ науки (1003), най-много книги сж били четени по естествениѣ науки (701), по техническитъ науки (691), философскитъ науки (354), а най-малко военни и морски науки (33).

Отъ даденитъ две таблици се вижда още, че освенъ изложения по маситъ текущъ периодически печатъ, всичкитъ посетители въ библиотечната читалня сж взели за прочитъ въ нея 10217 книги (презъ 1922 г. — 12866); отъ тѣхъ 2140 сж били различни периодически издания (презъ 1922 г. — 2981), които месечно се разпредѣлятъ така:

Четенитѣ периодически издания извънъ изложенитѣ — Nombre
des périodiques lus en dehors des courants

Периодически издания Périodiques	Януарий — Janvier	Февруарий — Février	Мартъ — Mars	Априль — Avril	Май — Mai	Юний — Juin	Юлий — Juillet	Августъ — Août	Септемврий — Septembre	Октомврий — Octobre	Ноемврий — Novembre	Декемврий — Décembre	Всичко — Total
Презъ 1923 год. Pendant l'année 1923	367	331	338	235	119	86	140	93	92	122	94	123	2140
Презъ 1922 год. Pendant l'année 1922	489	543	236	240	182	142	139	164	200	212	200	234	2981

А разпредѣлени по езици сжщитѣ даватъ следната таблица:

Четенитѣ периодически издания по езици — Nombre des pério-
diques lus par langues

Месеци — Mois	Български — Bulgares	Руски — Russes	Френски — Français	Немски — Allemands	Английски — Anglais	Гръцки — Grecs	Разни — Divers	Всичко презъ 1923 год. Total pendant l'année 1923	Всичко презъ 1922 год. Total pendant l'année 1922
Януарий — Janvier . .	189	151	18	3	—	—	6	367	489
Февруарий — Février .	151	154	25	1	—	—	—	331	543
Мартъ — Mars	143	172	19	3	1	—	—	338	236
Априль — Avril	130	87	15	3	—	—	—	235	240
Май — Mai	49	47	23	—	—	—	—	119	182
Юний — Juin	39	34	13	—	—	—	—	86	142
Юлий — Juillet	69	49	20	2	—	—	—	140	139
Августъ — Août	50	32	10	1	—	—	—	93	164
Септемврий — Septembre	55	24	11	2	—	—	—	92	200
Октомврий — Octobre .	85	16	19	2	—	—	—	122	212
Ноемврий — Novembre	70	20	4	—	—	—	—	94	200
Декемврий — Décembre	80	39	3	—	—	—	1	123	234
Всичко презъ 1923 год. Total pendant l'année 1923	1110	825	180	17	1	—	7	2140	—
Всичко презъ 1922 год. Total pendant l'année 1922	2263	415	262	8	17	—	16	—	2981

Вижда се, следователно, че библиотечната читалня презъ отчетната година, следъ българскитѣ 1110 (презъ 1922 год. — 2263), най-много периодически издания въ читалнята сж били четени на руски езикъ — 825 (презъ 1922 год. — 415), после на френски езикъ — 180 (презъ 1922 год. — 262), на немски — 17 (презъ 1922 год. — 8) и на разни — 7 (презъ 1922 год. — 16).

Всичкитѣ книги заедно съ периодическитѣ издания, четени въ библиотеката, по езици се разпредѣлятъ така:

Заетитѣ книги и периодически издания по езици — Nombre des livres et des périodiques lus par langues

Месеци — Mois	Български — Bulgares	Руски — Russes	Френски — Français	Немски — Allemands	Английски — Anglais	Гръцки — Grecs	Разни — Divers	Всичко презъ 1923 год. Total pendant l'année 1923	Всичко презъ 1922 год. Total pendant l'année 1922
Януарий — Janvier	847	448	107	7	1	2	7	1419	1656
Февруарий — Février	655	398	103	6	2	1	4	1169	1730
Мартъ — Mars	569	392	65	18	1	—	—	1045	1095
Априлъ — Avril	433	327	46	7	1	—	3	817	896
Май — Mai	316	297	43	5	1	—	1	663	928
Юний — Juin	355	344	59	1	—	—	—	759	855
Юлий — Juillet	481	323	83	3	—	—	1	891	946
Августъ — Août	500	230	68	13	6	1	1	819	836
Септемврий — Septembre	366	133	49	8	—	—	3	559	995
Октомврий — Octobre	499	110	75	6	—	1	4	695	918
Ноемврий — Novembre	402	127	39	3	—	—	5	576	1018
Декемврий — Décembre	522	229	50	3	—	—	1	805	993
Всичко презъ 1923 год. Total pendant l'année 1923	5945	3358	787	80	12	5	30	10217	—
Всичко презъ 1922 год. Total pendant l'année 1922	8234	3057	1304	167	38	11	55	—	12866

Полученитѣ резултати показватъ, че презъ изтеклата отчетна година, както бѣ и презъ 1922 год., най-много книги и периодически издания следъ българскитѣ (5945 срещу 8234 за 1922 год.) въ читалнята сж били четени на руски езикъ — 3358 (презъ 1922 г.—3057), следъ това следватъ на френски — 787 (презъ 1922 год. — 1304), немски — 80 (презъ 1922 год. — 167), разни — 30 (презъ 1922 г.—55), английски — 12 (презъ 1922 год. — 38). Най-малко книги презъ годината въ читалнята сж били четени на гръцки езикъ — всичко 5 (презъ 1922 год. — 11).

Мнозина отъ посетителитѣ на библиотечната читалня не взиматъ никакви книги за прочитъ, а се задоволяватъ само да четатъ изложенитѣ по маситѣ списания и нѣкои вестници. Броятъ на такива посетители е по-малъкъ отъ половината на общия брой на посетителитѣ въ читалнята — 8800 отъ 18250 (презъ 1922 год. — 8397 отъ 18575). Цифренитѣ данни по този въпросъ, разпредѣлени месечно, ни даватъ следнитѣ резултати:

Читатели на текущитѣ периодически издания въ читалнята
Nombre des lecteurs des périodiques courants

Периодически издания Périodiques	Януарий — Janvier	Февруарий Février	Мартъ — Mars	Априль — Avril	Май — Mai	Юний — Juin	Юлий — Juillet	Августъ — Août	Септемврий Septembre	Октомврий Octobre	Ноемврий Novembre	Декемврий Décembre	Всичко — Total
Презъ 1923 год. . . . . Pendant l'année 1923. . .	965	734	801	777	739	572	789	615	604	736	701	767	8800
Презъ 1922 год. . . . . Pendant l'année 1922. . .	579	591	534	485	810	617	582	687	789	890	908	925	8397

Домашенъ прочитъ — Prêt des livres à domicile

Освенъ въ читалнята библиотеката дава на своитѣ четци, срещу опредѣлена писмена или парична гаранция, възможность да получаватъ отъ нея книги за домашенъ прочитъ. Такива читатели презъ 1923 год. сж били на брой всичко 5400 (презъ 1922 год. — 5987), отъ които най-много сж ученици — 2838 (презъ 1922 год. — 2866), свободни — 918 (презъ 1922 год. — 852), чиновници — 552 (презъ 1922 год. — 765), учители — 235 (презъ 1922 год. — 454).

Числото на дамнитѣ презъ изтеклата година бѣ 292 срещу 454 за 1922 год. За по-голѣма прегледность на казаното относително професията на библиотечнитѣ посетители, които сж взимали книги за домашенъ прочитъ, давамъ следната таблица;

Читатели по занятие — Nombre des lecteurs par profession

Месеци — Mois	Учители — Professeurs et instituteurs	Ученици — Elèves et étudiants	Чиновници — Fonctionnaires	Военни — Militaires (officiers et soldats)	Лъкари — Médecins	Адвокати — Avocats	Търговци — Négociants	Инженери — Ingénieurs et techniciens	Занаятчии — Artisans	Духовни — Membres du clergé	Писатели — Hommes de lettres	Свободни — Sans professions	Дами — Dames	Всичко презъ 1923 год. Total pendant l'année 1923	Всичко презъ 1922 год. Total pendant l'année 1922
Януарий — Janvier . .	49	438	62	10	—	15	14	11	34	4	—	130	36	803	573
Февруарий — Février .	29	347	57	7	5	21	22	12	19	6	—	119	43	687	580
Мартъ — Mars	23	276	70	4	5	14	6	9	31	5	2	95	41	581	415
Априлъ — Avril	21	281	52	5	7	12	10	11	12	4	—	94	24	533	351
Май — Mai	7	204	31	4	3	4	7	1	14	1	1	50	24	351	427
Юний — Juin	14	144	32	5	4	5	8	—	11	1	—	48	22	294	427
Юлий — Juillet	18	182	33	1	4	11	9	—	10	1	—	80	19	368	382
Августъ — Août	16	159	29	7	1	10	8	2	10	—	—	58	18	318	464
Септемврий — Septembre	11	70	35	7	—	3	5	—	2	—	—	41	14	188	490
Октомврий — Octobre .	14	290	49	11	1	2	4	2	3	1	—	65	15	457	623
Ноемврий — Novembre	14	223	58	6	—	3	3	1	7	—	—	63	17	395	637
Декемврий — Décembre	19	224	44	7	1	12	7	3	12	2	—	75	19	425	618
Всичко презъ 1923 год. Total pendant l'année 1923	235	2838	552	74	31	112	103	52	165	25	3	918	292	5400	—
Всичко презъ 1922 год. Total pendant l'année 1922	454	2866	765	52	47	147	155	19	150	26	—	852	454	—	5987

Освенъ въ града, книги за домашенъ прочитъ сж раздавани презъ изтеклата година още и на лица живущи въ следнитъ градове и села: Т.-Пазарджикъ, Ст.-Загора, с. с. Даутларе — Пловдивско, Кара-Агачъ, Катуница — Станимашко, Красново — Пловдивско, Кричимъ — Пещерско, Марково — Пловдивско.

Взетитъ презъ 1923 година за домашенъ прочитъ книги, които възлизатъ на общо число 9163 (презъ 1922 год. — 10368) по предметъ се разпредѣлятъ така:

Заетитѣ книги по предметъ —

Предметъ — Matière		Януарий — Janvier	Февруарий — Février
Богословски науки — Théologie		9	5
Философски науки	Философия — Philosophie	19	24
Philosophie	Логика, Психология, Етика — Logique, Psychologie, Morale	16	6
Педагогически науки — Pédagogie		15	19
Литература—Belles-lettres	История, Теория, Фолклоръ	255	193
	Histoire, Théorie, Folk-lore		
	Белетристика, Театъръ, Поезия	886	747
	Romans, Contes, Nouvelles, Théâtre, Poésie		
Филологически наука — Philologie		1	5
История — Histoire	Всеобща — Générale	10	26
	Славянска — Slave	4	7
География, етнография, пжтешествия	Всеобща — Générale	10	8
Géographie, ethnographie, voyages	Славянска — Slave	—	—
Естествени науки — Histoire naturelle		23	27
Математически науки — Mathématiques		1	8
Медицински науки — Médecine		4	5
Правни, политически и социални науки	Право — Droit	10	15
	Политика, Социология, Статистика — Economie politique, Sociologie, Statistique	55	57
Sciences juridiques, politiques et sociales			
Военни и морски науки — Art militaire et marin		—	—
Технически науки	Селско стопанство. Домакинство	17	5
	Agriculture, Economie ménagère		
Arts et métiers	Занаяти, Изкуство, Техника	23	14
	Métiers, Beaux-arts, Technique		
Справни книги — Livres de référence (bibliographie, encyclopédie)		1	—
Всичко презъ 1923 год. — Total pendant l'année 1923		1359	1171
Всичко презъ 1922 год. — Total pendant l'année 1922		1009	964

— Nombre des livres prêtés par matière

Мартъ — Mars	Априль — Avril	Май — Mai	Юний — Juin	Юлий — Juillet	Августъ — Août	Септемварій—Septembre	Октомварій — Octobre	Ноемварій — Novembre	Декемварій — Décembre	Всичко презъ 1923 год. Total pendant l'année 1923	Всичко презъ 1922 год. Total pendant l'année 1922
4	2	—	—	—	7	7	8	—	—	42	48
14	13	17	15	5	14	5	5	10	12	153	183
12	5	5	14	3	12	—	—	11	5	89	71
10	9	8	4	5	10	13	20	15	13	141	185
179	120	73	134	10	14	23	45	35	37	1118	1351
571	672	396	246	534	425	402	612	488	488	6467	6994
4	3	—	—	2	3	—	1	—	3	22	21
10	4	3	2	2	—	—	2	4	5	68	232
4	—	—	—	1	—	—	2	3	4	25	66
6	—	1	5	—	—	—	—	—	3	33	48
—	—	1	—	—	—	4	1	—	—	6	12
9	13	11	6	14	10	3	3	7	5	131	217
1	2	—	1	1	—	—	—	—	1	15	46
29	25	12	7	12	16	6	14	13	6	149	130
19	13	5	6	9	12	8	5	8	12	122	167
43	32	14	23	18	14	10	28	23	41	358	369
—	—	—	—	—	—	1	2	—	1	4	8
16	6	19	4	4	4	—	—	25	3	103	83
6	9	5	5	2	4	7	17	4	8	104	120
3	3	—	—	—	—	—	—	—	6	13	17
940	931	570	472	622	545	489	765	646	653	9163	—
702	605	735	790	659	801	847	1094	1126	1039	—	10368

Отъ тази таблица става явно, че презъ отчетната година следъ литературата — 7585 (презъ 1922 год. — 8345) най-много книги отъ библиотеката сж четени по правнитѣ, политически и социални науки — 480 (презъ 1922 год. — 536), философскитѣ — 242 (презъ 1922 год. — 254), медицински науки — 149 (презъ 1922 год. — 130), педагогическитѣ — 141 (презъ 1922 год. — 185) и естествени науки — 131 (презъ 1922 год. — 217).

Взетитѣ периодически издания за домашенъ прочитъ месечно се разпредѣлятъ така:

Четенитѣ периодически издания — Nombre des périodiques prêtés

Периодически издания Périodiques	Януарий Janvier	Февруарий Février	Мартъ Mars	Априлъ Avril	Май — Mai	Юний — Juin	Юлий Juillet	Августъ Août	Септемврий Septembre	Октомври Octobre	Ноемврий Novembre	Декември Décembre	Всико Total
Презъ 1923 година . . . Pendant l'année 1923 . .	73	75	52	29	—	1	1	5	5	5	2	1	249
Презъ 1922 година . . . Pendant l'année 1922 . .	39	41	28	28	48	53	27	21	32	38	33	71	459

А по езици тѣ се разпредѣлятъ така въ следната таблица:

Четенитѣ периодически издания по езици — Nombre des périodiques lus par langues

Месеци — Mois	Български — Bulgares	Руски — Russes	Френски — Français	Немски — Allemands	Английски — Anglais	Гръцки — Grecs	Разни — Divers	Всичко презъ 1923 год. Total pendant l'année 1923	Всичко презъ 1922 год. Total pendant l'année 1922
Януарий — Janvier	45	22	6	—	—	—	—	73	39
Февруарий — Février	30	35	10	—	—	—	—	75	41
Мартъ — Mars	25	20	7	—	—	—	—	52	28
Априлъ — Avril	9	20	—	—	—	—	—	29	28
Май — Mai	—	—	—	—	—	—	—	—	48
Юний — Juin	1	—	—	—	—	—	—	1	53
Юлий — Juillet	1	—	—	—	—	—	—	1	27
Августъ — Août	—	5	—	—	—	—	—	5	21
Септемврий — Septembre	1	4	—	—	—	—	—	5	32
Октомври — Octobre	1	4	—	—	—	—	—	5	38
Ноемврий — Novembre	2	—	—	—	—	—	—	2	33
Декември — Décembre	1	—	—	—	—	—	—	1	71
Всичко презъ 1923 година . Total pendant l'année 1923 .	116	110	23	—	—	—	—	249	—
Всичко презъ 1922 година . Total pendant l'année 1922 .	159	244	55	—	—	—	1	—	459

Отъ полученитѣ резултати се вижда, че най-много периодически издания отъ взетитѣ за домашенъ прочитъ сж били на български езикъ — 116 (презъ 1922 год. — 159), после на руски — 110 (презъ 1922 год. — 244), на френски — 23 (презъ 1922 год. — 55). Трѣбва да се отбележи, че периодическитѣ издания отъ 1 май 1923 год., по решение на библиотечния комитетъ, престанаха да се даватъ за домашенъ прочитъ. Имаше твърде рѣдки изключения въ полза на учени специалисти.

Всичкитѣ книги заедно съ периодическитѣ издания, взети за домашенъ прочитъ, по езици се разпредѣлятъ така:

Заетитѣ книги и периодически издания по езици — Nombre des livres et des périodiques lus par langues

Месеци — Mois	Български Bulgares	Руски — Russes	Френски Français	Немски Allemands	Английски Anglais	Гръцки — Grecs	Разни — Divers	Всичко презъ 1923 г. Total pendant l'année 1923	Всичко презъ 1922 г. Total pendant l'année 1922
Януарий — Janvier	927	276	148	4	—	2	2	1359	1009
Февруарий — Février	746	239	179	4	—	2	1	1171	964
Мартъ — Mars	638	154	147	1	—	—	—	940	702
Априлъ — Avril	627	151	148	3	2	—	—	931	605
Май — Mai	509	6	55	—	—	—	—	570	735
Юний — Juin	417	9	45	1	—	—	—	472	790
Юлий — Juillet	559	4	54	2	3	—	—	622	659
Августъ — Août	472	13	49	9	—	2	—	545	801
Септемврий — Septembre	450	5	30	4	—	—	—	489	844
Октомврий — Octobre	712	7	41	2	—	3	—	765	1094
Ноемврий — Novembre	585	3	57	1	—	—	—	646	1126
Декемврий — Décembre	596	12	39	5	—	—	1	653	1039
Всичко презъ 1923 година . Total pendant l'année 1923 .	7238	879	992	36	5	9	4	9163	—
Всичко презъ 1922 година . Total pendant l'année 1922 .	7137	1805	1333	55	10	5	23	—	10368

Отъ тази таблица се вижда, че най-много книги отъ взетитѣ за домашенъ прочитъ сж били на български езикъ — 7238 (презъ 1922 год. — 7137), после на френски езикъ — 992 (презъ 1922 год. — 1333), руски — 879 (презъ 1922 год. — 1805), немски — 36 (презъ 1922 год. — 55), гръцки — 9 (презъ 1922 год. — 5), английски — 5 (презъ 1922 год. — 10) и разни — 4 (презъ 1922 год. — 23).

Освенъ изброенитѣ до тукъ статистически сведения за посетителитѣ на библиотеката и за четенитѣ отъ тѣхъ книги презъ изтеклата година било въ читалнята, било вънъ отъ нея, въ библиотеката се държатъ особени бележки за четивото на отдѣлнитѣ групи четци. Тия бележки за отчетната година, групирани въ следната обща таблица, ни даватъ отговоръ на въпроса — хой какво е челъ презъ отчетната 1923 година.

Кой какво е челъ — Nombre des lecteurs, par profession,

Читатели по занятие Nombre des lecteurs par profession		Четенитъ книги по предмети —																			
		Богословски науки — Théologie				Философски науки Philosophie				Педагогически науки — Pédagogie		Литература Belles-lettres				Филологически науки — Philologie		История Histoire			
		Въ библиотеката Sur place Въ кѣщи A domicile		Въ библиотеката Sur place Въ кѣщи A domicile		Въ библиотеката Sur place Въ кѣщи A domicile		Въ библиотеката Sur place Въ кѣщи A domicile		Въ библиотеката Sur place Въ кѣщи A domicile		Въ библиотеката Sur place Въ кѣщи A domicile		Въ библиотеката Sur place Въ кѣщи A domicile		Въ библиотеката Sur place Въ кѣщи A domicile		Въ библиотеката Sur place Въ кѣщи A domicile		Въ библиотеката Sur place Въ кѣщи A domicile	
Учители — Professeurs et instituteurs . . .																					
Ученици — Etudiants et élèves																					
Чиновници — Fonctionnaires																					
Военни — Militaires																					
Лекари — Médecins																					
Адвокати — Avocats																					
Търговци — Négociants																					
Инженери — Ingénieurs																					
Занаятчи — Artisans																					
Духовни — Membres du clergé																					
Писатели — Hommes de lettres																					
Свободни — Sans profession désignée																					
Дами — Dames																					
Всичко презъ 1923 год. Total pendant l'année 1923																					

et des livres, par matière, qu'ils ont lus pendant l'année 1923

Nombre des livres lus par matière																			
География, етнография, пѣтешес. géographie, ethnographie, voyage		Всѣобща — Générale		Славянска — Slave		Естествени науки — Histoire naturelle		Математически науки — Mathématiques		Медицински науки — Médecine		Правни, политически и социални науки Sciences juridiques, politiques et sociales		Военни и морски науки — Art militaire et marin		Технич. науки Arts et métiers		Справни книги — Livres de référence (bibliographie, encyclopédie)	
Въ библиотеката Sur place	Въ кѣщи A domicile	Въ библиотеката Sur place	Въ кѣщи A domicile	Въ библиотеката Sur place	Въ кѣщи A domicile	Въ библиотеката Sur place	Въ кѣщи A domicile	Въ библиотеката Sur place	Въ кѣщи A domicile	Въ библиотеката Sur place	Въ кѣщи A domicile	Въ библиотеката Sur place	Въ кѣщи A domicile	Въ библиотеката Sur place	Въ кѣщи A domicile	Въ библиотеката Sur place	Въ кѣщи A domicile	Въ библиотеката Sur place	Въ кѣщи A domicile
13	15	10	3	18	18	6	1	10	14	2	4	35	18	—	—	—	4	37	2
21	13	10	3	435	74	46	5	74	44	96	63	281	209	10	—	41	12	149	37
1	—	1	—	25	17	2	1	34	30	35	6	58	34	—	—	14	34	31	15
—	1	—	—	—	1	1	—	1	2	1	—	15	7	4	4	—	—	5	1
—	—	—	—	1	3	—	—	2	3	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	7	1	—	—	6	2	162	23	84	23	6	—	2	1	58	8
2	1	—	—	—	4	1	—	2	5	—	—	32	15	1	—	3	2	19	2
—	—	—	—	7	1	1	—	—	—	—	—	4	1	—	—	2	—	5	4
2	—	—	—	15	—	—	—	29	20	—	—	29	6	3	—	32	32	38	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19	2	—	—	190	6	39	8	44	25	22	25	146	32	9	—	44	18	204	21
—	—	—	—	3	6	—	—	1	4	—	1	1	10	—	—	—	—	7	6
58	33	21	6	701	131	96	15	203	149	318	122	685	358	33	4	138	103	553	104

С п и с ъ к ъ

на нѣкои автори, четени въ читалнята на библиотеката и вънъ
отъ нея — Liste des auteurs lus dans la salle de lecture et à domicile

Авторъ	Колко пѣти е даванъ	Колко пѣти е отказанъ	Авторъ	Колко пѣти е даванъ	Колко пѣти е отказанъ	Авторъ	Колко пѣти е даванъ	Колко пѣти е отказанъ
Абрамовъ	15	1	Волтеръ	8	6	Клейнъ, Д-ръ Ед.	18	1
Абу, Ед.	15	19	Гайерстамъ	8	2	Клинчаровъ, Ив. Г.	41	7
Аверченко	12	2	Гаршинъ	8	6	Коганъ	24	18
Алень, Д-ръ Мария	10	—	Гете	118	75	Комберемонъ	5	7
д'Амичисъ, Ед. . . .	10	2	Гнедичъ	55	5	Конанъ-Дойлъ	91	39
Ангеловъ, Б.	8	2	Гоголь	118	86	Константиновъ Ал.	40	26
Андреевъ, Л.	113	38	Гончаровъ	44	29	Корнейдъ	14	4
Андрейчинъ	72	32	Горки	54	48	Короленко	35	5
д'Аннунцио	70	84	Горонъ	6	8	Кортъ	15	2
Аристофанъ	16	3	Готие	6	7	Котляревски	7	8
Арнаудовъ, М. . . .	28	21	Гюйо	17	—	Крестовски	25	8
Арцибашевъ	123	133	Данженъ, Б.	9	4	Кропоткинъ	47	32
Атанасовъ, Н. . . .	10	2	Данилевски	58	1	Кръстевъ Д-ръ		
Базенъ, Р.	11	1	Данте	17	15	(Миролюбовъ)	46	27
Байронъ	102	64	Дарвинъ	22	9	Купе	36	5
Бакаловъ	64	11	Дебароль	11	3	Купринъ	124	40
Балабановъ	11	3	Делаки	11	2	Лагерлиофъ, Селма	25	19
Балзакъ	56	50	Деледа Грация	4	9	Ламартинъ	35	20
Барбюсъ	14	21	Джидровъ, Д.	11	—	Лермонтовъ	71	45
Батай, Х.	25	13	Джiovаниоли	6	9	Леру	9	2
Бебелъ	18	6	Дикенсъ	48	2	Лесингъ	49	36
Белами	8	2	Димитровъ, М.	16	5	Лилиевъ, Н.	8	4
Белински	21	3	Доде, А.	89	204	Литровъ	13	—
Благоевъ, Д.	36	11	Достоевски	190	234	Лихтенберже	15	15
Блохъ, Д-ръ	15	3	Друмевъ	21	38	Локъ, Дж.	6	3
Бобчевъ, С. С. . . .	35	6	Дюма, А. баща	627	255	Локъ, У.	19	9
Бодри Лакантенери	20	—	Дюма, А. синъ	21	22	Лонгусъ	7	3
Бокачио	30	5	Евелинъ, Дж.	13	12	Лори	23	3
Бокль	16	3	Еврепидъ	14	9	Лоти	51	71
Бомарше	12	5	Елинъ-Пслинъ	22	9	Луисъ, П.	10	6
Бордо	54	113	Емаръ, Г.	39	8	Луначарски	4	6
Борнъ	17	3	Емерсонъ	5	5	Майнъ-Ридъ	300	258
Ботевъ, Хр.	17	12	Енгелсъ, Фр.	18	4	Мало, Х.	25	19
Брандесъ	28	7	Есхиль	7	4	Малининъ-Сибирякъ	46	12
Браунсъ	13	3	Ешенбахъ	10	6	Маргаритъ, В.	19	8
Бремъ	36	—	Жаколио	23	3	Марксъ, К.	27	6
Булверъ	7	3	Жипъ	13	9	Мериме	9	18
Бунге	10	—	Жоржъ Зандъ	9	15	Метерлинкъ, М. . . .	47	44
Бурже	92	141	Заимовъ, Ст.	8	3	Мечъ, С.	13	8
Бусенаръ, Л.	5	5	Златаровъ, А.	13	10	Милтонъ	6	4
Бутру	10	—	Зола	201	270	Мирбо	67	45
Бюхнеръ	16	7	Зомбартъ	10	2	Михаелисъ, Каринъ	21	13
Вагнеръ, Ш.	20	4	Зудерманъ	32	36	Михайловски, Ст.	45	21
Вазовъ, Ив.	245	220	Ибсенъ	102	84	Молиеръ	103	95
Вайнигеръ, О. . . .	22	17	Кантъ	8	4	Монтегация	13	5
Ванковъ, Ив.	10	2	Каравеловъ, Л.	60	51	Монтенъ	109	72
Васерманъ	7	13	Каразинъ	19	7	Мопасанъ	214	364
Веберъ	21	—	Карамзинъ	9	1	Мордовцевъ	23	—
Величковъ, К. . . .	25	26	Кауцки	33	20	Мюрже, А.	9	6
Верисховеръ	31	12	Кейнъ, Х.	8	3	Мюсе	30	1
Вернъ, Ж.	155	109	Келерманъ	71	86	Наживинъ	11	6
Версаевъ	16	1	Quida	9	4			
Владимировъ	10	1	Кларети	24	19			

Авторъ	Колко пжти е даванъ	Колко пжти е отказанъ	Авторъ	Колко пжти е даванъ	Колко пжти е отказанъ	Авторъ	Колко пжти е даванъ	Колко пжти е отказанъ
Нансенъ	8	2	Рибо	7	6	Толстой, Л.	292	254
Неера	7	3	Ришбургъ	51	68	Тургеневъ.	191	270
Некрасовъ	11	—	Родъ, Ед.	46	46	Уайлдъ	73	34
Неймайеръ	15	—	Роменъ-Роланъ	19	12	Фалкъ, В.	8	10
Немировъ, Д.	8	2	Русо, Ж.	17	1	Фишеръ, К.	16	—
Немировичъ-Дан- ченко	40	8	льо Сажъ	9	6	Фламаршонъ	66	42
Никовъ	11	1	Сарду	10	12	Флоберъ	23	14
Нитше	22	2	Салиасъ, Е. А.	111	—	Форель, Ав.	23	13
Нордау	12	2	Сенкевичъ	158	163	Франсъ, А.	55	25
Ожешко	11	1	Сень-Тьеръ	11	3	Хагардъ	22	20
Омиръ	21	13	Сервантесъ	33	15	Хайне	67	19
Оне	18	21	Скотъ, В.	29	40	Хамсунъ	184	217
Островски	10	4	Славейковъ, П.	118	122	Хауптманъ	66	66
Паулсенъ	16	9	Смайлсъ	9	1	Хекель	25	26
Пеневъ, Б.	21	16	Соловйовъ	13	1	Хойзеръ	11	3
Писемски	26	—	Софоклъ	15	6	Холодовски	16	3
Плехановъ	22	11	Спенсеръ	11	3	Хофманъ	17	—
Плутархъ	14	4	Сроковски, М.	10	2	Христовъ, К.	11	2
По, Ед.	14	6	Станюковичъ	23	—	Хюго, В.	131	121
Потапенко	44	7	Степнякъ	9	4	Шатобрианъ	22	7
Прево, М.	124	109	Сто новъ, З.	26	—	Шекспиръ	163	113
Простъ, Ив.	12	6	Страшимировъ, Ан.	56	22	Шилеръ	82	43
Протичъ, Ан.	19	3	Стринденбергъ	23	9	Шишмановъ, Д.	58	21
Пушкинъ	88	41	Сю, Ев.	68	32	Шницлеръ, Ар.	18	16
Пшибишевски	111	69	Твенъ, М.	41	25	Шопенхауеръ	23	8
Райновъ, Н.	84	53	Теорие	21	27	Цоневъ, Б.	8	2
Раковски, Г.	14	4	Тетмайеръ	20	23	Чернишевски	10	1
Расинъ, Ж.	21	10	Тодоровъ, П.	26	16	Чеховъ, А.	77	24
			Толстой, А.	7	5	Яворовъ, П.	58	71

Отъ този списъкъ става явно, че и презъ изтеклата година най-любимъ български авторъ за нашето общество си остава покойниятъ Ив. Вазовъ: той е билъ поисканъ 465 пжти. Следъ него се редатъ: Пенчо Славейковъ, който е поисканъ 240 пжти, Николай Райновъ — 137, П. Яворовъ — 129, Л. Каравеловъ — 111, Андрейчинъ — 104, Д. Шишмановъ — 79, А. Страшимировъ — 78, Бакаловъ — 75, Д-ръ Кръстевъ (Миролюбовъ) — 73, А. Константиновъ — 68, Ст. Михайловки — 66, Друмевъ 59, К. Величковъ — 51, Клинчаровъ — 48, Д. Благоевъ — 47, П. Тодоровъ — 42, Б. Пеневъ — 37, Елинъ-Пелинъ — 31, Хр. Ботевъ — 29, А. Златаревъ — 23, М. Балабановъ — 14, К. Христовъ — 13, Н. Лилиевъ — 12, Ив. Ванковъ — 12, Никовъ — 12, Джидровъ — 11, Ст. Заимовъ — 11, Б. Цоневъ — 10. Има и автори, които никакъ или твърде малко се дирятъ: Бобевски — 8 пжти, Блъскотъ — 7, Йор. Йовковъ — 7, Ст. Чилингировъ — 6, Маринополски — 5, Войниковъ — 5, Д. Дебеляновъ — 4, А. Карима — 4, Ив. Кириловъ — 4, М. Кременъ — 4, Г. Райчевъ — 3, Д. Бабева — 2, Ал. Балабановъ — 2, Т. Траяновъ — 2, Евг. Марсъ — 1, Ракитинъ — 1, Церковски — 1. Тия, имената на които тукъ и въ списъка не сж споменати, никакъ не сж поискани презъ отчетната година.

Отъ рускитѣ и полскитѣ автори първо мѣсто заема, както и презъ миналитѣ години, Л. Толстой — поисканъ 546 пжти, после Тургеневъ — 461, Достоевски — 424, Сенкевичъ — 321, Арцибашевъ — 256, Гоголь — 204, Пшибишевски — 180, Л. Андреевъ — 151, Пушкинъ — 129, Лермонтовъ — 116, Горки — 102 и пр.

Отъ чуждитѣ автори най-много е исканъ А. Дюма, баща — 882 пжти. Следъ него се редатъ: Мопасанъ — 578, М. Ридъ — 558, Зола — 471, Хамсунъ — 401, А. Доде — 293, Шекспиръ — 276, Ж. Вернъ — 264, В. Хюго — 252, П. Бурже — 233, Молиеръ — 198, Гете — 193, Ибсенъ — 186, Монтененъ — 181, Бордо — 167, Байронъ — 166, Келерманъ — 157, д'Анунцио — 155, Шилеръ — 125, П. Лоти — 122 и пр.

Археологически музей

Musée archéologique

Всички събрани и запазени въ музея паметници, споредъ § 167 отъ Правилника за Народната Библиотека въ Пловдивъ, образуватъ три главни отдѣла: археологически, нумизматиченъ и художественъ. За всѣки единъ отъ тия отдѣли на музея се водятъ специални инвентарни книги, въ които всѣки предметъ, щомъ се откупи за сбиркитѣ или постъпи въ даръ, се вписва подъ отдѣленъ номеръ (§ 168 отъ Правилника). Споредъ тия регистри ще дамъ и своя отчетъ.

I. Археологически отдѣлъ — Section archéologique

Отъ 1 януарий 1910 година, когато основахъ при библиотеката археологическия музей, до края на изтеклата 1923 година въ разнитѣ сбирки на този отдѣлъ сж групирани 1235 разни старини.

Предметитѣ въ археологическия отдѣлъ на музея образуватъ следнитѣ 6 групи: археологическа, етнографска, историческа, църковни старини, художествени старини и разни. Ядрото на сбиркитѣ, които влизатъ въ този отдѣлъ, съставя археологическата група.

Отъ инвентарнитѣ книги на археологическия музей при библиотеката извличаме следнитѣ данни за постъпилитѣ предмети въ разнитѣ му отдѣли презъ отчетната 1923 година.

1. Въ археологическия отдѣлъ постъпиха всичко 54 предмета, отъ които 37 сж археологически, 9 етнографски, 1 исторически и 7 църковни. Всичкитѣ сж вписани въ съответния регистръ подъ 54 номера, отъ 1079 до 1132 включително.

2. Въ нумизматичния отдѣлъ презъ сжщия периодъ постъпиха 37 монети.

3. Въ художествения отдѣлъ презъ сжщото време постъпиха 8 художествени произведения.

Придобивкитѣ на археологическия отдѣлъ при музея презъ отчетната 1923 година по групи се разпредѣля така въ следния

Списъкъ на старинитѣ придобити презъ 1923 година
Liste des antiquités acquises pendant 1923

Група — Groupe	Сребро Argent	Бронза Bronze	Желѣзо, дърво Fer, bois	Мраморъ Marbre	Гравирани камани Pierres gravées	Глина Terre cuite	Платъ, хартия Toile, papier	Стъкло, седефъ Verre	Всичко Total
Археологическа . . . . . Archéologique	}	22	2	7	1	5	—	—	37
Етнографска . . . . . Ethnographique									
Историческа . . . . . Historique	}	—	—	—	—	—	1	—	1
Църковни старини . . . . . Ecclésiastiques									
Всичко — Total . .	13	24	2	7	1	5	1	1	54

Отъ тази таблица се вижда, че броятъ на археологическитѣ предмети, постъпили въ този отдѣлъ на музея, заема, както и презъ предходнитѣ години, първо мѣсто, съгласно главната целъ на нашия музей.

Отъ постъпилитѣ предмети въ археологическия отдѣлъ на музея по-особно внимание заслужаватъ следнитѣ:

1. Гема. Образъ на египетски богъ съ животинска глава. На лѣво отъ образа гравирани букви (Ω) на дѣсно АКАКΩ. Инв. № 1083;

2. Бронзова статуйка на Зевсъ Сбелтиурдъ. Въ дѣсната ржка на бога мълния, а върху лѣвата, простряна напредъ, кацналъ разперенъ орелъ. Хубавъ стилъ. Инв. № 1084;

3. Голѣма частъ отъ бронзовата украса на тракийска колесница, намерена при с. Могилово, Чирпанска околия. Състои се отъ 15 отдѣлни предмета, на които давамъ подробно описание въ специална статия, отпечатана въ научния отдѣлъ на този годишникъ подъ надсловъ „Тракийска колесница при с. Могилово“.

4. Римска военна диплома отъ времето на римския императоръ Филипъ — баща, год. 245 сл. Р. Хр. Тя е сжщо така подробно издадена отъ мене въ научния отдѣлъ на годишника подъ надсловъ „Военна диплома отъ с. Брѣстовица“. Инв. № 1112;

5. Знамето на Одринското въстание. Инв. № 1132,

Като прибавимъ придобититѣ презъ изтеклата година старини къмъ събранитѣ до края на 1922 година, узнаваме, че въ нашия музей сж сгруппирани отъ основаването му до края на отчетната година всичко 1235 предмета. Тѣ се разпредѣлятъ по групи и материали въ следния

Списъкъ на старинитѣ въ музея презъ 1923 година
Liste des antiquités au Musée pendant 1923

Група — Groupe	Злато — Or	Сребро — Argent	Бронза — Bronze	Дърво, желѣзо Bois, fer	Мраморъ — Marbre	Гравирани камани Pierres gravées	Костъ, рогъ Os, corne	Глина Terre cuite	Хартия, платъ Papier, toile	Стѣкло, седефъ Verre	Всичко — Total
Археологическа — Archéologique	21	55	314	94	162	36	14	152	1	56	905
Етнографска — Ethnographique	—	108	31	11	2	2	4	2	1	6	167
Историческа — Historique . .	—	2	4	1	1	—	—	—	2	—	10
Черковни старини — Ecclésiastique	1	25	31	12	1	—	1	2	2	—	75
Художествена — Arts	—	1	—	2	—	—	—	4	—	—	8
Разни — Varia	—	—	1	—	1	1	—	66	—	1	70
Всичко — Total . .	22	191	381	120	167	39	19	226	6	64	1235

II. Нумизматиченъ отдѣлъ — Section numismatique

Нумизматичниятъ отдѣлъ на музея въ края на 1922 год. броеше всичко 1357 древни монети, отъ които 71 златни, 453 сребърни, 823 бронзови и медни и 10 оловни.

Презъ изтеклата отчетна година въ отдѣла постѣпиха всичко 37 монети, отъ които 2 златни, 24 сребърни и 11 бронзови, така че въ края на 1923 година нумизматичниятъ отдѣлъ на музея броеше всичко 1394 древни монети, отъ които 73 златни, 477 сребърни, 834 бронзови и медни и 10 оловни (имитация на сребърни).

Монетитѣ, постѣпили въ отдѣла презъ изтеклата 1923 година, сж:

	Златни	сребърни	бронзови	всичко
Гръцки	—	3	11	14
Византийски . .	2	—	—	2
Български . . .	—	15	—	15
Югославянски .	—	4	—	4
Руски	—	2	—	2
Всичко . .	2 зл.	24 ср.	11 бр.	37 монети

По-подробно всички тия монети по държави, провинции, градове и владетели се разпредѣлятъ така въ следния

Списъкъ на монетитѣ придобити презъ 1923 година
Liste des monnaies acquises pendant 1923

Видъ на монетитѣ Espèces des monnaies	Злато Or	Сребро Argent	Бронза Bronze	Всичко Total
Moesia Inferior				
Marcianopolis	—	—	1	1
Nicopolis ad Istrum	—	—	1	1
Thracia				
Augusta Traiana	—	—	1	1
Deultum	—	—	3	3
Ulpia Pautalia	—	—	1	1
Philippopolis	—	—	1	1
Reges Thraciae				
Seuthes III	—	—	3	3
Reges Mecedoniae				
Alexander III Magnus	—	3	—	3
Nummi byzantini	2	—	—	2
Reges Bulgariae				
Иванъ Александръ	—	15	—	15
Nummi Jugoslaviae	—	4	—	4
Varia	—	2	—	2
Всичко — Total . .	2	24	11	37

Придобивкитѣ на нумизматияния отдѣлъ на музея ни презъ изтеклата 1923 година, както се вижда отъ горната таблица, сж сжщо тѣй скромни, каквито бѣха и презъ предходната година, — оскѣднитѣ средства на музея не ни позволяватъ да плащаме за предлаганитѣ монети високитѣ цени, които имъ опредѣлятъ частнитѣ колекционери или спекуланти.

Отъ откупенитѣ монети заслужаватъ да се споменатъ 15-тѣ сребърни грошове на Иванъ Александръ, и то не за това, че представляватъ нѣкои неизвестни до сега типове отъ монетитѣ на този български царъ, а за да се изтъкне факта, че тѣ произхождатъ отъ една находка източно отъ гарата на г. Чирпанъ, при болницата, въ мѣстността Дяковъ кладенецъ. Находката дала всичко 54 такива монети; отъ тѣхъ ние избрахме за нашия музей по-добре запазенитѣ и по-типичнитѣ. Инв. № 1354.

Златнитѣ византийски монети сж: едната на Василий II и Константинъ XI, а другата — на Михаилъ I Комненъ. Последната е намерена въ една могила при Винарово, Чирпанска околия, както казватъ, заедно съ златни кръсчета. Инв. № 1357.

Отъ юго-славянскитѣ монети 3-тѣ сж на Вълко Бранковичъ, а една на Князь Лазаръ Сръпски. Инв. № № 1359 н., 1361 н. и 1364 н.

Откупенитѣ презъ отчетната година монети, заедно съ придобититѣ до края на 1922 година, се разпредѣлятъ по държави, провинции, градове и владетели така въ следния

Списъкъ на монетитѣ въ музея — Liste des monnaies au Musée

Видъ на монетитѣ Espèces des monnaies	Злато Or	Сребро Argent	Бронза и олово Bronze et plomb	Всичко Total
Sarmatia				
Olbia	—	—	1	1
Moesia Superior				
Viminacium	—	—	5	5
Moesia Inferior				
Callatia	—	2	4	6
Dionysopolis	—	—	5	5
Istrus	—	4	3	7
Marcianopolis	—	—	44	44
Nicopolis ad Istrum	—	—	50	50
Odessus	—	—	14	14
Tomi	—	—	4	4
Thracia				
Abdera	—	34	30	64
Adrianopolis	—	—	19	19
Aenus	—	3	4	7
Anchialus	—	—	31	31
Apollonia in Ponto	—	8	11	19
Augusta Traiana	—	—	25	25
Byzantium	—	1	3	4
Bizya	—	—	3	3
Deultum	—	—	59	59
Kabyle	—	—	1	1
Kypsela	—	—	1	1
Maronea	—	32	38	70
Messembria in Ponto	—	11	56	67
Ulpia Pautalia	—	—	35	35
Perinthus	—	1	13	14
Philippopolis	—	—	56	56
Plotinopolis	—	—	3	3
Seiymbria	—	1	—	1
Serdica	—	—	23	23
Topirus	—	—	2	2
Traianopolis	—	—	2	2
Chersonesus Thraciae				
Autonomi	—	5	1	6
Cardia	—	—	4	4
Sestus	—	—	1	1
Insulae Traciae				
Thasus	—	36	8	44
Samothracia	—	—	4	4
Odrysae	—	—	1	1
Reges Thraciae				
Seuthes I	—	—	1	1
Amadocus I	—	—	4	4
Cotys I	—	—	2	2
Scostocus	—	1	1	2
Seuthes III	—	—	27	27

Видъ на монетитѣ Espèces des monnaies	Злато Or	Сребро Argent	Бронза и олово Bronze et plomb	Всичко Total
Lysimachus	1	18	6	25
Seuthes IV	—	—	2	2
Mostis	—	—	1	1
Rhoemetalcus	—	—	23	23
Cotys V et Rescuporis	—	—	5	5
Rhoemetalcus III et Cotys	—	—	1	1
Reges Getarum				
Canites	—	—	1	1
Macedonia				
Macedonia in genere	—	1	5	6
Macedonia romana				
Coson	—	9	—	9
Macedonia I (provincia)	—	13	—	13
Macedonia II (provincia)	—	1	1	2
Imperatores romani	—	—	1	1
Acanthus	—	2	—	2
Aegae	—	1	—	1
Amphaxus	—	—	1	1
Amphipolis	—	1	14	15
Chalkidica	—	—	1	1
Dicaea	—	1	—	1
Eion	—	5	—	5
Lete	—	1	—	1
Mende	—	—	1	1
Neapolis	—	5	2	7
Orthagoria	—	3	6	9
Pella	—	—	6	6
Philippi	—	—	7	7
Stobi	—	—	1	1
Thessalonica	—	—	10	10
Reges Macedoniae				
Philippus II	6	9	15	30
Alexander III Magnus	6	35	14	55
Philippus III Arideus	5	8	2	15
Cassander	—	—	9	9
Alexander IV	—	—	4	4
Demetrius I Poliorcetes	—	3	—	3
Antigonus Gonatus	—	3	3	6
Demetrius II	—	—	1	1
Philippus V	—	—	6	6
Nummi romani	18	7	15	40
Nummi byzantini	36	8	6	50
Reges Bulgariae				
Иванъ Асенъ II	—	—	4	4
Михаилъ II Асенъ и Ирина	—	1	—	1
Константинъ Асенъ	—	—	6	6
Герги Тертеръ I	—	—	1	1
Тодоръ Светославъ	—	4	5	9
Михаилъ III Шишманъ	—	3	4	7
Иванъ Александръ	—	99	10	109
Иванъ Срацимиръ	—	16	—	16
Иванъ Шишманъ	—	9	—	9
Неопредѣлени	—	1	9	10
Вълкашинъ	—	2	—	2
Иванъ Оливеръ	—	1	—	1
Nummi Jugoslaviae	—	12	—	12
Varia	1	55	26	82

Отъ горната таблица се вижда, че въ нумизматичния отдѣлъ на музея до сега сж сгруппирани следнитѣ монети:

Монети — Monnaies	Злато Or	Сребро Argent	Бронза и олово Bronze et plomb	Всичко Total
Гръцки — Grecques	18	260	757	1035
Римски — Romaines	18	7	15	40
Византийски — Byzantines .	36	8	6	50
Български — Bulgares	—	135	40	175
Югославянски — Jugoslaves .	—	12	—	12
Разни — Varia	1	55	26	82
Всичко — Total	73	477	844	1394

Като се има предъ видъ, че на нашия музей се дадоха и останалитѣ монети отъ едновременнония Областенъ музей на Източна Румелия*) на брой 4101, сбирката на отдѣла съдържа всичко 5495 древни монети. Между тѣхъ се намиратъ твърде ценни, рѣдки и дори такива еденични екземпляри, каквито за пръвъ пжтъ се отбелѣзватъ въ всемирната нумизматика. За това и нумизматичниятъ отдѣлъ на нашия музей има не малко научна стойностъ. Часть отъ него (монетитѣ на Pautalia), съ мое съдействие, е използувана отъ известния нумизматъ Леонъ Ружичка отъ Виена за монографията му върху древнитѣ монети на този градъ, която била вече турена подъ печатъ.

III. Художественъ отдѣлъ — Section Beaux-Arts

Художествениятъ отдѣлъ на музея въ края на 1922 година броеше всичко 113 картини, 24 скици, 6 статуи, 1 бронзовъ барелефъ, 2 рѣзбарски произведения, 2 платнени предмета, 1 танурка и 1 кавалъ, или всичко 153 предмета. Кратки бележки за тия художествени произведения, оригинални или копирани, на наши и чужди художници, съмъ далъ въ годишникитѣ си за 1910—1922 години.

Презъ изтеклата 1923 година въ отдѣла постѣпиха всичко 8 картини, така че художествениятъ отдѣлъ на музея въ края на отчетната година броеше всичко 121 картини, 24 скици, 6 статуи, 1 бронзовъ барелефъ, 2 рѣзбарски произведения, 2 платнени предмета, 1 танурка и 1 кавалъ, или всичко 161 предмета, всички вписани въ специална инвентарна книга подъ 140 сумарни номера.

Ето придобивкитѣ на отдѣла презъ отчетната 1923 година:

1. Николай Павловичъ. Покръстването на Преславския дворъ. Оригинална скица съ блажни бои 1860 година. Нарисувано поле 39 × 48 см. Инв. № 133.

*) Подробень списъкъ на тази колекция съмъ далъ въ годишника си за 1910 г., стр. 98.

2. Николай Райновъ. Вампирова булка. Триптихъ; акварелъ, темпера, бронзъ и тушь, 1922 год. Нарисувано поле 41.5×98 см. Инв. № 134.

3. Николай Павловичъ. Исторично живописна фигурна композиция „Райна княгиня“. Оригинална скица съ блажни бои. Нарисувано поле 34×40 см. Инв. № 135.

4. Н. Павловичъ. Живописенъ етюдъ на мъжка глава (портретъ). Картонъ съ блажни бои. Нарисувано поле 35×41 см. Инв. № 136.

5. Н. Павловичъ. Живописенъ етюдъ (глава на св. Петръ). Картонъ съ блажни бои. Нарисувано поле 31×46 см. Инв. № 137.

6) Н. Павловичъ. Живописенъ етюдъ (глава на св. Павелъ). Картонъ съ блажни бои. Нарисувано поле 31×42 см. Инв. № 138.

7. Н. Павловичъ. Актъ (седналъ човѣкъ). Етюдна едноцвѣтна работа съ креда. Нарисувано поле 45×59 см. Инв. № 139.

8. Н. Павловичъ. Актъ (човѣкъ правъ съ тояга). Етюдна едноцвѣтна работа съ креда. Нарисувано поле 45×59 см. Инв. № 140.

Придобивкитѣ на отдѣла, макаръ по количество и да сж повече отъ скромни, въ художествено отношение сж отъ най-ценнитѣ. Етюдитѣ, композициитѣ и скицитѣ на известния главно отъ преди освобождението нашъ художникъ, Николай Павловичъ, на който нашиятъ музей, заедно съ софийския, имѣ щастието да стане пълненъ собственикъ, безъ съмнение, сж извънредно важни за историята и развитието на родното изкуство; тѣ ще останатъ за винаги като едни отъ най-бележититѣ ценности на художествения отдѣлъ на нашии музей.

Посетители — Visitors

Музеятъ е отворенъ за публиката петъ пжти седмично: понеделникъ—петѣкъ — отъ 15 до 17 часа. Обаче имало е много случаи, когато музеятъ е бивалъ отварянъ и извънъ тия дни и часове за хора на науката, изкуствата и пр. и за случайни пжтници, наши и чужди. Входътъ въ музея е свободенъ и безплатенъ за всички, безъ разлика на занятие, полъ и народность.

За посетителитѣ на музея презъ опредѣленитѣ дни и часове се води специална статистика, която давамъ въ таблицата на стр. 135.

Отъ тази таблица се вижда, че археологическиятъ музей е билъ отворенъ презъ отчетната 1923 година 186 дни и е билъ посетенъ презъ това време всичко отъ 2478 посетители (презъ 1922 год. — 3659 души) или срѣдно на день 13 (презъ 1922 год. — 16) души. Отъ сжщата таблица става още явно, че най-много посещения на музея ни е направила нашата младежъ отъ училищата — 1659 (презъ

Посетители на музея презъ 1923 год. — Visiteurs du Musée pendant 1923

Месеци — Mois	Дни — Jours	Н. В. Царя на България и Т. Ц. В. Княгининъ — S. M. le Tzar des Bulgares et L. A. R. les Princesses	Чители — Professors et instituteurs	Ученици — Elèves et étudiants	Чинovníици Fonctionnaires	Военни — Militaires (officiers et soldats)	Лѣкари — Médecins	Адвокати — Avocats	Търговци — Négociants	Инженери — Ingénieurs et techniciens	Занаятчии — Artisans	Духовни — Membres du clergé	Писатели — Hommes de lettres	Свободни — Sans professions	Дами — Dames	Всичко — Total
Януарий — Janvier	19	—	4	103	8	2	—	—	6	1	4	1	1	35	11	176
Февруарий — Février	18	—	8	250	10	5	1	4	2	—	13	—	—	21	3	317
Мартъ — Mars	18	—	6	62	9	—	—	—	2	—	6	—	—	27	2	114
Априлъ — Avril	18	3	115	261	17	6	—	6	1	3	18	2	—	30	3	465
Май — Mai	20	—	43	655	9	3	—	1	3	—	1	—	—	29	4	748
Юний — Juin	12	—	7	44	2	1	—	—	—	1	2	—	—	18	—	75
Юлий — Juillet	15	—	14	172	4	1	—	1	3	—	14	2	—	30	5	246
Августъ — Août	16	—	16	26	13	3	1	2	5	4	10	—	—	14	5	99
Септември — Septembre	13	—	8	28	7	1	—	—	1	1	1	—	—	9	2	58
Октомври — Octobre	16	—	7	30	5	9	—	2	4	—	9	—	—	6	5	77
Ноември — Novembre	10	—	2	14	5	9	1	—	1	—	7	3	—	10	5	57
Декември — Décembre	11	—	4	14	3	1	—	—	—	—	6	1	—	14	3	46
Всичко — Total	186	3	234	1659	92	41	3	16	28	10	91	9	1	243	48	2478

1922 г. — 2626), а следъ това свободни — 243 (презъ 1922 г. — 250), учители — 234 (презъ 1922 г. — 178), чиновници — 92 (презъ 1922 год. — 126), занаятчий — 91 (презъ 1922 г. — 73) и пр.

Между посетителитѣ на музея бѣха, както отбелѣзахме въ лѣтописната бележка, Н. В. Царя и Т. Ц. В. Княгинитѣ, които на 1 априль съ голѣмо внимание разгледаха всичкитѣ отдѣли на музея. Сжщо тъй библиотеката—музей бѣ посетена отъ полски учители, екскурзиянти, чехословашки туристи и отъ нѣкои високопоставени лица, чужди и наши.

Дарители — Donateurs

Българското общество, трѣбва да си признаемъ, не обича да прави подарѣци на държавнитѣ ни учреждения; за това и нашиятъ музей не получава, може да се каже, никакви дарения; изключенията сж твърде малко. И презъ изтеклата 1923 година музеятъ ни не е получилъ въ даръ нещо особно ценно.

Ето списъкъ на г. г. дарителитѣ и подаренитѣ отъ тѣхъ предмети: Д. Ив. Дамасковъ подари една малка бронзова монетка отъ Pautalia; Д-ръ Ив. Марковъ — 1 бр. римска императорска монетка, намерена въ основитѣ на бившето кафене „Акрополисъ“ въ Пловдивъ, дето сега се строи голѣмо здание; Иванъ Костовъ Дашовъ, ученикъ въ Вратца, — 1 сребърна монета на императора Септимий Северъ (192—211 г. сл. Хр.), намерена въ градище при с. Кунино (Вратчанско); Лазаръ Ив. Лазаровъ, учителъ въ с. Калжчлий (Пловдивско), — 1 бронзова монета на римския императоръ Маркъ Аврелий (161—180 год. сл. Хр.), намерена въ селото.

На всички любезни дарители, имената на които изброихъ тукъ и на други мѣста въ тоя отчетъ, отъ името на библиотеката-музей поднасямъ най-голѣма благодарность.

Б. Дяковичъ,
Директоръ.

B. Diakovitch,
Directeur.

НАУЧНА ЧАСТЬ
PARTIE SCIENTIFIQUE

Шлемът-маска въ музея при Пловдив- ската Народна Библиотека

Le masque-casque au Musée National de Plovdiv

Презъ 1905 год., при прокарването на една улица въ крайния кварталъ на изтокъ отъ Джамбазъ-тепе въ Пловдивъ, въ мѣстността, дето се е намиралъ некрополътъ на стария градъ, е била прокопана една голѣма могила, въ основата на която е била намерена гробница, изградена въ форма на саркофагъ отъ голѣми каменни блокове. Погребението въ тази гробница, въ съседство съ която е било констатирано голѣмо огнище, е станало чрезъ изгаряне на трупа. Въ самата гробница, както и въ нейната непосредствена околностъ, сж били намерени голѣмо количество златни, сребърни, бронзови, желѣзни, глинени и други предмети, които сега се съхраняватъ въ Народната Библиотека и Музей въ Пловдивъ. На времето цѣлата тази извънредно важна находка бѣ описана подробно отъ директора на библиотеката г-нъ Б. Дяковичъ,¹⁾ комуто се дължи и запазването на самитѣ предмети, застрашени да бждатъ разграбени и разрушени отъ случайнитѣ откривачи.

Между предметитѣ отъ гробницата се намира и единъ отлично запазенъ шлемъ-маска, който представя особенъ интересъ и който заслужава едно по-подробно изучване. Този шлемъ-маска (обр. 1—3) въ сжщностъ възпроизвежда пластически съ всички подробности една мъжка голобрада глава, съставена отъ нѣколко части. Лицето заедно съ ушитѣ е изковано отъ дебела сребърна тенекия. Очитѣ сж полуотворени и пробити, съ силно изпъкнали клепки, които правятъ впечатление на отекли. Веждитѣ сжщо така сж възпроизведени пластически. Носътъ е съвършено правиленъ, но е доста широкъ. Ноздритѣ сж пробити, устата обаче сж затворени. Устнитѣ сж кжси и дебели. Горната устна е малко по-дълга и по срѣдата се вдава надолу. Всички тѣзи особности придаватъ на лицето известенъ индивидуаленъ характеръ. Въпреки това главата не може да се счита за портретъ. Чертитѣ на лицето сж третираны напълно конвенционално и ние ще видимъ

---

¹⁾ Тракийска гробница при Пловдивъ и некрополътъ на древния градъ. Сборн. за нар. умотв. XXII/XXIII, 1906/7, стр. 1—55.

по-нататък, че очитѣ, на които се дължи главно особното изражение на маската, сж възпроизведени по сжщия начинъ и въ други паметници отъ тоя видъ.

Горната частъ на шлема възпроизвежда пластически косата и е излѣтна отдѣлно отъ желѣзо, което е силно окислено. Вследствие на това подробноститѣ не личатъ добре. Освенъ това повърхността на шлема въ тази частъ е пострадала твърде много, както изглежда, и отъ огъня при погребението. На много мѣста, особено на вътрешната страна на шлема, както върху желѣзната черепна частъ, така и върху сребърната частъ на лицето, се е налепила желѣзна сгурия, която до такава степенъ промѣ-

ня изгледа на метала, дето на пръвъ погледъ може да се помисли, че и черепната частъ на шлема е била направена отъ сребро, отъ който металъ сж направени всички други части на шлема. Обаче химическата анализа, която бѣ направена за установяване на тази подробностъ, показва, че черепната частъ действително е желѣзна. Върху косата е поставенъ венецъ отъ лаврови листа, изработенъ отъ сребро. Връзките, които сж свързвали венета, сж възпроизведени пластически на задната частъ на

Обр. 1. Шлемъ-маска отъ Пловдивъ.

главата (гл. обр. 3). На върха на главата се намира една дупка, която е произлѣзла отъ разрушението на метала на това мѣсто.

Продължението на шлема отзадъ подъ косата, което е покривало отчасти шията, е изработено сжщо така отдѣлно отъ сребърна тенекия. Освенъ това две отдѣлни сребърни пластинки сж приковани по съ три топчести гвоздейчета надъ ушитѣ. Предназначението на тѣзи пластинки е било да затворятъ празнината, която се е образувала на тѣзи мѣста между ушитѣ и черепа. Въ сжщото време тѣзи пластинки спояватъ по-здраво сребърната частъ на шлема, която е покривала шията, съ горната желѣзна частъ, тъй че тѣзи две части сж образували винаги едно цѣло.

Колкото се отнася до лицето, очевидно е, че то е било направено така, дето да може да се отдѣля отъ сжщинския шлемъ, понеже само

по такъв начин този последният е могъл да бжде нахлузен върху главата. По такъв начин е ставало първоначално прикрепването на дветъ части една към друга, трудно е да се каже, тъй като сега, вследствие на силното окисляване на желъзната частъ, тѣ сж здраво залепнали една за друга. При нѣкои подобни екземпляри, които ще разгледаме по-доле, прикрепването на лицето къмъ черепната частъ е ставало посредствомъ една халка, която се е намирала на челото. Въ нашия случай такава халка липсва и на челото не се виждатъ никакви следи, които да указватъ на нейното едновременно съществуване. Обаче запазени сж две халки подъ ушитѣ, които сж имали сжщото предназначение.

Презъ тѣхъ сж били прокарвани безъ съмнение ремички или връви, които обаче не могатъ да сж били прикрепвани върху гвоздейчетата на сребърнитѣ пластинки надъ ушитѣ, както мисли Дяковичъ, тъй като тѣзи последнитѣ не подхождатъ за тази целъ, но сж минавали вѣроятно около сребърната шийна частъ на шлема, като по този начинъ сж застѣгали здраво дветѣ му половини една за друга.

Обр. 2.

Шлемътъ е стоялъ въ гробницата непосредствено до нѣкои отъ бронзовитѣ предмети, вследствие на което върху нѣкои негови части (дветѣ уши и лѣвото око) се е налепила зелена патина. Върху задната шийна частъ се забелъзва отпечатъкъ отъ нѣкаква материя, а на дѣсната му челюсть е прилепено парче отъ златенъ листъ. Такива златни листове сж намерени въ гробницата въ доста голѣмо количество.¹⁾ Както е известно отъ други аналогични случаи, тѣ сж образували вѣнецъ около главата на мъртвеца. Въ нашия случай този вѣнецъ е билъ поставенъ вѣроятно около самия шлемъ, който, както ще видимъ, при погребението трѣбва да е билъ наложенъ върху главата на мъртвеца.

¹⁾ Дяковичъ, ц. съч. стр. 53.

Максималната височина на шлема, отъ брадата до върха на главата, достига 26·5 см.; широчината на лицето, отъ едното ухо до другото, се равнява на 16·5 см., а обиколката на главата презъ челото мѣри 65 см. Следователно по своитѣ размѣри шлемътъ отговаря на една нормална мъжка глава.

Подобни шлемове сж намирани на много мѣста въ границитѣ на едновременноната римска империя. Пръвъ обърна по-сериозно внимание на тѣхъ австрийскиятъ археологъ Otto Benndorf, който още презъ 1878 год. въ своята позната студия върху античнитѣ шлемове съ лица и надгробнитѣ маски бѣ изследвалъ подробно тѣзи паметници, като дава и описание на всички известни до това време екземпляри¹⁾. По-късно бѣха открити още нѣколко подобни шлемове-маски²⁾, които обаче не донесоха нищо принципиално ново, тъй че студията на Benndorf остава и до сега най-важното изследване по тази материя.

Шлемоветѣ-маски представятъ въ подробноститѣ значителни отклонения. Най-близко стоятъ до Пловдивския шлемъ следнитѣ екземпляри:

1. Бронзовиятъ шлемъ, намеренъ презъ 1796 год. въ Ribchester въ Англия, сега въ Британския музей въ Лондонъ. Гл. обр. 4. Benndorf,

Обр. 3.

стр. 316 сл. и табл. IV—VI; Curle, Journ. of Roman studies V, 1915, стр. 84 обр. 36. Той се отличава по богатитѣ си украшения надъ челото, а именно една corona muralis, която се е давала като награда на римскитѣ офицери за отличие при превземането на нѣкаква крепостъ, и една диадема украсена съ фигури. Поради тѣзи особености Benndorf предполага, че шлемътъ е принадлежалъ на нѣкой римски офицеръ.

¹⁾ Antike Gesichtshelme und Sepulcralmasken, Denkschriften der Wiener Akad., philos.-hist. Cl. XXVIII, 1878, стр. 301—375 съ 17 табл., и отдѣлно.

²⁾ Déchelette, Rev. archéol. 1903 I 233 сл.; Bobrinskoy, пакъ тамъ II 338 сл., Archaeol. Anzeiger XXIV, 1909, стр. 233 сл.; J. Curle, Journ. of Roman studies V, 1915, стр. 81 сл. Студията на J. Curle, A. Roman Frontier Post, 1911, въ която авторътъ (стр. 179) дава списъкъ на известнитѣ до това време шлемове-маски (около 30 екземпляра), не ми бѣше достъпна (гл. R. Cagnat et V. Chapot, Manuel d'archéologie romaine II, 1920, стр. 313).

2. Шлемътъ, намеренъ при Wildberg въ Вюртембергъ, сега въ музея въ Щтутгартъ. Гл. обр. 5. Benndorf стр. 320 сл. и табл. VII и VIII. Този шлемъ, изработенъ отъ посребрена медна тенекия, е украсенъ съ орелъ и вѣнецъ, които сжщо така указватъ на военно отличие.

3. Бронзовиятъ шлемъ, намеренъ при Семендрия, сега въ музея въ Бѣлградъ. Benndorf стр. 315 сл. и табл. I. Този шлемъ се отли-

Обр. 4. Бронзовъ шлемъ-маска отъ Ribchester (споредъ Benndorf, табл. IV).

чава главно по това, че е изработенъ само отъ едно парче и има отдоле широкъ отворъ, тъй че може направо да се нахлузи върху главата. Освенъ това той е единственъ отъ известнитѣ екземпляри, при който лицето е представено съ кжса брада и мустаци.

4. Желѣзенъ шлемъ, намеренъ при Chassenard (департ. Allier) въ Франция. Déchelette, La sépulture de Chassenard, Rev. archéol. 1903 I

стр. 233 сл. и обр. 1. Този шлемъ, който се отличава съ хубавата си изработка, е билъ намеренъ въ римски гробъ съ изгаряне на трупа, заедно съ разни римски оржжия и съ монети отъ императора Калигула.

5. Желѣзенъ шлемъ, намеренъ въ развалинитѣ на римския кастелъ при Newstead въ Англия. (*Iabrbuch des deutschen archaeol. Inst.* XXIV 1909, *Anzeiger* стр. 233 сл. и обр. 2).¹⁾ Този шломъ се схожда най-много съ Пловдивския екземпляръ, както по форма, така и по такива подробности, каквито сж лавровиятъ вѣнецъ около главата и начинътъ, по който сж представени очитѣ.

6. Шлемътъ, намеренъ при Nijmegen въ Холандия. Curle, *цит. съч.* стр. 81—86 и табл. VI и VII. Това е единъ отъ най-добре запазенитѣ екземпляри. Горната частъ на шлема, както и при Пловдивския екземпляръ, е направена отъ желѣзо, а маската е отъ бронзъ. Шлемътъ е украсенъ съ широка диадема, върху която сж представени два мъжки и три женски бюста.

Къмъ сжщата група принадлежи вѣроятно и бронзовиятъ шлемъ, намеренъ още презъ 1861 год. у насъ при Никополъ, сега въ музея въ Виена (*Benndorf* стр. 328 сл. и табл. XII 3). Маската на този шлемъ обаче липсва. Запазена е само горната и задната частъ на шлема, богато украсени съ релефни изображения (гл. обр. 6). Макаръ формата на този шлемъ да се отклонява значително отъ формата на изброенитѣ по-горе екземпляри, като напомня твърде много гладиаторскитѣ шлемове, все пакъ халката, запазена отдоле на челната му частъ, показва, че и той първоначално е билъ снабденъ съ подвиженъ визиръ, изработенъ вѣроятно въ форма на човѣшко лице.

Най-после остава да споменемъ, че шлемове-маски сж намерени и въ нѣкои отъ погребалнитѣ могили въ южна Русия (околността на Киевъ). Действително рускитѣ учени приписватъ тѣзи шлемове на много по-късна епоха (VIII—XI вѣкъ), като ги считатъ отчасти за славянски, отчасти за монголски.²⁾ Обаче аналогитѣ, които имаме отъ западна Европа, показватъ, че и рускитѣ екземпляри ще да принадлежатъ на римската епоха. Отъ тѣхъ най-добре е запазенъ шлемътъ, намеренъ въ една погребална могила близо при селото Берестняга въ околността на Киевъ³⁾. Неговата горна частъ се отличава главно по това, че има коническа, а не обла форма. За шлема е била прикачена ризница отъ металически брънки. Такава ризница е била прикачена и на шлема отъ Chassenard.

Главниятъ въпросъ, който се подига въ свръзка съ шлемовѣтѣ-маски, е въпросътъ за тѣхното предназначение. Най-изчерпателно е разгледанъ този въпросъ въ споменатата вече студия на Otto Benndorf,

¹⁾ Този шлемъ, въ профилъ, е възпроизведенъ напоследъкъ и у Cagnat et Chapot, *Manuel d'archéol. romaine* II 1920 стр. 313 бр. 525, както и у Curle, *Journ. of Roman studies* V, 1915, табл. VIII 1.

²⁾ Bobrinskoy, *Rev. archéol.* 1903 II 338 сл.

³⁾ Бобринской, *Курганы близъ мѣстечка Смелы* III, 1901, стр. 123 и табл. XXI.

който съ право отхвърля поддържаната от други учени хипотеза, че тѣзи шлемове сж служили като отбранително оржие въ време на сражение¹⁾. Противъ тази хипотеза говори преди всичко слабата конструкция на шлемоветѣ, чийто металъ е обикновено толкозъ тънъкъ, че не би могълъ да противостои срещу удара съ мечъ или копие. Ако въ нѣкои случаи известни части отъ шлема сж засилени съ желѣзни пластинки²⁾, това още не доказва, че тѣ сж били годни да служатъ и въ сражение. Много по-голѣмо значение има обстоятелството, че шлемоветѣ отъ този видъ не позволяватъ да се движи свободно главата и затрудняватъ извънредно много дишането и зрението. Дупкитѣ за очитѣ, както е това случаятъ и при Пловдивския екземпляръ, сж обикновено съвършено тѣсни, устата и носнитѣ дупки не винаги сж пробити. Като се има предъ видъ и обстоятелството, че маскитѣ на шлемоветѣ сж прилепвали съвсемъ близо до лицето, очевидно е, че достъпътъ на въздуха въ тѣзи шлемове би билъ нищоженъ. Сжщо и у старитѣ автори, чиито сведения за античнитѣ шлемове до късно-римската епоха Benndorf (стр. 351 сл.) разглежда подробно, не се намиратъ никакви указания за употребяването на подобни шлемове въ войската. По тия именно съображения Benndorf отхвърля тѣхното боево предназначение, като предполага, че тѣ сж служили само като парадни шлемове въ тържествени случаи.

Обр. 5. Посребренъ шлемъ-маска отъ Wildberg (споредъ Benndorf, табл. VII).

Обаче и това предположение, отчасти поради изтъкнатитѣ вече по-горе съображения, ни се вижда неприемливо. Лицето, което би си наложило единъ подобенъ шлемъ на главата, би могло да го търпи известно време при съвършено спокойно състояние. Но то би се буквално задушило при опита да се движи по-продължително време съ него. Носенето на подобенъ шлемъ би могло отчасти още да се

¹⁾ Ср. и Déchelette ц. съч. стр. 239 сл.

²⁾ Пакъ тамъ стр. 241.

допусне, ако визирът на шлема би билъ устроенъ така, дето той да може лесно да се дига и да се спуща, както това е напр. случаятъ при сръдновъковнитѣ шлемове съ визири. Обаче при всички шлемове отъ групата, която ни занимава, визирътъ е или съвършено неподвиженъ (напр. при Бѣлградския екземпляръ), или пъкъ той е закаченъ за сѣщинския шлемъ по такъвъ начинъ (както напр. при Пловдивския екземпляръ), дето неговото отмиѣстване е свързано съ особни трудности. Въобще по всичко изглежда, че визирътъ се е правилъ подвиженъ само за това, за да може шлемътъ да се отвори и да се наложи на главата така, дето да я обхване отъ всички страни. Но веднажъ поставенъ на главата, той е билъ вече здраво затегнатъ и мжчно е могълъ да бжде снетъ безъ чужда помощъ.

Всичко това показва, че шлемоветѣ-маски трѣбва да сж имали съвършено друго предназначение, което може да се обясни само въ свръзка съ погребалнитѣ обичаи на античнитѣ народи. Известно е, че обичаятъ да се слага металическа маска върху лицето на мъртвеца, е билъ твърде много разпространенъ презъ античната епоха, и то не само у гърцитѣ и римлянитѣ, но така сжщо и у ориенталскитѣ народи, като се е запазилъ на нѣкои мѣста и до по-ново време. Между другото този обичай е билъ практикуванъ и у старитѣ мексиканци, отъ дето именно се вижда, че той не е билъ свойственъ само на народитѣ отъ сръдиземноморската култура. Безъ да се впускамъ тукъ въ повече подробности¹⁾, ще спомена само известнитѣ златни маски, намерени отъ Шлимана въ микенскитѣ гробове, както и тѣхнитѣ южно-руски аналогии отъ кѣсната римска епоха²⁾. Като се иматъ предъ видъ тѣкмо тѣзи паметници, то не може да има никакво съмнение, че и шлемоветѣ-маски не сж нищо друго, освенъ една особна вариация на погребалнитѣ маски и че тѣ, следователно, сж могли да иматъ само предназначението, да се поставятъ върху главата на мъртвеца при излагането на неговото тѣло.

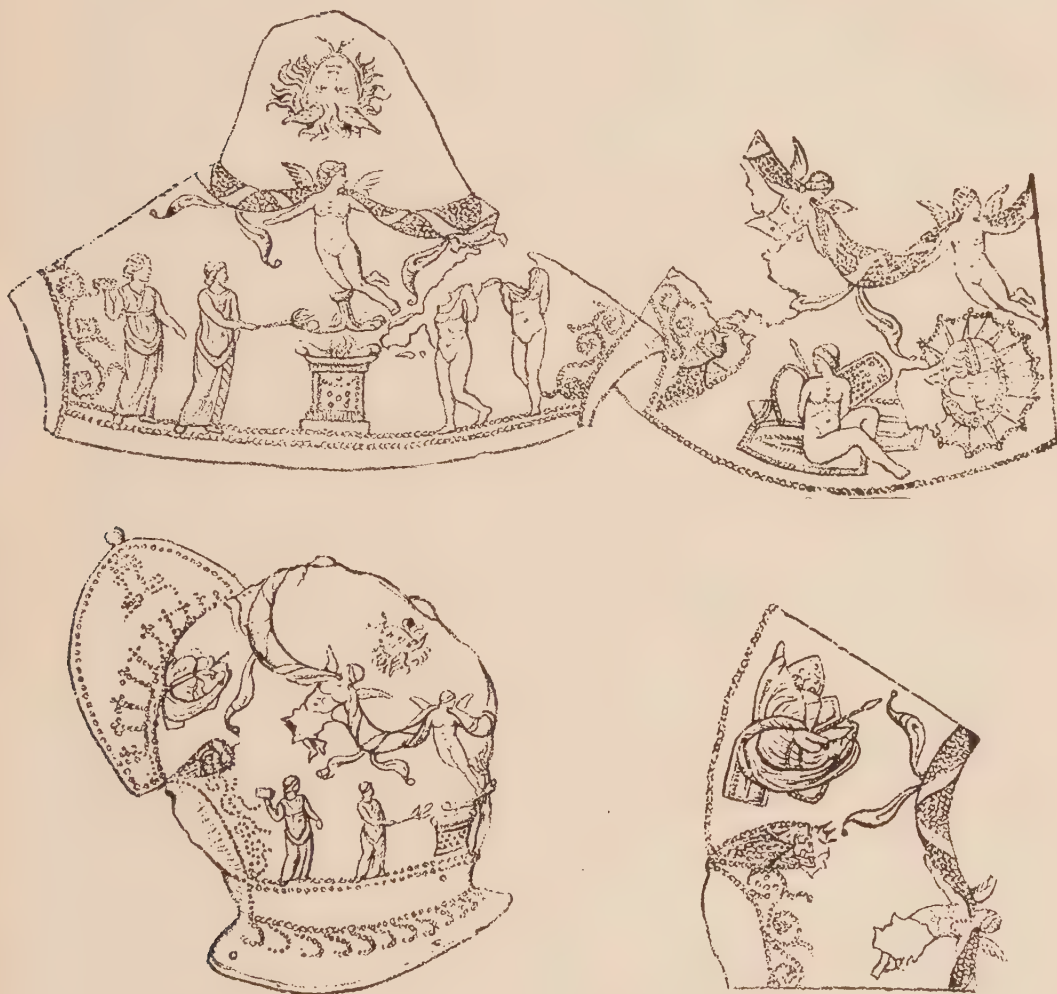
Въ подкрепа на това мнение могатъ да се приведатъ още две съображения. Установено е, че почти всички шлемове-маски, за които се знае по-точно, при какви обстоятелства сж били намерени, произхождатъ отъ римски гробове. Въ случаятъ, дето не се знаятъ подробноститѣ, при които е станала находката, сжщо така нищо не говори противъ подобно произхождение. Отъ друга страна известенъ е и единъ шлемъ-маска, намеренъ презъ 1863 г. при манастиря Комани въ долината на Олта въ Ромъния³⁾, визирътъ на който възпроизвежда вече не мжжко, но женско лице. Отъ този примеръ се вижда, че шлемоветѣ отъ нашия типъ сж били употребявани и при погребенията на жени. А това обстоятелство потвърждава най-добре тѣхното сепулкрално предназначение.

¹⁾ Гл. по този въпросъ Benndorf, цит. съч. стр. 363 сл.

²⁾ Benndorf, цит. съч. стр. 305 сл. и табл. II и XV 1; Reinach, *Antiquités du Bosphore Cimmérien* табл. I.

³⁾ Сега въ Австрийския музей за изкуство и индустрия въ Виена. Benndorf, цит. съч. стр. 322 сл. и табл. X.

Въ такъв случай съвсемъ естествено е да се приеме, че както сепулкралнитѣ маски, така и шлемоветѣ съ маски сж били третирани като портрети, и че тѣ, следователно, възпроизвеждатъ индивидуалнитѣ черти на лицата, за които сж били предназначени. Benndorf, въ споменатата вече студия, наблѣга особно върху портретния характеръ на разгледанитѣ отъ него екземпляри; и действително не може да не

Обр. 6. Бронзовъ шлемъ отъ Никополъ (споредъ Benndorf, табл. XII).

се признае, че въ тѣхъ се срѣщатъ нѣкои индивидуални черти, каквито изтъкнахме по-горе и въ Пловдивския шлемъ-маска. Обаче, въпреки това, на тѣзи маски не може да се гледа като на истински портрети и по тази причина възъ основа на тѣхъ не могатъ да се правятъ никакви заключения за изгледа на тѣхнитѣ носители. Ако сравнимъ по-подробно запазенитѣ днесъ екземпляри, ние лесно ще се убедимъ,

че тѣ сж работени съвсемъ конвенционално и че единичнитѣ индивидуални черти, които бихме могли да констатираме при тѣхъ, се дължатъ повече на личното схващане и разбиране на майстора, отколкото на едно съзнателно подражание на мъртвия моделъ. Майсторътъ се е считалъ задълженъ да възпроизведе само най-общитѣ отличителни белези на лицето, като брада и мустаци, ако тѣ сж съществували, безъ да се стреми да достигне една истинска портретна прилика. Това се вижда най-добре както отъ шаблонното третиране на очитѣ и веждитѣ, така и отъ повърхностното изпълнение въ болшинството отъ случаитѣ. Достатъчно е даже едно съвсемъ бегло сравнение на шлемоветѣ-маски съ нѣкои бронзови или мряморни глави отъ римската епоха, за да се види много добре, каква голѣма разлика съществува между първата група паметници и истинскитѣ портрети отъ сжщата епоха. По тази причина би било съвсемъ погрѣшно, ако бихме искали по изгледа на Пловдивския шлемъ да сждимъ по-точно и за изгледа на лицето, погребано съ този шлемъ въ могилата.

Известниятъ до сега материалъ ни дава достатъчно указания, за да опредѣлимъ по-точно епохата, на която принадлежатъ шлемоветѣ-маски. Ние изтѣхнахме вече по-горе (стр. 144), че екземплярътъ отъ Chaſſenard е намеренъ въ римски гробъ заедно съ монети отъ императора Калигула (38—41 год.). Установено е сжщо, че и шлемътъ отъ Newstad принадлежи на ранната императорска епоха, именно на времето на Флавиевцитѣ¹⁾. На сжщата епоха приблизително принадлежатъ и други четири екземпляра, макаръ тѣхната дата да не може да се опредѣли по-точно²⁾. На всѣки случай почти при всички известни до сега екземпляри лицето е представено безъ брада и мустаци, по която причина тѣ не могатъ да се поставятъ по-късно отъ времето на Хадриана (118—138 год.). Единствено изключение прави шлемътъ отъ Семендрия въ Бѣлградския музей (гл. по-горе стр. 143), лицето на който е представено съ брада и мустаци. Benndorf (стр. 316) датира този шлемъ въ края на републиканската епоха (около Рождество Христово). Longprérier, напротивъ, го поставя въ края на императорската епоха, чакъ въ IV в. сл. Хр. (гл. пакъ тамъ стр. 315, заб. 1). До колкото може да се сжди по обнародваната отъ Benndorf (табл. I) фотография, стилътъ на работата говори въ сжщностъ повече за времето на Хадриана. Коректното, но сухо изпълнение и старателната цизелировка се намиратъ напълно въ съгласие съ академическия характеръ на тогавашното римско изкуство. Сжщо и обстоятелството, че римлянитѣ се установяватъ въ северна Сърбия едва въ началото на първия вѣкъ сл. Хр., говори противъ ранното датиране на този шлемъ отъ Benndorf.

Отъ по-раншната епоха притежаваме само единъ екземпляръ, и то само бронзовата маска-лице отъ шлемъ, намерена въ единъ гробъ

¹⁾ Archæol. Anzeiger 1909 стр. 233 сл.

²⁾ Déchelette, Rev, archéol. 1903 I стр. 258.

при Нола, сега въ Британския музей въ Лондонъ (Benndorf стр. 313 сл. и табл. III). Benndorf датира тази маска въ III в. пр. Хр., обаче даннитѣ, възъ основа на които се опредѣля датата, не сж сигурни, по която причина и самата дата не може да се счита за положително установена. Сжщо тъй рѣдки сж и примеритѣ отъ кѣсната императорска епоха. На тази епоха Benndorf приписва, по предположение, само два екземпляра: сребърниятъ шлемъ отъ Thorsberg въ Шлезвигъ, сега въ музея въ Килъ (Benndorf, стр. 310 сл. и табл. VIX 3) и бронзовата маска съ женски образъ отъ Ромъния (пакъ тамъ стр. 322 сл. и таб. X).

Като се иматъ предъ видъ всички тия обстоятелства, можемъ съ положителностъ да приемемъ, че шлемоветѣ-маски сж характерни за ранната императорска епоха (I в. сл. Хр.), когато вѣроятно тѣ за првъ пжтъ сж се появили и сж добили по-широко разпространение.

Ние можемъ даже да отидемъ още по-далечъ и да опредѣлимъ по-точно причинитѣ, които сж докарали тѣхното появяване и разпространение тъкмо въ тази епоха. Ние видѣхме отъ една страна, че шлемоветѣ-маски не сж нищо друго, освенъ една вариация на сепулкралнитѣ маски, които сж се употрѣбавали отъ най-старо време у античнитѣ народи. Отъ друга страна, нѣкои отъ тѣзи шлемове, като, напримеръ, екземпляритѣ отъ Ribchester (стр. 142) и отъ Bettenberg носятъ чисто воененъ характеръ. Най-после обстоятелството, че всички известни до сега екземпляри сж намерени все въ пограничнитѣ провинции на римската империя, дето сж стояли римскитѣ гарнизони, показва явно, че тѣзи шлемове сж били употрѣбавани, ако не изключително, то поне предимно въ римската армия, при погребенията на римски офицери и военоначалници. Както е известно, постоянна римска армия е била създадена едва презъ време на империята, когато римското военно дѣло добива своето най-голѣмо развитие. Следователно въвеждането на шлемоветѣ-маски на мѣстото на обикновенитѣ сепулкрални маски се явява като едно отъ нововъведенията, свързани съ създаването на постоянна римска армия въ началото на императорската епоха.

Разбира се, това обяснение не изключва възможността, щото въ единични случаи подобни шлемове да сж били употребявани и презъ по-раншната епоха. Обаче обстоятелството, че голѣмата частъ отъ известнитѣ до сега екземпляри принадлежи на ранната императорска епоха и че тѣ всички сж намерени въ мѣста, дето сж квартирували римски гарнизони, показва явно, че разпространението на обичая, да се употребяватъ подобни шлемове при погребенията, се дължи преди всичко на римскитѣ войски отъ времето на империята.

Като се иматъ всички тия нѣща предъ видъ, можемъ да опредѣлимъ по-точно както датата, така и предназначението на Пловдивския шлемъ. Ние споменахме вече по-горе (стр. 139), че тоя шлемъ е намеренъ въ гробницата заедно съ много други предмети, главно металически сждове и златни украшения. Нито единъ отъ тия предмети обаче не може да послужи за точното датиране на гробницата. По

тая причина и Дяковичъ (стр. 55) приема въ общи чърти, че предметътъ произхождатъ „отъ епохата около Рождество Христово“.

Следъ всичко това, което изложихме по-горе, не може да има никакво съмнение, че и пловдивскиятъ шлемъ, както и повечето отъ сходнитъ екземпляри, принадлежи на ранната императорска епоха. На всъки случай, поради голобрадото лице, той не би могълъ да се постави въ времето следъ Траяна. Има даже нъкои твърде важни съображения, които ни каратъ да отнесемъ шлема по-скоро къмъ началото на императорската епоха, приблизително въ времето на Флавиевцитъ. Именно, заедно съ шлема сж намерени и две сребърни чаши, украсени съ релефи (Дяковичъ, цит. съч. ст. 39—46 и обр. 34—39), които указватъ тъкмо на това време. Тъзи две чаши, върху чието по-подробно описание тукъ ще бжде излишно да се спираме, се сходятъ по техника, форма и декорация съ редица подобни сждове, главнитъ представители на които се намиратъ въ знаменитото съкровище отъ Boscoreale, сега въ Лувърския музей въ Парижъ¹⁾. Чашитъ отъ Boscoreale, както и аналогичнитъ екземпляри отъ Hildesheim, могатъ да се датиратъ съ положителностъ въ времето на императора Августа. Следователно и Пловдивскитъ екземпляри, които се сходятъ напълно съ тѣхъ, като се отличаватъ само по изображенията си, ще трѣбва да се отнесатъ приблизително къмъ сжщата епоха, която ни опредѣля *terminus post quem* за пловдивската гробница. Самото погребение въ такъвъ случай, а следователно и датата на шлема, ще трѣбва да се постави около срѣдата на I вѣкъ сл. Хр.

Колкото се отнася до лицето, което е било погребано въ тази гробница, Дяковичъ бѣ изказалъ предположението (стр. 55), че това е билъ нъкой „мѣстенъ царъ“ или „тракийски шефъ“ и че маската на шлема възпроизвежда неговия портретъ. Следъ всичко, което изложихме по-горе, това предположение ще трѣбва малко да се модифицира. Погребението е било извършено действително въ могила, споредъ разпространения въ Тракия обичай, и това обстоятелство говори въ полза на тракийското произхождение на покойника. Обаче нищо не го характеризира като мѣстенъ владетелъ или самостоятеленъ тракийски шефъ. Подобни богати погребения не сж никакъ рѣдкостъ за античната епоха и въ случая ние едва ли бихме могли да мислимъ за друго, освенъ за нъкой виденъ римски офицеръ отъ тракийско произхождение, при чието погребение сж били запазени както обичаитъ на неговитъ римски колеги, така и традициитъ на неговата родна страна. Колкото се отнася до чертитъ на лицето, за тѣхъ отъ шлема не може да се извади никакво друго заключение, освенъ че неговиятъ притежателъ се е съобразявалъ съ тогавашната римска мода, като не е носѣлъ ни брада, ни мустаци.

¹⁾ Héron de Villefosse въ *Monuments Piot* V, 1902, табл. XI—XIII и XVIII. Ср. стр. 211 сл., дето сж изброени и други сходни екземпляри. Най-важнитъ отъ тия сждове сж възпроизведени и у Reinach, *Répertoire de reliefs grecs et romains* I 75, 2 (Berthouville); 88—90 (Boscoreale); 160 (Hildesheim); 227, 1 (Помпей).

Тракийска колесница при с. Могилово

Char thrace de Moghilovo

Една отъ най-богатитѣ околии въ България по антични паметници е безспорно Чирпанска околия, особено нейната северна половина, разположена въ по-голѣмата си частъ въ политѣ и по хълмоветѣ на Сърнена Гора. Не ще бжде голѣма дума, ако кажемъ, че едва ли има въ тази частъ на околията селище, въ землището на което да не се изрови нѣкой археологически предметъ или да не се намира нѣкое „кале“, „черковище“ и др. подобни останки на древното минало. До сега въ никое отъ тия села не сж правени какви да е археологически разкопки или сондажи; дори и такива мѣстности, като „Рупкитѣ“, въ които сж изкопани все случайно толкова много старини и антични надписи, че, събрани заедно, сами по себе си биха съставили цѣла музейна сбирка, оставатъ безъ особено внимание. А пъкъ старинитѣ, открити до сега въ северната частъ на Чирпанска околия, сж едни отъ най-важнитѣ материали за проучване древната култура на Тракия. Да дадемъ нѣколко примера:

1. Въ с. Караорманъ, западно отъ Чирпанъ, е намеренъ четирестраненъ жертвеникъ, който представя голѣмъ наученъ интересъ. Съ този античенъ паметникъ надълго се е занималъ проф. Г. И. Кацаровъ¹⁾.

2. Въ с. Челтекчий, западно отъ горното, е намерена една пжтна колона, сега въ Стара-Загора, съ латински надписъ отъ времето на Диоклетиана и Максимиана²⁾.

3. Околността на с. Изворово ни е дала единъ голѣмъ оброченъ релефъ отъ ситнозърнестъ бѣлъ мраморъ съ образа на конникъ и Аскрепий и Хигия. Скулптурата, която сега е собственостъ на Пловдивския Народенъ Музей, по стилъ и изпълнение е една отъ най-хубавитѣ, намерени до сега въ България. Кратка бележка за този забележителенъ оброченъ паметникъ ни е далъ г. Б. Филовъ³⁾. Той ще бжде по-подробно издаденъ отъ мене въ научния отдѣлъ на годишника за 1924 год. Въ кжщата на единъ селянинъ се намира

¹⁾ Известия на Бѣлг. Археологическо Дружество, V, 1—9, обр. 1—6.

²⁾ Известия на Бѣлг. Археологическо Дружество, I, 227.

³⁾ Известия, II, 283—284, обр. 12.

единъ *dolium* съ надписъ, който означава вмѣстимостъта на сѣда ¹⁾.

4. Въ с. Башъ-тепе е намерена една доста хубава по стилъ бронзова статуйка на Венера съ оригинална прическа. Статуйката сега се пази въ Софийския Народенъ Музей ²⁾.

5. Селото Бедняково е носителъ на културни паметници отъ всички епохи. Въ Народния Музей въ Пловдивъ въ една малка витринка сж събрани цѣла група дребни предмети, отъ които едни сж предисторични, други отъ класическата епоха на Гърция, трети отъ късно-римска епоха и т. н., дори до последната руско-турска война.

Въ мѣстността „Гробето“, на с.-з. отъ селото, била разкопана (февруарий 1909 г.) една низка могила и въ нея откритъ гробъ. Той съдържа единъ скелетъ, разни глинени и бронзови сѣдове, желѣзни оржия и бронзови украси. Бронзовитѣ предмети датиратъ отъ IV столѣтие преди Христа. Тѣ показватъ, че презъ нея епоха въ Тракия е сжществувало национално изкуство, което по-сетне, отъ III в. преди Христа насамъ, съ разпространението на елинистическата култура въ Тракия, малко по малко съвсемъ изчезнало и напълно било елинизирано. Находката сега се съхранява въ Софийския Народенъ Музей и е обнародвана отъ проф. Б. Филовъ въ Периодическо списание, XXI, 1909, 589—597 съ две таблици ³⁾, а нѣкои отъ бронзовитѣ предмети, които представятъ особенъ интересъ като образци на тракийското изкуство, подробно сж издадени пакъ отъ сжщия въ Известия на Бѣлг. Археологическо Дружество, кн. VI, стр. 30—31.

6. Селата Свобода, Мурсалково, Винарово, Могилово и пр., всички сж дали материали по археологията на Тракия. Къмъ тази група села може да се причисли и с. Св. Кирилово, което вече спада къмъ Ст.-Загорска околия, 11 клм. ю.-з. отъ Ст.-Загора. При това село, близо до една височина на югъ отъ него, е намерена известната вече на учения свѣтъ прекрасна бронзова статуйка на Атина — Нике, сега въ Соф. Народенъ Музей. Тя е запазена много добре като хубавъ примеръ за античната бронзова пластика въ Бѣлгария, съ всички нейни слабости и преимущества ⁴⁾. На югъ отъ селото, на Миховата рѣтлина, е намерена колона отъ варовникъ съ четири реда гръцки надписъ, сега въ Народния Музей въ София, а въ двора на единъ селянинъ се намира частъ отъ пжтна колона съ латински надписъ ⁵⁾. Отъ това село Пловдивския Народенъ Музей притежава група готварски металически сѣдове отъ I столѣтие следъ Христа, изработени въ Капуа (Италия), много важни археологически предмети, щемпелувани отъ фабриканта съ неговото име. Тѣ ще бждатъ наскоро издадени. Всички тия важни за археологиита на Бѣлгария предмети, открити все случайно, привлѣкоха вниманието на Народния Музей въ София, та презъ августъ месецъ

¹⁾ Известия, I, 227.

²⁾ Известия, I, 228.

³⁾ Вж. сжщо Известия Бѣлг. Арх. Друж. III, 220—221.

⁴⁾ Б. Филовъ въ Известия на Бѣлг. Арх. Др., I, 16, табл. I.

⁵⁾ Известия на Бѣл. Арх. Др., I, 227.

1911 г. проф. Г. И. Кацаровъ бѣ командированъ тамъ да направи по-систематични изследвания. Той откри предисторически старини, а сжщо и паметници отъ гръко-римска епоха: мраморни оброчни барелефи, мраморни и бронзови статуйки, глинени лампички, желѣзни предмети. Резултатитѣ отъ своитѣ археологически разкопки и изследвания въ това село г. Кацаровъ описва върху страницитѣ на „Известия на Бълг. Археол. Дружество“, III, 310—314.

* * *

Последната находка въ с. Могилово е една отъ най-значителнитѣ, най-ценнитѣ, каквито сж ставали не само у насъ, но и въ чужбина. Могиловската колесница, покрита съ множество орнаменти, нѣкои отъ които сж изработени въ отличенъ стилъ, е извънредно важенъ приносъ къмъ археологията на древна Тракия. Тя ни налага нейното обстойно проучване и дори задължението, ако е възможно, да я реставрираме. За тази целъ би трѣбвало всичкитѣ ѝ части да се събератъ на едно мѣсто, а именно въ Пловдивския Народенъ Музей, гдето сега се пазятъ половината отъ открититѣ предмети. За сега ние намираме за полезно да дадемъ на нашето общество обща представа за античнитѣ колесници, части отъ които, както ще видимъ по-надолу, често се намиратъ по нашитѣ земи.

Думата колесница по гръцки значи *ἄρμα*, *ἄρμος*, а по латински *carrus*. Както латинската, така и гръцката дума иматъ твърде обширно значение. Тѣ означаватъ изобщо талиги отъ всѣкакъвъ видъ, предназначени било за превозъ на тяжести, било за полски работи, било за хора, било лежки бързи съ две колелета, било по-тежки съ две или четири колелета, покрити и непокрити, триумфални или парадни, върху които сж поставяли образитѣ и символитѣ на божествата.

Легкитѣ двуколесни талиги сж колесници, върху които се стояло правъ за надбѣгване или за бой. Тѣзи колесници, преди да бждатъ въведени въ употреба у гърцитѣ и римлянитѣ, били известни на египтянитѣ, асирийцитѣ и на други източни народи. Най-старитѣ паметници, върху които виждаме изображения имъ, сж египетски, и по тѣхъ се сжди, че и гръцката колесница се състои отъ сжщитѣ части, отъ каквито и египетската. Тя е поставена на две лежки колелета, отзадъ отворена, отпредъ, а често и отъ страни затворена. Понѣкога странитѣ сж вмѣстени или замѣстени отъ прости изкривени греди, които служатъ за подпора. Касата (коша), въ която стояли воинитѣ, по височина едвамъ надминавала височината на колѣнетѣ имъ. Колесницитѣ били дървени, свързани, затвърдени и укрепени съ металъ. Такава една колесница днесъ се пази въ египетския музей на Флоренция.

Думата *ἄρμα* (*carrus*), или въ мн. ч. *ἄρματα*, и *ὄχημα* означаватъ колесница изобщо, взета изцѣло, когато *δίφρος* означава повече касата, въ която се намиратъ ония, които тя вози. Тази каса (кошъ) била поставена върху две колелета (*τροχοί*, *κύκλα*, *rotae*), съединени съ една ось и

много отдалечени отъ касата, необходимо разположение, за да се даде устойчивостъ на много легкитѣ колесници, които трѣбвало да преминаватъ на бойното поле презъ купове оржжия и трупове. Благодарение на нейната легкота войницитѣ въ нея бързо се мѣстили отъ мѣсто на мѣсто. Когато тѣ слизали да се сражаватъ или да се присъединатъ къмъ своитѣ войски, колесницитѣ оставали наблизю готови да ги отнесатъ.

Бойнитѣ колесници имали две колела съ по 4 спици (пармаци), по-рѣдко съ 6 или 8 и за сега само една съ 9 спици въ Нью-Йоркъ, за която споменувамъ по-нататѣкъ. Спицитѣ били закрепени отъ една страна върху главинитѣ, а отъ друга — върху наплатитѣ (обцидитѣ) на колелата, съединени и скрепени съ скоби. За сражения и за надбѣгвания не сж били употребявани колесници съ плътни колела, които били твърде тежки; такива колела били резервирани за товарни кола (plaustrum) или за талиги, предназначени за превозъ на хора.

Обиколката на колелото (ῥυς, orbis) е съставена отъ наплати (ἀφίς, σῶστρον), свързани една съ друга чрезъ скоби (ἀγκύωνες), и отъ вънъ закрепени съ желѣзни или чиличени обржчи или шини (ἐπίσσωτρον, κανθοί, canthus).

Осьта е била дървена, но отъ твърде здраво дърво (букъ, осеъ, брѣстъ), за да понася тежестта на касата и хората. Върху осьта е била поставена касата, дървена, отзадъ отворена, отпредъ и отъ странитѣ закрыта.

Аржшгъ (ῥυμός, temo), направенъ отъ дърво, по необходимостъ трѣбвало е да бжде много здравъ; той се е съединявалъ съ касата на колесницата. Понѣкога той билъ пѣхнатъ въ осьта и затвърденъ съ две подпорки, които образуватъ единъ видъ вилица (furga, στήριγμα). Краятъ на аржша стига до ярема и завършва въ видъ на грифонъ или друго животно, глава на птица, конъ, овенъ и пр.

Върху изобразенитѣ по вазитѣ колесници, когато тѣ сж представени въ профилъ, върху плещитѣ на конетѣ се забелезва частъ отъ хомота да съставя единъ купъ, въ който могатъ да се различатъ много отдѣлни части: единъ кржгълъ предметъ въ видъ на възглавница или на една халка; сжщо много клончета или колчета, прави или наведени. Възглавничкитѣ сж били употребявани, както и сега, за предпазване гърбоветѣ на конетѣ отъ охлузване.

Яремътъ има понѣкога форма на джга, за да обхване врата на животнитѣ, понѣкога е цѣлъ правъ или само поподигнатъ или наведенъ въ своитѣ краища, които се прегъватъ и възвиватъ като рокове. Тия рокове на ярема иматъ понѣкога форма на лебедевъ вратъ или сж украсени съ глава на нѣкое друго животно. Тази крива линия на ярема е препятствувала на поводитѣ да се хлѣзгатъ надѣсно и налѣво; други спирки ги придържали по-точно въ такова направление, каквото трѣбвало да иматъ — прѣстени, презъ които минавали поводитѣ, или просто клечки, забучени въ видъ на вилица отъ всѣка страна на аржша. Понѣкога върху нѣкои паметници се забелезватъ халки (прѣстени),

широчината на които варира споредъ мѣстото, гдето сж закрепени: ту при главата на аржша, ту въ двата края на ярема, ту по срѣдата¹⁾.

Римлянитѣ никога не сж си служили въ сраженията съ бойни колесници, и ако върху тѣхни паметници виждаме изобразени такива, то е само въ случаитѣ, когато се представятъ гръцки легенди; но тѣ сж си служили съ подобни бойни колесници за триумфи следъ победа. Тия триумфални колесници, върху които фигуриратъ божества и триумфатори императори, били по-голѣми, по-масивни и по-украсени отъ гръцкитѣ.

Имало е триумфални колесници, които бивали посвещавани въ нѣкой храмъ. Такава една колесница отъ бронзъ е запазена въ Ватиканския музей²⁾.

Отъ казаното следва, че и нашата, могиловската, колесница, която по всичко изглежда да датира отъ III столѣтие следъ Христа, не е никаква бойна колесница, както предположиха мнозина; тя не е и триумфална — нито мѣстото, нито обстановката, нито устройството на самата колесница не позволяватъ да я смѣтаме за триумфална; тя е просто една разкошна талига отъ типа на римскитѣ каруци, за които ще говоримъ по-нататѣкъ.

* * *

Въ „Metropolitan Museum of Art“ на града Нью-Йоркъ се съхранява отлично запазена металическата частъ на една великолепно антична бига, единственъ за сега екземпляръ на етруска колесница, намерена въ една могила, известна подъ името „Il Capitano“, близо до пѣтя водящъ отъ Монталеоне за Нурсия, не далечъ отъ Витербо (Етрурия). Тя е публикувана отъ J. Offord въ *Revue archéologique*, 1904, I, стр. 305—307, гдето е и изобразена върху три отдѣлни планшети, № № VII—IX³⁾. Най-забележителната частъ на колесницата е високата ѝ предна бронзова коруба на касата, върху която сж релефно прикрепени митологични мотиви. Съ такива барелефи сж покрити и дветѣ странични крила на касата. Подобни бронзови кори съ барелефи по тѣхъ, пакъ отъ етруска колесница, били намерени въ San Marino, близо до Перуза (Тоскана) и запазени частъ въ Мюнхенъ, частъ въ Лондонъ, частъ въ музея на Перуза⁴⁾.

Колелата на етруската колесница отъ „Metropolitan Museum“, съ по 9 спици всѣко едно, нанизани на ось, сж съ обли главини, затворени съ капаци въ видъ на левски глави. Краятъ на аржша сжщо свършва съ нанизана бронзова левска глава. Въ това отношение, по

¹⁾ По-голѣми подробности вж. у Saglio et Daremberg. *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, думата *carrus*.

²⁾ Вж. изображението ѝ въ Saglio et Daremberg. *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, I, 2 стр. 1642, фиг. 2224.

³⁾ Вж. сжщо *Revue archéologique* 1904, II, 289.

⁴⁾ Martha, *L'Art étrusque*, 513, fig. 347.

украса на колелата, тази етруска колесница си прилича с нашата, главинитѣ на която сж били покрити съ бронзови капаци съ маски на левски глави на повърхността имъ. Разликата се състои въ това, че въ етруската бига левскитѣ глави сж изцѣло изваяни, а въ нашата колесница тѣ сж само орелефно изобразени върху кржглата повърхностъ на капака. Отъ колелата на нашата колесница, освенъ туку що споменатитѣ капаци, сж запазени още четире обржча (шини), а всички дървени части, осьта, спицитѣ и наплатитѣ, сж съвсемъ изгнили, та и следа не сж оставили.

И върху дветѣ етруски биги се забелезва по релефитѣ смѣсица отъ чудновати митологически фигури, диви или фантастични животни и птици, божества и хора, но тѣ съ нищо не напомнятъ украсата на нашата колесница; само въ единъ отъ релефитѣ на Перузката бига се забелезва фигурата на Херакла, и то не сигурно, която въ нашата колесница заема първо мѣсто.

Една тракийска колесница е била изложена въ Petit Palais въ Парижъ отъ „Френското Дружество за археологически разкопки“, което презъ лѣтото на 1905 год. уредило специална своя изложба. Тази тракийска колесница била една отъ най-важнитѣ антични паметници, каквито дружеството е показало на многобройнитѣ посетители. Тази колесница, реконструирана отъ архитекта на дружеството J. P. Céard, по своята елегантностъ давала точна идея за гръцкото великолепие презъ първото столѣтие преди Р. Хр. Колесницата била забележителна по богатство на бронзовата си облицовка съ множество алегорични фигури и искусно разположение на различнитѣ части отъ снаряжението. Най-хубава била групата на Дионисъ съ фауни, обиколени отъ левове, която се намирала върху предницата на колесницата. Сжщо много хубави били четиритѣ левски глави върху капацитѣ на главинитѣ и четиритѣ дръжки върху касата. Тия дръжки, украсени съ фино изработени божества, сж служили да се опиратъ върху тѣхъ слугитѣ и съпжтницитѣ на кондуктора и за свитата му при паради. Бронзовитѣ предмети, послужили като база за реконструкция на колесницата, били намерени въ една могила. Гдѣ е била разположена тази могила — не ни е известно; но щомъ колесницата се нарича отъ самото археологическо дружество тракийска, трѣбва да предположимъ, че и могилата се е намирала въ Тракия, вѣроятно, южна.

Понеже тази тракийска колесница била представена въ изложбата на „Френското дружество за археологически разкопки“ като „uniquе еп Еигоре“, познатиятъ намъ френски археологъ г. Ж. Сюръ намерилъ за добре да напомни печатно на френското общество и на неговото учено дружество, че колкото и да е хубава изложената колесница, тя не е единъ единственъ екземпляръ. Има и друга тракийска колесница, която той открилъ при своитѣ разкопки въ България. Тя била реконструирана отъ него самия и сега се съхранява въ Народния Музей въ София¹⁾.

¹⁾ Тия бележки на г. Ж. Сюръ бѣха издадени презъ 1905 г. въ „Le Petit Temps“, приложение на „Temps“ отъ 30 юний и 7 юлий 1905 г.

Тракийската колесница, за която тукъ напомня г. Сйоръ, е намерена до една могила, наречена Духова могила, при с. Пастуша, Пловдивско. Тя е монтирана въ Пловдивъ и после отнесена отъ тукъ въ Софийския Народенъ Музей, гдето, изложена при самия входъ на последния, съставя едно отъ най-хубавитѣ украшения на музея и е отъ най-ценнитѣ и рѣдки археологически находки въ отечеството ни отъ гръко-римска епоха, макаръ и да не се отличава съ голѣмо богатство на бронзови фигури по нея.

Колесницата е публикувана отъ самия Сйоръ въ „Bulletin de Correspondence Hellénique“ 1901 г.

„Духова могила“ се явява като забележително находище на тракийски колесници и заслужава особното ни внимание. Тя е разположена на 300 метра отъ селото. Самата могила, една отъ най-голѣмитѣ изкуствени могили въ Тракия, висока 23·40 м. и 91 м. въ диаметръ, е праздна и е служила като монументъ, за да показва присъствието на важенъ гробъ или на купъ погребения около нея. И наистина, многократни разкопки при Духова могила, започнати още презъ 1850 г. и възобновявани презъ разни години впоследствие, сж разкрили около нея множество гробове съ разнообразенъ археологически материалъ, половината частъ отъ който, прибранъ отъ чужденци, била изнесена вънъ отъ предѣлитъ на България и безследно изчезнала. Последенъ изследовател на могилата е познатиятъ на българското общество френски археологъ Georges Seure: той предприелъ систематически разкопки на могилата и около могилата презъ 1899 г. и ги е завършилъ, съ малко прекъсване, презъ юлий 1900 г. Резултатитѣ отъ тия важни разкопки г. Ж. Сйоръ ни е изложилъ отдавна въ споменатото по-горе френско списание, стр. 168—199.

Могилата е заобиколена съ лозя, и въ нея и около нея съ десетки години сж ровили разни хора, така че днесъ не се знае истината, какво е било тамъ извършено и какво е било намерено. Знае се само, че най-значителни разкопки били извършени отъ чужденци, официални представители на чужди държави.

Г-нъ Сйоръ излага събранитѣ отъ него сведения за дългата серия отъ случайни разкопки около могилата. Той казва, че селянитѣ, жители на съседното село Пастуша, ний-старитѣ отъ които сж видѣли презъ своето детинство първитѣ разкопки, украсявали разказитѣ си съ фантастични варианти, плодъ на отдавна преминали факти и на вѣрване въ закопани съкровища. Не следва да имъ се вѣрва, освенъ ако потвърждаватъ вече познати и ценни разяснения. Сйоръ дава, въ хронологиченъ редъ, датитѣ и резултатитѣ на извършенитѣ до сега разкопки на Духова могила:

1. Около 1850 г. била открита една колесница, впрегната съ два коня

2. Презъ 1851 г. нѣкой си Никола Мараджи отъ Цариградъ¹⁾, съ фирманъ отъ Високата Порта, възобновилъ разкопкитѣ. Споредъ

¹⁾ Х. и К. Шкорпилъ. Могили, 121.

устнитѣ предания на селянитѣ, той официално дирилѣ голѣмо имане, но въ сжщность е дирилѣ колесници — талиги. Той, обаче, нищо не намерилѣ, нещо невѣроятно: достатъчно било той да копне близо до намерената вече колесница, за да открие нѣкои предмети, които сж твърде много. Остава впечатлението, че Никола Мараджи или е разкопавалѣ само могилата, или е скрилѣ намереното, което, споредѣ селянитѣ, било и самата истина.

3. Десетѣ години по-късно двама консули отѣ Пловдивѣ, рускиятѣ Найденѣ Геровѣ и австрийскиятѣ Берти, възобновили разкопкитѣ на това мѣсто до могилата, гдето единѣ селянинѣ, разработвайки нивата си, съвсемѣ случайно открилѣ „заровена талига съ впрегнати коне“.

На разстояние нѣколко разкрача отѣ всѣка колесница, въ посока къмѣ могилата, е билѣ ужѣ намеренѣ по единѣ талигаринѣ, заровенѣ въ стоящо положение. Единѣ отѣ тѣхѣ е ималѣ пробитѣ черепѣ и въ едното му ребро е стояла още забодена желѣзна стрелка.

Колесницитѣ сж били заровени въ четвъртити ями (като „хамбари“), наредени въ една посока отѣ западѣ къмѣ изтокѣ, после покрити съ прѣстѣ. Колесницитѣ имали по четири колелета, двѣ по-голѣми и две по-малки. Освенѣ тѣхѣ били сж намерени и други желѣзни предмети, изгнило дърво, бронзови статуйки, разни украшения, юзди, конски кости и др.¹⁾

Покойниятѣ Найденѣ Геровѣ притежавалѣ една бронзова статуйка отѣ тѣзи колесници, на която г. Шкорпилѣ дава фотографическа снимка (фиг. 53 на стр. 122 отѣ „Могили“) и която погрешно смѣта да представлява единѣ Панѣ. Статуйката, 16 см. висока, е единѣ младѣ тритонѣ, който свири съ мидена черупка и държи въ лѣвата си ржка една закривена прѣчка. Статуйката била снабдена отзадѣ съ закржглена дръжка, а отвжтре била куха за закрепване върху дърво²⁾.

Консултѣ Берти билѣ собственикѣ на два бронзови релефа на конски глави съ сребърна инкрустация по тѣхѣ и съ сребърни зеници въ очитѣ имѣ. Г-нѣ Сйорѣ не можалѣ да намери никаква следа отѣ тия предмети. Издирвания станали и по дипломатически пжтѣ, но нищо не могло да се узнае нито за разкопкитѣ, нито за намеренитѣ предмети, а пкъ такива имало много: само статуйкитѣ се наброявали до тридесетѣ. Тѣ представявали мечета (стоящи на заднитѣ си крака), коне, орлови глави и др.; една отѣ тѣхѣ представлявала бога Нептунѣ съ весло и делфинѣ. Отѣ конскитѣ украшения по ремѣцитѣ имало бронзови халки, бронзови и сребърни копчета и пр.³⁾

4. Въ 1877—1878 г. г. рускитѣ окупационни власти въ Пловдивѣ копали на сжщото мѣсто. Изкопали въ могилата единѣ ровѣ, който

¹⁾ Шкорпилѣ, Могили, 121—122.

²⁾ Покойниятѣ Геровѣ, споредѣ Сйорѣ, запитанѣ за тая статуйка, отрекълѣ да е виждалѣ такава статуйка. Той отричалѣ дори да е правилѣ разкопки (Bulletin de Correspondence Hellénique, 1901, стр. 171, заб. 1).

³⁾ Шкорпилѣ, пакѣ тамѣ; Seure, Bull. de Corr. Hell., 1901, 171.

почвалъ отъ горе и се вдълбочавалъ току-речи вертикално до една дълбочина отъ 6 метра. Тамъ и спрѣли. Около по-рано изкопанитѣ ями били открити, казватъ, единъ голѣмъ сребъренъ дискъ, сребърна чаша, ибрици и една трапеза съ три крака¹⁾. Споредъ селската мълва, били сж намерени и останки отъ четири колесници, пренесени въ Русия заедно съ други предмети отъ различни находки²⁾.

Г-нъ Сйоръ, като забелезва, че не въ всички 16 ями, изровени около могилата, били сж намерени колесници или други предмети, но че е имало измежду тѣхъ и такива, които, изровени съ цель да се намери нещо, не сж дали никакви резултати, наброява намеренитѣ при Духова могила колесници на четири или осемъ. Предприетитѣ отъ френския ученъ разкопки дали сжщо такива резултати, каквито сж получени при по-предишнитѣ, — последнитѣ потвърдили по-старитѣ. И колесницата съ 4-тѣ колелета получила своето подобие, изровено презъ 1893 г. на сжщото мѣсто, когато Софийския Народенъ Музей турилъ начало на втора серия отъ археологически изследвания на могилата. Разкопкитѣ засегнали две мѣста:

1. Самата могила била прерѣзана съ една траншея, която, обаче, достигнала едва до 6 метра дълбочина и спрѣна поради зимнитѣ дъждове;

2. Била е разследвана околността на могилата покрай ямитѣ, останали отъ предишнитѣ разкопки. Открити били бронзови и желѣзни украси на една колесница съ четири колелета. Ж. Сйоръ видѣлъ тия предмети въ Софийския Народенъ Музей и на нѣколко пжти поискалъ у покойния вече бившъ директоръ на музея В. Добруски необходимитѣ снимки, за да публикува колесницата, но не получилъ никакъвъ отговоръ. До колкото си спомнялъ, между бронзовитѣ предмети, принадлежащи на тази колесница, имало много статуйки, а сжщо и чудновати украшения, много прилични на отворени чаджри, снабдени съ дрѣнкалки или висулки³⁾. Намеренитѣ желѣза, доста много, съставляли скелета на колесницата. И тукъ, обаче, разкопката е била прибързано завършена, защото г. Сйоръ въ своитѣ изследвания на сжщото мѣсто намерилъ металически части, бронзови и желѣзни, които очевидно принадлежали на сжщата колесница. Той имъ дава описанието въ цитираната вече книга на „Bull. de Corr. Hell.“, 174.

Отъ своя страна и Ж. Сйоръ презъ 1899—1900 г. предприелъ разкопки, по-систематически отъ предишнитѣ, както на самата могила, така и на околността ѝ. До като могилата се оказала напълно праздна, по нейната платформа, наопаки, се откриватъ маса предмети, отъ които нѣкои съ голѣмо значение за науката. Между другото въ една яма, съседна на оная, въ която била намерена колесницата презъ 1893 г., яма 8 метра дълга, 4 метра широка и 4 метра дълбока, се намерили

¹⁾ G. Seure, Bull. de Corr. Hell., 1901, 172.

²⁾ Шкорпилъ, Могили, 123.

³⁾ Сжщо такива предмети били намерени презъ 1899 г. въ подножието на могилата Чаталъ-тепе при гр. Ямболъ. И тукъ тѣ били смѣсени съ части на една колесница, събрани огъ В. Добруски.

единъ конь съ бронзова юзда и всичкитъ желѣзни и бронзови парчета, които съставляли скелета и орнаментиката на една колесница (бига) съ две колелета и които г. Сйоръ изброява съ кратко описание. Отъ бронзовитъ украси най-важна е една статуйка, която представя Сатиръ голъ, правъ насреща, играещъ съ кимбали (тасове). Той е стъпилъ върху една база. Статуйката отзадъ е вдлъбната и предназначена да бже прикрепена върху дърво. Две желѣзни скоби сж приспособени една въ главата, друга въ базата за закрепване.

Два бронзови идентични бюста на млади фауни се вдвойватъ. Главитъ имъ сж легко обърнати една срещу друга. Долната частъ на бюстоветъ сж релефно орнаментирани. Отзадъ бюстоветъ сж приспособени да се натъкватъ върху дървени прътове.

Колесницата, намерена въ Духова могила, г. Ж. Сйоръ датира отъ IV столѣтие следъ Христа. За основа на това твърдение той взема намерената заедно съ колесницата една бронзова монета отъ Licinius (307—324) и културнитъ земни пластове надъ римскитъ; тия пластове го каратъ да вижда друго, по-ново население, отъ IV столѣтие.

Ж. Сйоръ, като приема изказаното отъ Шкорпилъ предположение, че Духова могила изглежда да е въ тѣсна връзка съ скитскитъ преселения на Балканитъ и че тя може да се разглежда като останалъ отъ тѣхъ паметникъ, съ цѣлъ редъ аргументи, кои по-убедителни, кои по-разтегливи, дохожда до заключение, че гробищата на Духова могила се обясняватъ само съ хипотезата, че тя е била обитавана отъ едно скитско население, вѣроятно сарматско, проникнало въ Кричимската долина въ IV столѣтие следъ Христа, презъ времето на императора Константина, който е настанилъ около 322 год. 300,000 Сармати въ Тракия, Македония и Илирия¹⁾. Дори присъствието на колесница съ четири колелета ни навежда на мисълъ за Скититъ, които наистина употребявали колесници съ четири и дори съ шесть колелета. Върху монетитъ на Олбия сж изобразени тия колесници съ четири колелета²⁾, а и отъ извършенитъ въ Русия археологически разкопки имаме нѣколко екземпляра (могилата „Толстая“ на пята между Никополъ и Екатеринославъ и една могила при Александрополъ сж дали колесници съ по 4 колелета и множество бронзови орнаменти, между които нѣколко статуйки на грифони, крилати левове, птици, позлатени лампи и др.)³⁾.

Следъ като разпредѣля намеренитъ части въ разни⁴⁾ групи и следъ като ги проучва въ всичкитъ имъ подробности, Ж. Сйоръ ремонтира цѣлата колесница не само теоретически, но и въ действителностъ. Колесницата, напълно възстановена, до 1901 г. бѣ изложена въ Пловдивската Народна библиотека—музей, а следъ това пренесена

¹⁾ G. Seure, Bull. de Corr. Hell., 1901, 214 и сл.

²⁾ Вж. изобразена такава монета у N. Kondakof. Antiquités de la Russie Méridionale; стр. 175, фиг. 170.

³⁾ N. Kondakof. Antiquités de la Russie Méridionale, 254.

⁴⁾ Bull. de Corr. Hell., 1901, стр. 180.

въ Софийския Народенъ Музей, гдето тя съставлява, както казахме, едно отъ най-ценнитѣ му украшения. Подробнитѣ описания, изчисления и чертежи, които ни дава Сйоръ за намерената отъ него бига, сж ценни указания за тозъ, който би се заелъ единъ день да реставрира могиловската колесница споредъ събранитѣ ѝ желѣзни части и бронзови орнаменти, сега запазени една частъ въ Пловдивския Народенъ музей, друга — въ Старо-Загорския музей, а трета — въ Могилово.

* * *

Освенъ отбелезанитѣ до тука колесници, намерени въ Тракия, у насъ сж открити още нѣколко колесници или части отъ тѣхъ. За жалость, почти всички мѣста, гдето сж тѣ намерени, сж останали недоразследвани, а значителенъ брой отъ предметитѣ, които сж съставлявали скелета, колелата или украсата на колесницитѣ сж разпилени и отчасти изнесени внѣ отъ държавата ни.

У насъ до сега сж открити, до колкото ми е известно, освенъ показанитѣ по-горѣ, още следнитѣ колесници или части отъ тѣхъ:

1. Ст. Захариевъ споменува, че въ с. Цѣрово (Пазарджишко) единъ селенинъ, като копалъ въ двора си (да прави кладенецъ), изровилъ желѣзни колела и други части отъ една колесница заедно съ единъ златенъ сждъ¹⁾.

2. Споредъ сведения, събрани отъ братя Шкорпилови презъ 1883 година, въ турско време, при разкопаването на една могила до с. Таушанъ-тепе (Ямболско) била намерена златна колесница (очевидно, колесницата е била бронзова).

3. Желѣзни обрѣчи отъ колесница били открити и до с. Кара-Агачъ (Анхиалско) при една могила.

4. Иречекъ споменува, че до Кадинъ мостъ, на пѣтя отъ Кюстендилъ за Дупница, селянитѣ намерили металическа колесница съ много конски глави²⁾. Шкорпилъ добавя, че на изтокъ отъ моста се намирили две могили и между тѣхъ (въ турско време) единъ силенъ порой е изровилъ една „перинчена талига“ и четири конски глави³⁾. Че въ околността на Кадинъ-мостъ до Кюстендилъ изъ могилитѣ наистина се откриватъ части отъ антични колесници — се доказва и отъ изследванията на проф. Йорданъ Ивановъ. Той ни съобщава, че въ брѣга, току подъ разследваната отъ него могила, споредъ думитѣ на единъ старецъ, преди години били изровени два дебели рѣждявали желѣзни обрѣча, по всѣка вѣроятность, отъ старинска бойна колесница⁴⁾.

5. Части, бронзови и желѣзни, отъ дървени колесници сж намерени презъ 1899 година въ подножието на могилата „Чаталъ-тепе“

¹⁾ Описание на Татаръ-Пазарджишката кааза, стр. 35.

²⁾ Jireček. Cesty po Bulharsku, 444.

³⁾ Шкорпилъ. Могили, 69—70.

⁴⁾ Извѣстия на Бѣлг. Археол. Друж. I, 166, могила № 1.

при Ямболъ¹⁾. Тѣ принадлежатъ на кжсноримската епоха. Заедно съ много бронзови статуйки тукъ е открита и една отъ най-хубавитѣ у насъ бронзови статуйки на Аполона, сега съхранявана въ Софийския Народенъ Музей²⁾.

6. Въ мѣстността „Латински гробища“ до с. Горно-Бѣлово (Албашево), Чирпанска околия, въ една отъ 7-тѣ могили, която се намира до самата река, та постоянно се срутва, била е открита римска колесница, отъ бронзовитѣ части на която селянитѣ сж излѣли клепалото на черковната камбана, съ която и до сега си служили³⁾. Въ друга съседна могила е намерена хубава мраморна главичка на римски непознатъ мжжъ (може би на императора Антонинъ Пий), сега собственостъ на Народния Музей въ Пловдивъ.

7) Покойниятъ полковникъ Ханджиевъ, притежателъ на много интересни и ценни археологически предмети, продадени отъ него и неговитѣ наследници на чужденци и изнесени вънъ отъ предѣлитѣ на царството, приживе ме увѣряваше, че въ сбирката си ималъ много интересни и хубави бронзови статуйки и други орнаментни части отъ бойна колесница, намерена, не помня гдѣ, въ България. Отъ тази находка азъ лично видѣхъ въ Варна много желѣзни части, между тѣхъ и желѣзнитѣ обрѣчи на две колелета отъ колесницата, оставени отъ полковника у едно близко на мене лице. Тия желѣзни части днесъ би трѣбвало да се съхраняватъ въ Варненския археологически музей, на който сж били своевременно предадени.

8. Презъ 1909 год. при с. Иситлий (Карнобатско) въ една могила сж намерени нѣколко бронзови и желѣзни части отъ една колесница заедно съ 8 сребърни тетрадрахми отъ Маронея (500—350 год. преди Р. Хр.), Бронзовитѣ предмети сж: три левски глави и една конска, две статуйки на гиганти и единъ бюстъ на сатиръ. Особно интересенъ е бюстътъ: главата му е прекрасно и съ най-голѣма грижливостъ цизелирана. Очитѣ ябълки сж направени отъ сребро, а зеницитѣ сж били направени отъ особна материя, която е паднала. Всички тия предмети днесъ се съхраняватъ въ Народния Археологически Музей въ София⁴⁾.

9. При с. Голѣмо-Село (Дупнишко) въ една нива на мѣстността „Туросиница“, близо до една доста голѣма могила, презъ 1911 година били открити отъ единъ селянинъ 56 желѣзни части на една колесница съ четире колелета⁵⁾. Било е разпоредено, находката да се прибере въ Софийския Народенъ Археологически Музей, гдето тя би трѣбвало и днесъ да се съхранява.

¹⁾ Bulletin de Correspondence Hellénique, 1900, p. 174.

²⁾ Изъ реферата на проф. Б. Филовъ. II отчетъ на Бълг. Археол. Институтъ, 25.

³⁾ Устно съобщение.

⁴⁾ Бюстътъ на сатира е изобразенъ въ „Изв. на Бълг. Археол. Друж.“, I, 226, отъ гдето и заимствувамъ горната бележка, дадена отъ г. Б. Филевъ. Вж. сжщитѣ Изв. IV, 298 и Jahrbuch des deutschen Arch. Inst. Anzeiger 1910, 401.

⁵⁾ Изв. на Бълг. Археол. Друж. II, 189.

10. Отдѣлни части отъ антични бойни колесници сж намирани и по други мѣста въ България. Така, напр., проф. Б. Филовъ ни съобщава¹⁾ за единъ бронзовъ бюстъ на бакханка, който е служилъ за украшение на такава една колесница. Сжщо и въ Пловдивския Народенъ Музей се пазятъ отъ две различни колесници два твърде интересни бронзови бюста: единъ на Хермесъ, още неиздаденъ, намеренъ въ землището на едно отъ близкитѣ до Пловдивъ села, другъ — на млада богиня съ плодове, намеренъ сжщо въ едно пловдивско село, току-що откупенъ и сжщо неиздаденъ.

Отъ могиловската колесница се намериха четири желѣзни обржча (шини), всички изровени на едно мѣсто, а това показва, че тя е била съ четири колелета. Една малка подробностъ като че ли хвърля известно съмнение върху това твърдение: това е обстоятелството, че отъ всичкитѣ колелета само две иматъ по 96 см. въ диаметръ, третото е съ 97 см., а четвъртото има 1 метръ, т. е. че едното колело е по-голѣмо отъ другитѣ три и че, следователно, колесницата ще да е имала малъкъ дефектъ, та не ще да е вървѣла напълно свободно. Не би ли било по-правилно тогава да се приеме, че ние имаме работа не съ една, но съ две колесници? Въ такъвъ случай едната колесница съ две различни колелета би била наклонена на една страна, та би била съвсемъ неудобна за употреба, толкова повече, че тя би се движила на криво. А и присжтствието само на два конски скелета изключава предположението да сме открили две, а не една колесница. Трѣбва, прочее, да си обяснимъ по-голѣмитѣ размѣри на единия обржчъ или чрезъ химически процесъ на почвата върху този обржчъ, или съ грѣшка на ковача, който го е изработилъ, или най-сетне съ обстоятелството, че това колело е направено по-после отъ другъ майсторъ, въ замѣна на старото строшено, безъ да е спазилъ размѣритѣ.

Споредъ числото на колелетата Могиловската колесница, значи, се схожда съ дветѣ четиреколесни талиги отъ Духова могила, една открита отъ пловдивскитѣ консули презъ 1861 год., а другата — отъ Софийския Народенъ Музей презъ 1893 год. Разликата между могиловската колесница и тия отъ Духова могила при Пастуша се състои въ това, че до като у последнитѣ колелетата сж две по-голѣми и две по-малки, у първата всички четири колелета сж почти еднакви. Въ това отношение пастушескитѣ колесници повече напомнятъ скитската колесница, както е изобразена върху монетитѣ на града Олбия, а нашата колесница е отъ типа на римскитѣ колесници съ 4 колелета, най-вече луксознитѣ римски каруци (*carruca* или *caruca* — *кароуѳа*).

За тѣзи колесници, съ които е обичалъ да бжде придружаванъ Неронъ, пръвъ споменува Плиний Старий (*Hist. nat.* XXXIII, 11, 40, 140) въ единъ пасажъ, гдето става дума за *carrusae* украсени съ инкрустирано сребро. Единъ историкъ, като говори за даденото отъ Аврелианъ

¹⁾ Изв. на Бѣлг. Археол. Друж. IV, 299.

позволение да циркулиратъ изъ Римъ подобни колесници, прибавя, че имало такива, които били украсени съ бронза и слонова костъ.

Каруцата имала четире колелета, впрегната само съ два коня. Тя била доста просторна да събере нѣколко души. Нѣкои били дори така приспособени, че е могло дори да се лежи вжтре. Но изобщо каруцитѣ били открити и много високи; тѣ били, поне отъ III стол. сл. Хр., най-напредъ привилегия на благородниците, а следъ това — задължителенъ атрибутъ на всички чиновници, които носили титлата *honorati*¹⁾.

Частитѣ отъ могиловската колесница се намериха, заедно съ кости отъ два коня, заровени въ земята на $\frac{1}{2}$ метръ дълбочина въ подножието на Марашето, въ мѣстността „Долнитѣ лозя“. Находката е станала съвсемъ случайно, като сж разоравали нивата по-дълбоко за преобръщането ѝ въ американско лозе, презъ втората половина на месецъ февруарий 1923 година. Подъ металическитѣ части на колесницата, както ми съобщи откривачътъ, се намирала голѣма каменна основа (цѣлъ блокъ), въ която се забележавали нѣкакви споени желѣзни ивици. Тази плоча останала заровена въ земята и сега е покрита съ лози. За да се направятъ допълнителни изследвания на мѣстото чрезъ малки разкопки, ще стане нужда да се изкоренятъ десетина кютюка американско лозе.

Една частъ отъ намеренитѣ предмети били прибрани на 1 мартъ 1923 г. отъ г-нъ Ат. Кожухаровъ и сега се пазятъ въ Ст.-Загорския музей, а друга частъ сполучихъ азъ да откупя; тѣ се съхраняватъ въ Пловдивския Народенъ Музей. Има и една съвсемъ малка частъ отъ незначителни предмети, които намерихъ укрити въ самото село. За тѣхъ вода преговори да ги откупя за музея. Обаче, огромната сума, която искатъ за тия предмети, прави тия преговори почти невъзможни²⁾.

Ето какви предмети отъ могиловската колесница сж прибрани и запазени въ музеитѣ въ Пловдивъ и Ст.-Загора:

А. Пловдивъ:

1. Бюстъ на Хераклъ. Вис. 16·5 см., шир. 6·1 × 7·2 см. Инв. № 1109;
2. Сжщо. Инв. № 1110;
3. Глава на Горгона. Кржгълъ релефъ, форма на медалионъ. Диам. 9 см. Инв. № 1111;
4. Конна статуйка на Амазонка. Дълж. 18 см. (съ пиедестала 21·5 см.), вис. 10·5 см. Инв. № 1113;
5. Бюстъ на Леда. Вис. 15·5 см., шир. 18 см. Инв. № 1114;
6. Сжщо. Инв. № 1115;

¹⁾ Saglio et Daremberg. Dictionnaire, I, 128. думата *carruca*.

²⁾ Тази статия бѣ вече свързана на страници, когато сполучихъ най-сетне да прибера отъ село и останалитѣ части отъ украсата на колесницата. Въ селото сж задържани само бронзовата монета и нѣколко дрѣбни бронзови и желѣзни части — пластинки и гвоздеи.

7. Бюстъ на Артемида. Релефъ. Вис. 12·5 см. Инв. № 1116;
8. Сжщо. Инв. № 1117;
9. Капакъ на ось съ маска на левска глава. Диамет. 8 см. Инв. № 1118;
10. Сжщо. Инв. № 1119;
11. Глава на Горгона. Кржгълъ релефъ. Диамет. 5·3 см. Инв. № 1120;
12. Орнаментъ отъ колесницата. Вис. 19 см. Инв. № 1121;
13. Сжщо. Инв. № 1122;
14. Сжщо. Инв. № 1123;
15. Орнаментъ отъ хомотъ. Диамет. 12·5 см. Инв. № 1124.

Б. Ст.-Загора:

1. Бюстъ на Хераклъ. Вис. 26 см., шир. 24 см.;
2. Конна статуйка на Амазонка. Дълж. 21·5 см., вис. 13 см.
3. Бюстъ на Леда. Вис. 15·5 см.;
4. Сжщо;
5. Бюстъ на Артемида. Релефъ. Вис. 12 см.;
6. Сжщо;
7. Глава на Горгона. Кржгълъ релефъ. Диамет. 5 см.;
8. Орнаментъ отъ колесницата, 18 см.;
9. Сжщо;
10. Орнаментъ на аржша. Дълж. 7 см.;
11. Бюстъ женски съ голѣма торква на шията. Вис. 9 см.;
12. Два капака на ось при главинитѣ на колелетата съ левски маски. Вис. 10 см., шир. 9 см.;
13. Пластинки 11;
14. Обржчи желѣзни на брой 4. Диамет. 96 см. (само на единъ отъ тѣхъ диаметрътъ е 1 метъръ). Г-нъ Кожухаровъ опредѣля единъ и сжщъ диаметръ на шинитѣ (табанитѣ) 1·05 см., съ широчина 3·5 см. и дебелина 1·5 см.
15. Части, бронзови и желѣзни, неопредѣлени; между тѣхъ единъ предметъ съ форма на стѣпало.

В. Могилово:

У собственика на лозето, гдето е открита колесницата, сж задържани следнитѣ части:

1. Бюстъ женски съ огърлица, на която виси медалионъ подобенъ на ст.-загорския екземпляръ подъ № 11;
2. Предметъ отъ колесницата съ форма на стѣпало, като старо-загорскиятъ екземпляръ отбелезанъ подъ № 15;
3. Два орнамента въ форма на ладии;
4. Части (4—5) бронзови и желѣзни отъ колесницата и конското снаряжение;

5. Гвоздеи (3—4) бронзови;

6. Една бронзова монета съвършено изтрита, така че надписитѣ и образитѣ по нея никакъ не личатъ. Изглежда, обаче, монетата да е римска.

Усилията ми да добия тия предмети за Пловдивския музей срещу много прилично парично възнаграждение останаха безъ резултатъ, — постави ми се твърде висока цена отъ страна на намервача.

Изброенитѣ по-горе предмети, които сж служили за украса на могиловската колесница, предполагаме да сж били така наредени:

1. Голѣмиятъ релефъ на Херакловия брадатъ бюстъ е заемалъ най-видното мѣсто въ украсата на колесницата: той е билъ закрепенъ въроятно върху задния капакъ, задната най-лична частъ на коша;

2. Двата бюста на младия Хераклъ сж били нанизани и закрепени върху канатитѣ, надлъжнитѣ стени на коша (касата);

3. Колесницата е била украсена съ 4 бюста на Леда. Тия бюстове сж били нанизани и закрепени сжщо върху канатитѣ, по два на всѣки единъ и сж служили за дрѣжки;

4. По-късно тя е била украсена и съ 4 кржгли барелефа на Артемида, по два на всѣки канатъ и съ 2 статуйки на женски бюстъ съ огърлица;

5. Колесницата е била снабдена съ две бронзови части въ видъ на стѣпала (едното е въ Ст.-Загора, другото — въ Пловдивъ), по едно отъ всѣка страна;

6. Оситѣ на колесницата били затворени при главинитѣ на 4-тѣ колелета съ капаци, украсени съ маски на левски глави;

7. Върху предния капакъ на коша (касата) е билъ закрепенъ голѣмиятъ медальонъ съ кржглия релефъ на главата на Горгона, който е въ пловдивската сбирка;

8. Другитѣ два по-малки медальона съ релефни маски отъ главата на Горгона сж служили за украшение върху конското снаряжение;

9. Останалитѣ бронзови предмети сж били закрепени върху различни части отъ колесницата и конското снаряжение. Би трѣбвало всички тия предмети да бждатъ събрани на едно мѣсто, за да могатъ да бждатъ точно опредѣлени и евентуално да послужатъ като средство за монтиране на самата колесница, за украсата на която тѣ сж послужили.

* * *

Главниятъ орнаментъ върху могиловската колесница е голѣмиятъ бронзовъ бюстъ на Херакла (табл. I). Той е толкова добре запазенъ и тѣй хубаво изпълненъ по стилъ и техника, че днесъ може да се смѣта за най-хубавото изображение на героя отъ всички намерени до сега въ България; нещо повече: едвали ще сгрѣшимъ, ако кажемъ, че този високъ релефъ на Херакла е единъ отъ най-хубавитѣ, каквито познава до сега археологическата наука, и ние не се съмняваме, че могиловскиятъ Хераклъ, сега запазенъ въ музея на Ст.-Загорското археологическо дружество „Augusta Trajana“, скоро ще заеме една отъ най-

почетнитѣ страници въ съчиненията на ученитѣ археолози, които ще пишатъ по култа на Херакла и неговитѣ пластични изображения.

Орелиефътъ на Херакла заедно съ другитѣ два отлични бюста на героя въ юношеска възраст (табл. II, 1), украшения на сжщата колесница, намерени въ затънтени подбалкански краища на Тракия, сж едно отъ най-голѣмитѣ доказателства за широката популярностъ на неговия култъ въ тази страна. Великолепнитѣ пѣкъ мрамори отъ монументалната сграда, посветена на Херакла, открити миналото лѣто въ центъра на най-голѣмия тракийски градъ Пловдивъ, идатъ да засилятъ нашата мисль за голѣмата почитъ, съ която Хераклъ се е ползувалъ въ Тракия, особно презъ римска епоха.

Отъ римска епоха сж и двата мраморни ст.-загорски барелиефа на Херакла. Съ единия отъ тѣхъ, който изобразява Херакла съборилъ на земята керенитския елень, се занимава обстойно проф. Б. Филовъ, който го сравнява съ типа представенъ главно отъ хубавата бронзова група въ музея на Палермо, отлична гръцка работа по оригиналъ отъ четвъртото столѣтие пр. Р. Хр. Г-нъ Филовъ допуска съ голѣма вѣроятностъ този оригиналъ да принадлежи на Лизипъ, който е изобразилъ подвизитѣ на Херакла въ нѣколко бронзови групи, що сж украсявали светилището на този герой въ града Ализия въ Акарнания, отдето въ римско време сж били пренесени въ Римъ. Твърде е възможно, следователно, палермската статуйка да възпроизвежда една отъ тѣзи Лизипови групи, която косвено чрезъ други репродукции да е послужила за образецъ на ст.-загорския релефъ, и за вѣрване е, че за модель е послужила нѣкоя статуарна група съ сжщия сюжетъ, която по онова време (II столѣтие сл. Христа) се е намирала въ Ст.-Загора¹⁾.

Вториятъ ст.-загорски мраморенъ релефъ (обр. 1) изобразява другъ подвигъ на Херакла. Този паметникъ, необнародванъ до сега, по всичко напомня описания отъ Филовъ: и материалътъ е сжщиятъ бѣлезникавъ ситнозърнестъ варовникъ, и размѣритѣ имъ се почти съвпадатъ, и формата е една и сжща; и въ двата случая сцената е поставена въ релефна рамка, която има видъ на малка ограда (aediculum) съ високъ тригълъненъ фронтонъ, украсенъ съ акротери и две колони. Цѣлиятъ паметникъ е високъ 1.50 м., широкъ 0.72 м. (само на релефа 0.44 м.), дебелъ 0.60 м. (само на релефа 0.40 м.).

Релефътъ се намира по срѣдата на камака и изобразява Херакла въ юношеска възраст, голъ, съ метната върху плещитѣ му левска кожа, съ дѣсното колѣно притиска поваления колѣнителъ конь, съ лѣвата си ржка сграбчилъ бипената на амазонката, която тя държи високо надъ главата си, и съ дѣсницата си замахналъ своя кривакъ, за да го стовари върху главата на амазонката. Последната държи въ отпуснатата си лѣва ржка своя шлемъ. Тукъ, следователно, е изобразенъ другъ единъ отъ дванадесетѣтъ подвизи на Херакла — поразя-

¹⁾ Вж. Б. Филовъ. Археологически паралели, 51—61, въ „Сборникъ за нар. ум., наука и книжнина“, кн. XXVI.

ването на царицата на амазонките Хиполита — същата сцена, част от която е представена и въ бронзовата група на могиловската колесница. Отъ всичко се вижда, че този паметникъ е съставлялъ нераздѣлна частъ съ другия релефъ отъ Ст.-Загора и заедно съ него е

Обр. 1.

билъ вграденъ, както предполага и г. Фировъ, въ пѣкой piedestalъ за статуя на Херкулеса, чрезъ което би се обяснилъ най-добре и изборътъ за сюжетъ на релефа ¹⁾.

¹⁾ Б. Фировъ, *ibid.*, 52.

Новъ паметникъ, върху който е изобразенъ току-що описаниятъ сюжетъ отъ подвизитѣ на Херакла, е откритъ въ първитѣ числа на месецъ юний т. г. въ околноститѣ на гр. Ст.-Загора. Това е единъ мраморенъ стълбъ, дългъ около единъ метъръ, съ релефно изображение върху него на Херакла, който убива царицата на амазонкитѣ, за да ѝ отнеме скъпоценния поясъ. Изображението не било твърде художествено и вещо изработено; забележавала се е известна несиметричностъ: конътъ на Хиполита, който е падналъ, билъ малкъ и не съответствувалъ на стоящата надъ него царица и изправения Хераклъ¹⁾. Това изображение, споредъ както ни се описва, твърде много напомня горния мраморенъ релефъ и като че ли иде да ни увѣри въ популярността, която е придобилъ този сюжетъ отъ подвизитѣ на Херакла между жителитѣ на стария тракийски градъ, днешна Ст.-Загора.

Събранитѣ само въ малкия Ст.-Загорски музей паметници съ изображения отъ цикла на Херакловитѣ подвизи [1) залавяне на елена, 2) критскитъ бикъ, 3) Церберътъ, 4) убиване на глигана, 5) ябълкитѣ на Есперидитѣ, 6) сразяване на Хиполита] показватъ вече, колко силно е билъ популяризиранъ култътъ на Херакла въ Тракия презъ ранната епоха на римското владичество въ тая провинция. Събранитѣ до сега паметници за тоя култъ заедно съ последнитѣ открития ни даватъ право да смѣтаме за доказанъ фактъ, че култътъ на Херакла въ Тракия е билъ вече доста дълбоко проникналъ въ религията на тракийския народъ, за да получи силенъ импулъсъ за още по-широко разпространение презъ времето на римскитѣ императори, тия прононсирани поклонници на божествения Хераклъ²⁾.

Известно е, че най-важниятъ и въ сжщото време най-стариятъ култъ на Херакла въ Римъ е култътъ на *Hercules Victor* или *Invictus*. Изображенията на този Херкулъ били най-популярни и най-многобройни особно презъ епохата на римскитѣ императори, когато Хераклъ, синъ на Юпитера, победителъ и владетелъ на свѣта, естествено става символъ на императорската мощъ. Подъ титлата *Hercules Augustus* или *Augusti* той заема мѣсто между семейнитѣ божества на Цезаритѣ; той фигурира сжщо подъ разни епитети, като *Comes*, *Conservator*, *Custos*, *Defensor*, *Pacifer*, *Victor*, *Invictus*, върху монетитѣ на мнозина отъ тѣхъ. Нѣкои отъ императоритѣ претендирали да приличатъ малко или много на обоготворения херой и мнозина уреждали за него специаленъ култъ. Ако речемъ да съставимъ списъкъ на тия претенденти, той би обгърналъ току-речи цѣлата серия императори отъ Августъ насамъ. Мнозина, като Адрианъ, често се дегизирали съ чертитѣ на Херакла. Комодъ, олицетворявайки Херакла — богъ, се нарекълъ *Hercules Romanus* — име, което фигурира въ листата на

¹⁾ Съобщение за тази находка ни даде в. „Слово“, брой 613 отъ 10 юлий 1924 г.

²⁾ За култа на Херакла вж. Б. Дяковичъ, Оброчни барелефи на Херкулесъ въ България въ „Годишникъ на Народната библиотека въ Пловдивъ за 1922 г.“, неофициална часть, стр. 18 и сл.

неговитѣ титли; въ кървавитѣ борби на амфитеатра той се борилъ съ дивитѣ животни въ традиционния костюмъ на Херакла и съ сжщитѣ атрибути той е представенъ върху своитѣ монети и върху бюстове, между които най-забележителниятъ екземпляръ се съхранява въ Капитолийския музей въ Римъ¹⁾, Септимий Северъ и Каракала особно силно сж обожавали Херакла и Бахуса и ги наричали *di patrii*, победители на Ориента.

Много монети на императора Postumus свидетелствуватъ, че той сжщо твърде много е обожавалъ Херакла. Диоклетианъ официално си присвоява титлата *Jovius*, а Максимианъ — *Herculius*²⁾. Това почитане на Херакла траяло въ императорския домъ дори до самия триумфъ на християнската вѣра³⁾.

Херкулесъ съ прѣкора *invictus*, макаръ и твърде много почитанъ въ Римъ, гдето ималъ и свой специаленъ храмъ, вънъ отъ Италия билъ много малко разпространенъ; еамо римскитѣ провинции Дакия и Мизия правятъ изключения: за Дакия сж известни много надписи, публикувани въ *Corpus Inscr. Latin.* III, а отъ Мизия до сега сж известни само петъ посвещения, отъ които едното ео трито и публикувано отъ мене⁴⁾, а последното ни съобщи г. Б. Филовъ⁵⁾. То е изрѣзано върху оброчния релефъ на Херкулеса, намеренъ при с. Мадара, Шуменско, и подробно издаденъ отъ г. Филовъ въ Известията на Бѣлг. Археол. дружество, кн. II, стр. 85—97. Френскитъ археологъ Poinssot мисли, че култътъ на *Hercules invictus* е билъ въведенъ презъ второто столѣтие официално въ римскитѣ легиони на Дакия, и че този богъ е билъ отъждественъ може би съ нѣкой мѣстенъ богъ, на което би се дължала и голѣмата му популярностъ⁶⁾.

Култътъ на Херакла въ Тракия билъ толкова силно разпространенъ презъ епохата на римското владичество, че хероятъ става вече домашно божество, на което се даватъ дори и локални имена или прѣкори. Това се потвърждава отъ единъ епиграфиченъ паметникъ, намеренъ въ мѣстността „Ралевци“ при с. Раснакъ (Радомирска околия), въ една нива: върху мраморна оброчна плоча е билъ изобразенъ Хераклъ, отъ когото сж запазени само части; надписътъ, обаче, изрѣзенъ върху плочата, е запазенъ цѣлъ и се чете *Ἡρακλῆ Βασι-λητῆ[νῶ] Μοντᾶνος Δινείλου ἱερεὺς ἀνέ[θ]ηκεν*. Въ тозн надпис Хераклъ

¹⁾ Хубава фотографическа снимка отъ бюста е възпроизведена у Anton Hekler. *Die Bildniskunst der Griechen und Römer*, табл. 270, *a*.

²⁾ Въ колекцията на Александър Кастелани въ Римъ се е намирала една златна огърлица съ голѣмъ медалионъ, обкованъ съ бордюръ отъ златни листа и плодове. Въ срѣдата на медалиона е представенъ бюстътъ на императора Максимлианъ—Херкулесъ насреща, облеченъ въ ризница и съ левска кожа на главата (*Catalogue des objets d'art antiques, du Moyen-âge et de la renaissance dépendant de la succession Alessandro Castellani à Rome*, стр. 108, № 813).

³⁾ Вж Saglio et Daremb. *Dict. des ant.* III, 129.

⁴⁾ Мсб. XX. 1904. Ср. сжщо Poinssot. *Memoires de la Soc. nat. des Antiquaires de France* 1899, 342.

⁵⁾ Изв. на Бѣлг. Археолог. друж., II, 87.

⁶⁾ Poinssot, *цит. съч.*, 348 и сл.

се явява съ мѣстенъ прѣкоръ Βεισαλητηνός, име безспорно тракийско¹⁾. Хераклъ въ Тракия добива заедно съ широкото си разпространение н името великъ — μέγιστος (стъ μέγας); така, въ единъ надписъ отъ Охридъ се чете: Πρακλεῖ μεγίστω²⁾, а въ другъ отъ Ресово: Πρακλῆ θεῷ μεγίστω³⁾.

Последнитѣ у насъ разкрития на паметници отъ култа на Херакла още повече затвърдяватъ мнението, че този герой наистина става мѣстно тракийско божество, въ честь на което се посвещаватъ разни оброци и специални сгради. Защото откритиѣ презъ миналото лѣто въ Пловдивъ на най-видно мѣсто на старовѣковния градъ огромни монолитни мраморни пиластри съ изящно изваяни по тѣхъ атрибути само на Херакла не могатъ да не ни убедятъ, че монументалната сграда, баня или храмъ, е била построена въ честь на Херакла; защото и могиловската колесница, разкошно украсена съ три бюста на Херакла и съ две статуйки на сразени отъ него амазонки, не може да не ни потвърди дълбоко заседналото у народа богопочитание къмъ героя. Не е невъзможно, този култъ, който въ Римъ и римската империя се задържа до пълното тържество на християнската вѣра, да е просъществувалъ на Балканския полуостровъ и частно по нашитѣ земи подъ нѣкоя форма до заселяването имъ отъ Славянитѣ и да се е слѣлъ еъ нѣкое божество на поеледнитѣ. Съ този въпросъ се е занимавалъ рускиятъ професоръ Ал. Т. Фаминцинъ. Той изтъква, че всѣки народъ си има свои легендарни герои, юнаци, витези, богатири, които представляватъ идеала на народното могъщество и сила. У Гърцитѣ, народъ надаренъ съ най-живо въображение, се създалъ образъ на народенъ герой, който се прославилъ по цѣлъ свѣтъ, — това е Хераклъ, синъ на Зевсъ и Алкмена. Най-важнитѣ черти на този герой сж описани вече отъ Омиръ и Хезиодъ, — той е представенъ като сжщински гръцки герой, съ гръцко облѣкло и въоръжение, по характеръ чистъ гъркъ. Но, съ течение на времето, къмъ този образъ се притурятъ нови черти, полето на неговата дейность се простира далечъ задъ предѣлитѣ на Гърция, дори до крайния западъ на Европа; свързанитѣ съ него легенди се обогатяватъ съ нови черти и епизоди; самиятъ герой губи първоначалниятъ си чисто гръцки характеръ. Въ състава на легендитѣ за Херакла влизатъ дори египетски и финикийски легенди. Името Хераклъ Гърцитѣ давали и на най-главнитѣ иноземни герои; за това въ Гърция сж били известни много Херакловци: египетски, финикийски, персийски, лидийски и т. н., въ това число и италийски, който възприелъ отъ Гърцитѣ името си Херкулесъ. Римлянитѣ го почитали като богъ. Въ негова честь, като на богъ на плодородието и развъждането на стадата, като на закрильникъ на домашното благо-

¹⁾ Г. И. Кацаровъ. Антични паметници изъ България въ Изв. на Бълг. Археол. Друж. VII, 4—5.

²⁾ Henzey L. Mission archéologique en Macédoine, 331, бр. 141.

³⁾ Ibid. 329. бр. 133.

денствие и благополучие, се устроявали особни празненства, придружени съ жертвени пиршества, съ неумѣрено употребяване на вино и храна. На Херкулеса се жертвувала десетата част отъ военната плячка и тази жертва пакъ е била съпровождана съ пиршество. Херкулесъ въ Римъ носилъ името „светецъ“, „свети отецъ“ (Sanctus, Sanctus Pater), той получилъ дори епитета „небесенъ“ и „непобедимъ“, invictus¹⁾.

По-нататкъ Ал. С. Фаминцинъ сравнява древне-италийския народенъ герой, като богъ на слънцето, съ славянския богъ Световитъ и намира поразително сходство въ култа на двата бога: обикновения празникъ на Херкулеса се чествувалъ по срѣдата на августъ, празникътъ на Световита е следъ жетва, т. е. въ сѣщото време; у двамата къмъ главнитъ имъ атрибути принадлежи рогътъ, съ който въ първия случай градскиятъ преторъ, въ втория — върховниятъ жрецъ извършватъ възлияние въ честь на бога; у Херкулеса оржжието е огроменъ кри-вакъ, у Световита — огроменъ мечъ: съ това оржие тѣ сразяватъ враговетъ на онази страна, въ която живѣятъ; въ честь на Херкулеса се правятъ приношения при тръгване на пътъ, отъ Световитовия конь искатъ съвети, когато тръгватъ въ походъ или въ мореплаване; и на Херкулеса и на Световита предлагатъ оброчни дарове и известна частъ отъ военната плячка; въ култа и на двамата има задължителна жертвена трапеза съ задължително изобилна употреба на храна и питие; най-сетне и на двамината бога били посветени храмове по разни мѣста на италийскитъ и славянскитъ (при Балтийско море) земи. Световитъ е, значи, сѣщо Херкулесъ, представител на народната доблестъ и сила, пазител и благодетел на народа, провъзгласенъ за божество, народенъ герой, свети витязъ = Световитъ. Разгледанъ въпросътъ и етимологически, Световитъ напълно се схождалъ съ Херкулесъ²⁾.

*
* * *

Централната фигура върху могиловската колесница, както видѣхме по-горе, е фигурата на Хераклъ (табл. I). Тя е представена отъ голѣмия великолепенъ бронзовъ бюстъ на Херакла брадатъ и отъ два много хубави бюста отъ сѣщия металъ на Херакла юноша (табл. II, 1). Наредъ съ тия бюстове заематъ видно мѣсто две конни статуйки на амазонки, сѣщо отъ бронзъ (табл. II, 2 и III). Съчетани тия петъ най-хубави и по стилъ фигури, неволно ни напомнятъ единъ отъ най-славнитъ подвизи на Херакла: отнемане пояса на Хиполита, царица на Амазонкитъ. Въ този подвигъ на Херакла взиматъ участие нѣкои отъ най-юначнитъ гръцки герои: Теламонъ, Пелей, Тезей и др. Хераклъ получилъ отъ Евристея заповѣдь да отиде да извоюва отъ Амазонкитъ за дъщеря

¹⁾ Фаминцинъ, Ал. С. Божества древнихъ славянъ, 129—130; Preller. Gr. Myth. II, 157 и сл.; Röm. Myth. II, 278 и сл.

²⁾ Фаминцинъ, Божества древнихъ славянъ, 132.

му Адмета драгоценния поясъ, който Аресъ далъ на царицата имъ Хиполита или Меланипа. Дружината се отправила по море къмъ устието на Термодонъ, гдето обитавали Амазонкитѣ. Следъ разни авантюри експедицията пристигнала най-сетне на желаното мѣсто. Хиполита се отнесла благосклонно къмъ Херакла и склонила доброволно да му отстъпи скъпоценния поясъ, но Хера, престорена на Амазонка, прѣснала слухъ, че царицата имъ била грабната отъ чужденцитѣ. Амазонкитѣ се притичатъ на помощъ и нападатъ кораба на Гърцитѣ. Завързва се люта борба. Амазонкитѣ били съвършено унищожени. Загинала и царицата имъ Хиполита отъ ржката на самия Хераклъ, който я обвинилъ въ двуличие. Сестра ѝ Антиопа станала робиня на Тезей¹⁾.

Борбата на Гърцитѣ съ Амазонкитѣ станала твърде популярна въ Гърция, гдето тя презъ IV-то столѣтие преди Христа е била единъ видъ класически сюжетъ въ декоративната скулптура. Най-разнообразни комбинации отъ фигуритѣ на тая борба сж изваяни върху мраморнитѣ фризи на Мавзолея (великолепната гробница на Мавзолъ, царъ на Кария отъ 377 до 353 год. преди Р. Хр.) въ Халикарнасъ²⁾. Тукъ виждаме Амазонкитѣ да воюватъ ту пешъ, ту на конь. Облѣклото имъ, когато сж на конь, се състои отъ единъ хитонъ, който съ гнѣнитѣ си плътно се увива около снагата; на краката имъ високи обувки. Когато Амазонкитѣ сж пешеходки, освенъ хитона, стегнатъ въ кръста, задъ гърба имъ се развѣва малка хламида; нозетѣ имъ сж обути въ високи обувки.

Сжщата борба е била представена въ мраморни статуи върху западния фронтонъ на Асклепейона въ Епидавръ. Мраморитѣ сега сж събрани въ централния музей на Атина, но сж така изпочукани и разнебитени, че не било възможно да се въстанови цѣлиятъ фронтонъ. Между фрагментитѣ има много, които ни представятъ Амазонкитѣ и Гърцитѣ въ разни пози. Обаче най-важниятъ фрагментъ е централната фигура, една амазонка на конь, дигнала съ десницата си двуостра секира да удари противника си³⁾. По облѣклото си тя се схожда съ коннитѣ си другарки по фризитѣ на Мавзолея.

Изобщо борбата на Амазонкитѣ е била представена върху голѣмъ брой знаменити антични паметници. Така, напр., храмътъ на Тезей въ Атина билъ украсенъ съ рисунки отъ Миконъ и Полигнотъ, които изобразявали схватката на Амазонкитѣ съ Тезей⁴⁾; за да украси щита на своята Атина въ Партенона, Фидий изобразилъ сжщата битка.⁵⁾ върху една отъ вратитѣ на олимпийския храмъ на Зевса Алкаменъ представилъ Херакла въ борба съ амазонката Хиполита⁶⁾. Сжщиятъ

¹⁾ Apollod. II, 5, 9; Diod. IV, 16; Saglio et Daremb. Dictionnaire des antiquités, III, 90; Roscher, Lexikon, Amazonen.

²⁾ Collignon, M. Histoire de la Sculpture grecque, II, 328—331, fig. 166—168.

³⁾ Ibid. II, 196—197, fig. 92.

⁴⁾ Paus. I, 17, 2.

⁵⁾ Paus. I, 17, 2; Plut., Pericl. 31; Plin. Hist. nat. XXXVI 18; F. Lenormant, Gazette des Beaux-Arts, 1860, p. 129.

⁶⁾ Paus. I, 17, 2; V, 11, 7.

сюжетъ, битката на Амазонките съ Гърците, е изваянъ върху фри-
зата на Аполоновия храмъ при Вѣссал, която сега се пази въ Бри-
танския музей въ Лондонъ. Тамъ е представена схватката между Хе-
ракла и Хиполита ¹⁾. Конятъ на амазонката е поваленъ на земята съ
преднитъ крака и главата, а самата царица, сразена, е паднала върху
него съ главата напредъ и съ простряна върху шията му дѣсница.
Хераклъ, младъ, гологлавъ, който се познава по разхвърлената левска
кожа, стои бойно разкراченъ въ посока на амазонката, но съ лице и
съ замахната дѣсница обрънатъ на лѣво, съ лѣвата си ръка уловилъ
мъртвата вече героиня ²⁾.

Сюжети изъ борбата на Амазонките съ Гърците сж бивали из-
ваяни и върху нѣкои саркофази. Такъвъ е, напр., великолепиятъ сар-
кофагъ, най-хубавиятъ отъ всички намерени до сега въ Гърция, сега
запазенъ въ Виенския музей. Такъвъ е и хубавиятъ саркофагъ, намѣ-
ренъ въ Солунъ, сега въ Луврския музей. И двата сж покрити съ
чудесни барелефи, изобразяващи битките на Амазонките съ Гърците.

Хубави бронзови статуйки, кутии на огледала, гравирани цисти
и пр. често ни представятъ сцени, заимствувани отъ борбата на Ама-
зонките, които изглежда да сж копия отъ знаменити произведения
на античната скулптура. Тѣ се срещатъ и върху барелефитъ на нѣкои
погребални урни ³⁾.

Сега съ могиловската находка сигурно се констатира, че фигу-
ритъ на Херакла и Амазонките се изобразявали и върху най-пишно
орнаментиранитъ колесници на античния миръ. Орелефътъ ни пред-
ставя бюста на Херакла (табл. I) брадатъ насреца; на главата му е сло-
жена въ форма на шлемъ главата на Немезийския левъ, както е
изобразена по древнитъ монети на Александра III Македонски, Фи-
липа III Аридей и Селевкъ, а подъ брадата му върху гърдитъ сж
свързани на клупъ краката на лева. Скулпторътъ е раздѣлилъ дол-
ната челюсть на левската глава и е отхвърлилъ дветъ половини въ
страни, като вратникъ, за да профилува буйната му брада и да му
придаде оная мъжественостъ и сила, каквито митологията приписва
на Херакла. Въ дѣсната ръка, която е свита въ лакътя подъ $\angle 80^\circ$,
е втикнатъ дебелъ кривакъ, дълъгъ 16.5 см., сложенъ съ дебелия
край върху дѣсното му рамо, а въ лѣвата ръка, свита при лакътя
подъ $\angle 90^\circ$, сж втикнати ябълкитъ на Есперидитъ, на голѣмина въ
случая като лешници. Бюстътъ завършва подъ гърдитъ съ бордирана
правожгълна рамка — 5 на 3 см., прилична на аграфа; той е про-
низанъ по цѣлото продължение на гърба съ железенъ прътъ, широкъ
около 2 1/2 см., съ краища 4 см. дълги, за да се оскобятъ къмъ ко-

¹⁾ M. Collignon смѣта гръка за Тезей (Hist de la Sculpture II, 158).

²⁾ Colignon, M. Histoire de la Sculpture II, 159, Fig. 77; L. von Sybel. Weltge-
schichte der Kunst in Altertum, 2 Aufl., 243.

³⁾ Вж. Saglio et Daremberg. Dictionnaire des Antiquités grecques et romaines, I,
221—223, думата Amazones.

рубата на колесницата. Цѣлиятъ бюстъ е обложенъ съ хубава свѣтло-зелена патина. Той е 29 см. високъ и 24 см. широкъ.

Спокойната поза, въ която ни е представенъ Хераклъ въ нашия орелиефъ, и атрибутитѣ, които му сж поставени въ ржцетѣ, ни напомнятъ римската епоха, презъ която твърде често сж поставяли въ едната ржка на Херакла ябълкитѣ на Есперидитѣ; като примери могатъ да се посочатъ една отъ хубавитѣ бронзи на Националната Библиотека въ Парижъ ¹⁾ и една колосална бронзова позлатена статуя, намерена, споредъ едни, при театъра въ Помпей, а споредъ други — въ Римъ, която представя героя голъ, правъ, дѣсната си ржка сложилъ върху опрянния на земята кривакъ, а съ лѣвата, прегъната въ лакътя, съ праметната левска кожа, държи въ шепата си топки (ябълкитѣ на Есперидитѣ) ²⁾. Изобщо еленистическата и римската епохи ни сж дали сравнително най-много статуи и барелиефи на Херакла. Само по презумция нѣкои отъ тѣхъ се разглеждатъ като копия на по-стари оригинали отъ класическата епоха на гръцкото изкуство. Презъ тази епоха Хераклъ е представенъ въ спокойна поза; той държи кривака си опрянъ на земята или на рамото си, а понѣкога въ ржката си — ябълкитѣ на Есперидитѣ. Въ такава спокойна поза е представенъ Хераклъ и въ голѣмия орелиефъ на могиловската колесница.

Забележително е, че върху могиловската колесница Хераклъ е представенъ и въ своята зрѣла, най-мощна възраст, брадатъ, снаженъ, съ силна мускулатура, както е представенъ въ орелиефа, и въ крехка, нежна възраст на младъ, хубавъ юноша, какъвто го виждаме въ двата бюста (табл. II, 1) запазени въ сбиркитѣ на Пловд. Нар. Музей. До като върху орелиефа героятъ има кжсъ вратъ, кржгло лице съ широкъ сплеснатъ носъ и раздалечени очи, въобще физиономия съ-всемъ не гръцка, нито римска, а по-скоро варварска, бюстоветѣ ни го представятъ като красивъ момъкъ съ нежно, но сърчно продълговато лице, съ съсредоточенъ бодъръ погледъ, съ хубаво високо чело и съ правилень носъ. На главата му е сложена левската кожа така, че тя образува особенъ видъ шлемъ, много по-добре и по-оригинално изработенъ, отколкото върху орелиефа. Лапитѣ на лева, обгръщайки плътно дългия вратъ на младия герой, сж свързани въ клупъ подъ врата и се простиратъ отъ дветѣ страни върху гърдитѣ му. По стилъ бюстоветѣ стоятъ много по-високо отъ релпефа, но по изпълнение и като изразителъ на особенъ типъ последниятъ е отъ най-характернитѣ и най-съвършенитѣ. Височината на бюстоветѣ е 16·5 см.

Бюстоветѣ отзадъ сж снабдени съ дълбоки четвъртити влагалища, форма на фуния 10·5 см. дълбоки, широки 4·8×5·5 см. съ стени 8 мм. дебели, съ четвъртито отворстие долу и малка кржгла дупка отгоре. Съ помощта на тия влагалища бюстоветѣ били нанизани и закрепени

¹⁾ Babelon et Blanchet. Catalogue des bronzes, n° 549.

²⁾ Вж. изобважението ѝ у Duruy, Histoire des Romains, VI, 533.

върху нѣкои дървени части на колесницата, може би върху ритлитѣ, ако тя е била съ четири колелета, както изглежда да е била въ действителность.

Твърде интересни и много хубави сж коннитѣ статуйки на колесницата (табл. II, 2 и III). Нѣкои съгледали въ тѣхъ фигуритѣ на млади тракийци, облечени въ фригийски дрехи. Въ тази смисълъ се дадохъ вести за въпроснитѣ бронзови статуйки въ нѣкои наши вестници. Това мнение е съвсемъ погрешно: фигуритѣ не сж мъжки, а женски, — тѣ представятъ две хубави амазонки съ всичката грация на тѣхното тѣлосложение. Достатъчно е да се вгледа човѣкъ въ стройната снага на конницитѣ, скрита подъ плътно прилепналитѣ дрехи, както и въ подробнитѣ части на костюма и въоръжението имъ, за да се убеди, че статуйкитѣ представятъ две сразени амазонки. И наистина, върху рисункитѣ на нѣкои антични вази Амазонкитѣ сж облечени въ опнати дрехи, които изцѣло имъ покриватъ тѣлото. Тѣ сж обути обикновено въ анаксириди (*ἀναξυρίδες*), — панталони, които сж пѣхнати въ заострени или едва възвити при прѣститѣ обувки или въ кожени полуботушки. Горната частъ на тѣлото и плещитѣ имъ сж покрити съ кжса туника съ ржжави, стегната въ кръста съ поясъ; надъ нея се развѣва наметка или втора туника, по-широка. Главата имъ е покрита съ фригийска митра, понѣкога съ шлемъ или коженъ калпакъ (алопекисъ), свойственъ на севернитѣ народи.

Има сжщо вази, върху които Амазонкитѣ сж представени въ гръцко дорическо облѣкло, само въ туника и малка хламида, а на главата, когато не е гола, шлемъ. Обикновено едната гърда, рамото, краката, отъ колѣнетѣ надолу, сж голи.

Облѣклото на Амазонкитѣ, както сж го представляли знаменититѣ ваятели отъ класическата епоха на гръцкото изкуство върху своитѣ мраморни статуи, се състои само отъ единъ многодиплестъ пеплонъ, легко прстегнатъ презъ едното рамо и опасанъ въ кръста така, че многобройнитѣ гънки сж наредени извънредно грациозно. Това се вижда най-добре въ чудеснитѣ мраморни статуи, които фонъ Сибель цитира като три отдѣлни типа: амазонката въ Берлинския музей, тая въ Капитолийския музей въ Римъ и амазонката въ Ватикана¹⁾. Сжщото облѣкло е изобразено и върху оная умираща амазонка, която е изваяна върху мраморната оброчна плоча на Аталъ, пергамски царъ, сега запазена въ Неаполитанския музей²⁾.

Въ нашитѣ статуйки ездачкитѣ сж обути въ анаксириди, пѣхнати въ кожени полуботуши; тѣлото имъ е покрито съ диплеста туника, подпасана въ кръста, която имъ остава открита едната гърда; на главата си носятъ шлемъ или фригийски калпакъ, какъвто забелезваме по мраморнитѣ фигури на Митрасъ и неговитѣ Додофори.

¹⁾ L. von Sybel. Weltgeschichte der Kunst in Altertum, 219.

²⁾ Collignon, M. Hist. de la Sculpture gr. II, 509, fig. 261.

За доказателство, че дветъ конни статуйки изобразаватъ загинали въ бой амазонки, а не мъже тракийци, както писаха нѣкои, може да послужи и въоръжението на всадниците. Известно е, по запазенитѣ древни паметници, че оръжието на Амазонкитѣ се е състояло отъ лжкъ, тулъ, мечъ, едноостра или двуостра сѣкира, копие, понѣкога кривакъ и най-сетне кржгълъ, джгообразенъ или въ форма на месеченъ сърпъ щитъ, нареченъ *pelta* (πέλτη, γέβρον). Отъ това оръжие най-характерното въ ржцетѣ на Амазонкитѣ е секирата, която, като бойно оръжие, презъ историческата епоха никога не се е употрѣбавала въ гръцката войска. Изглежда тя да се е запазила за по-дълго време на Изтокъ, защото още въ времето на Алѣксандра Велики две хиляди конника били въоръжени съ секири. Омиръ я често отбелѣзва въ Илиадата като оръжие присъщо на известни герои¹⁾. Двуострата секира била разпространена дори и въ Западна Европа: тя се срѣща често изобразена върху паметникитѣ на Южна Галия, по-често заедно съ амазонската *pelta*, съ която съставятъ, изглежда, елементъ на чисто декоративенъ мотивъ, безъ да е служила бипената за бойно оръжие на Галитѣ. Тя се е употрѣбавала тамъ и като оброченъ предметъ — *ex-voto*²⁾.

Най-старата форма на античната двуостра сѣкира е въ видъ на буква Т, каквато жителитѣ на островъ Тенедосъ сж я изобразявали върху тѣхнпѣ монети³⁾, каквато я често виждаме изобразена по етрускитѣ погребални урни, а сжщо така е отсѣчена и върху монетитѣ на нѣкои тракийски царе отъ IV-то столѣтие преди Христа (Медокъ, Амадокъ I, Тересъ II)⁴⁾. Другитѣ форми на бипената се срѣщатъ главно, почти изключително, по изображенията на Амазонкитѣ⁵⁾. У нашитѣ статуйки двуостритѣ сѣкири сж именно отъ този типъ бипени, които се срѣщатъ въ ржцетѣ на Амазонкитѣ и никога не сж съставяли частъ отъ въоръжението на кой и да е народъ, населявалъ Балканския полуостровъ.

Но и друга една частъ отъ въоръжението на нашитѣ всадници ни напомня пакъ Амазонкитѣ: това е формата на щита, съ който е въоръжена едната, пловдивската фигура (табл. III), форма на месеченъ сърпъ. Съ такъвъ щитъ — *πέλτη* — въ лѣвата ржка и съ двуостра сѣкира въ дѣсната е представена хубавата мраморна статуя на амазонката въ Дрезденския музей⁶⁾. Пелтата фигурира изъ-между множество варварски военни трофеи, които римскитѣ ваятели сж изобразявали върху своитѣ мраморни творби. Че този щитъ е наистина сжществувалъ — въ това нѣма никакво съмнение: той се срѣща почти

¹⁾ Илиада XIII, 611 и сл.

²⁾ Р. Coussin въ *Revue Archéologique*, т. XIII, VII—X, 1923, стр. 29—87. ни дава хубавъ трудъ върху древното оръжие, изобразено по римскитѣ паметници на Южна Галия. Вж. на стр. 58 бележкитѣ му за бипената.

³⁾ Вж. Guhl и Koner. *Leben der Griechen und Römer*, новото издание, 399, fig. 555.

⁴⁾ Мушмовъ, Н. Античнитѣ монети на Балканския полуостровъ, № № 5691, 5708, 5722.

⁵⁾ Вж. формитѣ у Guhl et Koner. *La vie antique grecque et romaine* (фр. изд.) I, 350

⁶⁾ Guhl und Koner. *Leben der Griechen und Römer*, 393, fig. 541.

въ всички епохи, по еленистическитѣ паметници въ ржцетѣ на Амазонкитѣ или на гръцкитѣ пелтасти, а заедно съ бипената се явява като вотивенъ предметъ или като декоративенъ мотивъ¹⁾.

Отъ казаното до тукъ за облѣклото и въоръжението на Амазонкитѣ не остава никакво съмнение; че бронзовитѣ въ колесницата фигури, представлящи сразени върху конетѣ си всадници, сж фигури на амазонки, а не на тракийци, гети, скити или други нѣкои мжже.

Нашитѣ всадници (Табл. II, 2 и III.) сж поставени върху подставки съ заострени жгли 21·5 см. дълги, 7 см. широки, 1·8—2 см. високи. Височината на статуйкитѣ съ подставкитѣ е 13·5 см., дължината на коня е 18—19 см., а на ездеца 11 см. Амазонкитѣ сж повалени гърбомъ върху гърба на коня съ глава отпусната и съ ржка простръйна по бута на коня; отдѣсно и отлѣво на раменетѣ имъ се спускатъ дългитѣ коси. Конетѣ сж паднали на заднитѣ си крака, а съ преднитѣ приклекли, което показва, че и тѣ сж поразени. Тѣ сж обюздани, и надъ юздитѣ имъ се издигатъ кичури отъ грива, която буйно покрива цѣлия гребенъ по продължение на врата. Съ задната си частъ конетѣ сж паднали върху превититѣ си до колѣне крака така, че тежестта пада върху подвитата и опръйна на подставката опашка²⁾. Пиедесталтъ по ржба си е украсенъ съ геометриченъ орнаментъ, отчасти, въ пловдивския екземпляръ, повреденъ. Отъ задната страна търбухътъ на коня е отворенъ, за да бжде статуйката здраво закрепена върху колесницата. Статуйкитѣ сж покрити съ зелена патина, разедена въ пловдивския екземпляръ отъ ръжда и отлично запазена въ старо-загорския.

*
* * *

Колесницата е била украсена съ четири бронзови бюста на Леда (обр. 2). Тя се познава по извититѣ подъ бюста лебедови вратове. Леда, дъщеря на етолския царъ Тестий и жена на Тиндаръ, царъ спартански, много се харесала на Зевсъ, царя на боговетѣ. Плененъ отъ нейната хубостъ и въ желанието си да се доближи до нея, той се преобърналъ на лебедъ и замолилъ Афродита да се обърне на орелъ, който ужъ най-разярено да го преследва. Така преследванъ, лебедътъ стигналъ до брѣговетѣ на Евротасъ и въ момента, когато орелътъ да го настигне, той се втурналъ при Леда, за да дири защита. Леда пропудила орела, а лебедътъ почналъ да плѣска съ крилата си и останалъ при своята спасителка, за да ѝ докаже радостта си и признателността си.

¹⁾ P. Coussin. *Revue arch.*, т. XIII, VII—X, 1923, стр. 68.

²⁾ Описанието, както и размѣритѣ на всички части отъ колесницата, които се намиратъ въ ст.-загорския музей; ни сж дадени отъ г. Ат. Кожухаровъ, директоръ на музея и председателъ на археологическото дружество „Augusta Fraiana“ въ Ст.-Загора.

Като плодъ на съюза между царицата и лебеда се появили двама близнака — Касторъ и Полюксъ; но Касторъ, синъ на Тиндара и Леда, билъ смъртенъ, а Полюксъ, синъ на Зевса и Леда, безсмъртенъ. При все това безразлично наричали и двамата Диоскури, т. е. синове на Зевсъ. Тѣ се особно отличили въ голѣмата експедиция на Аргонавтитѣ

Обр. 2.

Богинята Леда или Лада въ митологията на западнитѣ славяни се почитала като майка на Лель и Полель (Lel, Polel), които, споредъ нѣкои, отговарятъ на Касторъ и Полюксъ ¹⁾.

¹⁾ Ал. С. Фаминлынъ. Божества древнихъ славянъ, 18.

Върху голѣмъ брой антични паметници, а най-вече върху гравирани скъпоценни камани Леда е представена до лебедъ. Мнозина отъ модернитъ живописци въ своитъ творби иматъ за сюжетъ мита за Леда. Така, Кореджио ни показва Леда, заобиколена съ другарки, да си играе съ своя лебедъ¹⁾.

Въ славянската митология изобщо богинята Лада или Леда изглежда да е била тѣсно свързана съ свадбарско обряди и обичаи. Така, въ припѣвитъ на нѣкои свадбарски пѣсни често се споменува името: Ладѡ, Ладѡ²⁾. Въ Густинската лѣтопись отъ половината на XVII столѣтие божеството е означено като мжжъ, богъ на женитбата и веселието, Ладъ. Нему сж принасяли жертва тия, които се готвили да се женятъ, за да имъ дарува хубавъ и любовенъ бракъ, „Ладѡ. Того вѣрили бити богомъ веселья... тому оферы чинили, которіе женитися мѣли, обы за его помочью веселіе доброе и житіе любовное мѣли. Того Лада по нѣкоторымъ сторонамъ и по сего дня на весельяхъ руками плещучи, або обѣ столъ біючи, Ладѡ, Ладѡ, спѣвають и въ вшелякихъ пѣсняхъ часто его споминають“ (Соболевскій. Сборникъ въ память крещенія Руси, 42)³⁾.

Ал. С. Фаминцинъ въ своето изследване за божествата на древнитъ славяни причислява Лада къмъ цикла на слънчевитъ божества. Той дава името на божеството въ мжжка форма и намира дълбоки следи отъ него въ географскитъ названия на всички славянски земи, а най-вече въ Хърватско, Маджарско и въ срѣднитъ и северни губернии на Европейска Русия, като дава за примери цѣлъ списъкъ на такива имена⁴⁾.

Името на Лада се приглаша главно въ припѣвитъ на пролѣтнитъ и свадбени пѣсни на източнитъ и южнитъ славяни. Въ рускитъ народни пѣсни и до сега думата „ладъ“ означава нежно любимъ другаръ, съпругъ, любовникъ, а въ женска форма, „лада“ значи другарка, съпруга, любовница. Въ „Слово о полку Игоревѣ“ рускитъ жени плачатъ: „ужъ намъ своихъ милыхъ ладъ (мжже) ни мыслію смыслити, ни думою думати“. Въ нѣкои мѣста въ Русия думитъ „ладовать“, „ладковать“ значатъ празнувамъ (славя) свадба, въ други — сватосвамъ, „лады“ — годявка, „ладины“ — сговоръ, сватовство, „лад каня“ — свадбарска пѣсень. Въ една българска пѣсень, цитирана отъ Качановскій⁵⁾, невѣстата зове своя избраникъ: „Дуни ми дуни, Ладыне (Ладѡ моя, — Дойди ми, дойди, Драгане“. Вземайки предвидъ, че най-разпространеното значение на думата „ладъ“ е съгласие, и че въ списъка на италийскитъ божества, между които се намиратъ твърде близки аналогии съ славянскитъ, се намира богинята Concordia, което сжщо значи съгласие, Фаминцинъ ги съгласува и сближава

¹⁾ Ménard, R La Mythologie dans l'art ancien et moderne, 327.

²⁾ Ср. Потебня. Объясненія малор. пѣсень. Варшава, 1883, 23 и сл.

³⁾ L. Niederle. Slovanske starožitnosti. III, стр. 117.

⁴⁾ Ал. С. Фаминцинъ. Божества древнихъ славянъ, 254.

⁵⁾ Качано: скій. Памятники болгарскаго народнаго творчества, 131.

съ Вона Деа (добра, блага, по руски ладная), тождествена съ Маia, която пъкъ е сходна съ бога Maius, който, следователно, се сближава съ славянския Ладъ¹⁾.

Това божество, въ мъжка или женска форма, се среща въ Хърватско, Славония, Далмация, Русия, Полша, Ромжния, Сърбия. България. У насъ се обръщатъ къмъ „Богинята Лада“²⁾. Пролѣтнитѣ пѣсни, които се пѣятъ отъ девойки на Врѣбница, се наричатъ ладини, самитѣ пѣвици — ладовици, а да се пѣятъ тия пѣсни, придружени съ припѣва „Ладо“, т. е. самиятъ глаголъ — ладувамъ. Припѣвътъ „Ладо, Ладо“ се среща въ нашитѣ пѣсни, които се пѣятъ вече въ недѣлата преди великия постъ, т. е. въ най-раннитѣ пролѣтни пѣсни³⁾.

Като божество на съгласието, пролѣтѣта и любовѣта, Ладъ и Лада естествено се споменуватъ най-вече въ пролѣтнитѣ и свадбарскитѣ пѣсни, за главенъ мотивъ на които служи любовѣта. У насъ презъ нощѣта срещу Енювъ день девойкитѣ събиратъ цвѣтя и треви, енювски цвѣтя, „енюви билки“, и се пѣятъ пѣсни за св. Иванъ: който е сгрѣшилъ предъ св. Иванъ, нека се хвърли въ огъня, — се говори въ една пѣсень, а въ друга се споменува за хора, които, понеже не сж празнували Енювъ день, изгорѣли⁴⁾.

Бюстовеѣ на Леда въ пловдивската сбирка (обр. 2) представятъ богинята права насреща, съ лице обърнато малко налѣво, гологлава, кждритѣ ѝ се спущатъ отъ дветѣ страни на врата. Бюстътъ, заедно съ рѣцетѣ, е обвитъ въ диплеста мантия, събрана върху лѣвото рамо и закрепена съ кржгла фибула. Бюстътъ е поставенъ върху украсенъ съ геометриченъ орнаментъ пиедесталъ, отъ който, като дрѣжки, се извиватъ две лебедови глави на дълги вратове въ противоположна посока една на друга. Вис. 15·5 см., шир. 18 см. Стилъ доста хубавъ, но техниката на майстора е по-слаба, отколкото въ предходнитѣ фигури.

И другиятъ пловдивски екземпляръ отъ тази статуйка е сжщо такъвъ бюстъ, съ сжщитѣ размѣри, съ тази само разлика, че гънкитѣ на мантията сж по-многобройни.

Сравнени съ двата подобни бюста отъ ст.-загорската сбирка, не се забелезва почти никаква разлика между четиритѣ екземпляра, само въ броя на гънкитѣ по мантиитѣ и въ тънкоститѣ на чертитѣ по лицето се схваща незначителна разлика, колкото да ни покаже, че тѣ не сж излѣти отъ единъ и сжщи калѣпъ.

Бюстовеѣ сж кухи и отдолу отворени, за да бждатъ натѣкнати отъ дветѣ страни на колесницата по единъ до всѣки отъ четиритѣ жгли на касата (коша) като дрѣжки.

*
*   *

¹⁾ Фаминцынъ. Божества др. славянъ, 255—256.

²⁾ Каравеловъ, Л. Памятники Болгаръ I, 204.

³⁾ Каравеловъ, Л. Пам. Болг. 190, 240; Раковски, Показал. 7.

⁴⁾ Каравеловъ, Л. Пакъ тамъ, 233; Раковски, Показал. 11; Бр. Миладинови, Българ. нар. пѣсни, № № 30, 43; Фаминцынъ, Бож. др. сл., 267.

Ето описанието и на останалитѣ части отъ украсата на могиловската колесница, запазени въ сбиркитѣ на Народния Музей въ Пловдивъ:

Артемида. Орелиефъ (обр. 3). Бюстъ на богинята, гола, насреща. Косата ѝ е събрана на темето въ роговиденъ кокъ съ два върха, отъ

Обр. 3.

които широки кждри се спущатъ надъ лѣвого рамо, а отъ дѣсната страна сж пребрани възлообразно. Задъ дѣсното ѝ рамо стърчи тулъ върху широкъ ремакъ презъ бюста. Подъ бюста рамката е покрита съ орнаментъ отъ рѣзки съ по една топка въ края на орнамента. Отзадъ бюстътъ е кухъ и снабденъ съ единъ шипъ (сега строшенъ)

за прикрепване. Вис. 12·5 см. По стилъ тоя релефъ стои много по-долу отъ описанитѣ до тукъ фигури. Очевидно той е изработенъ по-късно и отъ по-невещъ майсторъ, та представя чисто варварски типъ на мѣстното изкуство.

Обр. 4.

Сжщо такъвъ орелефъ е и вториятъ екземпляръ на бюста отъ пловдивската сбирка, съ тая само разлика, че носътъ е малко нащърбенъ отгоре. Подобни сж и двата старо-загорски екземпляра. Забе-

лезва се, обаче, въ физиономията и на четиритѣ екземпляра известно различие, което значи, че тѣ не сж лѣти съ единъ и сжщи калъпъ.

Горгона. Кржгълъ медалйонъ съ релефно изображение главата на Горгона (обр. 4), снабденъ съ две издатки като дръжки. Опакоето

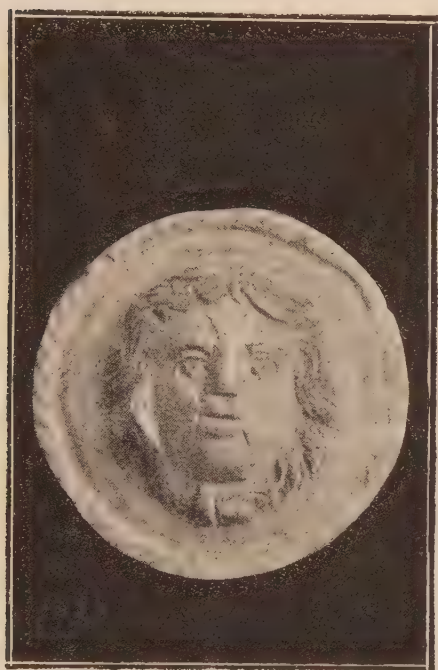
Обр. 5.

на медалйона е вдлѣбнато и снабдено въ срѣдата съ една издатка (строшена), която е служила за закрепване на предмета върху колесницата. Диам. 9 см., а заедно съ издаткитѣ 11 см. Стилъ хубавъ; патина зелена съ сини петна. Медалйонътъ е добре запазенъ, и другъ подобенъ въ цѣлата находка нѣма.

Капакъ на колело, който билъ нанизанъ върху осъта въ главината на колесницата (обр. 5). Форма на затворенъ отъ едната страна цилиндръ съ високъ релефъ на рунтава левска глава съ зинали уста. Върху цилиндъра сж направени отгоре и отдолу две срещуположни кръгли дупки за клинъ. Диам. на релефа 8 см., на периферията 13·5 см.; вис. на цилиндъра 6·5 см.

Вториятъ пловдивски екземпляръ отъ този предметъ има сжщитъ размѣри и напълно е сходенъ съ гореописания; само е малко по-зле запазенъ. Такива сж и старо-загорскитъ екземпляри.

Обр. 6.

Обр. 7.

Горѣна, глава (обр. 6). Кръгълъ релефъ на плоска основа, Опакоето е снабдено съ единъ шипъ за закрепване на предмета. Диам. 5·3 см. Другъ, сжщо таквъ екземпляръ отъ този релефъ се намира въ старо-загорската сбирка; само размѣритъ му, дадени отъ г. Ат. Кожухаровъ, се малко различаватъ, — той има въ диам. 5 см.

Орнаментъ (обр. 7). Отъ едната страна има форма на колело съ 7 пълки, наредени по периферията му на еднакво разстояние една отъ друга, отъ другата — върхъ въ видъ на лилия; по между имъ гръгъла плочка. Вис. 19 см. Патина зелена. Такива предмети въ пловдивската сбирка има още четири; отъ тѣхъ единиятъ е безъ върхъ. И въ старо-загорския музей се намира единъ подобенъ орнаментъ.

Орнаментъ. Върху тънка кръгла плочка съ изпъкнала украса въ форма на колело съ шесть листовидни релефни издатки висятъ на издадени пръстени останки отъ три верижки, съставени отъ паралелограмни прешлени. Диам. на плочката 12·5 см. Патина зелена.

* * *

Други находки при с. Могилово

Селото Могилово изглежда да е разположено на мѣстото на значително древно селище, което въ културно отношение далечъ е

Обр. 8.

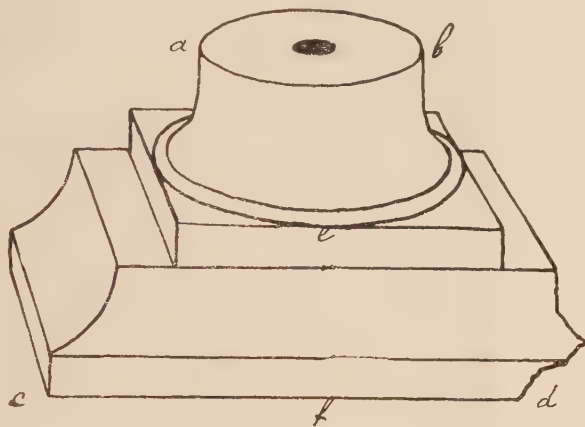
надминивало днешното, — поне досегашнитѣ археологически находки ни каратъ това да предполагаме. Мѣстонаходището на открититѣ до сега старини се намира източно отъ селото, въ една малка котловинка около 2¹/₂ клм. дълга и до 1¹/₂ клм. широка, обградена съ височинитѣ — на северъ „Попова могила“ и „Марашето“, на западъ „Клепалката“, а на югъ „Юрушка могила“ и „Голия баиръ“. Северно

отъ Марашето се издига друга височина, наречена „Чаталъ“ поради двата си върха. На по-високия отъ тия върхове се намира „градище“ съ градивни останки на стари постройки.

Въ една нива въ политѣ между „Попова могила“ и „Марашето“ се търкаля единъ голѣмъ сианитенъ кръгълъ блокъ отъ голѣмъ стълпъ, 1·15 м. вис. съ диаметръ 0·85 м. Той произхожда отъ останкитѣ на значителна сграда, която е била построена северно отъ него на стотина крачки и отъ която сж останали само каменни части отъ основата ѝ.

Близо (северно) до колесницата въ младото лозе била открита гробница, изградена съ голѣми тухли и пѣськъ и покрита добре съ три голѣми каменни плочи. Тухлитѣ сж изпечени отъ червена глина, замѣсена съ пѣськъ, и носятъ знакъ тегленъ съ три прѣста; дебелината имъ е 3·8 см.

Отъ с. Могилово имаме въ Пловдивския Народенъ музей и една бронзова статуйка (инв. № 259), придобита още презъ 1911 г. Тя представлява бога Зевсъ правъ, насреща (обр. 8), въ дѣсната ржка държащъ мълния, а въ лѣвата — нѣкой предметъ, сега изчезналъ вѣроятно жезълъ, Главата му е увенчана съ калатосъ. Патина черна. Стилъ хубавъ. Статуйката, отлично запазена, е била намерена северно отъ селото, въ мѣстността „Раздѣлна“.

Обр. 9.

Юго-западно отъ мѣстото, гдето е открита колесницата, на около триста крачки отъ нея, се намира купище отъ камъни, тухли и керемиди, всички произхождащи отъ старинни сгради, които презъ римска епоха били издигнати на това мѣсто. И сега тамъ човѣкъ би могълъ да събере останки отъ грънчарски издѣлия и мраморни обработени парчета. Между тѣхъ се срѣщатъ и значителни блокове отъ колони. Единъ такъвъ фрагментъ, по-добре запазенъ, представя четвъртита база съ три стѣпала и частъ отъ кръгла колона, въ срѣдната продупчена (обр. 9). Височината на базата ef е 30 см., а широчината ѝ cd е 65 см.; диаметрътъ на колоната ab е 35 см.

Въ сѣщото купище отъ камъни, тухли и керемиди била е намерена една твърде ценна мраморна четвъртита плоча, висока 49 см., широка 45 см. и дебета 12·5 см., горе сводисто закръглена (обр. 10).

Тя се пази сега въ Чирпанската смѣсена гимназия и е собственостъ на мѣстното ученическо археологическо дружество „Pizus“.

Върху плочата е изваяна една бига (колесница за два коня) съ четире колелета, отъ които преднитѣ две сж значително по-голѣми отъ заднитѣ. Въ колесницата стои Зевсъ Збелтиурдъ правъ насреща, полу-голъ; около кръста му и лѣвото рамо се увива дълга мантия, краищата на която сж праметнати презъ лѣвата му ржка, съ която той държи поводитѣ на двата галопиращи въ дѣсно коне и на която е

Обр. 10.

кацналъ неговиятъ орелъ съ разперени крила и съ глава обърната къмъ лицето на неговия властелинъ. Съ дѣсната си ржка, издигната нагоре подъ правъ ъгълъ въ лакътя, тракийскиятъ громовержецъ държи мълния. До Зевса стои съпругата му Хера права насреща, облѣчена въ дългъ препасанъ въ кръста хитонъ, съ мантия, която ѝ обгръща колѣнетѣ, и съ було на глава; съ лѣвата си ржка богинята е обхванала дългъ жезълъ, а съ дѣсната, спусната надолу, държи патера. Подъ конетѣ змия се увива на единъ дънеръ, върху който тѣ сж стѣпили съ преднитѣ си крака.

Присъжителството на змията въ този релефъ е накарало нѣкои да изтълкуватъ женската фигура не като Хера, а като Хигия. Подобна плоча, но съ значително по-малки размѣри, отъ шуплестъ сивожълтеникавъ варовникъ, е била намерена при с. Сухаче, Бѣлослатинско, сега запазена въ Софийския Народенъ Музей¹⁾. И върху този оброченъ релефъ е представена пълзяща подъ конетъ змия. Значението на змията въ тия релефи остава още неясно. Г-нъ Филовъ, като ни открива, че змията се срѣща съ Зевса само още въ единъ оброченъ релефъ отъ с. Паскалевецъ, Търновско, гдѣто тя пълзи пакъ по земята, съ право забелезва, че тя ще да има значение на самостоятелно божество и се намира може би въ свръзка съ още твърде малко известния култъ на змиитъ въ Тракия, върху който г. Филовъ ни обещава да се повърне другъ пжтъ²⁾. Ние ще се ограничимъ да кажемъ само нѣколко думи изобщо за култа на змията.

Култътъ на змията има източенъ произходъ. У Египтянитъ голѣмата змия символизира злото победено отъ Озирисъ или Хорюсъ. Но сжщевременно тя изразява нѣкои природни явления, като движението на звездитъ, или части на пространството, като изтокъ и западъ, или вѣчността. Змията игаеус фигурира, както се знае, между сжщественихъ атрибути на царската властъ и е често емблема на божествеността; въ това си качество тя играе ролята при мъртвеца на добродетелна протекторка.

Макаръ и не рѣдко да се срѣщатъ по изображенията асирийски богове да задушватъ въ ржцетъ си змии, символъ на победа върху зловредни животни, все пакъ се е практикувалъ известенъ религиозенъ култъ въ честъ на змиитъ, тия мощни чудовища.

Отъ Асирия и Египетъ култътъ на змията преминалъ у Евреитъ, Финикия, Халдея, Персия и всички източни народи, у които това животното фигурира като зловреденъ принципъ, унищоженъ отъ Кабира, излечителъ и благодетелъ. Отъ тамъ минава въ Гърция.

Изобщо на изтокъ змията отъ най-старо време се е смѣтала за божествено сжщество, и това нейно положение произтича главно отъ гибелната сила на нейната отрова, а култътъ ѝ се дължи само на чувството на страхъ. Въ Гърция първоначално считали змията за нечисто и опасно животното. Драконитъ и змиитъ се смѣтали за всеобща напасть, отъ която хероитъ сж призовани да очистятъ земята. Смѣтали ги произлезли отъ кръвта на Титанитъ, унищожени отъ Зевса. Змиитъ сж служили като характерни части на ония зловредни чудовища, които гърцитъ заимствували отъ изтокъ: змиитъ около врата или въ косата на Медуза, змиитъ, които нейнитъ сестри, Горгонитъ, размахватъ въ ржцетъ си, които се движатъ около тѣлото на Церберъ

¹⁾ Б. Филовъ. Антични паметници. Изв. Бѣлг. Арх. Др. III, 41—42, обр. 35.

²⁾ Пакъ тамъ, стр. 42—43.

и пр. Подземнитѣ божества сж снабдени съ този атрибутъ, за да мжчатъ и плашатъ злитѣ хора. Самитѣ олимпийски богове си служатъ съ змиитѣ като съ орждия за мѣсть: така Хера, отъ ревностъ къмъ Латона, пуца противъ нея Питонъ, или, отъ ревностъ къмъ Алкмена, неволна любовница на Зевса, праща змии да удушатъ Херакла. Атина ужасява Троянцитѣ и наказва Лаокоонъ и двамата му синове, усжждайки ги да бждатъ задушени отъ два дракона, и пр. Змиитѣ служатъ дори за страшно оржие въ ржцетѣ на боговетѣ, които си служатъ съ тѣхъ, за да отблъснатъ неприятелитѣ си: така е представенъ Дионисъ противъ гигантитѣ, противъ пиратитѣ.

Всички тия гръцки легенди, почиващи върху злотворната природа на змията, сж заимствувани отъ Азия. По-сетне, обаче, въ чисто гръцкитѣ повѣрия е вмѣстена съвсемъ различна концепция, която чувствително измѣня гибелния характеръ, приписванъ на влечугата и малко по малко, подъ влиянието на мѣстни легенди, прави отъ нея едно благотелно и покровителско божество. Това трансформиране произлиза вследствие самата природа на змията: разликата въ раситѣ на змиитѣ създава и разлика въ вѣрванията на народа въ Азия, Африка и Европа. Гърцитѣ повече се повлияли отъ мистериозната натура на змията, отколкото отъ нейния опасенъ и боенъ характеръ. Нейниятъ пълзящъ видъ, наклонността ѣ къмъ самотностъ. обичаятъ ѣ да предпочита за свое жилище дълбнатинитѣ на скалитѣ, дълбокитѣ пукнатини — всичко това карало гърцитѣ да считатъ змиитѣ за сжщества, които символизиратъ тайнитѣ сили, що се крять въ недрата на земята. Преди да бжде атрибутъ въ ржцетѣ на Олимпийцитѣ, една, прибавка, увита около кривака на Асклепия или на Аполоновата палма змията била натуралистично божество, съставяла е частъ на земния Пантеонъ, вземала е участие въ митическата природа на растенията, изворитѣ, рекитѣ и морето, тя е заемала мѣсто изъ между първитѣ божества, унищожени отъ суверенната мощъ на Олимпийцитѣ.

Култътъ на змията е интимно свързанъ съ култа на дървесата, изворитѣ, свещенитѣ мѣста, на които страшни пазачи били драконитѣ. Ако влизатъ въ борба съ смъртнитѣ или дори съ боговетѣ, това тѣ вършатъ, за да запазятъ своето владение. Въ това отношение най-поучителна е легендата за борбата на змея Питонъ, синъ на Земята, съ бога Аполонъ, синъ на светлината. Настаняването на сина на Латона въ новото му светилище въ Делфи не е нищо друго освенъ измѣстване бога на натурализма отъ младия триумфиращъ богъ на антропоморфичната религия. Забележително е, че отпосле идеитѣ така се измѣнятъ, че змията фигурира въ класическитѣ изображения на бога Аполона като баналенъ и спокоенъ другаръ, навитъ при краката му или около стеблото на едно дърво, на което той се опира, понѣкога даже пиящъ отъ една паница, която богътъ приятелски му подлага. Станало е помирение между два неприятелски принципа благодарение на сливането на идеитѣ за добродейната мощъ на змията.

Въ главнитѣ легенди на хероичния вѣкъ на Гърция се срѣщатъ следи на тази вѣра въ змиитѣ, стражари на свещенитѣ мѣста. Тогава тѣ сж ужасни баснословни сжщества съ гигантски ръстѣ, съ тѣло покрито съ луспи или съ множество издигнати и зинали уста. Хераклъ воюва съ подобни чудовища: хидрата на Лерна, драконътъ на Есперидитѣ. Тия легенди ни показватъ дълбоката античностъ на култа на змията, взета като *genius loci*. Тия вѣрвания продължили въ Гърция дори и следъ изчезването на голѣмитѣ чудовища, отъ които героитѣ очистили земята. Единъ пжтъ постигнато примирение между Олимпийцитѣ и змията, която става тѣхенъ фамилиаренъ атрибутъ, следи отъ стария натурализъмъ се запазватъ въ разни добродетелни гении, които се явяватъ подъ форма на змии при олтари, крепости, извори и реки. Знае се, че акрополътъ на Атина се е пазилъ отъ собствения на Минерва змей, който изчезналъ въ момента на нашествието на Персийцитѣ, когато оракулътъ посъветвалъ Атинянитѣ да се спасатъ на корабитѣ си. Върху фигуралнитѣ паметници отъ V столѣтие пр. Р. Хр. често се забелезватъ изобразени влечуги да пазятъ предмети повѣрени тѣмъ на хранение, или дори лица и животни, прибѣгнали при тѣхъ да дирятъ защита. Така се обяснява сжщо, защо много гръцки градове сж поставяли змията между емблемитѣ, гравирани върху тѣхнитѣ монети.

Къмъ сжщия редъ на идеи трѣбва да се отнесе и култътъ на змията разглеждана като погребално божество. Тя е сжщински стражъ на гробницитѣ, както на другитѣ свещени мѣста, но тукъ този ѣ характеръ се комплицира съ по-дълбокъ символизъмъ. Рожба на Земята, излѣзла изъ недрата на тази плодовита майка, или родена отъ кръвта на нейнитѣ синове Титанитѣ, тя има тѣсни връзки съ хтоническитѣ и подземни сили. Змията не е вече само инструментъ за наказание и мжчение, като въ ржцетѣ на Фуриитѣ; тя сподѣля важния характеръ на божествата на мистериитѣ и става тѣхенъ интименъ служителъ. Змиитѣ знаятъ всичко; тѣ живѣятъ въ недрата на земята и могатъ да откриватъ на хората тайнитѣ на сждбата. За това нѣма нищо чудно, че култътъ на змията е взелъ форма аналогична съ култа на мъртвитѣ и че единиятъ е станалъ символъ на другия.

Мислило се е, че естествената способностъ на влечугата да мѣни кожата си въ известни фази на своето сжществование е станала за древнитѣ народи символъ на възраждане, приложимъ къмъ вѣрванията за смъртѣта и за задгробния животъ. Възможно е, тази идея да се е смѣсила съ погребалния символизъмъ на гръцитѣ, но тя е отъ второстепенно значение, а най-дълбоката древностъ на култа на змията като *genius loci* сама по себе си оправдава своята връзка съ култа на манитѣ, който всѣкога е сжществувалъ въ Гърция. Душата, затворена въ гроба, отново се показва предъ очитѣ на живитѣ въ видъ на фантомъ, призракъ (*εἰδωλον*), а сжщо и въ видъ на змия. Отъ тамъ и голѣмиятъ брой на паметници, върху които фигу-

рира това животно до хероизувания мъртвецъ или седнало на тронъ подъ трапезата на погребалния банкетъ, на могилата, която покрива гроба, или увита около дървото, което подсланя героя конникъ.

Победата на антропоморфизма съ първия ударъ не унищожила свършено елементитъ, които съставятъ натуралистичната религия. У Хомира двата типа божества съществуватъ единъ до другъ. Олимпийскитъ богове, победители, не се отказватъ да си служатъ съ оръжиято на победенитъ отъ тѣхъ. Тѣ често взиматъ земни и животински форми. Множеството трансформации на Зевса подъ видъ на птица, на четвероного, показватъ, че сливането между антропоморфичния елементъ и натуралистичния пантеонъ не е завършенъ.

Други създания още по-добре изразяватъ тоя характеръ: това сж същества, които едновременно изразяватъ и човѣшката и животинската природа. Змията играе значителна роля въ тия фантастични композиции. На първъ планъ трѣбва да се поставятъ победенитъ отъ Зевсъ гиганти; паметницитъ, които ги представятъ съ двойната имъ форма, сж твърде многочислени. Но е още по-любопитно да се констатира тази двойственостъ въ самитъ олимпийски божества. Синътъ на Минерва, Ерихтониосъ, се явява въ три вида: дете пазено отъ змии, дете съ тѣло, което свършва въ видъ на змия, най-сетне цѣла змия. Кекропсъ, първиятъ олимпийски царъ, често е представенъ въ видъ на човѣкъ ангвипедъ (съ нозе отъ змии). Преобразуванията на боговетъ въ змии сж чести: самъ Юпитеръ взима тази форма, за да се съедини съ Прозерпина. Въ тия легенди се чувствуватъ стари източни традиции и се вижда, че култътъ на змията преживява дълъгъ периодъ промѣната, вкарана въ гръцката религия отъ олимпийския пантеонъ. Този култъ принуждава новитъ богове да признаятъ силата му върху човѣшкитъ души и да го зачитатъ. Има тукъ една серия легенди, които съставятъ посреднически вѣкъ между царуването на змията като самостоятелно божество и нейната подчиненостъ презъ класическата епоха, когато тя играе само второстепенна роля и роля на символиченъ атрибутъ.

И наистина, отъ V вѣкъ насамъ въ изображенията, които ни сж запазени отъ изкуството, змията е само нисше същество, подчинено на олимпийскитъ божества или дори на полубожества. Но тя не се привързва безразлично къмъ всички: къмъ едни тя питае симпатии, защото тия божества, като нея, олицетворяватъ мистериознитъ и тайнитъ сили на земята; съ други тя е примирителна, защото това сж стари неприятели, които я победили и на които тя признава владичество.

Божествата на мистериитъ първи иматъ право да си присвоятъ, като естественъ атрибутъ, древния драконъ, пазителъ на тайнитъ на земята. Въ рѣцетъ на троеликата Хеката той се явява като инструментъ за наказание, покрай камшика, факлитъ и копията. Деметра (Церера) го има при себе си увитъ до трона ѝ, или около факлата ѝ,

или още по-фамилярно въ скута ѝ, по-често още впрегнатъ въ колесницата ѝ, която по-късно тя подарява на Триптолемъ да отиде да открие на човѣцитѣ богатата на земледѣлието. Този Елевзински драконъ, споредъ митографитѣ, не билъ другъ, освенъ царь Кихревсъ, Саламински герой. Подобна авантюра свързва змея съ Атина, — той представлявалъ самиятъ Ерихтониосъ излѣзълъ изъ гърдитѣ на Гея и прибранъ отъ богинята подъ щита ѝ. Върху една атическа ваза е представена Атина въ колесница, теглена отъ два змея, безъ съмнение, имитирайки колесницата на Деметра. Змията при краката на Атина държаща чаша означава едновременно и нейниятъ характеръ на божество лѣковито като въ фигуритѣ на Ескулапа и Хигия. Ако Дионисъ я приема въ числото на своитѣ атрибути и ако неговитѣ обикновени другарки въ свещенитѣ му оргии, Менадитѣ, си правятъ отъ нея накитъ и любима играчка, това е, очевидно, вследствие на мистичния характеръ на дионисовата религия, а сжщо и на източния имъ произходъ: тѣ не представляватъ вулгарното и опасно опиянение отъ виното, но свещения делириумъ на жрицитѣ, поразени отъ пророческата сила на бога, мистерията на вегетацията и на бликащия сокъ отъ недрата на земята, всезнанието на великия богъ на Елевзисъ, съпругътъ на Кора. Свещената циста, гдето сж затворени бахусовитѣ влечуги, потвърждаватъ чисто религиозното значение на такъвъ видъ изображения.

Змията Дионисъ заема отъ трако-фригийския Сабазий; тя е символъ на неговата плодотворна сила. Roscher споменува¹⁾ за два релефа съ изображението на Сабазий. Върху единия той е представенъ на колесница, теглена отъ два коня, съ змия и орелъ като атрибути; върху другия той е представенъ като юноша, седящъ, облѣченъ въ хитонъ и химатионъ, съ патера и жезълъ въ ржцетѣ; до него стои дърво, около което е увита змия. Покойниятъ В. Добруски ни съобщи за два релефа отъ най-рѣдкитѣ, ако не единственитѣ, въ които Дионисъ, като богъ на плодородието, е охарактеризиранъ съ змия²⁾. На единия релефъ около дѣсницата на Диониса, положена на главата му, се увива змия; на другия релефъ змията заема подобно положение, увита около дѣсната ржка на бога.

Миротворната и благотелна роля на змията най-добре се вижда върху изображенията на най-важния богъ цѣрителъ Ескулапъ и на дъщеря му Хигия. Змията му е присжца като символъ на отгадаване (divination) и на медицинско знание. Издирванията на билки, употребата на сока отъ растенията и дори на отровитѣ въ малки дози, давани на болнитѣ, сж наистина способствували да се постави при бащата на медицината животното, което се считало да знае всичкитѣ тайни, скрити въ недрата на земята, рожба на самата земя. Така отъ чудовищнитѣ и свирепи дракони отъ вѣка на митологията стигаме

¹⁾ Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie, I, 1111.

²⁾ Сбм. XVI и XVII, I, 82, обр. 44 и 45.

до трансформирането на влечугата въ добродетеленъ *genius*. Това трансформиране не е по-малко типично въ класическитѣ изображения на Аполонъ. Победителъ на Питонъ като че ли е забравилъ борбата си съ страшния пазачъ на Делфи; той мирно живѣе съ змията, която смѣта за свой обикновенъ атрибутъ. Тя му се поднася често въ храма му на Делосъ подъ форма на *ex-voto*. Често Аполонъ е изобразенъ да подава на змията пирие въ патера; но въ този случай Аполонъ се асимилира съ бога лѣкаръ, Асклепий.

Отъ другитѣ божества, които иматъ за атрибутъ змията, е Аресъ, който има много стари връзки съ змията: този богъ е баща на тиванския драконъ, убитъ отъ Кадмосъ; сжщо Хермесъ, изобретателъ на кадуцей, чисто миротворната природа на който силно подчертава новия характеръ, приписванъ на змията; и Диоскуритѣ иматъ сжщия атрибутъ, заимствуванъ отъ финикийскитѣ Кабири, съ които ги асимилиратъ. Класическитѣ изображения не ни даватъ примери, въ които змията да е показана като атрибутъ било на Зевсъ, било на Хера, било на Афродита, Еросъ, Артемида, Хефаистосъ и пр. Тя е най-вече свързана съ хтоническитѣ божества, съ могщитѣ владетели на подземното царство и на мъртвитѣ, но съ единъ съвсенъ особенъ характеръ на благодатно покровителство, непознато на източнитѣ религии. Сжщевременно силата на дракона се смегчава, отслабва: помиренъ съ боговетѣ и хората, той губи почитъ и значение, но печели симпатия. Турятъ го между принадлежноститѣ на грѣцкия пантеонъ. Това падение се усилва презъ римския периодъ, докато драконътъ става простъ показалецъ върху стениѣ, които искатъ да предпазятъ отъ замърсяване.

По паметницитѣ отъ римска епоха трѣбва да различаваме такива, които продължаватъ грѣцката традиция съ познатитѣ типове, и такива, които произхождатъ отъ мѣстни повѣрия. Въ римската пластика ние наново срѣщаме приказнитѣ сжщества, на половина човѣци и на половина змии, като ангвиподитѣ гиганти, крилатата колесница на Деметра или на Триптолемъ, змеятъ до Атина, Аполона или Диониса и неговия тиазъ; символътъ, който най-често се срѣща при последния, е свещената циста съ затворенитѣ въ нея питомни змии, отглеждани отъ жрицитѣ на бога. Сжщиятъ атрибутъ намираме и у троеликата Хеката. Змията на Ескулапъ и Хигия е предметъ, както казахме, на особенъ култъ, който се развива най-вече отъ III ст. преди Христа, следъ изпратената отъ Римъ въ Епидавръ специална мисия да донесе една отъ опитоменитѣ влечуги на бога лѣчителя. Разни легенди възникнали около живота на свещеното животно въ Римъ. Змиитѣ наречени *Eridauii* така се размножили, че почнали да додяватъ на населението. Сжщо и изображенията имъ станали многобройни върху монетитѣ и барелиефитѣ на цѣлата империя.

Съ този култъ е свързано едно ново въплощение на змията-богъ, което има чисто римски произходъ. Въ времето на Антонина Пий нѣкой си богуугодникъ, именуванъ Александръ отъ Абонотихосъ, про-

гласилъ, че ужъ Ескулапъ му се явилъ подъ формата на единъ драконъ съ човѣшка глава: Гликонъ било името на това ново въплотение на бога. Този култъ бързо се развилъ до царуването на Гордиана Пий, — доста голѣмъ брой надписи и монети ни говорятъ за него.

Но змията много отдавна е представлявала въ Италия гении-покровители на мѣста, семейства и отдѣлни личности. Тя става по-късно, както въ Гърция, символъ на благодатно покровителство като атрибутъ на *Bona Dea*, на бога *Silvanus*, покровителъ на полето и реколтата, на *Fortuna* и пр.

Но страхътъ, който възбуждатъ змиитѣ, съществува по силата на нещата и на гибелнитѣ резултати отъ тѣхнитѣ охапвания. Плиний дава разни рецепти на лѣкарства за излѣчение отъ отровни змии (*Hist. Nat.* XXIX, 4 и сл.). По примера на Гърцитѣ и на Етрускитѣ, Римлянитѣ не забравятъ да смѣтатъ змията въ числото на атрибутитѣ на тѣхнитѣ подземни същества, като Еонъ (*Aion*) съ тѣло обиколено съ една огромна змия, като гений съ човѣшка глава. Опасниятъ и страшниятъ характеръ на змията е по-ясно изразенъ въ изображенията на *Nemesis*.

Страшната ѣ сила, която се дължи на връзкитѣ ѣ съ подземния свѣтъ, е сжщо добре позната отъ култа на Митрасъ, въведенъ въ Римъ презъ времето на Помпей и силно разпространенъ въ цѣлата империя. Змията въ този култъ редовно фигурира като атрибутъ до бика, който източниятъ богъ принася въ жертва, и представлява подземната сила въ контрастъ съ слънчевия гений. Тия паметници показватъ, че античнитѣ предания за змията *genius loci* и пазителъ на земята не сж изгубени, и доказателства за това намираме въ изображенията, които ни представятъ влечугата увита около свещено дърво. Сжщата идея обяснява, както върху аналогичнитѣ гръцки паметници, присжтствието на змията върху погребалнитѣ стълпове и барелиефи отъ римска епоха. Най-сетне свикнали сж да гледатъ на змията като на домашно животно, символъ на гении покровители на личността и домашното огнище; следъ това значението ѣ малко-по-малко спаднало на такава степенъ, че, както се изтъкна по-горе, змията почнали да изобразяватъ отъ външната страна на стенитѣ на една постройка, за да ги предпазятъ отъ замърсяване.

Култътъ на змията е билъ разпространенъ и по римскитѣ провинции. На едно мѣсто змията се почитала като покровителка на дѣвствеността; на друго мѣсто тя служила на магьосницитѣ да предсказватъ бждащето. Съществувало е изкуство да се опитомяватъ змиитѣ до такава степенъ, че женитѣ въ времето на латинския поетъ Марциалъ (43—104 год.) носили на шиитѣ си живи змии като огърлици и увѣрjavали, че така се разхлаждали презъ лѣтнитѣ горещини. Императоръ Тиберий се забавлявалъ съ една змия, която самъ той храйялъ. Въ леглото на Нерона, когато билъ дете, лежала змия, която

смѣтали за негова покровителка. Тия обичаи зависили, разбира се, главно отъ най-разпространената по тия мѣста раса на безопасни змии, съ което се и обяснява, както казахме по-горе, трансформирането на змията отъ вредително и опасно сжщество въ питомно и добродетелно животно.

Въ областъта на индустрията се забелезва сжщиятъ ходъ. Когато грънчаритѣ декориратъ първобитнитѣ сждове на Родосъ или Атина съ змийско тѣло, увито около дръжката или нарисувано върху глината, може да се вѣрва, че презъ тази епоха тѣ сж имали на мисълъ да изобразятъ едно символично животно, което пази питието въ сжда или което представлява погребалния принципъ върху единъ предметъ, предназначенъ за гробница. Вече финикийцитѣ украсявали ржбовгтѣ на своитѣ голѣми металически сждове съ змийски глави. Сжщо и върху амулети и образи този орнаментъ се дължи на идеята, която поставя една предпазителна, профилактична сила въ фигурата на животно, родено отъ недрата на земята и проникнато съ нейнитѣ тайни, или дарба на баяне и обаятелна магия. Но религиозниятъ символъ на змията бърже се изражда въ декоративенъ мотивъ; безъ да губи всичкото си значение, той постепенно отслабва и се трансформира. Когато се изработватъ пръстени и гривни, брошки и огърлици въ форма на змии, когато съ последнитѣ си служатъ за украса на дървени легла, на шлемове, на капители върху колони, предполага се, че профилактичното значение тукъ не липсва, защото въ обичай било на старитѣ народи да смѣсватъ религиознитѣ идеи съ най-дребнитѣ подробности на домашния животъ и да се гарантиратъ съ всички възможни средства срещу околнитѣ злини.

Отъ казаното до тукъ се вижда, че култътъ на змията е миналъ презъ разни фази. Ту страшна, ту опитомена, почитана като богъ или доведена до степенъ на атрибутъ, безспоренъ владетель на обширни пространства или простъ портативенъ амулетъ, змията е била замѣсена въ по-голѣмата частъ отъ религиознитѣ митове на древността, тя е дѣйствувала върху въображението на всички народи¹⁾.

Въ могиловския релефъ змията, която, както казахме по-горе, споредъ античнитѣ паметници, никога не е била представяна като атрибутъ нито на Зевса, нито на Хера, играе ролята на самостоятелно божество, изразителъ на плодотворната и таиствената сила на земята.

---

¹⁾ По-голѣми подробности за култа на змията се намиратъ у Saglio et Daremberg Dictionnaire des antiquités grecques et romaines, II, 403 и сл.

Антични паметници отъ България

Monuments antiques de Bulgarie

I.

Въ Народния Музей въ Пловдивъ между по-важнитѣ археологически старини на България се броятъ и следнитѣ три твърде интересна за науката антични паметници:

Откъслекъ отъ мраморна плоча, висока 11·5 см., шир. 14 см. деб. ок. 2 см. Намѣрена е въ едно селище до с. Любенъ, Поповска околия, сега въ сбирката на Д-ръ Ив. Назлжмовъ въ Народния музей въ Пловдивъ¹⁾. — Фотографическата снимка ни е дадена отъ директора на музея Б. Дяковичъ. Обр. 1.

Плочата е много разядена, та представенитѣ върху нея образи едва личатъ. Въ средата сж изобразени два конника единъ срещу други; горнята частъ отъ тѣлата на конниците е отчупена; конетѣ тъпчатъ проснати подъ краката имъ мжжки фигури. Между конниците се вижда облечена женска фигура (главата липсува), предъ която стои триножна масичка и върху нея обърната въ дѣсно риба. Отъ фигуритѣ на долния поясъ на плочата се различава само вървящъ въ лѣво бикъ; всичко друго е заличено.

Тоя релефъ принадлежи къмъ една група отъ рѣдки у насъ паметници, които ние имаме случай да издадемъ на друго мѣсто²⁾. Макаръ че тѣ отдавна сж привлекли вниманието на ученитѣ археолози и историци, не може да се каже, че до днесъ тѣ сж намерили напълно задоволително тълкувание. Между по-новитѣ опити за разбирането имъ първо мѣсто заема студията на М. Ростовцевъ³⁾; освенъ това заслужава да изтъкнемъ и съчинението на Fr. J. Dölger, IXΘΥС, т. I. 134—150. Въ втория томъ на съчинението (стр. 420 сл.) Дьолгеръ се повръща отново върху тия паметници, обаче разглежда само тия релефи,

¹⁾ За тоя паметникъ споменахме въ Изв. на Българ. Археол. Инст. I 145.

²⁾ Arch. für Religionswiss. XV 153 сл. Нови паметници издавамъ въ Изв. Българ. Арх. Инст. I 137 сл.

³⁾ Представление о монархической власти въ Скиѣи и на Боспорѣ: Изв. Импер. археол. комисіи, Выпускъ 49; допълнение, пакъ тамъ стр. 133. Ср. моя рефератъ върху тая статия въ Спис. Българ. Акад. VIII, 45. Ростовцевъ указва и досежната литература. Ср. още G. Seure, Revue des études anc. 1923/24, стр. 63 сл.; Rostovtseff, Mémoires présentés à l'Académie des Inscriptions. XIII, 2, стр. 1 сл.

които иматъ отношение къмъ рибата. Той ги разпредѣля на петъ групи. Къмъ първата група принадлежи и обнародваниятъ отъ мене релефъ, намѣренъ въ развалинитѣ на крепостта въ Ломъ¹⁾. Понеже той не е издаванъ на български, ще дадемъ тука описанието му.

Мраморна плоча вис. 0·37 м., широка доле 0·30 м., деб. 0·05 м. Релефътъ е раздѣленъ на две полета. Въ горното поле въ средата е изобразена между двата конника женска фигура, обърната напредъ, облечена съ дълга препасана, диплеста дреха, коситѣ ѝ висятъ върху рамената. Конникътъ въ дѣсно е облеченъ съ кжсъ хитонъ и развѣта

Обр. 1. Мраморна плоча отъ Поповско.

назадъ хламида, на главата има фригийска шапка; съ лѣвата си ржка държи юздата на коня; подъ краката на коня лежи облечена съ хитонъ мъжка фигура, съ ржце подложени подъ бузата си. По сжщия начинъ е изобразенъ и конникътъ въ лѣво. Задъ дѣсния конникъ се вижда облечена съ дълга дреха женска фигура; подобна фигура се вижда и задъ лѣвия конникъ, но тя издига дѣсната си ржка къмъ устата си. Задъ конетѣ се виятъ на горе две змии, между които се виждатъ два кръста въ форма на свастика. Въ дѣсния горенъ жгълъ

¹⁾ Arch. für Religionswiss, XV 199, бр. 8,

на плочата е изобразенъ бюстъ на Солъ съ лжчиста корона, подъ него свастика. Други две свастики се виждатъ надъ главата на дѣсния конникъ. Въ лѣвия жгълъ — бюстъ на Луна съ два лунни сърпа върху рамената.

Въ долното поле се виждатъ отъ лѣво къмъ дѣсно следнитѣ предмети: три светилника съ лампи отгоре; овенъ тичащъ въ дѣсно, предъ него ваза; надъ овена три хлѣба, разчленени кръстообразно съ шесть ржба; подъ тѣхъ три кръгли предмета (ябълки?); по-нататъкъ трикрака масичка, върху която лежи люспеста риба. До масичката стои петелъ, и въ дѣсно отъ него лъвъ, обърнатъ въ дѣсно, клекналъ на заднитѣ си крака. Надъ петела два предмета, единътъ, отъ които изглежда като ножъ съ широко острие, а другиятъ като лжкъ.

Въ втората група влизатъ релефи, каквито у насъ не сж намѣрени; затова върху нея не ще се спираме. Въ третата група принадлежи релефътъ отъ Бѣла Черкова¹⁾; въ тоя релефъ въ дѣсно отъ конника се вижда обла трикрака масичка, върху която лежатъ три предмета, подобни на хлѣбове, и надъ тѣхъ една голѣма риба. После мраморната група отъ Ахъръ-къой (Провадийско)²⁾: предъ женската фигура между конетѣ е представена трикрака масичка, върху която лежи риба; задъ нея сждъ съ две дръжки, По-нататъкъ въ тая група влиза оловната плочка отъ Стъкленъ³⁾, фрагментътъ отъ Арчаръ⁴⁾ и малкиятъ релефъ отъ Дупница⁵⁾.

Релефи отъ IV и V група не се срѣщатъ у насъ.

По-нататъкъ Дьолгеръ се опитва да вникне въ смисълта на култа, който се отражава въ въпроснитѣ паметници. Той разглежда нѣкои отъ символитѣ, които се срѣщатъ въ релефитѣ; Керикея, който сочи къмъ Хермеса, овенътъ, лъвътъ, петелътъ, змията; но навсѣкжде се явяватъ неразрешими мжчнотии. Относително двата конника Дьолгеръ приема, че тѣ понѣкога носятъ характера на гръцко-римскитѣ Диоскури. Въ времето когато сж произлѣзли нашитѣ паметници, се вѣрвало, че двамата Диоскури по смѣна живѣятъ ту на небето, ту въ подземния свѣтъ и така си усигоряватъ веченъ животъ. Въ една плочка отъ Митровица (па и въ други нѣкои паметници отъ тоя родъ) лѣвиятъ конникъ язди върху просната мжжка фигура, а дѣсниятъ върху голѣма риба. Тука Дьолгеръ допуска възможността, че рибата означава морето, а човѣшката фигура земята. Споредъ старитѣ вѣрвания Диоскуритѣ въ време на буря яздили по море, за да дойдатъ на помощъ на моряцитѣ, които се намирали въ опасностъ. Рибата отъ друга страна била свързана и съ царството на мъртвитѣ. Понеже единътъ отъ Диоскуритѣ пребивавалъ въ подземния свѣтъ, то когато

¹⁾ Добруски, Изв. на Нар. Музей I 141 обр. 116; G. Kazarow, цит. м. 157, бр. 6.

²⁾ Издадена още въ Изв. Русскаго Археол. инстит. X 417; Добруски ц. м. 142; Kazarow, 155, бр. 3.

³⁾ Добруски, 146, фиг. 121; Kazarow, 154, бр. 1.

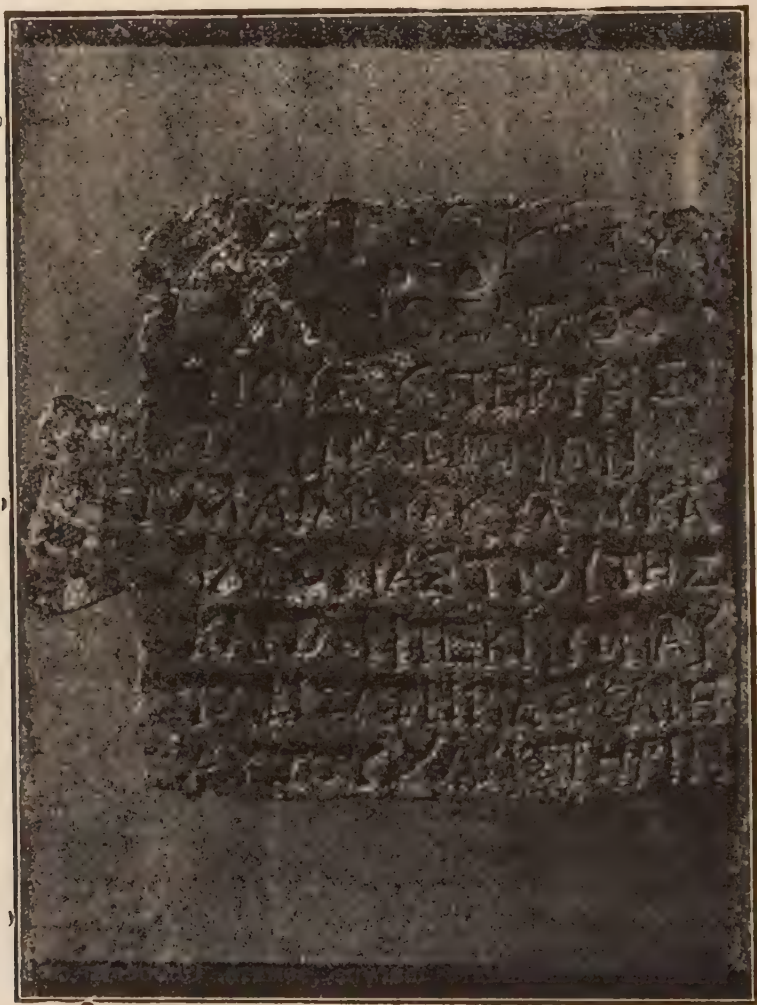
⁴⁾ Добруски, 144, фиг. 119. Kazarow, 156, бр. 4.

⁵⁾ Kazarow, 158, бр. 7.

билъ повикванъ на теоксения (божа гощавка), той трѣбвало да дойде отъ доле, отъ морето. Значи, рибата, изобразена подъ едина Диоскуръ, може да се схваща и като символъ на това пжтуване.

По-нататъкъ Дьолгеръ изтъква, че старитѣ траки сж били много религиозенъ народъ; известна е сжщо и силната имъ вѣра въ безсмъртието на душата. Непобедимото слънце (Sol Invictus), който по

Обр. 2. Бронзова плочка отъ Динѣ-Махле.

нѣкога се изобразява въ най-горния поясъ на плочкитѣ, може би символизира победата на слънцето надъ подземния свѣтъ и надеждата на миста да постигне блаженъ задгробенъ животъ.

По-подробно Дьолгеръ се спира върху въпроса за сжщността на изобразяваната между двата конника богиня, предъ която стои масичка съ риба; той дохожда до заключение, — както и Ростовцевъ —,

че това е една богиня-майка, чието име спроти провинциитѣ и култоветѣ било различно: Бендида-Артемида-Анаита. Рибата се принасяла въ жертва на тая богиня.

II.

Бронзова плочка, вис. 7·8 см., шир. 7·9 см. (заедно съ анзата 9·5 см.), деб. около 1 мм. На лѣвата страна плочката има трапецовидна анза; такава е имало и на дѣсната страна, но тя е отчупена. Горе въ срѣдата плочката е продупчена, за да бже прикована или пѣкъ окачена. Намерена е въ нивитѣ на с. Динѣ-махле (Пловдивско), сега е въ Народния музей въ Пловдивъ (инв. № 963). Фотографическата снимка ни е дадена отъ директора на музея Б. Дяковичъ. (Обр. 2).

Надписътъ (вис. на буквитѣ 0·5 см.) се чете:

Δι ὀφίσ<τ>ω
Γ(αῖος) Μαίλιος Ἀγαθό-
πους ὑπὲρ τῆς
τῶν πατρῶνων
Γ(αίου) Μαίλιου Ακύλου κα(ι) 5
Φλαουλίας Τιούτης
καὶ τέκνων αὐ-
τῶν σωτηρίας καὶ ἐ-
αυτοῦ χαριστήρι(ο)ν

Буквата τ въ първия редъ въ думата ὀφίστω е пропуснатата случайно отъ гравйора.

Надписътъ съдържа благодарствено посвещение на Зевса Хипсита отъ Гая Мелия Агатопусъ за спасението на неговитѣ патрони Г. Мелия Акила и Флавия Тиута и тѣхнитѣ деца, сжщо и за спасението на самия дарителъ.

Името Тиута (Τιούτα) е тракийско; то се срѣща въ единъ надписъ отъ Пловдивъ¹⁾ и може да се сравни съ името на селото (vicus) Tiutamenus²⁾, което сжщо е лежало въ пловдивската областъ.

Посвещения на бога Хипсита (Ἰψίστος) въ Тракия и Македония рѣдко се срѣщатъ. Fr. Cumont³⁾ изброява следнитѣ. Върху единъ жертвеникъ, намеренъ между Зелени градъ и Милославци⁴⁾ четемъ: θεῶι Ἰψίστωι; въ надписитѣ отъ Пиротъ⁵⁾: θεῷ ἐπηκόῳ Ἰψίστω; отъ Селиврия⁶⁾: θεῷ ἀγίῳ Ἰψίστω; отъ Анхиало⁷⁾: Δι Ἰψίσ[τω] ἐ[πότη]η;

¹⁾ Dumont-Homolle, Mélanges d'archéol. 387, № 47.

²⁾ Пакъ тамъ, стр. 483, № 16; ср. Kretschmer, Einleitung in die Gesch. der griech. Spr. 228. G. Mateescu, Ephemeris Dacoromana I 155.

³⁾ Pauly-Wissowa, Realenc. IX 447.

⁴⁾ Добруски, Мсб. XVI 64, бр. 30; Kalinka, Ant. Denkm. 145.

⁵⁾ Arch. Epigr. Mitt. Oesterr. X 238. — За прѣкора ἐπήκοος ср. O. Weinreich, Athen. Mitteil. 1912, стр. 21; Г. Кацаровъ, Изв. Бълг. Арх. др. VII 2 сл.

⁶⁾ Inscr. Graecae ad res Roman. pertin. I 777.

⁷⁾ Arch. Epigr. Mitt. X, 1886, 173; Dumont-Homolle 464, бр. 111 q.

отъ Марковча (Шуменско)¹⁾: Δι Ύψιστω; отъ Едеса (Македония²⁾: Δι Ύψιστω, и най-послѣ въ единъ надписъ отъ Кердилионъ³⁾.

Поради голѣмото значение на култа на бога Хипсита, особно въ римско време, не ще бжде излишно да дадемъ тука нѣкои сведения за него⁴⁾.

Въ старогръцката религия Ύψιστος (най-високъ, всевишній) било прозвище на Зевса, съ което се означавалъ може би почитаниятъ въ най-високитѣ планини богъ, обаче по-късно това название добива морална смисълъ и почва да означава висшия богъ на гръцкия пантеонъ изобщо.

Друго значение има тоя богъ въ семитския свѣтъ въ елинистическо време. Както юдеитѣ, тѣй и семититѣ изобщо, означавали съ това име (Eliup = високиятъ) бога, който пребивава на небото и се проявява въ атмосфернитѣ явления (гръмъ, мълния и пр.). „Когато подъ влияние на Халдейската астрология и на персийския маздаизъмъ идеята за небесния богъ въ Сирия се разширила, Хипсистъ се схваналъ като всемогъщъ свѣтовенъ господарь, който има седалището си въ свѣтлината на най-висшата сфера и отъ тамъ ржководи движението на звездитѣ и чрезъ това движи и твори всичко на земята“ (Cumont).

Отъ Александрийско време нататкъ култътъ на семитския Хипсистъ се разпространилъ и извънъ границитѣ на Сирия и Палестина; съ това име (Ύψιστος) елинизиранитѣ юдеи на диаспората означавали своя богъ Яхве (Йехова).

Кюмонъ е изтъкналъ, че култътъ на Хипсита особно много билъ разпространенъ въ М. Азия, дето имало многобройни юдейски колонии. Въ Боспорското царство (Кримъ) въ I в. сл. Хр. юдейството сжщо хванало корени; тамъ се образували религиозни дружества, които почитали като главенъ богъ Хипсита (θεὸν ὕψιστον παντοκράτορα εὐλογητόν). Членовѣтъ на тия дружества се наричали „братя почитатели на бога Хипсита“ (ἀδελφοὶ σεβόμενοι θεὸν ὕψιστον)⁵⁾. Ростовцевъ обаче изтъква, че юдейскитѣ вѣрвания не сж упражнили голѣмо влияние върху религията на Боспора и приема, че богъ Хипсистъ тука е билъ върховниятъ богъ на туземното население, който представя смѣшение на иранския Ахурамазда и тракийския Сабазий.

Юдейската диаспора около басейна на Средиземно море, която усърдно се е стараяла да привлѣча прозелити, не могла да не укаже влияние и върху култоветѣ и мистериитѣ на езичниците. Въ магическитѣ текстове покрай гръцки и източни богове се срѣщатъ и име-

¹⁾ Kalinka, Ant. Deukmäler in Bulgarien № 133.

²⁾ Duchesne et Bayet, Mission au Mont Athos 136.

³⁾ Bull. Corr. Hell. XIX (1895) 110.

⁴⁾ Ползуваме се главно отъ Cumont, у Pauly-Wissowa, IX 444 ел.; сжщия Die orient. Religionen im röm. Heidentum 75 сл. Wendland, Hellenistisch-röm. Kultur: 2-о изд. 193.

⁵⁾ За тоя култъ ср. особено М. Ростовцевъ, Антич. декорат. живопись на югъ Россіи, I 432 сл.; Iranians and Greeks in South Russia 179.

ната на Яхве, Саваотъ и на ангелитѣ. Това смѣшание на култоветѣ най-ясно се забелезва въ М. Азия; така напр. съ помощта на една фалшива етимология трако-фригийскитѣ богъ Сабазий (κύριος Σαβαζίας) билъ отъждественъ съ юдейския Яхве-Саваотъ (κύριος Σαβαώθ) и почналъ да се почита като най-мошенъ и най-свещенъ богъ¹⁾. Почитателитѣ на Сабазия въ своитѣ мистерии употрѣбвали разни средства, за да се очистятъ отъ грѣховетѣ си, които споредъ първобитно схващане могли да се отразятъ зле и върху далечнитѣ имъ потомци; сега подъ влияние на юдейскитѣ идеи тия очищения почнали да се тълкуватъ като очищения отъ първородния грѣхъ, който Адамъ навлѣкълъ върху хората²⁾.

Поучителенъ за смѣшението на Сабазия съ култа на юдейския богъ е и надписътъ отъ Пиротъ³⁾, въ който едно дружество отъ почитатели на Сабазия (θίασος Σαβαζιανός) прави посвещение на бога Хипсита; върху една стела отъ Мизия (М. Азия) съ посвещение Διὶ ὁψίστω е изобразено религиозно пиршенство на почитателитѣ на тоя смѣсенъ богъ⁴⁾. Трѣбва да забележимъ, че посветенитѣ въ тия фригийско-юдейски мистерии вѣрвали, че следъ смъртта си ще бждатъ заведени отъ добрия си ангелъ (angelus bonus) да взематъ участие въ небесното пиршество на блаженитѣ, за споменъ на което миститѣ приживе си устройвали литургически обѣди. Въ това отношение сж поучителни фрескитѣ въ катакомбата на Сабазиевия жрецъ Vincentius при Римъ, които сж били обнародвани отъ Гаручи⁵⁾.

Въ първия образъ е представено грабването на съпругата на Винценция, Вибия, отъ подземния богъ, каченъ върху колесница-четворка; Хермесъ, който отвежда умрѣлитѣ въ Ада, води колесницата къмъ входа на подземния свѣтъ, който има форма на кладенчево устие. Надписътъ подъ тоя образъ гласи: abreptio Vibies et discensio. Вториятъ образъ представя, седналъ на тронъ, подземния владетель (Dispater) и неговата съпруга Aere cura (= "Нра хоѹра?). Отдѣсно се вижда Вибия, водена отъ Хермеса, и задъ нея Алкестидата, която се смѣтала като примерна съпруга и трѣбвало да засвидетелствува предъ бога, че Вибия е ней подобна. Въ лѣво отъ трона сж изобразени тритѣ богини на сждбата (Fata divina). Види се, че Вибия е била отсждена като праведна; затова въ люнетката на гробницата отлѣво е изобразено въвеждането на Вибия (inductio Vibies) отъ добрия ангелъ въ цвѣстиститѣ полета на рая, дето двама праведници се занимаватъ

¹⁾ Това доказа Fr. Cumont, Comtes rendus de l'Acad. 1906, 63 сл. Cp. Eisele y Roscher, Lex. des Mythol. IV 255. Г. И. Кацаровъ, Ист. на София, 55 сл.

²⁾ Почитателитѣ на Сабазия поднасяли на бога оброчни ржце, чиито три първи прѣста сж прѣснати въ благословителенъ жестъ — benedictio latina. Тоя жестъ срѣщаме и въ нѣкои образи на тракийския конникъ: ср. G. Kazanow, y Pauly-Wissowa III Suppl. стр. 1134, 1139. Cumont (Orient. Relig. 77) предполага, че тоя жестъ е заетъ отъ семитския ритуалъ чрезъ посредничество на юдеитѣ.

³⁾ Arch. Epigr. Mitteil. X 238. Cp. Poland, Griech. Vereinswesen, 23.

⁴⁾ Perdrizet, Bull. Corr. Hell. 1899, стр. 592. — И А. Dieterich, Kl. Schrift. 492, изтъква, че богътъ Хипсисъ ималъ и юдейски и елински обожатели и могълъ да се схваща и като Зевсъ и като Яхве.

⁵⁾ Cp. литературата у P. Wendland, Hellenistisch-röm. Kultur, 2-о изд. 425.

съ кжсане на цвѣтя. На задния фонъ е изобразено небесното пиршество на праведнитѣ, които сж били оправдани отъ сжда на добритѣ богове (bonorum iudicio iudicati); тѣ сж съ празнични дрехи, украсени сж съ венци, и седятъ подъ дървета; между тѣхъ е и Вибия. Най-после е изобразенъ и самъ Винценций: той седи между седемтѣ благочестиви жреци (septem pii sacerdotes) на Сабазия; както той, тѣй и двама негови другари носятъ висока фригийска шапка¹⁾.

Култътъ на Хипсиста има и друго важно значение, което пакъ е изтъкнато отъ Кюмона. Почитателитѣ на Хипсиста, които образували дружества, не се подчинявали напълно на Моисеевия законъ, ако и да тачели Яхве. Тъкмо затова тѣ образували благоприятна почва за разпространението на християнството, и лесно били привлечени отъ християнската църква. По такъвъ начинъ можемъ да си обяснимъ бързото засилване на църквата въ Македония и М. Азия.

III.

Четвъртитя мряморна плоча вис. 35 см., шир. 48 см., деб. около 19 см.; заднята страна не е угладена и, види се, че е била вградена въ надгробния паметникъ. Надписътъ е обкржженъ съ двойна рамка; височина на буквитѣ 2—2.5 см.

Както ни съобщава г-нъ Б. Дяковичъ, тоя паметникъ билъ намеренъ край гр. Пловдивъ задъ желѣзнопжтната линия въ дѣсно отъ шосето за с. Куклинъ, въ една могила, която е била унищожена. По-нататкъкъ къмъ селото, пакъ въ дѣсно отъ шосето, има нѣколко могили, които се наричатъ „Гжсти могили“, сжщо разкопани презъ последнитѣ години, за да се използва прѣстѣта имъ. Сега паметникътъ се пази въ Народния музей въ гр. Пловдивъ²⁾.

Презъ октомври 1923 год. азъ имахъ възможность да направя препись на тоя надпись; тука давамъ образа му споредъ фотография на музейния фотографъ г. Трайчевъ. (Обр. 3)³⁾.

Надписътъ, който съдържа много лигатури, се чете:

Πυνθάνη, ὡ παροδείτα, τί τοῦνομα καί τίς ὁ φύσας;
Μάνθανε πάντα κατ'αἶσαν ἐμοὶ γενετῆς Μιθριδάτης,
Καὶ μήτηρ Χρηστή, Καίνις δ'ἐγὼ ἡ βαρυδαίμων.
Θνήσκω δ'εἰκοσέτης τοκετοῦ τέλος ἐξανύσαντος,
5. Ἀρτιδαῆς βιοτοῖο. Τί σοι πλέον, ὦ ξένη, εἶπω;
Таῦτ' ἔστιν, παροδείτα. Σὺ δ'ὥς θέμις ἐστὶ βροτοῖσιν,
Οἰκτεῖρας μὲ λυγρὰν καὶ δάκρυσι τὴν ἐλεεινὴν
Τειμήσας ἀπὸ σῶ[ν] κανθῶν παρόδευε τὸ σῆμα.

¹⁾ Обстоятелството, че Винценций е билъ погребенъ въ християнската катакомба на Претекстата, не е още обяснено.

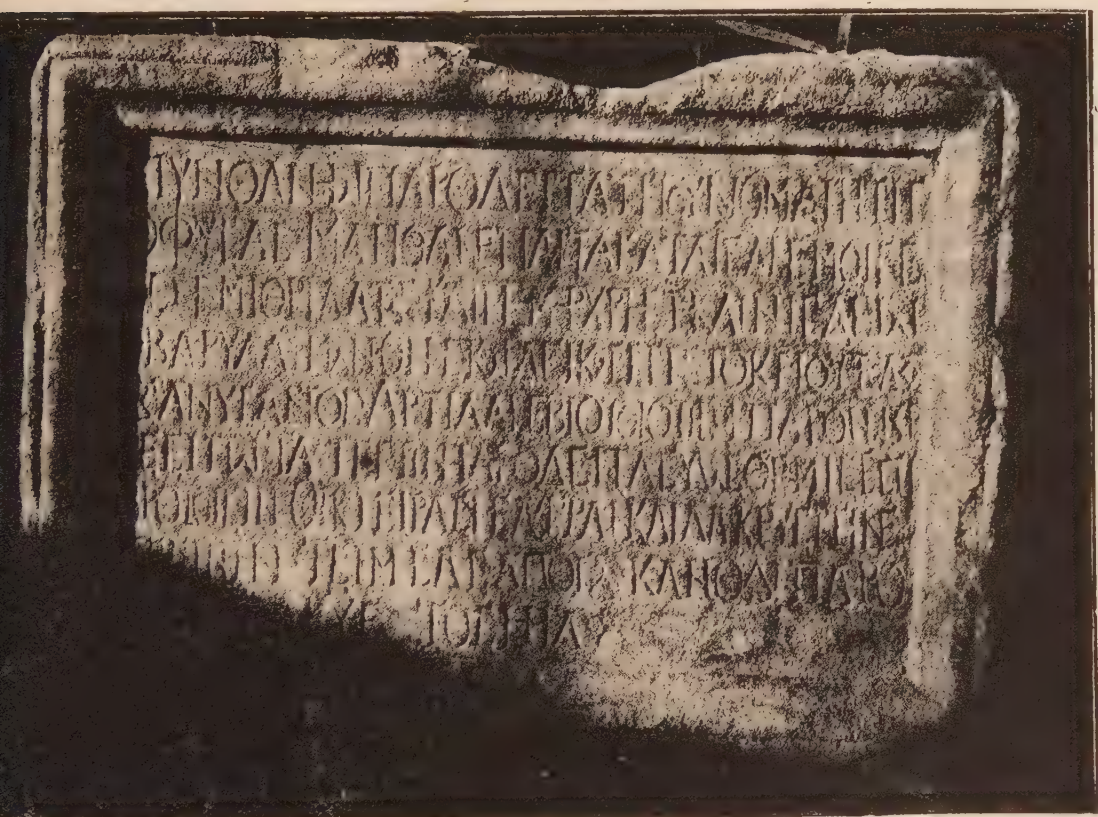
²⁾ Издаденъ е напоследъкъ отъ Ал. Пѣевъ въ Пловдивския вестникъ „Южно небе“, бр. 2 отъ 3. III. 1924 (безъ факсимиле). На нѣкои мѣста азъ отстжпвамъ отъ четенето на г. Пѣева.

³⁾ За жалъ лѣвата страна на плочата е останала въ сѣнка, понеже мѣстото не е било удобно за фотографирание; но четенето на надписа отъ това не страда.

Преводъ! „Питаашъ ти, който минавашъ оттукъ, какво е името ми и кой ме роди. Научи всичко, както подобава. Моятъ родителъ е Митридатъ, а майка ми Хресте, а азъ съмъ Кенисъ, злополучната. Умирамъ двадесетъ-годишна, като ми докара смъртта раждане, току-що познала живота. Какво да ти кажа повече, странниче? Това е, пжтнице. Ти пъкъ, както е обичай у смъртнитъ, следъ като пожалишъ мене, злощастната, и следъ като почетешъ достойната за съжаление съ сълзи отъ твоитъ очи, отмени надгробния ми паметникъ“.

Надписътъ е въ хексаметри; началото на всъки хексаметръ е отбелезано съ по-висока буква. Името на умрѣлата млада жена *Καινίς*

Обр. 3. Надгробна плоча отъ Пловдивъ.

се срѣща по-рѣдко: Ср. напр. C. I. G. III 6423; то вѣроятно трѣбва да се свърже съ корена *καίνος*, отъ който се произвеждатъ лични имена¹⁾.

Къмъ 9-ия редъ ср. Kaibel, Epigramm. 103, 5: Πολλὰ σὺ μὲν λείβων πάριθι, ξένε, δάκρυα κανθοῖς. — Τεμῆσας вм. τιμήσας (редъ 1 παροδείτα вм. παροδίτα); още въ предхристиянско време въ гръцкия езикъ дифтонгътъ *ει* билъ миналъ въ *ι*. Ср. Blass, Aussprache des Griechischen стр. 58 сл. K. Dieterich, Untersuch. zur Gesch. der griech.

¹⁾ Ср. Bechtel, die histor. Personennamen der Griechen, стр. 229.

Spr. 19. Примери отъ надписи въ България ср. у Kalinka, Ant. Denkm. Bulg. бр. 95, 114, 345.

Пловдивъ въ римско време безспорно е билъ единъ отъ най-важнитѣ градски срѣдища на тракийското население на провинция Тракия. Многобройнитѣ надписи, открити въ тоя градъ, даватъ доста сведения и за неговата уредба¹⁾. Гробнитѣ находки, остатъцитѣ отъ монументални здания, които постоянно се откриватъ тука, хубавата фриза отъ храма на Асклепия²⁾, всичко това ясно свидетелствува за високата материална култура, която достигналъ градътъ въ римско време. Епитафиитѣ въ стихове³⁾, които често се срѣщатъ между надгробнитѣ надписи, и къмъ които се прибавя и гореописаниятъ паметникъ, ни учатъ, че и духовната култура не е стояла по-назадъ отъ материалната и че влиянието на елинизма ще да е било доста силно.

L'auteur de l'article ci-dessus publie et donne l'explication des monuments suivants conservés au Musée National de Plovdiv (Philippopolis):

1) Fragment de plaque de marbre, très rongée, hauteur 11·5 cm.-larg. 14 cm., ép. environ 2 cm., trouvé dans le voisinage du village Luben, arrondissement de Popovo. Le monument appartient au groupe des tablettes votives thraco-mithriaques. Page 197, fig. 1.

2) Plaque de bronze, haut. 7·8 cm., larg. 7·9 cm., ép. environ 1 mm., trouvée dans le terrain du village Dine-Mahlé, arr. de Plovdiv. Hauteur des lettres de l'inscription 0·5 cm. Page 201, fig. 2*).

3) Plaque carrée de marbre, haut. 35 cm., larg. 48 cm., ép. environ 19 cm., trouvée près de Plovdiv, à droit de la route allant au village de Kouklen, dans un tumulus dont la terre été dispersée par les paysans. Hauteur des caractères de l'inscription métrique 2 à 2·5 cm. Page 204, fig. 3.

¹⁾ Ср. Г. И. Кацаровъ, Приноси къмъ ист. на древността I, 120 сл.

²⁾ Б. Дяковичъ, Годишн. на Нар. библ. 1921 г. 125 сл.

³⁾ Ср. напр. Dumont-Homolle, Mélanges d'archéol. стр. 339, бр. 53 (Kaibel, Epigr. Gr. 530); стр. 343, бр. 57 р., 57 г.; Kalinka, Ant. Denkm. Bulg. бр. 336. За духовната култура на тракийскитѣ градове е поучителенъ надгробниятъ надписъ отъ Ст.-Загора, който ни учи, че тоя градъ произвелъ и единъ мимографъ. Надписътъ гласи:

Ἀγαθῇ τυχῇ
Ἡρωδιανὸς Νει(κί)ου πα(τ)ρὸς (σ)τῆσεν
χάλκειον ἀνδριάντα πατρίδος φήφω,
γνώμης τε ἔκατι — μέλιχος γὰρ ἦν πᾶσιν —,
τερπνὸν τε με(δ)μων οὐς ἔγραψεν ἀστείως.

Издаденъ напоследъкъ и у О. Crusius, Herondas Mimiambi, ed. minor, Lipsiae 1914, стр. 148, дето е посочена и досежната литература.

⁴⁾ L'Inscription est déjà publiée par M. R. Cagnat, Rev. Archéol. V S. XX, 1924, p. 47.

Военна диплома

отъ с. Брѣстовица

Diplôme militaire de Brestovitz

Презъ изтеклата 1923 година въ България се намериха три римски военни дипломи — две въ Северна България и една въ Южна; първитѣ се съхраняватъ сега въ Софийския Народенъ Музей, а втората е притежание на Пловдивския. По броя на намеренитѣ до сега у насъ римски военни дипломи, отъ които нѣкои сж отнесени въ Виена, други въ Букурещъ, изглежда, нашето отечество държи първо мѣсто въ Европа¹⁾. Това е едно забележително явление, което прави честь на тракийскитѣ и мизийскитѣ легионери, защото военнитѣ дипломи се давали отъ римскитѣ императори въ рѣдки случаи на отличилитѣ се войници, които се надарявали по законодателенъ редъ съ разни привилегии; щомъ броятъ на тия документи въ една страна е голѣмъ, би трѣбвало да се заключи, че и воинската доблестъ въ нея не е била малка. Въ нашитѣ музеи се съхраняватъ всичко 9 дипломи: 8 въ София и 1 въ Пловдивъ.

Римскитѣ военни дипломи се състоятъ отъ две бронзови плочки, съединени по между си съ помощта на две халчици, прекарани презъ кржгли дупчици, за тази целъ приготвени; така дипломитѣ се отваряли и затваряли свободно, безъ да се дѣлятъ корицитѣ. Освенъ това всѣка една отъ дветѣ плочки носятъ още по две дупки, които, когато дипломата е затворена, точно се покриватъ. Презъ тия дупки се е прекарвала тройна металическа връвъ, която е трѣбвало да бжде свързана и запечатана, споредъ закона, отъ седемъ свидетели, имената на които били гравирани отъ дветѣ страни на връвта върху външната страна на дипломата. Извлечението отъ закона било гравирано, въ хоризонтално направление, върху вътрешното лице на двата листа, а върху външното се възпроизвеждалъ сжщиятъ текстъ, за да не става нужда да се разтваря дипломата; този външенъ текстъ обикновено се е гравиралъ въ вертикално направление.

---

¹⁾ Броятъ имъ не надминава 150.

Когато дипломата била готова, свиквали сж свидетелитѣ, които сж свѣрjali идентичността на оригиналния текстъ въ закона съ гравираниѣ върху дипломата преписи; следъ това сж затварjali дипломата, прокарвали сж металическия конецъ презъ дупкитѣ и го свѣрзвали, и най-сетне свидетелитѣ сж слагали печатитѣ си върху връвѣта срещу името си.

Когато бившиятъ войникъ, надаренъ съ диплома, искалъ да установи своитѣ граждански права предъ властитѣ на онова мѣсто, гдѣто е искалъ да се засели, той си е служилъ съ своята диплома.

Привилегиитѣ, които се давали съ дипломитѣ, сж два вида — *civitas* и *conubium*. *Civitas* е гражданско право (*droit de cité*). *Conubium* е брачно право, привилегия, която дава право на бившитѣ войници, ако сж неженени, да свѣржатъ бракъ съ peregrinka или латинка съгласно съ римското гражданско право; ако пъкъ сж били женени за латинка или peregrinka преди освобождението си отъ войнишка тегоба или дори сж живѣли съ конкубина, тази женитба или този нередовенъ съюзъ, въ силата на дарения *conubium*, се признавали за *iustae nuptiae* съ съответнитѣ права. Положението на бившитѣ войници, наградени съ дипломи, както се вижда отъ казаното, е било по-добро отъ онова на останалитѣ граждани, и женитѣ варварки, за които тѣ се оженвали, ставали римски гражданки.

Освенъ привилегиитѣ военнитѣ римски дипломн съдържатъ множество разни пояснения: върху императорската титулатура, върху армейскитѣ корпуси, тѣхнитѣ гарнизони и началницитѣ имъ, върху консулскитѣ дати, върху варварскитѣ имена и пр. Вижда се, прочее, колко сж ценни за историческата наука тия рѣдки археологически паметници.¹⁾

Нашата диплома, намерена въ една нива при „Ташевия кайнакъ“ до с. Брѣстовица, пловдивско, не е цѣла, а само една половина отъ едната плочка на документа, и то строшена на две. Върху едната страна е изрѣзана въ отвестно положение лѣвата частъ на текста, който изпълвалъ вътрешното лице на плочката, а върху другата въ хоризонтално положение — краятъ на сжщия текстъ изцѣло. Височината на надписа е 13·9 см., широчината 5·6 см., а дебелината на плочката 2 мм.

Дипломата отъ Брѣстовица е една отъ най-рѣдкитѣ, каквито до сега сж намерени: надписътъ отъ външната ѣ страна е гравиранъ съ онази варварска азбука, наполовина съ главни букви и наполовина курсивни, каквато до сега е константирана само върху следнитѣ 5 военни дипломи:

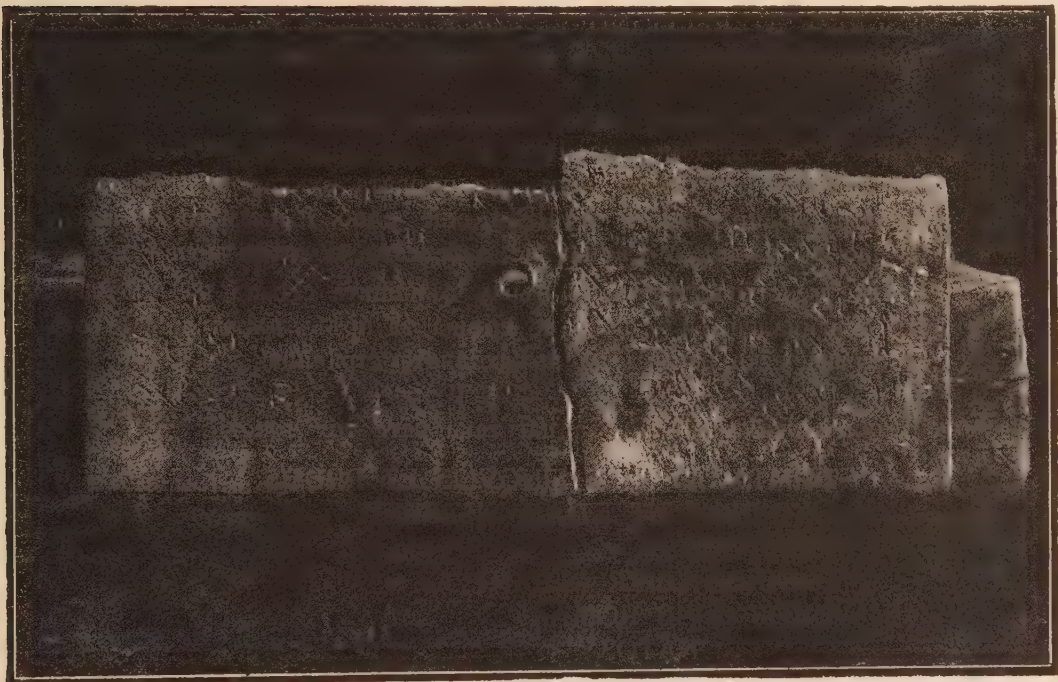
1. Диплома отъ 124 година, Войскитѣ на Британия (*Corpus Inscriptionum Latinarum*, III, стр. 872, n° XXX; Hübner, *Specim. scriptur. epigr.*, n° 837);

¹⁾ По-голѣми подробности вж. у Saglio и Daremberg, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, II, 266 и сл.

2. Диплома отъ 145 година. Войскитѣ на Долна Панония (С. I. L. III, стр. 884, n° XLII; стр. 1990, n° LXVIII; Hübner, n° 843);
3. Сжщо (С. I. L., стр. 885, n° XLIII; Hübner, n° 944;
4. Диплома отъ 243 година. Преториански кохорти (С. I. L., стр. 894, n° LI; Hübner, n° 856);
5. Диплома отъ 250 година (С. I. L., стр. 898, n° LVI; Hübner, n° 859).

Образци отъ това странно писмо академикътъ проф. René Cagnat ни е далъ въ 4-то издание на своя отличенъ Cours d'épigraphie, стр. 9 Той ни и помогна да издадемъ тукъ интересния нашъ паметникъ, съ

Военна диплома отъ с. Брѣстовица.

който е занималъ, по наше желание и, по нашъ преписъ, и Френската Академия на Инскрипциитѣ. Поднасяме му тукъ най-почтителна благодарность.

Ето надписътъ върху вътрешната страна на дипломата:

IMP CAES M IVLIUS *Philippus Pius*
FELI AUG PONT Max trib. pot. ii et
M IVLIVS PHILIPPVS *nobilissimus Caesar*
NOMINA MILITVM *qui militaverunt*
5 IN COHORTIBUS PRAetoriis *philippia*
NIS DECEM II-I-III-III-V *ii-iii-ix-x-piis uin*

DICIBUS QUI PIE ET Fortiter militia sic.
 FUNCTIS IUS TRIBuimus conubii
 DUMTAXat cum singulis et primis uxoribus
 10 UT ETiam si perigrinis iuris femi
 NAS IN MATRIMONio suo iunxerint
 PROINDE LIBEPOS Tollant ac si ex duo
 BUS CIVIBUS ROManis natos
 IMP M IULIO PHILippo
 15 C MAESIO Titiano cos
 COH. VIII praetoriae philippianae
 M. AVRELII
 VIPIa
 DESCRIPT ET RECOGNIT ex tabula aerea quae fixa est
 ROMIMMURPOSTIEM plum diui augusti ad minernam sic.

На 2-я редъ г. проф. Cagnat чете цѣла дума FELIX; ние последната буква X не виждаме; на 15-я редъ въ края той чете TI; ние едва забелезваме отвестната черта на първата буква; въ 17-я редъ ние виждаме подиръ името AVRELI още едно I намѣсто O, както би трѣбвало да бжде; г. Cagnat не забелезва подобно нещо.

Понеже текстътъ, изрѣзанъ върху външната страна на плочката, е твърде оригиналенъ и у насъ се срѣща за пръвъ пътъ, даваме отъ него фотографическа снимка на прѣдходната страница.

Учениятъ академикъ R. Cagnat така чете тоя текстъ:

DUMTAXAT CUM SINGVLIS ET PRIMIS
 UXORIBUS UT ETIAM SI PEREG
 RINI IVRIS F
 PROINDE LIBER toLLANT Ac si
 DVOB CIVIB ROMan
 NATOS

Въ третия редъ следъ думата IVRIS би трѣбвало да се вмѣсти фразата feminas in matrimonio suo iunxerint; но понеже мѣстото е тѣсно да побере толкова букви, а гравюрата е толкова небрежна, че не би могло да се каже, на кои букви отговарятъ изрѣзанитѣ черти и, следователно, къмъ какви съкращения е прибѣгналъ гравьорътъ.

Колкото за текста на вътрешното лице, г. Cagnat мисли, че направенитѣ отъ него допълнения и корекции сж наложителни, тъй като сжщитѣ формули се срѣщатъ въ дипломитѣ на войскитѣ отъ гарнизона на Римъ¹⁾ и особно въ дветѣ опредѣления, които принадлежатъ къмъ сжщия периодъ, къмъ който принадлежи и нашиятъ документъ²⁾.

¹⁾ С. I. L., III стр. 889, 890, 894, 897, 1997, 1999, 2000, 2004—5.

²⁾ Година 246 (Ibid., стр. 2000, n° LXXXIX); година 248 (Ibid., стр. 897, n° LIV

Датата на нашата военна диплома се определя и отъ имената на царетѣ, вписани въ началото на текста, и отъ консулската дата, която се чете въ края на надписа.

Тия царе сж Филипъ и неговиятъ синъ. Първиятъ билъ избранъ за императоръ въ 244 година, а синъ му въ сжщото време станалъ Цезарь, а въ 246 година си присвоилъ титлата Августъ; следователно текстътъ на нашата диплома датува отъ годинитѣ 244, 245 или 246. Отъ друга пкъ страна консулската дата сочи две имена: името на императора и това на нѣкой си С. Maesius. А се знае, че Филипъ е билъ три пжти консулъ — два пжти съ сина си презъ годинитѣ 247 и 248, а веднажъ, въ 245 година, съ едно частно лице, което всички публикувани до сега документи наричатъ просто Titianus¹⁾.

Тукъ ние четемъ не прѣкоръ, но едно кръстно име и едно родово: С. Maesio, придружено, както изглежда, отъ началото на думата: Т или Ti... Отъ това следва, че постановлението датува отъ 245 година, — деномесечието и името на месеца били означени въ края на 13 редъ, върху изгубената частъ на плочката, — и че лицето, което другаде се споменува подъ прѣкора Titianus, е въ сжщность С. Maesius Titianus.

Това именно и се е предполагало по-рано. Момсенъ е съставилъ една родословна таблица на разнитѣ Maesius Titianus²⁾, познати по издаденитѣ до сега надписи,³⁾ и е изказалъ мнение, че консултътъ презъ 245 година не е билъ другъ, освенъ нѣкой си С. Maesius Aqnillius Fabius Titianus, познатъ по единъ надписъ отъ Сицилия⁴⁾, нѣщо, което Prosopographia imperii romani прави съмнително⁵⁾. Нашата военна диплома, като установява, че консултътъ отъ 245 година е носилъ кръстното име Gaius, каточели потвърждава мнението на Момсена.

Жалко е, че името и отечеството на нашия преториянецъ, носителя на дипломата, е изгубено; той билъ родомъ отъ градъ, който носилъ титлата Ulpia (може би отъ Serdica — София или Pautalia — Кюстендилъ). Нему се дава съ дипломата ius conubii, съ което и положението на жена му и децата му се легализирало и приравнявало съ онова на римскитѣ граждани и гражданки.

---

¹⁾ С. I. L., III, 2706—2724, 3161; VI, 3028; XII, 1657; XIII, 1784 и пр.

²⁾ С. I. L., III, 11157.

³⁾ С. I. L. X, 7276, 7287, 7343, 7345, 7346, 11157; ср. сжщо Ibid. VI, 1461.

⁴⁾ Ibid. X, 7315.

⁵⁾ Prosop., II, стр. 322, n° 58.

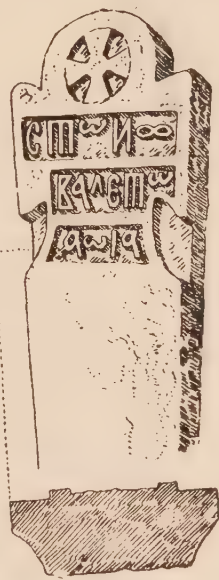
Копривщенски надгробни кръстове, плочи и зидани извори

Croix et dalles funéraires à Koprivchtitza

Паметниците, що се описватъ тукъ (по градиво, събирано презъ лѣтото 1923), характеризуватъ копривщенското приложно-декоративно каменодѣлие презъ време на нашето Възраждане (18 и 19 вѣкъ, до Освобождението). Тѣ се раздѣлятъ на три голѣми групи: надгробни кръстове, паметни плочи и зидани извори. Паметниците сж прѣснати по разни мѣста, изъ града и околността. Когато събирахъ градиво за тая работа, азъ се спрѣхъ не на всички съществуващи паметници, а само на ония, които ми се видѣха най-важни и характерни. Въ следващото изложение съобщавамъ събраното, като отбелязвамъ и мѣстата, дето съмъ видѣлъ паметниците, за да бѣде възможна провѣрката на моето описание и на скицитѣ, които го придружаватъ (по много причини фотографски снимки не можеха да се правятъ).

Въ горния дворъ на църквата Успение Богородично (строена, както се вижда отъ надписа надъ западната врата, презъ 1817) намѣрихъ следнитѣ кръстове:

1. Мраморенъ, легналъ, полузаровенъ въ земята (обр. 1), известяващъ за смъртъта на нѣкой си **СТОИИ**, починалъ **КА** (вм. **ВЪ**) **ЛЕТО 1811**. Оная горна частъ, кждето е надписътъ (съ изпъкнали като равна ивица букви, надъ вдлѣбнати редове), заема приблизително $\frac{1}{3}$ отъ дължината на камъка. Образътъ на кръстъ се получава съ помощта на две вдлѣбнатини, подъ кръстнитѣ крила; вдлѣбнатитѣ петна иматъ видъ на тѣпожгълни сектори, които заграждатъ датата на смъртъта, а дѣсниятъ се дори влива съ горния си връхъ въ края на предпоследния редъ. Главата на кръста се образува отъ полукръггла издадина съ вторъ кръстъ въ срѣдата — нѣщо като четирилистна розета, чиито пазви се вдѣлбаватъ въ мрамора; тия пазви сж равни по ширина на кръстнитѣ крила, скрепени едно съ друго чрезъ срѣдо-

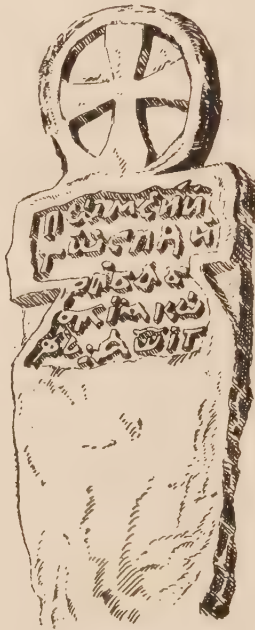
Обр. 1.

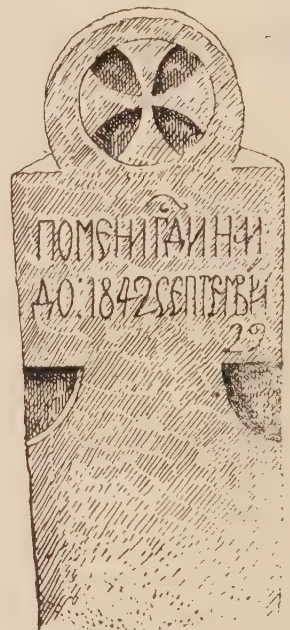
точенъ кръгъ. Формата на мраморния кръстъ е тъждествена съ тая на египетския (тау Т съ клупъ О отгоре). Задната страна на кръста е представена въ обр. 2: полегато отсѣчени ивици, водещи къмъ равна гръбна плоскостъ.

Обр. 2.

Обр. 3.

Обр. 4.

2. Мраморенъ, забитъ надъ гробъ, $\frac{3}{4}$ въ земята. По форма е подобенъ на предиописания, само че главата дава токуречи пълна окръжност, скрепена о водоравната ивица на крилата. Надписътъ се зле чете: **ПОМЕНИ ГОСПДН РАБА БОЖІА КВСТА + АОНГ**. Въ името на покойника буквитъ **СТ** сж слѣни ведно, та — както сж се изтрили —

Обр. 5.

ПОМЕНИ РАБА
ИВЕТКО: 1828

Обр. 6.

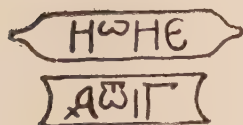

Обр. 7.

приличать на **Ф**, а наведеното стълпче на буквата **А** е съвсемъ изро-
нено, та тя наподобява **С**. Кръстътъ е дълбанъ въ 1813 (обр. 3), въз-
груба работа; крилата на розетния кръстъ, нескрепени чрезъ кръгъ
въ срѣдата, лежатъ на наведена чърта. Ивично изпъкналитъ букви на
надписа почиватъ върху общо издълбано поле (правожгълникъ, съе-
диненъ съ неправилна трапедия), безъ да се отдѣлятъ петна за редо-

ветѣ. Буквитѣ сж неправилни, груби, неравни; запазена е само горната плоскостъ.

3. На тоя кръстъ прилича и дадениятъ въ обр. 4; много по-късно работенъ (презъ 1842), той е забитъ надъ гроба на нѣкоя си Найда, починала на 29 септ. презъ казаната година. Името е сложено

Обр. 8.

ПОМЕНІ ГДН РА
БѢ БЖЕ: АОН 78
182-0

Обр. 9.

ПОМЕНІ ГДН РА
ТВОІ ЛАЗАРА
АѢІЗ: АЕ-КЕ
МРІ 6

Обр. 10.

въ звателенъ падежъ — обикновенъ случай по народнитѣ кръстове: **ПОМЕНІ ГДН НАН ДО: 1842 септемкрі 29.** Буквитѣ сж правилни, вдълбани въ камъка на отмѣрени редове. Самиятъ кръстъ има хубава обработка. Розетата лежи въ правилна окръжностъ; крилата се развиватъ чрезъ симетрични завивки отъ срѣдоточието къмъ окръжността. Тая

Обр. 11.

Обр. 12.

Обр. 13.

форма се ражда отъ розетата на обр. 3, като се смѣня правата чѣрта съ джга и се стѣснява срѣдоточниятъ квадратъ, отдето се разклоняватъ симетрично четиритѣ кръстни крила.

4. Мраморенъ, опрѣнъ о западната стена, изваденъ отъ гробищата, по форма приличенъ на предиописания, но съ по-друга розета (обр. 5). Четиритѣ кръстни крила на розетата се спояватъ чрезъ срѣдоточна

окръжност, успоредна на граничната. Кръстът изпъква, заграденъ съ вдълбана окръжност, надъ пазвитъ, които представятъ равно издълбани петна. Неправилниятъ надписъ (ПОМАНГДІРАБА ТВОЙ) съобщава,

ПОМАНГДІРА
БЫНАТВОАЧО
НАОУСПЕ
ЛЪТО:1833
МЪАІХНІЙ:22

Обр. 14.

ПОМАНГДІРАБА
БЖІНКОЛА:1827

Обр. 15.

ПОМЕНІТА
РАБАТВОЙ
НЕСАД
ВАСН:1832

Обр. 16.

че подъ кръста сж почивали останкитъ на неизвестенъ покойникъ по име Петко, умрѣлъ въ 1828. Буквитъ сж ивични, надъ вдълбано поле (обр. 6).

5. Пакъ мраморенъ, на сжщото мѣсто, тѣжественъ по форма съ предиописания, но съ по-сложна розета. Розетниятъ кръстъ се състои отъ окръжност и четири крила, отбелязани съ прави чърти, а въ пазвитъ лежатъ пжпки въ видъ на буквата **ω**, съ отворъ къмъ срѣдоточието (обр. 7). Ивичнитъ букви на надписа (обр. 8) изпъкватъ върху издълбано поле на два успоредни реда. Името на покойницата е Нона, починала презъ 1813. И тукъ срещахме звателния падежъ: **ноне**, **аѡіг**.

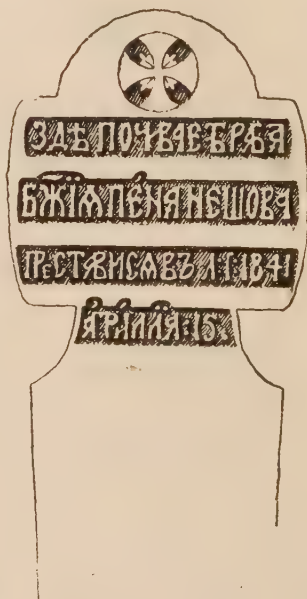
РАТ6 1813

Обр. 17.

6. Мраморенъ, опрѣнъ о сжщата стена, пакъ съ такава форма и розета, надъ гроба на нѣкой си Дончо, умрѣлъ въ 1820 (обр. 9). Името е писано **донуѣ**, а вмѣсто **раба** **бжїл** стои **раба** **бжїе**. Буквитъ сж като на предиописания кръстъ.

7. Мраморенъ, пакъ тамъ, по форма приличенъ на описания подъ № 4. Надписътъ съ ивични букви дава да се разбере, че кръстътъ е стоялъ надъ гроба на нѣкой си Лазаръ, починалъ на 6 декем. 1817 (обр. 10).

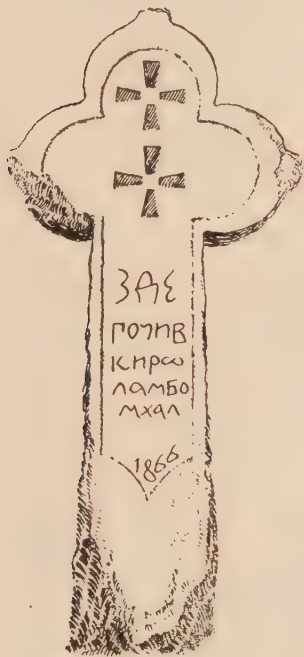
8. Мраморенъ, съ розета като на № 1, съ ивични букви на вдълбаното поле; формата е друга: вмѣсто кръстъ, камъкътъ представля дълга плоча съ полукръгълъ завършекъ горе (обр. 11). Буквитъ даватъ да се разбере, че въ гроба сж били прибрани коститъ на двамина — Добри и Найдень (**добренадень**).

Обр. 18.

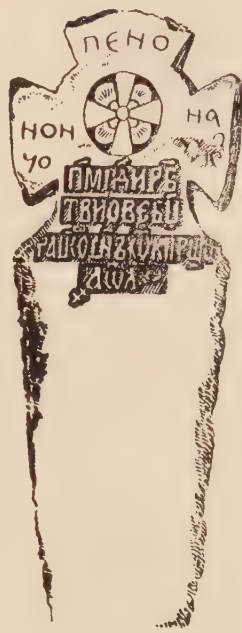
9. Мраморенъ, до сжщата стена, съ хубава кръстовидна форма (обр. 12). Главата и дветѣ крила иматъ отъ страна по единъ полукълбестъ издатъкъ. Лицето на кръста е украсено съ малко вдълбано кръстче (равнокрило), а подъ него — по-голѣмъ кръстъ съ двойна

Обр. 19.

Обр. 20.

Обр. 21.

граница и кжси крила. Долнището на каменния кръстъ се разширява надолу. Стоялъ е надъ гроба на хаджи Груя, починалъ въ 1772, както се вижда отъ вдълбанитѣ букви на надписа (хаджи Груя Дѣков).

10. Мраморенъ, гътнать нѣземи, въ горния дворъ (обр. 13). По форма прилича на описания подъ № 1, само че секторитѣ подъ крилата сж изрѣзани, та има видъ на кръстъ. Много очупенъ, съ напукана поврхность. Буквитѣ сж ивични, изпъкнали надъ два реда вдълбано поле.

Обр. 22.

ПОМИНАВШИ СЯ
ЗАБ РАБИНА БѢЖА
ГАНА ВЛѢТО
1824: МЕСЕЧЬ
18НѢРА: ЗАБЕНЬ

Обр. 23.

Правенъ е за гроба на нѣкой си Ганчо, издѣхналъ презъ 1819 (поменирабаж ЖЕ ГАНЧУ 1819).

11. Мраморенъ, положенъ като плоча нѣземи, до извора въ долния дворъ, тжпканъ отъ много нозе; по форма приличенъ на № № 2 и 3,

а по розета — на № № 10 и 1. Надписътъ му (обр. 14) е съ ивични изпъкнали букви. Дѣланъ е за нѣкоя си Цона, умрѣла на 22 юний 1833.

12. Предъ сжщия изворъ лежеше счупенъ вече мраморенъ кръстъ (обр. 15), като тоя подъ № 3. Буквитѣ сж ивични. Дали неизвест-

Обр. 24.

ПОМЕНАРАБИТЬ
ВОА ВЕЛИКО: 1827

Обр. 25.

ПОМЕНАРАБИТЬ
БАБА ПЕ ИКАССТА
НАМЕРЧА
ИКАТА: 1835

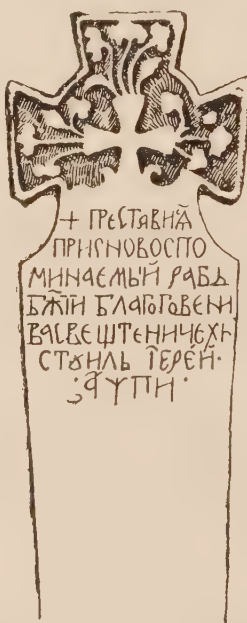
Обр. 26.

ниятъ „рабъ Божи Никола“ е починалъ въ 1827 или въ 1821, не може да се разбере. По-вѣроятно е първото, като се вземе предвидъ, какъ е писана цифрата 1 въ началото на датата (проста отвесна чѣрта).

13. Надъ извора има сжщо наредени камъни, между които личи кръстъ отъ мраморъ, сжщо като предиописания, съ четири

Обр. 27.

Обр. 28.

Обр. 29.

реда ивични букви (обр. 16).! Както на повечето копривщенски кръстовете, тѣй и на тоя, надписътъ не е ни църковнославянски, ни новобългарски, а нѣщо сръдно: **ПОМЕНИ ГД РАБАТКОЙ НЕШАД КАСН: 1832.** Дали кръстътъ е билъ отреденъ да сочи гроба на нѣкой си Нешо Василевъ, чието

презиме е останало недописано по липса на мѣсто въ реда, или да пази коститѣ на двамина (Нешо и Васьо или Вася), не мога да кажа; второто ми се види по-вѣроятно. Следъ **неша** има нѣкакъвъ знакъ, приличенъ на обрѣнатъ гърбомъ ѱ.

14. Пакъ между тия камъни видѣхъ кръстъ отъ мраморъ съ сжщата форма.

Ивичнитѣ букви на надписа даватъ да се разбере, че е стърчалъ надъ гроба на нѣкой си Радъ, починалъ въ 1813; името е зле писано: **раѣ** 1813 (обр. 17).

15. Между кръстоветѣ, изправени до северната стена, се намира и дадениятъ въ обр. 18. По форма той наподобява описания подъ № 10, само че крилата му сж по-широки и отвеснитѣ имъ страни се завиватъ въ леки джги. Розетата връща вниманието ни къмъ тая на № 3, но джгата е по-плитка, а въ пазвитѣ има по единъ трилистникъ съ жилка въ срѣдата. Ивичнитѣ букви на надписа лежатъ на четири издълбани реда. Кръстътъ е стоялъ надъ гроба на **раба бжїа пѣна нешова**, която е починала въ **м[ѣсто]: г[осподне]: 1841 априла**: 15.

16. Надъ единъ гробъ, въ сжщия дворъ (дето ще да сж били гробищата преди години) се вижда забитъ на $\frac{2}{3}$ въ земята кръстътъ, изобразенъ на обр. 19. За да се прочете надписътъ (издълбани букви), трѣбаше да се изрови цѣлиятъ кръстъ. Главата и крилата сж образувани отъ три окръжности, които се допиратъ. Отъ страна има по една полукълбеста издадина, доста очупена. Лицето на кръста е украсено съ два кръста — единъ

ПОМЕНІІ ГАНРАВА
БЖІА РААЕ: 1828

Обр. 30.

Обр. 31.

Обр. 32.

ПОМЕНІІ ГАНРАВА
БЖІІНІКОЛА
1826 ігліа 6

Обр. 33.

ПОМЕНІІ СПОАІ
МАНАГЕРАЦІН
ОВЪ СЛА8
1835

Обр. 34.

подъ другъ — съ отдѣлени едно отъ друго равни крила, вдълбани петна, срѣдъ които изпъква наравно съ останалата плоскостъ квадратъ. Кръстътъ е показвалъ, че въ гроба има кости на трима покойници: **кнроу ламбо м[н]хал**, пренесени тамъ отъ по-отколешни гробове въ 1866.

17. Надъ другъ гробъ, покритъ съ плоча, която ще бжде описана по-сетне (обр. 151), стърчи гранитенъ кръстъ, обрасалъ съ лишеи; на него се едва четатъ издълбанитѣ имена **непѣ марѣдоб ро** (Недко, Марко, Добра). Очевидно, и тоя гробъ е крилъ останки, пренесени отъ три по-раншни гроба;

ПОМЕННИ ГЪИ
РАЧЕ: 1820

Обр. 35.

НИКОЛА:
1817

Обр. 36.

ПОМАНИ ГЪИ РАБАЖІА
НЕДЯ ПРЕСТАВАЛТО
1835 МІЗІАМІА
І: АЕН. АЕХАЦІ:~

Обр. 37.

формата му (обр. 20) бележи сжщински египетски кръстъ съ клупъ. Главата не е съвършена окръжностъ, ами се малко разширява надъ водоравния диаметръ, а къмъ шията се стѣснява съ лека завивка. Онова, което нарекохъ розета, се образува отъ равнокриленъ кръстъ съ прави чърти, които се слабо навеждатъ къмъ окръжността: получаватъ се разширени крила. Пазвитѣ сж вдълбани; всрѣдъ горнитѣ две отъ тѣхъ изпъкватъ до равнището

ПОМЕННИ ГЪИ РАБАЖІА
НАГЛА2: 1841

Обр. 38.

АОНЗО: 1822

Обр. 39.

ЗАПЧВАСТЗ РА
БЖІАКХІНЧСРГІА
НИКОЛА
ИНОВЪ ПРЕСТАВШ
НАСАВЛЕТО 1836
МІЦЪ ІХІИ: 15

Обр. 40.

на кръста две дребни полукълба. Подъ розетата има издълбанъ вторъ кръстъ, по форма приличащъ на розетния, съ полукълбо въ срѣдотоието, но съ удължено долнище и съ разширено стояло.

ПОМЕННИ
ГЪИ РАБА
БОЖИ
ВОНІО

Обр. 41.

Обр. 42.

ПОМЕ
НИГОСПОА
ВЧЛКО: 18.5

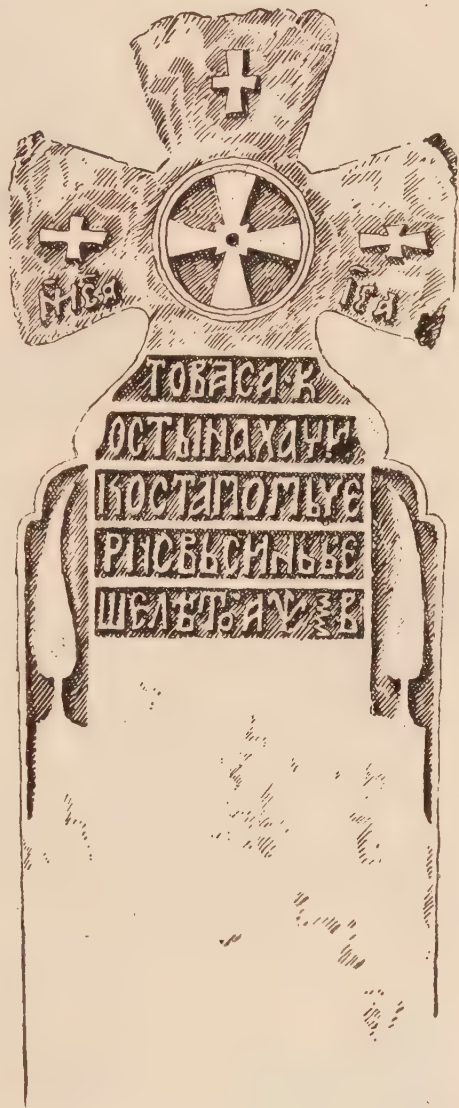
Обр. 43.

18. Типиченъ е и кръстътъ, изображенъ на обр. 21. Мраморенъ е, забитъ на $\frac{1}{3}$ въ земята, надъ нѣчий гробъ. Главата му е съвсемъ окълцана отгоре, но крилата още пазятъ своята трапецовидна форма. Розетата е доста сложна: кръстъ като на № 1, но съ дълбоко очертана окръжностъ въ срѣдата, съ двойна пжпка въ всѣка пазва. Ивичнитѣ букви изпъкватъ надъ четири вдълбани реда. По надписа

(**пѣмѣдрѣ тѣновесѣ рашковѣ синѣ**) може да се сѣди, че кръстътъ е правенъ за Йово, хаджи Рашковъ синъ, отъ Копривщица, починалъ въ 1830. Колкото за буквитѣ, вдѣлбани около розетата (**пѣно нон ѹо нашко**), тѣ сѣ — види се — белязани отсетне: и въ тоя гробъ ще да сѣ пренесени кости отдругаде; тъкмо тогава сѣ дѣлбани, както изглежда, тия букви, които образуватъ имената Пена, Нончо (или Йончо?) и Нашко (последното име е повредено).

19. Отлѣво на споменатия изворъ, въ зида, видѣхъ наредени 7 плочи отъ кръстовете: една гранитна и шестъ мраморни. Крилата и главитѣ на тия кръстовете сѣ били нарочно счупени, за да имъ се придаде удобна форма на градеженъ камѣкъ. Тѣ бѣха наредени все надолу съ надписитѣ, та се не четѣше писаното по тѣхъ. За да се снесе скица, би трѣбало да се разруши самиятъ зидъ. Това ми се видѣ съвсемъ неудобно. Успѣхъ да взема рисунка само отъ една мраморна отломка (обр. 22). Формата на кръста ще да е била като на описанія подъ № 1; главата и частъ отъ крилата сѣ отчупени. Буквитѣ, лежащи въ издѣлбанъ редъ, сѣ ивични: **пѣнѣ.18.9.** Очевидно, покойницата се е казвала Пена и е предала Богу духъ въ 1809.

Обр. 44.

20. Мраморенъ кръстъ, опрѣнъ о северния зидъ на горния дворъ, дето сѣ били гробищата. По форма напомня описанія подъ № 15, съ розета като на № 8. Ивичнитѣ букви надъ издѣлбано поле отъ 5 реда даватъ яко неправиленъ въ езиковно отношение надписъ (обр. 23), отъ който се разбира, че жената, за която е сѣченъ кръстътъ, се е викала Гана и е починала на 3 януарий 1824.

21. Пакъ тамъ, сжщо мраморенъ, съ подобна форма, съ розета (обр. 24) напомняща тая на № 5, съ ивични букви надъ издълбано поле (обр. 25). Неправилниятъ надписъ гласи, че нѣкоя си Велика е умрѣла презъ 1827.

ПОМЕНІГѦРѢІА
ТВОА ПЕНО
2010

Обр. 45.

Обр. 46.

ЗДЕПШІ
ВѢРѢБЪ БОЖІИ
ПЕНІРѢСТѢЧІ
ВІСТѢАШІ

Обр. 47.

22. Другъ мраморенъ кръстъ, съ хубава изработка, пакъ тамъ, съ форма и розета като на предиописания. Мраморниятъ кжсъ, отъ който е издѣланъ кръстътъ, е бѣлъ, дребнозърнестъ, хубаво изчуканъ. По

Обр. 48.

СПАЧИМЕ
РЪРАДЕ
ПОНТЪ
НѢГО
НЕГО

Обр. 49.

ПОМЕНІГѦРѢ
ГДѢЖІА ТОЛѢ
1835

Обр. 50.

надписа (обр. 26) се вижда, че баба Пейка (сестра на Мержанката), за която е работенъ кръстътъ, била починала въ 1835.

23. Кръстътъ (мраморенъ), що давамъ на обр. 27, е намеренъ на сжщото мѣсто и представя нова форма: крилата липсватъ; това

ЗЛАВО: БОГАТЕ
РАДО 1820

Обр. 51.

ЗДѢПОУНВѢСТЪРѢ
БЖІИФІЛІПЪБІЗН
ПРЕСТѢЛШІИ
СМВЗЛѢТО 1834
ИЦЪ СЕПЕ 1834

Обр. 52.

ПОМЕНІГѦН РАЗІ
БОЖІСТОАНЪС
ПОНТЪ
ВЛѢАШЪ

Обр. 53.

го доближава донѣкжде къмъ отвесната плоча, описана подъ № 8, само че тукъ главата е отдѣлена, а пазвитѣ на правилния равнокриленъ кръстъ сж пробити. Дебелината на тоя пробивъ е 2.5 см. Буквитѣ сж ивични, гладко издѣлани: ЗДЕПОУНВѢСТЪРѢ БОЖІАСТОІКАВ[ЪЛ]ЕТО

гѡѡіз: мѡанварь: ѡв, отъ което не може да се разбере, дали покойникътъ, умрѣлъ на 12 януарий 1817, е мжжъ (Стойко) или жена (Стойка).

ПОМЕНИТѢ РѢША
ТВОА НЕМО: АЗ
ИР

Обр. 54.

Обр. 55.

ТОВАСА
КОСТИМАЧЕРНА
ІЕРЕМПОПЪСТА
НИМЕРОВЪСНЪ
БЕШЕЛЪТІАХІ
АУЕВ

Обр. 56.

24. Оттамъ е и кръстътъ, представенъ на обр. 28. Изработенъ е отъ хубавъ бѣлъ мраморъ, доста тънко. По форма наподобява № 18 но вмѣсто розета има кръстъ съ орнаментъ: по три цвѣта съ листа излизащи отъ крилата. Орнаментътъ изпъква надъ плитко издѣлбано дѣно; пострадалъ е отъ времето. Надписътъ е съставенъ отъ гравирани букви; неправиленъ въ езиковно отношение, той съобщава, че „БЛАГОГОВЕННІИ КА СВЕЩЕННИЦЕХЪ СЪЗНАІІ ГЕРЕІІ“ се билъ „преставиль“ въ 1788.

25. Кръстътъ отъ едрозърнестъ мраморъ, що давамъ на обр. 29, е още повече пострадалъ; буквитъ се едва четатъ. И той е оттамъ. Правенъ за гроба на нѣкой си НИКОЛА ШАБАНЪ, пренасянъ отъ мѣсто на мѣсто, влаченъ и хвърлянъ отъ невнимателни ржце, кръстътъ е много окѣлцанъ по крайщата. Датата е така написана, че се не познава, дали е 1795, или 1793. Буквитъ сж ивични, въ три реда.

26. Все до тая стена, кждето сж наредени кръстове, вадени отъ старитъ гробища, намѣрихъ и долу-описанитъ четиридесетъ кръста, нѣкои отъ които сж прилични по форма на изброенитъ по-горе, а други се различаватъ донѣкжде отъ тѣхъ. Кръстъ отъ сивъ мраморъ по форма подобенъ на № 10; надписъ съ ивични букви; дѣланъ за гроба на Радъ (РАДЕ), починалъ въ 1828 (обр. 30).

Обр. 57.

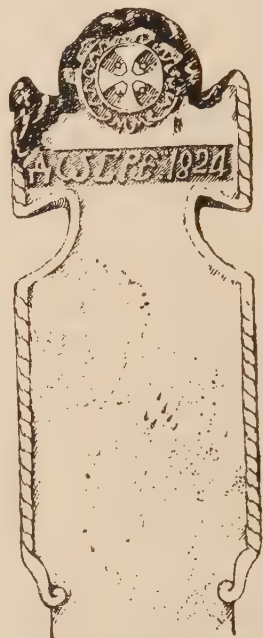
27. Кръстът отъ хубавъ бѣлъ мраморъ, обрасалъ съ мъхъ (обр. 31), безъ надписъ. Както се вижда, буквитѣ ще да сж изчукани и повърхността изгладена, за да се пише нѣщо друго вмѣсто тѣхъ. Случаи на подобна употреба на стари кръстове за по-нови гробове не сж рѣдки: взема се кръстътъ отъ нѣчий отколенешъ гробъ, буквитѣ се заличаватъ, като се очука гладко съ длетото цѣлата плоскостъ на лицето и сетне се пише новиятъ надписъ. Такива кръстове се познаватъ по това, че сж малко изтънѣли подъ крилата, дето се обикновено пише надписътъ. Едното крило на описвания кръстъ е отчупено.

28. Мраморенъ, по форма подобенъ на № 15, но съ проста розета (обр. 32): четири крила, равни на пазвитѣ, скрепени чрезъ малко квадратче въ срѣдата. Никола, чието име стои на надписа съ ивични букви, е починалъ на 6 юлий 1826 (обр. 33).

29. Кръстътъ съ сжщата форма, съ розета като на № 3, отъ руменикавъ мраморъ, съ ивични букви (обр. 34); въ надписа се споменава нѣкоя си Лала, дъщеря на Гера Джинговъ, починала въ 1835. Писачътъ пише ѿ като ѿ и го употребя не на мѣсто (гѡсподѣ — вмѣсто господи; цѣнговъѡлѣ — вм. цѣнгоолѣ).

30. Мраморенъ, съ форма като № 1 и съ розета като на предиописания, съ ивични букви (обр. 35); правенъ за Радъ, умрѣлъ въ 1820.

31. Малко кръстче отъ хубавъ бѣлъ мраморъ, издѣлано отъ отломка на старъ кръстъ; по форма и розета подобно на предиописания.

Обр. 58.

МОЖАНІ ГЯИЪ
РѢНАБОЖИ
ВАСИЛА
ПОКЛОНІЧА
1837АГВЛ20

Обр. 59.

Обр. 60.

ПОМНІІ ГѡАІ РЧБІ
БОЖІ ТѡПОРЪ

Обр. 61.

сания. Ивични тѣ букви съобщаватъ за смъртта на незнайно лице по име Никола, умрѣло въ 1817 (обр. 36).

32. Мраморенъ, по форма приличенъ на № 15, а по розета — на № 3. Хубави ивични букви (обр. 37): Недо дрехаръ, починалъ на 10 януарий 1835.

33. Пакъ мраморенъ, съ сжщата форма, но съ розета като на № 4. Ивичнитѣ букви (обр. 38) на надписа споменаватъ нѣкой си Нягулъ (нягулъ), умрѣлъ презъ 1841.

34. Другъ отъ хубавъ бѣлъ мраморъ, по форма приличенъ на № 3, а по розета — нѣщо срѣдно между № 2 и № 3. Надписътъ му (обр. 39) съ ивични букви показва, че е правенъ за гроба на Дончо (донузо), умрѣлъ въ 1822.

ПОМЕНІ ГАН РАБЯ
БЖНА: ПОПОРІ
1822

Обр. 62.

35. Мраморенъ, съ форма като на № 15, а съ розета — като на № 25. Въ надписа (обр. 40) се чете името на нѣкой си Куйка, „свпрѣга нѣколла унпнѣвъ“, умрѣла на 15 юлій 1836.

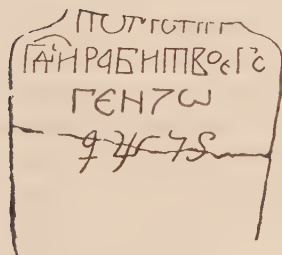
36. Другъ отъ мраморъ, съ форма като на № 3, а съ розета — като на № 28. Буквитѣ на надписа (обр. 41) сж гравирани; не се казва, кога е починалъ споменатиятъ Бойко или Войко.

37. Пакъ мраморенъ, по форма приличенъ на № 24, но съ особна розета (обр. 42): пжпкитѣ, що излизатъ изъ пазвитѣ, сж островърхи, а не врѣзани, както е на розетата у № 5. Надписътъ (обр. 43), доста разваленъ и неправилно писанъ (поме ннгосподъ) споменава нѣкого си Вѣлка (валко), починалъ въ 1805. (185).

РАИКЕВАЛЕП
Аω)А

Обр. 63.

38. Голѣмъ кръстъ отъ мраморъ (обр. 44), приличенъ по форма на № 18, но съ по-дълги и тѣсни крила, на които има изсѣчени кръстове. Въ пресѣчището на крилата е издѣлбана двойна кржгла ивица, всрѣдъ която стои кръстъ съ по единъ остъръ листъ въ всѣка

Обр. 64.

ЗАБ ПОЗНАЕП
РАБОВЪ БЖІ
КРЪСТІЮ 1830
ЖУГСТЪ ГІ
ГЕНУО: 1834
ІАННАРН: ѿ

Обр. 65.

ПОМЕНІ ГАН РА
СВОГО МАННА
БОРАНА
МАХМАДЪ
ПМЕВРІ
ІАНЕН
ІКЕ

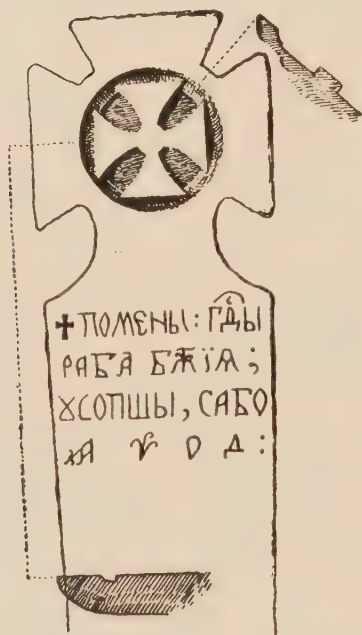
Обр. 66.

пазва и съ дупка въ срѣдоточието. Долнището се симетрично изрѣзва на три джговати спада, а отлѣво и отдѣсно на петѣтъ вдѣлбани реда, надъ които изпъкватъ ивичнитѣ букви, има по единъ кипарисъ, просто и съ вкусъ стилизуванъ. Тоя украсенъ елементъ има турски произ-

ходъ. По турскитѣ гробищни плочи кипарисътъ символизува безсмъртие и покой. Обикновено върхътъ му се слабо навежда. По надписа на тоя хубаво издѣленъ кръстъ се вижда, че въ гроба е почивалъ хаджи Коста, синъ на попъ Черня (хѣи коста попъуерновъ синъ беше); всжщность, кръстътъ е правенъ за коститѣ на покойника, пренесени отъ нѣкой по-отдавнашенъ гробъ въ 1762 (лѣто·аѣѣв).

39. Мраморенъ, съ форма на № 1, а съ розета на № 21; ивични букви (обр. 45); неправилениятъ езикъ на надписа (поменѣѣ·рабѣѣа твоѣа пено ꙗбѣѣа) говори, че Пена, за която е правенъ кръстътъ, е умрѣла презъ 1811.

Обр. 67.

Обр. 68.

40. Другъ мраморенъ, по форма наподобяващъ описания подъ № 25, но съ особна розета (обр. 46): отъ пазвитѣ на равнораменния кръстъ излиза по единъ заостренъ листъ (ср. обр. 42) съ жилка презъ срѣдата, а подъ него се подава другъ, съ четири нарѣза и три жилки. Пена, за която говори ивичниятъ надписъ на лицето (обр. 47), е починала въ 1808.

41. Кръстъ отъ червеникавъ мраморъ, по формата си напomniaщъ № 9; всрѣдъ пресѣчището на крилата е издълбанъ равнокриленъ кръстъ, заграденъ съ изпъкнала ивица, а надъ него — два трижгълника, обърнати нагоре съ основитѣ (обр. 48). Надписътъ му е гравирани, грубъ (обр. 49). Изглежда, че е правенъ следъ като е

изгладена повърхността, на която е стоялъ по-рано другъ надписъ Споменаватъ се имената: Станимиръ (ста̀ниме́ръ), Радъ (ра̀де), Тончо (то̀нуѣ), Няго (нѣ́го) и Неда (нѐдо).

42. Мраморенъ, съ форма като на № 15, а съ розета като на № 21; надписъ съ ивични букви (обр. 50); правенъ за гроба на Толе, починалъ въ 1835.

43. Пакъ мраморенъ, по форма приличенъ на описания подъ № 83, а по розета — на предиописания. И тоя кръстъ, като дадения подъ № 41, е билъ забитъ надъ гробъ съ кости, което се вижда отъ ивичния му надписъ (обр. 51): тамъ се споменаватъ три лица: Слава, Богданъ и Рада (звателенъ падежъ: **слаго: богдане радо**) и се дава годината, когато сж били пренесени коститѣ — 1820.

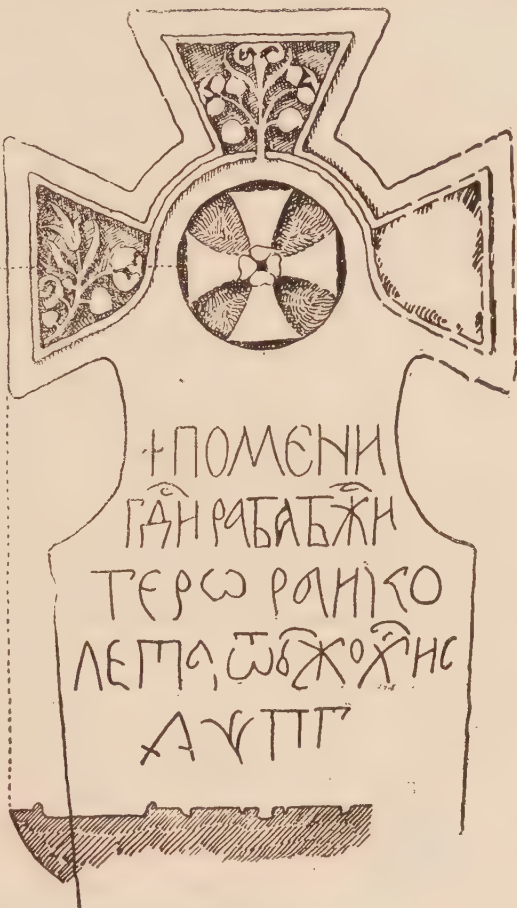
44. Другъ мраморенъ, форма като на № 15, а розета — на № 4. Ивични букви, изпъкващи на гладко издълбано дъно (обр.

52). Правенъ за гроба на Филипъ Базю, умрѣлъ на 8 септемврий 1834.

45. Мраморенъ, съ форма на дадения подъ № 25, а съ розета на № 21. Пакъ ивични букви. Покойникътъ се е казвалъ Стоянъ, синъ Тончовъ; починалъ е презъ 1809: **стоанъ с то̀нуѣ влѣ аѡ-ѡ** (обр. 53).

46. Пакъ мраморенъ, форма на № 3, розета — като на предиописания. И той носи ивични букви. Името на покойницата е било Нена; умрѣла е въ 1813. Надписътъ е съвсемъ неправиленъ по езикъ и правописъ: **поменѣ-гдѣраѣа ткоа нѣно: аѡ ѣг** (обр. 54).

47. Особностъ представя по украсата си другъ мраморенъ кръстъ, носещъ формата на дадения подъ № 38. Вмѣсто кипарисъ, на него

Обр. 69.

Обр. 70.

сж изобразени кадилница и жезъл (обр. 55). Надписът е съставенъ отъ ивични букви (обр. 56). Гробътъ е скриваль „коститъ на Черньо иерей, попъ Станимировъ синъ; следъ неговото име стои датата 1762.

48. Любопитенъ е по форма и украса мраморниятъ кръстъ, чиято скица дава съдържание на обр. 57. Наистина, повърхността е зле изгладена, изпълнението е грубо. Слънцето и луната, що сж изпъкнали надъ челния кръстъ, заграденъ съ окръжностъ, се едва познаватъ, но формата на тоя кръстъ е рѣдка: главата и крилата, образувани отъ по две успоредни прави, завършватъ съ джги, чиито крайща се вгъватъ навжтре, а долнището почива на три стъпала съ хубавъ профилъ. Четиритъ реда ивични букви се издигатъ надъ издълбани дъна. Надписътъ дава две женски имена — Цона и Мария — и датата 1 септемврий 1836. Изглежда, че и тоя кръстъ е стоялъ надъ гробъ съ кости.

49. Еднакво любопитенъ е и кръстъ отъ едрозърнестъ мраморъ, чиито релефъ е полуразрушенъ, благодарение на ронливия материалъ и на времето. Даденъ е въ обр. 58. Формата му напомня други кръстове, които видѣхме по-горе (№ № 10, 25, 40 и др.), но голѣмото петно на лицето му е оградено съ вжжеобразна ивица, която слиза надолу и тамъ, отдето почва отредената за забиване частъ, двата края на тая ивица се кръшно извиватъ въ видъ на волута навжтре. Главата е украсена съ сложна розета; нейниятъ кръстъ е като на № 4, изъ пазвитѣ се подаватъ пжпки като на № 5, украсени съ по едно кржгче тамъ, дето се вгъватъ навжтре.

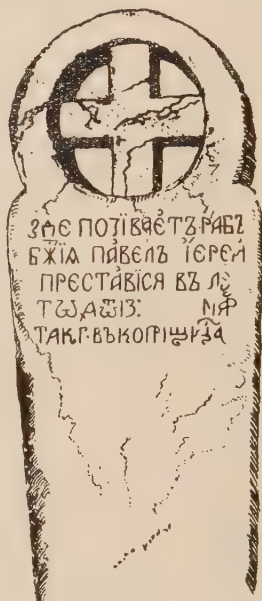
Рамката на розетата се образува отъ две кржгли ивици, между които лжкатуши трета ивица. Буквитъ сж ивични, върху издълбано плое. Тѣ съобщаватъ за смъртъта на Добре въ 1824.

50. Мраморенъ, приличенъ по форма на № 3, а по розета — на № 25. Надписътъ е съвсемъ безкниженъ („ГДИ“, „равинабожн“). Отъ него узнаваме, че кръстътъ е правенъ за гроба на Васила поклонница, починала на 20 априлъ 1837 (обр. 59).

51. Другъ мраморенъ, съ сжщата форма; вмѣсто розета има кръстъ (обр. 60), издълбанъ, съ дълго долнище, разширено долу, съ еднакви крила и глава, сжщо разширени въ крайщата си, проектуващи окръжностъ. Буквитъ

ЗА ПЛОЧВЯЕТЪ РАЗЪЖИТЕ
ОРИЕРИДМИТІЕСИЧМА
ЧДЪ. 1835 МАИ: 5:

Обр. 71.

Обр. 72.

ЗДЪПЛОЧВЯЕТЪ РАЗЪ
БХИИЕНЧОХИСТО
ВИЧДОЛНІА 182
ЧДН 24

Обр. 73.

сж гравирани (обр. 61). Безкнижниятъ надписъ споменава нѣкого си Тодоръ. Кръстътъ е отъ хубавъ мраморъ и се отличава по своята тънка изработка.

52. Пакъ мраморенъ, форма на № 15, розета на № 25. Ивични букви (обр. 62). Споменава се другъ Тодоръ — или Тодора — (ПОМЕНІЙ ГДН РАБА ВЖІА: ТОТОРН); човѣкътъ е умрѣлъ въ 1825.

ЗАП ПОЧИВАЕТЪ РАБЪ
ВЖІЙ ГРЪПОПЪ ГЕНЧО
ВИЪ ПРЕСТАВИ СЛВІТЪ

53. Сжщо мраморенъ, форма на № 3, розета — като на предиописания. Споменатата въ надписа (обр. 63) Райка е починала въ 1811 (ВАЛЕТЪ РАКА).

ГДНТ РАКА:
МЦІА ІАНУАРИЙ
К: ГО: АНА:

Обр. 74.

54. Кръстъ отъ едрозърнестъ мраморъ, счупенъ на три. Горниятъ кжсъ не се намери. Ималъ е видъ на описанитѣ подъ №№ 18, 24, 25 и 49, само че контурътъ на долнището е закржгленъ (обр. 64). Сѣченъ е за гроба на нѣкой си Генчо, умрѣлъ презъ 1796. Буквитѣ сж ивични.

55. Мраморенъ, съ форма и розета на № 3. Ивичнитѣ букви на надписа (обр. 65), яко безкнижно написанъ („ЗДѢ ПОУИВАЕТЪ РАБОВЪ ВЖІЙ“), известяватъ, че подъ кръста сж лежали коститѣ на двамина: на Кръстя, починалъ на 13 августъ умрѣлъ на 1 януарий 1834.

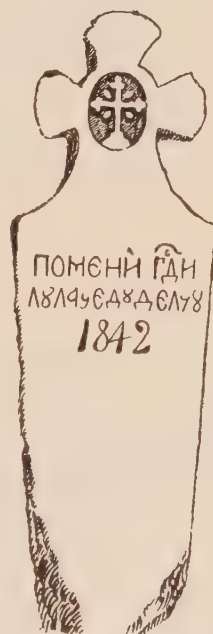
ПОМЕНІЙ РАБА ВЖЕ
СПОУИКА: 1819

Обр. 75.

56. Другъ кръстъ, подобенъ на предиописания по форма и розета, пакъ съ ивични букви (обр. 66). Писачътъ не ще да е знаелъ добре ни езика, на който пише, ни буквитѣ, които употрѣбя: буквата е пише ту като Е, ту като Г, ту като Є. Камъкътъ е сѣченъ за кръстъ надъ гроба на Манолъ Бора-даянъ съ презиме Тахта (ПОМЕНІЙ ГДН РАБА СВОЕГО МАНАЛАУ БОРАДААНЪ ТАХТА), починалъ на 8 септемврий 1834. Годината е смѣтана по турски — 1249 (МЦІА СЕПТЕМВРІЙ ИДЕНЪ...)

57. Кръстъ отъ гладъкъ мраморъ, по форма приличенъ на № 24, но другояче украсенъ (обр. 67). Розетниятъ кръстъ, изпъкващъ надъ вдълбано равно дъно, се опира съ крайщата си на джговато извита кржгла рамка. Четиритѣ реда ивични букви съобщаватъ за смъртта на Сжби или Сжба въ 1774 — доста безкнижно (РАБА ВЖІА; ВСОПШЫ, СЖБО).

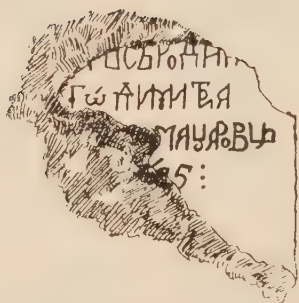
58. Другъ отъ гладъкъ бѣлъ мраморъ, съ гравирани букви, окълцани, изстѣргани — види се, за да се пише нѣщо за другъ мрътвецъ; едва се прочита съ мжка писаното (обр. 68). Дѣланъ е

Обр. 76.

за нѣкоя си Кортеза, умрѣла презъ 1786. (пѣмнини къртестѣ аѣнс; последниятъ редъ означавалъ — изглежда — месеца и числото, — се не чете). Заслужва внимание хубавата украса на лицето: въ срѣ-

Обр. 77 а.

Обр. 77 б.

Обр. 78.

дата — окръжностъ съ кръстъ; изъ пазвитѣ и отъ основата се подаватъ клонки съ листа и крѣгли плодове; надъ окръжността — две птици кълватъ нѣкакво цѣфнало клонче.

59. Другъ кръстъ отъ сивкавъ мраморъ, съ ивични букви; тънка и хубава работа (обр. 69). И той прилича по форма на № 24, но е много изобилно и съ вкусъ украсенъ. Кръстътъ на лицето изпѣква надъ вдълбано поле; въ срѣдището му има вѣнче съ четири листа. Дветѣ крила и главата на голѣмия кръстъ сж украсени съ изваяни клонки, на които се редятъ листа и цвѣтове, сръчно стилизувани и съ похватъ изпълнени. Тоя кръстъ е украсявалъ гроба на Геро Райковъ, умрѣлъ въ 1783 (геро ранко лета ѿ рѣѣ хис аѣнс).

60. Мраморенъ кръстъ, пакъ тънко изработенъ, по форма приличенъ на описания подъ № 15, но съ особна розета (обр. 70); изящнитѣ ивични букви на надписа, изпѣк-ващи надъ три реда вдълбано пространство, гласятъ, че подъ кръста е почивалъ геѡргій іерей димітріевнѣ мѣцаръ, починалъ на 5 май 1835 (обр. 71).

Обр. 79.

61. Другъ отъ хубавъ бѣлъ мраморъ, сжщо тънка работа Кръстътъ на лицето е пробитъ въ пазвитѣ си. Отъ времето мраморъ оѣе е много напукалъ. Буквитѣ сж ивични, лежащи на петъ реда издлбснаъ

пространство (обр. 72). Правенъ е за гроба на пѣвель гѣрей, починалъ на 23 мартъ 1817 въ коприщиѣ. По форма кръстътъ прилича на описания подъ № 23 (обр. 27).

62. Пакъ мраморенъ, подобенъ по форма на № 15, а по розета на № 24. Ивичниятъ надписъ (обр. 73) дава да се разбере, че кръстътъ е сѣченъ за гѣнуѡ хрѣстовнѣ доганъ, умрѣлъ на 24 юлий 1802.

Обр. 80.

Обр. 81.

63. Пакъ мраморенъ, приличенъ по форма на предиописания, но съ розета като тая на № 8. Ивичнитѣ букви на надписа сж на нѣкои мѣста окѣлцани, — види се, отъ удране на кръста о други кръстове при пренасянето му. Тѣ заематъ петъ издѣлбани реда. Правенъ е за грѣю попъ гѣнуѡвнѣ, който се е „преставилъ“ на 20 януарий 1821 (обр. 74).

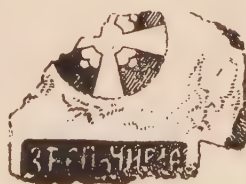
64. По-малъкъ, сжщо мраморенъ, съ форма на описания подъ № 3 и съ розета на № 25. Двата реда ивични букви на надписа (обр. 75) споменаватъ Стойка, починала въ 1819.

Обр. 82.

65. Мраморенъ кръстъ, търкулнатъ нѣземи, цѣлъ обрасналъ съ трѣва, съ три реда ивични букви на издѣлбано пространство (обр. 76). Крайщата на крилата му сж правилно закрѣглени. Лицето е украсено съ елипса, въ която личи издѣлбанъ възвисокъ кръстъ, чиито крила образуватъ сжщо кръстчета, изъ пазвитѣ излизатъ пламъци, а долнището почива на разширена основа, правилно изрѣзана. Сѣченъ е за дете: надписътъ споменава Лула, чедо на Дѣлчо, починала въ 1842.

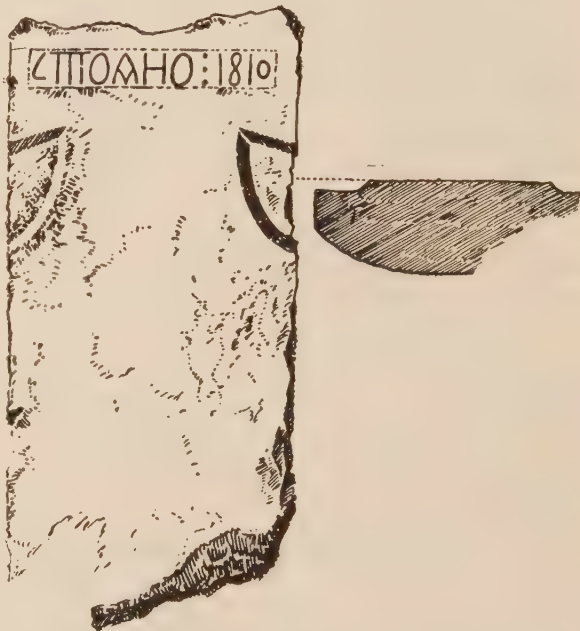
66. Въ зида, що огражда откъмъ северъ църковната сграда (на височината на тоя зидъ се издига горниятъ дворъ), се виждатъ мраморни кръстове и отломки, употребени като градежни камъни. Наброихъ повече отъ 20 счупени кръста, все гранитни, и 15 мраморни отломки, пакъ отъ кръстове, които ясно личатъ, наредени въ стената. Моятъ броежъ засегна само горнитѣ нѣколко реда; въ по-долнитѣ ще да има, навѣрно, много повече. Успѣхъ да извадя нѣколко мраморни отломки отъ кръстове и една гранитна. Единъ отъ кръстоветѣ

Обр. 83.

(обр. 77^a) ще да е ималъ формата на № 18. Буквитѣ сж ивични, издаващи се надъ вдълбани редове. Кръстътъ е стоялъ надъ гробъ, дето сж били прибрани коститѣ на цѣло семейство — това на Димитрия Маджаровъ.

67. Друга отломка (гранитната, която споменахъ) носи надписъ съ гравирани букви (обр. 77^b); споменаватъ се имената Пейка и Груйо; кръстътъ ще да е принадлежалъ къмъ типа, даденъ въ обр. 104.

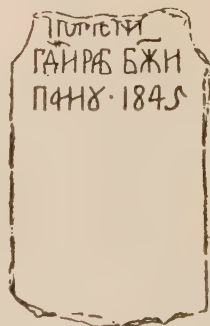
Обр. 84.

68. Върху църковния дворъ забележихъ два голѣми кръста, мраморни, вкопани вече въ земята. До горния северенъ жгълъ на църквата намѣрихъ търкулната отломка

отъ гранитенъ кръстъ (обр. 78) съ изпъкнало очертание, вдълбани букви (...**лѣо**) и дълбоко изрѣзанъ кръстъ подъ тѣхъ. По думитѣ на стария свещеникъ, всички кръстове, що се намиратъ въ двора, били все тамошна работа.

69. Мраморното кръстче безъ надписъ, чиято отломка давамъ на обр. 79, откъртихъ отъ споменатия северенъ зидъ. По форма се доближава до № 1, но рамената му сж по-широки и закръглени, а розетата му напомня тая на № 28.

70. Въ единъ купъ камъни, натрупани въ горния дворъ, намѣрихъ полузаровена отломката, що давамъ на обр. 80. Кръстътъ е изработенъ отъ пѣсчаникъ. Главата му е била много голѣма и широка, ако се сравни съ крилата. По формата си тоя кръстъ се доближава до описания подъ № 68; кръстътъ, вдълбанъ въ пресѣчището на главата и крилата, е малко по-широкъ и недотамъ правиленъ.

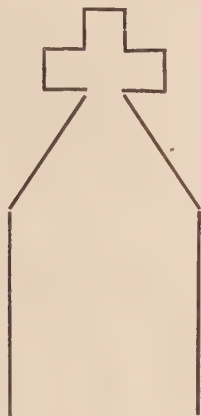

Обр. 85.

71. Надъ единъ гробъ намѣрихъ (пакъ въ горния дворъ на църквата Успение Богородично) възправена отломка отъ мраморенъ кръстъ (горната му частъ, чиято форма е мжчно да се установи

(обр. 81). Кръстътъ е бележилъ гробъ съ пренесени кости, което си личи по ивично издѣлания надписъ (**скерлети**). Надъ буквитѣ е гравиранъ латински кръстъ, а подъ тѣхъ е издѣлбана плитка островърха ниша. Навѣрно формата на кръста ще да е била приблизително такава:

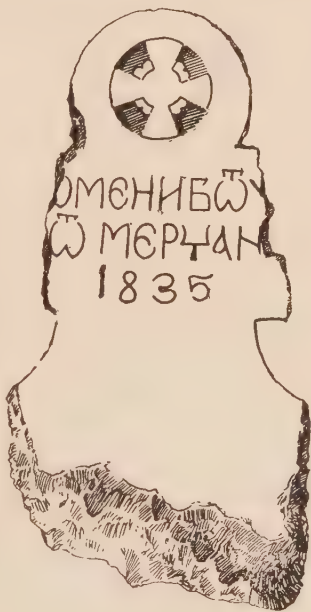

72. Надъ другъ гробъ имаше възправенъ гранитенъ кивотъ за кандило и палене свѣщи. Кивотътъ е изсѣченъ отъ цѣлъ камѣкъ (обр. 82); отпредъ отворътъ му се заслания отъ изкривена тенекиена вратичка, скрепена чрезъ две резета о гранита. Отвжтре е грубо окѣлцанъ, но отвънъ е изработенъ сравнително гладко.

73. На пѣтя, що води къмъ сжщата църква, въ плочника, намѣрихъ похлупенъ кжсъ отъ мраморенъ кръстъ (обр. 83), който ще да е билъ подобенъ по форма на описания подъ № 18. Розетата му прилича на тая у № 5, но въ пазвата на пукнатата пѣпка има друга, кржгла. Не може да се разбере, за чий гробъ е дѣланъ кръстътъ, понеже отъ надписа е запазенъ само първиятъ редъ (горната му половина): **здѣ поѹнваѣ.**

Освенъ описанитѣ кръстове, има и други, употребени за градежъ; около 30—40 сж влѣзли — било цѣли, било като отломки — въ зидовѣтъ на църковната ограда — при извора, предъ западната врата, и въ северната оградна стена. Има и въ зида до стаята на клисарката. Отъ тоя именно зидъ можахъ да скицувамъ следнитѣ петъ отломки.

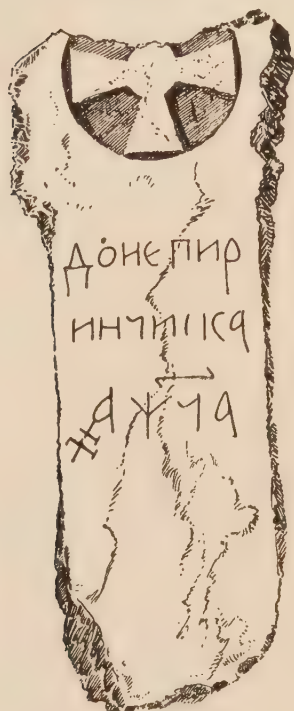
74. Мраморна отломка отъ кръстъ съ ивични букви (обр. 84), сѣченъ за нѣкоя си Стояна, починала въ 1810. По форма кръстътъ ще да е принадлежалъ къмъ типа, описанъ подъ № 1.

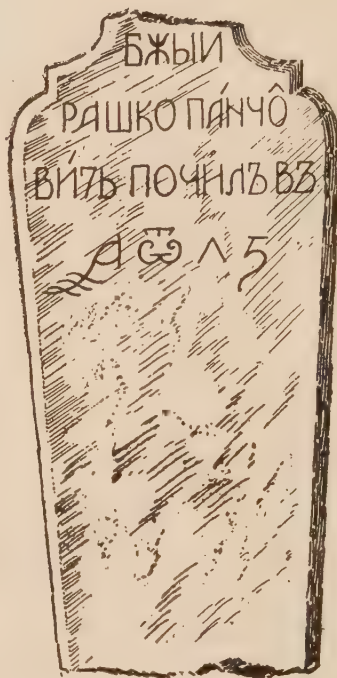
Обр. 86.

75. Друга мраморна отломка, съ гравирани букви (обр. 85); кръстътъ може да се отнесе къмъ типа, даденъ подъ № № 18 и 24; дѣланъ е за нѣкой си Пано (рѣкѣ бѣли панинѣ), умрѣлъ въ 1845.

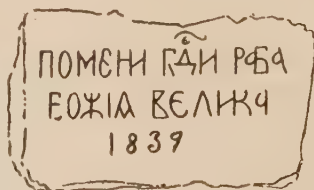
Обр. 87.

Обр. 88.

76. Трета мраморна отломка, съ ивични букви на три издълбани реда (обр. 86). Кръстътъ принадлежи по форма къмъ описания подъ № 10, а по розета — къмъ № 5. Формата му е била, както се види, много правилна; носи следи отъ хубава работа. Правенъ е въ 1835. Името на покойника не може да се опредѣли (...ѿ. мерѣли...).

77. Четвърта, пакъ мраморна, отломка отъ кръстъ, съ гравирани букви, много попу-
кана (обр. 87). Кръстътъ е носилъ формата на
дадения подъ № 16, само че има розета, а
не вдълбанъ кръстъ. Дѣланъ е за гроба на
Дона Пиринджийска, починала презъ 1791.
(дѣне пиринѣнска рѣѣѣ).

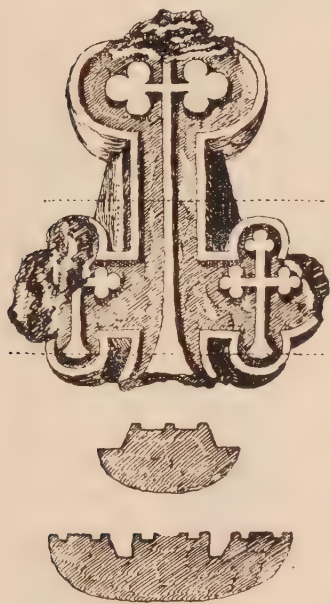

Обр. 89.

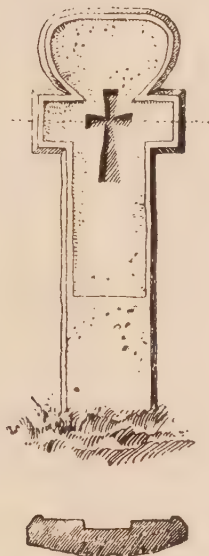
78. Пета отломка, долна часть отъ тънко
гравиранъ кръстъ (отъ хубавъ бѣлъ мраморъ),
съ наведенъ изрѣзъ на очертанието (обр. 88). По форма ще да е на-
подобявалъ описания подъ № 38. На лицето му стои името на покой-
ника — Рашко Панчовичъ, починалъ (поуналъ) въ 1837,

79. Освенъ тия отломки, има и други — въ плочника предъ стаята на бабата-клисарка; тѣ сж части отъ мраморни и гранитни кръстове. Такава отломка е дадената на обр. 89, кждето личи името на нѣкоя си Велика, умрѣла въ 1839. Въ двора на църковната канцелария има сжщо нѣколко мраморни кръста, забити толкова дълбоко въ земята, че се едва очъртаватъ.

Въ гробищния дворъ на църквата св. Николай намѣрихъ сжщо надгробни кръстове отъ камѣкъ, положени нѣземи, до стената. И тѣ сж вадени отъ гробищата и слагани тамъ. Заслужватъ внимание следнитѣ:

Обр. 90.

Обр. 91.

Обр. 92.

80. Отломка отъ сивъ мраморъ (горнище отъ кръстъ), безъ надписъ. Каква форма е ималъ кръстътъ, не може да се отсжди по запазенія кжсъ (очупена глава и крила). Главата образува (обр. 90) кръстъ, съставенъ отъ три полукръга; въ равното петно изпѣква другъ кръстъ, образуванъ отъ три трилистника (кржгли), съ дълго долнище, което се яко много разширява долу, при основата. Крилата сж подобни по форма на главата, но сж по-кжси и се образуватъ отъ два по-малки полукръга и единъ по-голѣмъ. Въ петната имъ се издига по единъ кръстъ отъ сжщата форма, какъвто е оня на главата, само че по-малѣкъ. Главата и крилата сж съединени отлѣво и отдѣсно съ по една плоска петожгълна ивица, която е намирала своето продължение и подъ крилата. Изработката е внимателна и хубава.

81. Гранитенъ кръстъ, токуречи черенъ, просто, но добре изработенъ, безъ надписъ (обр. 91). Формата му го доближава до № 68,

само че кръстътъ, издълбанъ на лицето, е много по-правилень; освенъ това, цѣлиятъ кръстъ е ограниченъ съ наведено изсѣчена ивица. Близкъ по форма и на двата кръста е тоя на обр. 20 (№ 17), чиято украса е по-сложна. Важно е въ случая, че и третъ кръста сж гранитни. Изглежда, че сж работени отъ една ржка, или пъкъ каменодѣлцитѣ сж намирали, че тая форма подхожда най-много на твърдия материалъ.

82. Кръстъ отъ хубавъ бѣлъ мраморъ (обр. 92), много добре украсенъ. По форма прилича на № 66, но е по-широкъ. На лицето има овала съ възвисокъ кръстъ, почиващъ на двойна основа; и неговитѣ крила сж завършени съ трилистникъ. Главата и крилата около овалата сж запълнени съ две симетрично разположени клонки, отъ които се развиватъ листа, пжпки и цвѣтове на гладко изсѣчено дъно. Колкото е сръчно издѣланъ кръстътъ, толкова е безкнижно направенъ надписътъ (три реда ивични букви: **ПОМЕНН • ГДН-ДВШІ РАПЪ • ТВОН • ПАВЛЕ** 1852).

83. Другъ кръстъ отъ червеникавъ мраморъ (обр. 93), съ гравирани букви, които споменаватъ нѣкоя си Цона, починала на 10 юний 1844. Кръстътъ по форма наподобява № 48, само че нѣма дветѣ вдлбнатини, образуващи долната чърта на крилата. Въмѣсто розета, на главата е издълбанъ кръстъ, чиито четири равни крила свършватъ съ правилни джги. Това го доближава до розетата на № 4 (обр. 5), само че му липсва гравираната окръжностъ, съединяваща джгитѣ.

84. Съвсемъ различенъ отъ описанитѣ до сега кръстове е тоя, чиято скица запълва обр. 94. Кръстътъ е издѣланъ отъ хубавъ бѣлъ мраморъ и се отличава по добрата си изработка. Въ горната раковина има изпъкналъ латински кръстъ, долу е издълбана джговата ниша, а плоскоститѣ на лицето образуватъ кръстъ, въ чиито крила сж смѣстени три реда изпъкнали ивични букви. Правенъ е за нѣкоя си Нона, умрѣла на 14 августъ 1814 (или 1819). Контурната ивица слиза надъ буквитѣ стълбовидно, както личи по разрѣза.

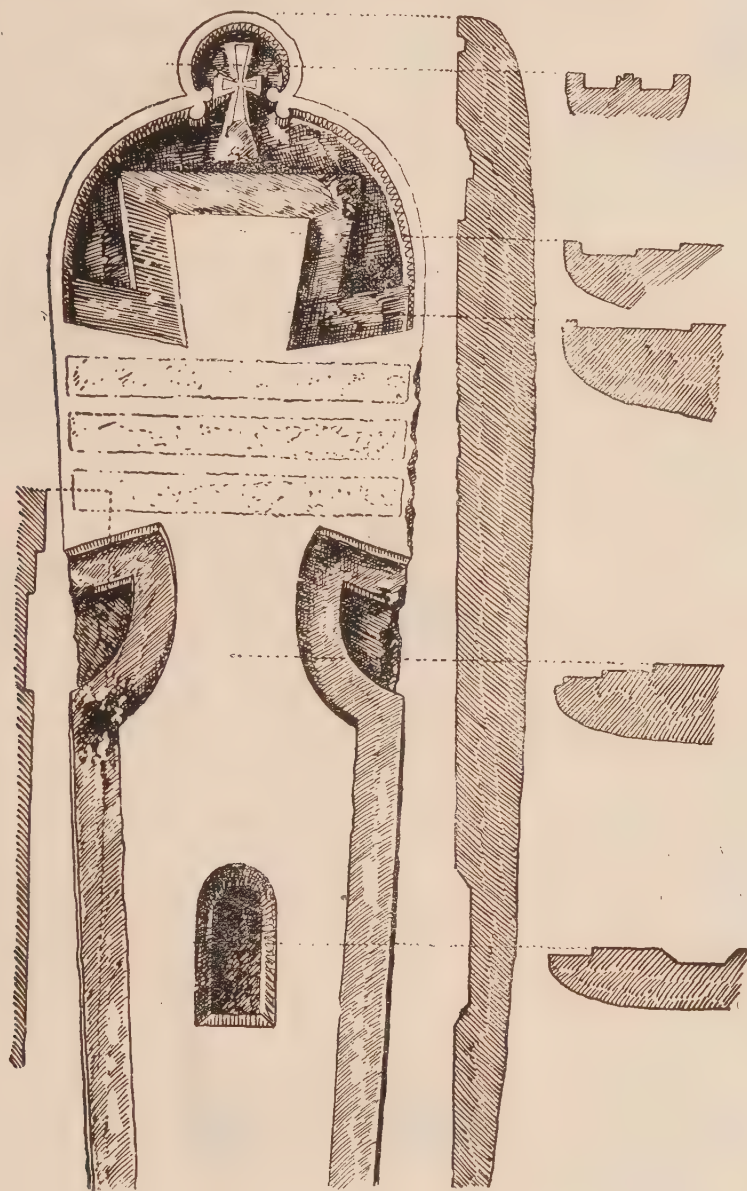
85. Кръстътъ, що давамъ на обр. 95, сѣченъ за нѣкой си Георги (умрѣлъ въ 1842), прилича по форма на тоя, що е описанъ подъ № 83 (обр. 93), само че украсяващиятъ лицето въздългъ кръстъ се издига надъ изгладено пространство ($\frac{2}{3}$ отъ окръжността). Кръстътъ е и по-дългъ отъ дадения подъ № 83.

Обр. 93.

86. На обр. 96 е представенъ отесанъ и изгладенъ кръстъ отъ бѣлъ мраморъ, още безъ букви. По форма напомня оня, що е даденъ подъ № 2 (обр. 3), само че му липсватъ трижгълнитѣ вдлъбнатини

Обр. 94 а.

подъ крилата. По тоя незавършенъ кръстъ може да се сжди, че въ самата Копривщица сж били дѣлани каменни кръстове.

87. Мраморенъ кръстъ, приличенъ по форма на тоя подъ № 85, но съ издълбанъ кръстъ (обр. 97) на лицето; крилата на издълбания

кръстъ свършватъ съ правъ жгълъ; тритѣ крила проектиратъ съ крайщата си квадратъ, а долнището се разширява и свършва съ водоравна основа. Камъкътъ е издълбанъ тънко, гравираниѣ букви (обр. 98) сж внимателно изработени. Кръстътъ е украсявалъ гроба на една попадия, нѣкоя си Куна, починала на 26 юлий 1856.

88. Другъ мраморенъ, съ форма и розета като на № 3. Правенъ за Радъ (или Рада?) — лице, починало презъ 1833 (обр. 99).

ЗАЕ ПОУНВАЕМЪ РАБИНА
БЖИАНЪСНАМЕПЪГАНЕ
1814: АВГСТЪ ІААЕНЕ

Обр. 94 б.

89. Кръстъ отъ сивъ мраморъ, съ особна форма (обр. 100); напomnia повече надгробна плоча — отъ ония, що се слагатъ водоравно надъ гроба. Едничкото му украшение състои въ едъръ латински кръстъ съ джговати крайща (джгитѣ сж обърнати къмъ срѣдоточието), подъ буквитѣ. Надписътъ е ивиченъ, писанъ доста безкнижно; на писача не сж били яко познати църковнославянскитѣ букви (и пише като ъ, г — като ъ, б — като в или като ъ, т — като т и т. н.). И тоя камъкъ е дѣланъ за гроба на попадия, починала въ 1805 (помани гди рабнии бжна грьда пресвентера аѡе ѡ Вонри цн ца).

• 90. Другъ мраморенъ, съ форма като на № 15, а съ розета — като на № 8. Надписътъ му се състои отъ петъ реда ивични букви. Написанъ е съвсемъ безкнижно; въ него става дума за Михалъ хаджи Теодоровъ поклонникъ, който билъ починалъ въ 1816, но това е изразено зле, та се разбира нѣщо съвсемъ друго — именно, че сж се изминали 1816 години отъ смъртъта му: поминдетса рабомъ божи михалъ хаѣи теодоровъ поконникъ леть 1816 какъ престависа (обр. 101).

Обр. 95.

91. Пакъ мраморенъ, съ форма като тая на описания подъ № 65; вмѣсто елипса съ кръстъ на подножие и съ пламъчета въ пазвитѣ, тукъ-виждаме (обр. 102^a) по-просто, ала еднакво хубаво украшение: кръстътъ завършва съ трилистни краища на крилата, а долу контурнитѣ му чърти се леко раздѣлятъ на двѣ страни и следъ остро пречупване се изгъватъ нагоре, за да се съединятъ надъ главата. Тѣй кръстътъ пази равнището на цѣлото лице, а пространството около него е издълбано. Дѣланъ е тоя кръстъ за гроба на хаджи Петко, починалъ въ 1853, както се вижда отъ безкнижния надписъ (дѣшѣ рапъ. твон. хауѣ. петко), представенъ на обр. 102^б.

Надгробни кръстове има и въ мѣстността, наречена Св. Никола (сега засадена съ борики), дето едно време ще да сж били гробища. Тамъ забележихъ следнитѣ кръстове:

92. Полегналъ кръстъ отъ варовникъ, много голѣмъ; повече прилича на оброченъ, отколкото на надгробенъ (обр. 103). Формата на кръста се подчъртава чрезъ една вдълбана ивица, която минава отъ главата къмъ долнището и напрѣки по крилата. Кръстътъ има глава и четири крила, тѣй като долнището се на два пѣти пресича подъ правъ ъгълъ. Главата и всѣко отъ крилата завършватъ съ по единъ кръстъ, който се повтаря отъ вдълбаната ивица. Отлѣво и отдѣсно крилата се съединяватъ едно съ друго чрезъ отвесенъ валекъ, а на плоскоститѣ, които опредѣлятъ дебелината на крилата и главата, има по единъ полукълбестъ придатъкъ. Долнището се раздѣля отъ перпендикулярнитѣ нему пресѣчки на три части, които сж коя отъ коя по-дебели, като се върви отъ върха къмъ основата. На лицето на кръста се чете името на Нико поклонникъ (поклонникъ ннко) и годината 1773.¹⁾ Буквитѣ сж гравирани обрасли съ лишеи. Формата е огрубѣла отъ времето, но не е изгубила своята изразителность.

93. Задъ голѣмия кръстъ се тули другъ, много по-малкъ, пакъ отъ варовникъ, съ обикновена форма на правиленъ кръстъ, съ полукълбести придатъци отъ страни на крилата. И той е лишеясалъ.

Обр. 96.

Обр. 97.

ЗД ПУЧВЯОТЪ БРѢНЦА
ОСТАНКИ КЪМЪ ГРЕЗЫ
ТѢРИ ГРѢСТАВШАМСЯ
ВЪЗЪТО 1856 ІІІІІІ 26

Обр. 98.

¹⁾ Ние прочетохме ясно името Ней-ко и годината 1777. Бележка на редактора

94. Счупенъ кръстъ отъ пѣсѣчникъ (стои му долната часть), забитъ въ земята (обр. 104). Цѣлиятъ кръстъ ще да е ималъ формата на описания подъ № 68 (обр. 78). Останалъ е само долниятъ край (основата на долнището) на вдълбания кръстъ и дебелията връзана чърта на известно разстояние отъ ржбоветѣ. Надписъ нѣма.

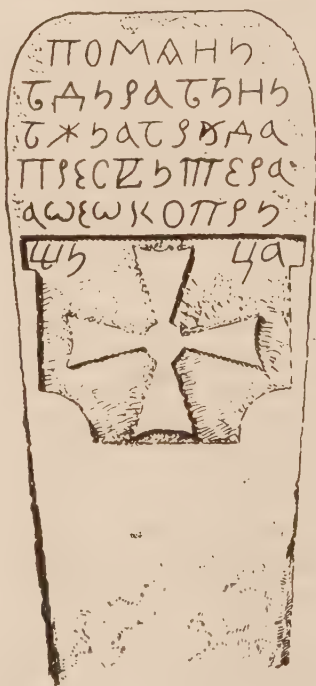
95. Сравнително голѣмъ кръстъ отъ червеникавъ шупливъ мраморъ, обрасналъ съ мъхове, очупенъ, наведенъ на една страна. Има форма на правиленъ кръстъ, чиито крила и глава завършватъ сѣщо съ по единъ кръстъ. Откъмъ лицето си (обр. 105) той има вдълбана ивица, която разполовява долнището, крилата и главата, като се разгъва по крайщата кръстообразно, за да подчъртае общата форма на силуета. По тоя начинъ се получаватъ петъ кръстосвания. По вдълбаната ивица изпъкватъ, разположени симетрично, полукълбести придавки, стигащи по височина равнището на граничната ивица (както е показано въ разрѣза). Откъмъ гърба си (обр. 106) сжщиятъ кръстъ дава по-проста форма: вмѣсто ивица, срѣдищата на главата, крилата и пресѣчището иматъ по единъ продълговатъ вдълбанъ кръстъ, изъ чиято срѣда се подава до височината на общата плоскостъ по една полукълбеста придавка; на главата такава придавка нѣма: кръстътъ се вдълбява гладко и е по-малкъ отъ другитѣ три.

96. Любопитна форма представя кръстътъ отъ шупливъ варовникъ, предаденъ на обр. 107. Той е счупенъ. По-голѣмиятъ кжсъ бѣше заровенъ въ земята, едва се виждаше единиятъ му край.

Другиятъ лежеше на страна, далекъ отъ него. Когато изровихъ първия, почнахъ да търся оня кжсъ, що недостигае, и го съзрѣхъ, захвърленъ въ една купчина камъни. Кръстътъ е цѣлъ напуканъ, окълцанъ, проститѣ му украшения сж развалени, но формата му добре личи. Както се вижда и отъ рисунката, едното крило е нѣкакъ несиметрично на другото: по-тѣсно, по-удължено, а главата е по-закръглена. Отъ страни на крилата и на главата е имало по една полукълбеста

РА 48:1833

Обр. 99.

Обр. 100.

прибавка — като оная на кръстоветѣ, описани подъ № 92, 93 и 95. Формата е подчъртана съ двойно връзване — на известно разстояние отъ заобленитѣ рѣбове, а всрѣдъ пресѣчището е издълбанъ кръстъ съ четирилистно вѣнче въ срѣдата — като на описания подъ № 59. Кръстътъ не носи ни име, ни дата.

97. Гранитенъ кръстъ, забитъ въ земята, цѣлъ лишеясалъ, съ възвисокъ кръстъ, издълбанъ на лицето (обр. 108). Главата и крилата сж заоблени въ очертанието си. Точната му форма е изгубена; много е окълцанъ, очупенъ; навѣрно майсторътъ не ще да е смогналъ да му придаде правилна форма, което личи по нѣкои несиметричности.

ПОМНЧЕТСА РЧВО
МД БОЖИМНХАЛХЧЧ
ТЕОАОРОВ
ПОКОНКЛЕТЬ
1816 КЧКЛ ПРЕСТВНЧ

Обр. 101.

98. Кръстъ отъ варовникъ, цѣлъ заритъ въ земята, мѣхнясалъ. На лицето има издълбанъ кръстъ съ закръглени крайща, очертанието се усилва чрезъ изпъкнала ивица, а на главата има гравирани букви; едва се чете (доста развалено, затова прочитътъ е несигуренъ) годината 1721 (лжкл). По форма се доближава до тоя, що описахъ подъ № 68, само че главата му е съ по-равно очертание отгоре и е, изобщо, по-правиленъ (обр. 109).

99. Гранитенъ кръстъ, мѣхнясалъ (обр. 110). Носи формата на дадения подъ № 68, само че главата му е по-дълга. Сжщиятъ издълбанъ кръстъ, сжщата изпъкнала ивица по крайщата, дори сжщиятъ материалъ (гранитъ). Гравираниѣ букви споменаватъ нѣкого си Нешо, починалъ въ 1781.

Обр. 102 а.

100. Другъ гранитенъ, цѣлъ заритъ въ земята; отгоре изглеждаше като плоча. Много ороненъ, нѣкжде и очупенъ, мѣхнясалъ. Има форма на обикновенъ кръстъ съ равни рамена и малко по-дълго долнище. Въ пресѣчището на лицето е издълбанъ подобенъ нему кръстъ съ леко закръглени крайща (обр. 111).

101. Кръстъ отъ варовникъ, заритъ до половината глава въ земята; по форма напомнящъ описания подъ № 81, само че главата му е по-закръглена отгоре и по-дълга. Вдълбаниятъ на лицето кръстъ (обр. 112) е закръгленъ въ основата си.

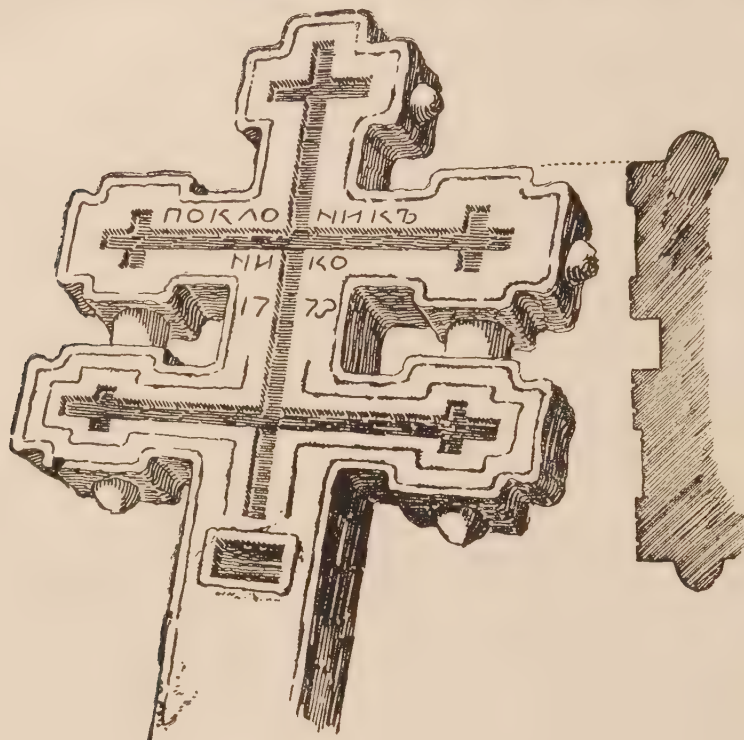
ПОМЕНІ ДНІ ДШ
РАТЪ ТВОИХАТІ ПЕТКО
1853

102. Другъ кръстъ отъ варовникъ, сжщо заритъ (обр. 113). И той по форма принадлежи къмъ сжщия типъ, само че крилата му сж още по-кжси, а по формата на главата се приближава донѣкжде къмъ № 68. Вдълбаниятъ кръстъ е по-голѣмъ; долнището му е по-разширено.

Обр. 102 б.

103. Кръстъ отъ варовникъ, забитъ до главата въ земята; понеже почвата е тамъ каменлива, можахъ да го разровя само до половината

Обр. 103.

крила (обр. 114). Носи формата на двата предиописани, само че главата му представя откъмъ лицето по-правилна окръжностъ. Украсенъ пакъ съ издълбанъ кръстъ и съ изпъкнала ивица по крайщата, които сж леко заоблени, а не отрѣзани въ правъ жгълъ, както бѣше на двата предиописани (ржбове се не явяватъ никжде).

104. Другъ, по-голѣмъ, отъ пѣсѣчникъ, съ сжщата форма; главата му бѣше разчупена и отнетитѣ кжсове се не намѣриха; заритъ досрѣдъ крилата въ прѣстѣта.

105. Трети, по-малѣкъ, отъ варовникъ, пакъ съ тая форма, само че безъ издълбанъ кръстъ; лицето е плоско и гладко.

106. Четвърти, съ сжщата форма, отъ варовникъ; главата и крилата му счупени.

107. Пети, съ още по-кжси крила, отъ гранитъ, съ издълбанъ кръстъ на лицето.

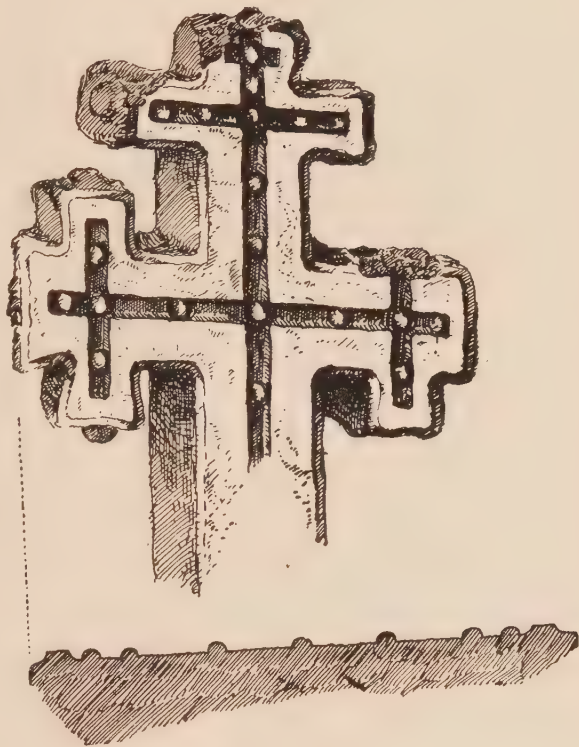
108. Шести, пакъ гранитенъ, съ кжси крила, малко по-голѣмъ.

Обр. 104.

109. Кръстъ отъ варовникъ, съ отчупена глава, забитъ до крилата въ земята (обр. 115). Ималъ е приблизително формата на токущо описанитѣ. Липсва изпъкналата ивица покрай ржбоветѣ. Издълбаниятъ кръстъ има заоблени крайща. Отъ цѣлата група само тоя кръстъ носи надписъ; гравираниѣ букви даватъ името Неда (**неде**) и годината, когато е починала тая жена — 1800.

110. Кжсъ отъ варовникъ, часть отъ голѣмъ кръстъ, който ще да е билъ изящно изработенъ и добре украсенъ (обр. 116). Отломката е крайна часть отъ нѣкое крило или отъ главата. Въ срѣдата на лицето ѝ се заоблюва полукълбеста прилавка, а по горната дебелина се вижда вжжеобразно изваянъ полувалекъ, отъ дветѣ страни на който се заоблюватъ гладко две дългнесте издадини. Кръстътъ не ще да е ималъ ржбове. На обр. 116 давамъ отломката, гледана въ срѣдно положение и отгоре.

Обр. 105.

111. Друга отломка, пакъ отъ варовникъ, съставляща долнище на кръстъ, чиито крила и глава сж отчупени. На лицето има гравиранъ грубо кръстъ (обр. 117), почиващъ върху квадратно подножие (проекция на кубъ).

Кръстове има, най-сетне, и въ гробищата надъ Дълга Рада (Длъга Рада). Тамъ забележихъ следнитѣ каменни кръстове (между многото нови), заслужващи внимание:

112. Голѣмъ кръстъ, по форма оброченъ, отъ еднозърнестъ мраморъ, забитъ предъ абсидата на гробищната църквица (обр. 118). Напомня донѣкъде кръста на св. Никола, описанъ подъ № 95, само че е по-широкъ и по-низъкъ.

113. Кръстъ отъ едрозърнестъ гранитъ (обр. 119), който по форма прилича на надгробна плоча, но нѣма никакъвъ надписъ. Опрѣнъ бѣше до източната стена на църквичата. За украшения му служатъ единъ равнорамененъ кръстъ съ издълбани правоъгълно пазви и една вдълбана ивица отгоре.

114. Кръстът отъ бѣлъ мраморъ, хубаво украсенъ (обр. 120). По форма наподобява описания подъ № 59; носи дори сжщата розета като него; ивичнитѣ му букви сж издържани въ еднакъвъ стилъ, а и растителнитѣ орнаменти, що украсяватъ главата и крилата, приличатъ на ония, които сж употребени при украсата на № 59. По всичко се вижда, че двата кръста сж работа на една и сжща ржка. Единиятъ е дѣлбанъ въ 1783, а другиятъ — година следъ това. Дори ограничаването на орнаментнитѣ полета съ изпъкнали ивици и наведени отрѣзи е токуречи еднакво у двата кръста. Надписътъ дава да се разбере, че кръстътъ, за който става дума, е дѣланъ за гроба на Найденъ Джуркоолу, починалъ въ 1784.

115. Пакъ мраморенъ, съ форма на № 10, а съ розета на № 25. Кръстътъ е малкъ, счупенъ, долната му половина липсва. Надписанъ е съ два реда ивични букви (обр. 121). Правенъ е за нѣкой си Атанасъ, починалъ въ 1804. Годината е писана по турски — 1219.

116. Кръстътъ отъ хубавъ жѣлтеникавъ мраморъ, съ форма като на предходния, но съ розета като на № 3. Надписанъ съ хубави ивични букви. Носи имената Лула и Елена и датата. 1836 (обр. 122).

117 Другъ, отъ хубавъ бѣлъ мраморъ, съ сжщата форма, но съ особна розета (обр. 123): пакъ съ пукнати пжпки въ пазвитѣ, като розетата на № 5, но срѣдището, кждето се събиратъ крилата на кръста, не е очертано съ джги, за да проектира окръжностъ, а напомня кръста въ розетата на № 28. Надписътъ (обр. 124) споменава името на нѣкой си Брайко и годината 1824. Буквитѣ сж ивични, изпъкващи надъ три реда издѣлбано пространство.

118. Пакъ мраморенъ, съ форма и розета на № 3, съ ивиченъ надписъ, който дава името Лилко и годината 1830 (обр. 125).

119. Другъ, отъ хубавъ бѣлъ мраморъ, очупенъ. Формата му го доближава до № 15, а розетата — до № 3. Ивичнитѣ букви на

Обр. 106.

надписа споменаватъ имената Костьо, Кръстьо и Мария, както и датата 15 августъ 1836. Кръстьо е писано **крѣстѣю**, Костьо — **констѣю**, а августъ — **авгѣсто**. По това може да се заключи, че камъкътъ е дълбанъ отъ каменарь-италианецъ, който не е можелъ да изговори Кръстьо и е пишелъ августъ, както си знае (обр. 126).

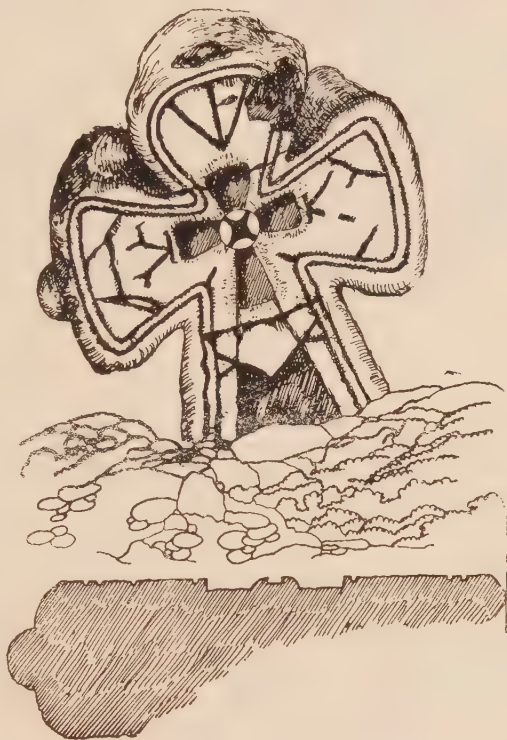
120. Другъ мраморенъ, съ форма и розета на № 3, съ ивични букви (обр. 127). Споменава се Тина, починала въ 1825 година.

121. Пакъ мраморенъ, съ сжщата форма и розета, съ ивични букви (обр. 128). Правенъ е за нѣкоя си Гана, починала въ 1821, но отсетне подъ нейното име друга ржка е гравирала на сжщия кръстъ думитѣ: **ПОМЕНН РАБН ВЖИ РАЛО**. Очевидно, тоя Ральо или Рале е билъ погребанъ въ сжщия гробъ, или за гроба му е употребенъ тоя кръстъ, следъ като е билъ пренесенъ.

122. Старъ мраморенъ кръстъ, съ форма като на описания подъ № 15, но съ особно украшение вмѣсто розета (обр. 129): надъ издълбано кржгло поле се издига изпъкналъ равнорамененъ кръстъ, чиито крила и глава завършватъ съ трилистници, долнището му се разширява въ извита подставка, а изъ пазвитѣ се подаватъ тройни листа съ по една жилка. Какъвъ е билъ надписътъ на кръста, не може да се разбере, защото ивичнитѣ букви сж изчукани съ длето, плоскостъта е изравнена, а на мѣстото на нѣкогашния надписъ е гравиранъ другъ, отъ 1910. Подобни случаи има много въ Копривщенскитѣ гробища.

123. Другъ мраморенъ, съ форма на № 3, а съ розета като на № 21. Кръстътъ е окълцанъ, датата е пострадала. Ивичнитѣ букви на надписа (обр. 130) споменаватъ името Пройка и 1813 година.

124. Пакъ мраморенъ, съ форма като на дадения подъ № 10, но съ особна розета (обр. 131): изъ пазвитѣ на кръста се подаватъ по две пжпки — малка и голѣма. Отъ надписа (обр. 132) се вижда,

Обр. 107.

че кръстътъ е дѣланъ за нѣкоя си Дойка, починала въ 1723 (или 1793?); третата цифра е двусмислена.

Обр. 108.

Обр. 109.

125. Другъ мраморенъ, пакъ съ такава форма, но съ розета като на № 1. Гравираниѣ букви на надписа (обр. 133) споменаватъ името на нѣкой си Тодоръ (**тодаре**), умрѣлъ въ 1732.

126. Пакъ мраморенъ, съ форма като на № 2 и съ розета като на № 3. Ивичнитѣ букви на надписа (обр. 134) даватъ да се разбере,

Обр. 110.

Обр. 111.

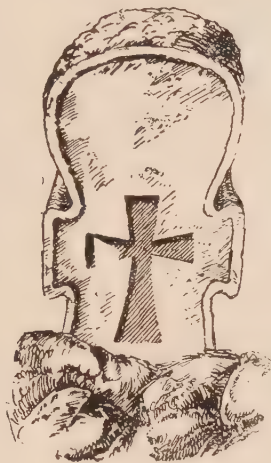
че въ гроба сж почивали останкитѣ на двамина: Никола и Найда; дадена е 1830 година: тогава ще да сж пренесени тамъ коститѣ.

127. Мраморенъ кръстъ (обр. 135) съ гравирани букви. Формата му го доближава до № № 18, 24, 27, 57, 59 и 114, особно до

№ 27, чиято розета носи. Но всички споменати кръстове иматъ тая особность, че се стѣсняватъ постепенно, колкото се отива отъ главата къмъ долнището, а кръстътъ, що описвамъ сега, носи еднаква ширина; формата му проектира въ своята граница правоъгълникъ. Камъкътъ е

Обр. 112.

Обр. 113.

Обр. 114.

яко окълцанъ, крилата му сж пострадали. Отъ надписа се вижда, че е дѣланъ за хаджи Стоя, починалъ въ 1790.

128. Гранитенъ кръстъ, повече приличенъ на плоча, украсенъ съ изпъкнала ивица, очъртаваща кръстъ върху общата плоскостъ на лицето (обр. 136). Нѣма надписъ.

129. Мраморенъ кръстъ, наподобяващъ по своята форма дадения подъ № 3, а по розетата си — тоя подъ № 8. Ивичнитѣ букви на надписа, издаващи се надъ петъ вдълбани реда, споменаватъ нѣкого си Найдень, починалъ на 5 декемврий 1823 (обр. 137).

130. Другъ мраморенъ, съ форма като тая на № 15, но съ особна розета (обр. 138): изъ пазвитѣ се подава по единъ троенъ листъ. Доста безкнижниятъ надписъ съ ивични букви дава да се заключи, че кръстътъ е дѣланъ за нѣкой си Рашко, умрѣлъ на 25 мартъ 1831 (обр. 139). Любопитно е, че годината е писана не лѣѡлѣ , както би очаквалъ човѣкъ, а лѣѡлѣ : вмѣсто лѣ стои л , а между ѡ (вмѣсто ѡ) и л е вметнатъ съюзътъ и .

Обр. 115.

121. Кръстъ отъ бѣлъ мраморъ, забитъ на $\frac{2}{3}$ въ земята (обр. 140). По форма прилича на ония, що спадатъ къмъ типа, описанъ подъ № № 18, 24, 27, 57, 59, 114 и 127, но крилата му се не съединяватъ съ долнището чрезъ секторъ; напротивъ, очертанието се пре-

чупва надолу отъ дветѣ страни и долнището се постепенно стѣснява къмъ основата. Тая особностъ доближава описвания кръстъ до ония отъ типа, даденъ подъ № 58; прилика съ тия кръстове намираме и въ силуета на крилата и главата му, само че джгата се разполовява не отъ полукълбо, а отъ полувалекъ. Гравираниѣ букви на надписа споменаватъ нѣкой си Тончо, починалъ въ 1790.

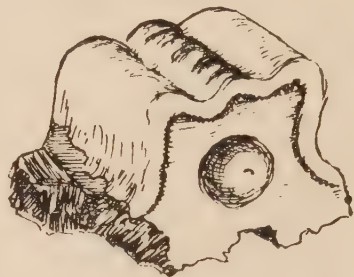
132. Другъ мраморенъ, по силуетъ на крилата и главата приличенъ на преди-описания, но съ тая разлика, че крилата се не съединяватъ съ главата чрезъ джги, а очертанието се чупи въ остъръ жгълъ. Той нѣма розетата на предходния (подобна на тая у № № 25, 8, 10, 1, 27, 77 и 127); надъ третѣ реда ивични букви стои правиленъ равнорамененъ кръстъ съ два крѣга въ жглитѣ на основата. Кръстътъ е издълбанъ, а крѣговетѣ — гравирани. Гробътъ, за който е приготвенъ кръстътъ, е крилъ коститѣ на Филчо и Дина; отбелязана е 1831 година (обр. 141).

133. Мраморенъ кръстъ, съ форма като тая на описания подъ № 15, но съ розета като на кръста № 25. Ивичнитѣ букви на надписа споменаватъ Груя Ганчовичъ Коджакардашъ, умрѣлъ на 4 юлий 1829 (обр. 142).

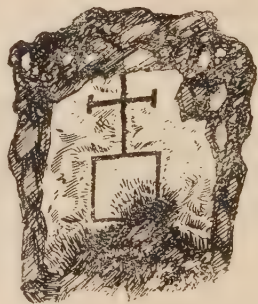
134. Още единъ мраморенъ, приличенъ по своята форма на дадения подъ № 1, ала украсенъ съ розета като тая на № 3. Хубавитѣ ивични букви на надписа му (обр. 143) даватъ да се разбере, че гробътъ, за който е готвенъ, е крилъ коститѣ на трима души: Яко и Филипъ, починали въ 1834 (поменн гдн бѣе коспзти твон ако фнлпп : 1834), и Райка, починала въ сѣщата година (рагке : 1834), все чеда на Иванъ златаря (нагнзванлхатарна). Буквитѣ сѣ писани, види се, отъ чужденецъ, който не е знаелъ български; това личи по особната форма на нѣкои думи, дѣто е криво предаденъ изговорътъ: **КОСПЗТИ** (Господи), **ТВОГН** (твой), **РАГКЕ** (Райке), **ГНЗВАН** (Иованъ), **ЛХАТАРНА** (Златаря).

Надъ нѣкои гробове (на по-знатни или богати хора, види се) е имало, освенъ кръстове, и каменни плочи, положени водоравно. Въ горния дворъ на църквата Успение Богородично намѣрихъ следнитѣ надгробни плочи, все мраморни:

1. Плоча надъ гроба на чорбаджи Нешо Теодоровичъ Чалжкоолу, починалъ на 22 декемврий 1829, издѣлана отъ едролюспестъ мраморъ,

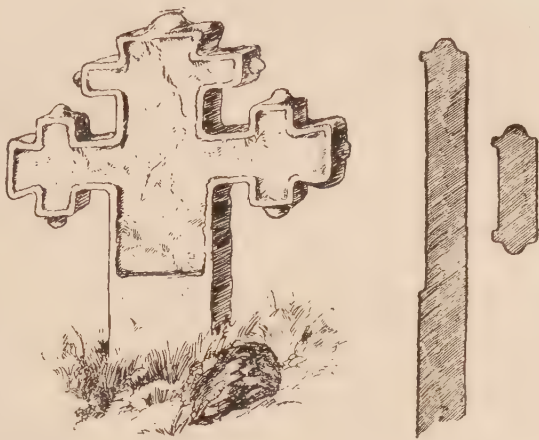
Обр. 116.

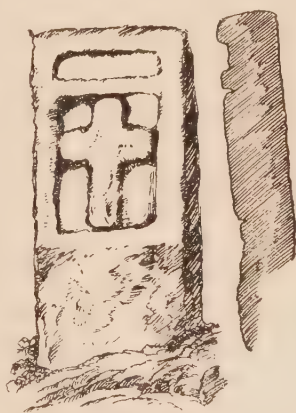
Обр. 117.

въ размѣръ 66·75 см. × 178 см.. Релефътъ на ваяното поле е полу-закръгленъ въ крайщата и стига височина 2—3½ мм., като дава отгоре гладка повърхностъ. Работата е тънка и внимателна; буквитѣ сж ивични, отъ страни закръглени; издигатъ се до височината на общия релефъ върху издълбаното пространство на всѣки редъ. Дветѣ раковини въ горнитѣ жгли на плочата сж дълбоки въ срѣдата по 2½ см.. Орнаментната украса е разпредѣлена симетрично по дветѣ отвесни половини. Стилътъ на тая украса издава силно западно влияние; около двуглавия орелъ, емблема на безсмъртието на душата (тоя мотивъ се среща токуречи по всички такива плочи), се нареждатъ растителни и геометрични елементи, съ добъръ вкусъ подбрани и сглобени, за да нѣма голѣми празни петна; стилизуваниятъ шипкъ съ листа, незабравкитѣ, вазата, нарѣтъ, стълповетѣ и орнаментнитѣ завитъци, нарѣзани и нагънати — сж наследства отъ късното Възраждане, преработени подъ още по-сетнешни влияния и преминали у каменодѣлцитѣ. По композиция украсата на тая плоча е много тежка, претрупана съ изобилни декоративни елементи, съ много прави чѣрти. Тежко е и полето надъ надписа, па сж тежки и тритѣ петна подъ него, заградени съ стълпове и арки. Животнитѣ въ срѣдното петно (ужъ волове, крави и телета), гегата и каменното поило сж зле стилизувани (едното животно прилича дори на мечка). Съ тия животни се посочва на зрителя, че покойникътъ е билъ скотовъдецъ (обр. 144).

Обр. 118.

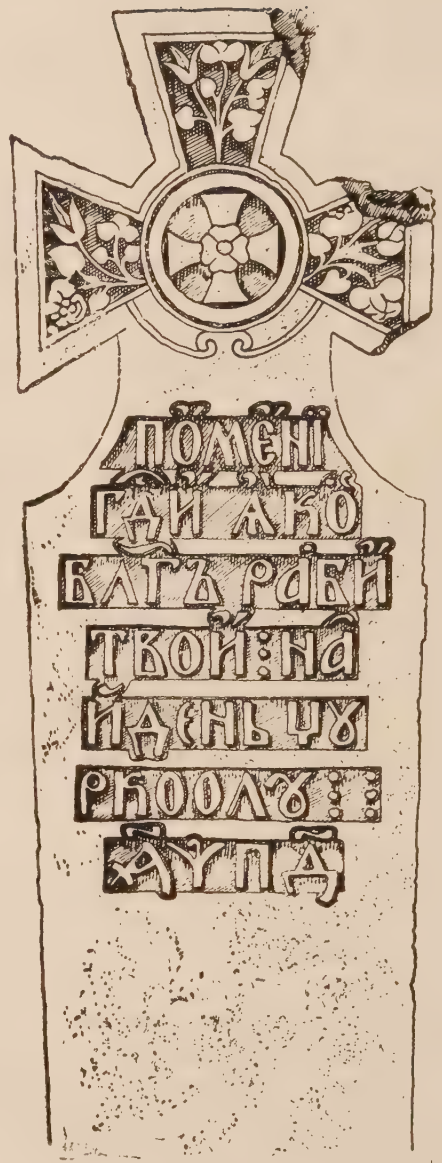
Обр. 119.

2. Друга плоча, надъ гроба на Петъръ Генчевъ, умрѣлъ на 22 септемврий 1849; изработена е отъ дребнозърнестъ мраморъ, въ размѣръ 80 см. × 215·6 см.; слабъ релефъ съ височина 1 мм. — 1½ мм.; отгоре — гладка повърхностъ. Раковинитѣ сж дълбоки по 1½ см., изпълнението е още по-тънко. Надписътъ е съ ивични букви; при това, ивицата е добре отсѣчена, а стълпчетата на всѣка буква сж по-дебели отъ водоравнитѣ и наведени чѣрти. По композиция тая

плоча е токуречи най-добрата: две раковини, изящно изваяни, простъ и хубавъ кръстъ, затворенъ въ елипса, едва изпъкващъ надъ вдълбаното около него пространство, стилизувана лозница въ видъ на отворена рамка съ дебела основа и четири реда букви, затварящи отгоре рамката (обр. 145). Плочата е дебела 18 см.. Лозовиятъ орнаментъ е изсѣченъ съ тънъкъ вкусъ отъ опитна ржка.

3. Трета плоча, пакъ отъ мраморъ, едрозърнестъ; работена е за да закрие гроба на Христо Петковъ, починалъ на 10 януарий 1839. Покойникътъ ще да е билъ или бегликчия (закупувачъ на бегликъ), или таксилдаринъ (чиновникъ на бегликчията), защото на плочата се вижда изобразенъ (гравирани контурно) конникъ съ чалма и ботуши. Дълбочината на раковинитъ достига въ срѣдата до 2 см., а улеятъ на гравиранитъ мѣста (буквии и конникъ) има дълбочина 1—1½ мм. Буквитъ сж вдлбнати, стълпчетата имъ сж по-широки отъ раменетъ. Около раковинитъ има по-дълбокъ и по-широкъ улей, за да се очертаятъ. Кръстътъ, който се разширява въ долнището си и почива на основа отъ растителни мотиви (листа), е леко вдлбнатъ; листата носятъ височината на общата плоскостъ (обр. 146). Цѣлата плоча има размъръ 83·1 см. × 195·8 см.. Изображението на конника е твърде повредено, ала — колкото и наивна да е тукъ-тамъ стилизацията —, общиятъ образъ лежи като изразително петно подъ буквитъ и придава на плочата особна хубостъ. Заслужва внимание надгробниятъ надписъ, съчиненъ въ стихове, повечето римувани. Понеже въ скицата буквитъ сж предадени въ оня видъ, какъвто иматъ на самата

Обр. 120.

Изображението на конника е твърде повредено, ала — колкото и наивна да е тукъ-тамъ стилизацията —, общиятъ образъ лежи като изразително петно подъ буквитъ и придава на плочата особна хубостъ. Заслужва внимание надгробниятъ надписъ, съчиненъ въ стихове, повечето римувани. Понеже въ скицата буквитъ сж предадени въ оня видъ, какъвто иматъ на самата

АПАНАГХ
ИМА

Обр. 121.

плоча (къже слѣни, къже една надъ друга), тукъ ги давамъ въ четливия имъ видъ:

НѢСМЪ КТОМУ́ А́ЗЪ ТАКО́ВЪ, ІА́КОВЪ ТЫ́ ЕСИ́ НЫ́НѢ ЗРА́Й МА,
 Ё́СМЪ ЖЕ ІА́КОВЪ І́ ТЫ́ СКО́РѠ БУ́ДЕШИ РАЗСМОТРА́Й МА.
 О́БРАЗЪ ПОДО́БЕНЪ ТЕБѢ́ НМѢ́ХЪ НЫ́НѢ ЖЕ Ё́СМЪ ПЕ́ПЕЛЪ,
 ФІ́ЛОСО́ФЪ ЛН ТЫ́; БОГА́ТЪ ЛН; І́ ТА́ ПОКРЫ́ЕТЪ ГРО́БЪ НЕТЕ́ПЪЛЪ.
 І́НСѢ́ ХРІ́ТОВЪ РА́БЪ Ё́СМЪ, ХРІ́СТО БО ПЕ́ТКОВЪ НАРЦА́ХСА,
 ТОЙ МА́ ПРІА́ТЪ Ѡ́ ЗДѢ́ШНЫХЪ ВЪ 1839 ЛѢ́ТО Е́ГДА́ НЕ НАДѢ́ХАХСА.
 ДА́ЖДЪ У́БО МІ́ БРА́ТЕ ПРОЩЕ́НІЕ, І́ ПОМО́ЛИСА Ѡ́ МНѢ́
 КЪ́ БГ҃У́ ДА́ ПРОСТИ́ТЬ МНІ́ СОГРЕ́ШЕНІА. М: ІА́ННУ́АРІА 10

4. Плоча отъ едролюспестъ мраморъ, размѣръ 80 см. X 186.4 см. (обр. 147). Рельефътъ е слабо закръгленъ, дълбокъ 2—3 мм.; дълбочината на раковинитѣ стига въ срѣдата отъ 2 до 2½ см.. Буквитѣ сж изпъкнали, ивични. Мѣстото на кръста между раковинитѣ е заето отъ познатия емблематиченъ двуглавъ орелъ, разположенъ въ широка

ПОМЕНІ́Г҃АЙЛХ҃Е
 ІА́СН҃А: ЛЕП҃А
 1836

Обр. 122.

Обр. 123.

ПОМЕНІ́ТА́РѠА
 ТВО́ІБРА́КО:·
 1824

Обр. 124.

елипса. Подъ надписа, на издълбано поле отъ два слѣни правоъгълника, изпъкватъ ножици и аршинъ; това показва, че покойникътъ (Атанасъ Рашковъ, умрѣлъ на 5 августъ 1858) е билъ абаджия. Найдолу, токуречи на ⅓ отъ цѣлата височина, сж помѣстени три петна, раздѣлени отъ стълпове; въ дветѣ крайни има по единъ кипарисъ съ

ПОМЕНІ́ГОСПО́Д
 КОНСТІ́О: КРІ́СТО
 ІА́РІА: 1836
 ЛНАКО 1830
 4ВГ҃СТѠ 15

Обр. 125.

ТН҃Х: 1825

Обр. 127.

наведенъ връхъ (втора емблема на безсмъртието), а въ срѣдното — по-широко — ваза съ карамфилъ и султани, подъ която стои каса съ три сиртара и ключъ. Тия стилизувани елементи сж гравирани контурно. Добавката **вша** надъ третия редъ въ надписа (очевидно, пропусната при писането) е сжщо гавирана. Другитѣ букви изпъкватъ надъ плитко вдълбано поле, общо за първитѣ четири реда, както и

за вторитѣ два; тъй се получаватъ два вдлъбнати правоъгълника, попълнени съ букви.

5. Надгробната плоча, дѣлана за хаджи Йована Спасовъ, починалъ на 6 януарий 1874, на 75 год. възраст, е отъ едрозърнестъ мраморъ. Украсена е съ две осмолистни розети, между които е помѣ-

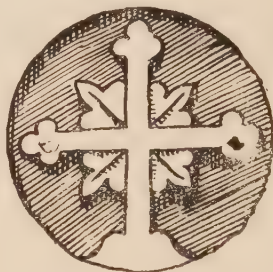
ПАН8 1821

ПОМЕНИ

РАБН

БЖУРАПО

Обр. 128.

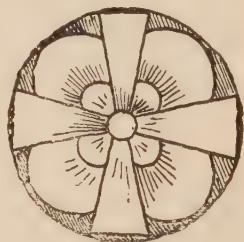
Обр. 129.

ПРѢНКЕ
ХЪИГ

Обр. 130.

стенъ въ срѣдата кръстъ съ два маслиненни клона; подъ него се редятъ надолу три петна съ букви, а подъ тѣхъ — познатитѣ ножици и аршинъ, които се изобразяватъ по плочитѣ на абаджиитѣ. Размѣрътъ на плочата (обр. 148) е 23·5 см. X 173·5 см.. Буквитѣ, ножицитѣ и аршинътъ сж изобразени чрезъ вдлъбнатъ контуръ (гравирано), а кръстътъ и розетитѣ сж направени изпъкнало. Дълбочината на улея въ първия случай е 1—1½ мм., а розетитѣ сж дълбоки 2—2½ см.. Изработката е хубава. Покойникътъ, за чиито гробъ е дѣлана плочата, е баща на д-ръ Спасъ х. Ивановъ и на митрополитъ Доротей.

6. Прилична по форма на предиописаната е надгробната плоча, сѣчена за да покрива останкитѣ на Найдень Беневъ (дѣдо на бившия министъръ Найдень Беневъ, покойникъ, и на Тодоръ Беневъ, бившъ гимназиаленъ директоръ), починалъ на 26 януарий 1860. Размѣрътъ ѝ е 71·2 см. X 180·2 см.. Надписнитѣ букви сж изпъкнали, ивични; релефътъ се издига до височината на каменната повърхность (дълбо-

Обр. 131.

ПОМЕНИ ГЪИ ДОИ

КЕ 1793

Обр. 132.

МОАГРЕ

Х.У. 1 В

Обр. 133.

ПОМЕНИ ГЪИ ГЪИ

НКОЛННАА

1830

Обр. 134.

чина — 1—3 мм.); розетитѣ сж дълбоки 2—2½ см.. И на тая плоча кръстътъ е замѣненъ съ двуглавъ орелъ, ограниченъ отъ елипса, съ десетолостна розета въ срѣдата. Голѣмитѣ розети отъ страни на орела иматъ въ срѣдотоочието си по една полукълбеста пжпка. Подъ дългия

надписъ (обр. 149) — петъ издълбани петна (първото отъ 1 редъ, второто — отъ 6, третото — отъ $5\frac{1}{2}$, четвъртото — отъ 3, а петото — пакъ отъ 1) — се развива растителенъ орнаментъ (клонка съ листа), меко стилизуванъ и добре разположенъ. Съ него се убива тежестъта на композицията, особно усилена отъ многото букви на надписа, който съдържа — следъ едно обращение въ духа на Дамаскиновитѣ стихирѣ — цѣлъ нравственъ заветъ.

7. По-малка плоча, пакъ отъ мраморъ, въ размѣръ 42 см. X 124·6 см. (обр. 150), съ изпъкналъ до каменната равнина релефъ (дълбочина — 2 мм.); надписъ — изпъкнали ивични букви. Плочата е украсена само съ единъ добре издълбанъ кръстъ, който стои подъ надписа. Украсявала е гробъ съ кости, пренесени тамъ презъ 1762.

Обр. 135.

Обр. 136.

Надписътъ е на народенъ езикъ: † тѣѡ са · костѣ · на хадѣи иꙗсрѣ · на дѣѣкѣ · синѣ бѣше · лѣто = † хѣѣкѣ · Тоя хаджи Искро, синъ на Дейка, е баща на Тодоръ и Лука х. Искрови; били сж скотовѣдци (отдавна покойници); отъ тоя родъ сж останали Луковата дъщеря, жена на

ПОМЕНѢИ РАВА
ПВОЕЪ НАИАЕНА
ПРЕСТАВИСАВЪ
МО:АѢКГ:МЪ
АЕКЕМВР:5АЕНЪ

Обр. 137.

Обр. 138.

ЗДѢМОЧВѢТЪР
ѢЪВЖІЯШКОП
ЕСТѢИСЯ
ВЪЛЪМОЪ
ИЛА:МЪ МѢКѢИС
ЛО:

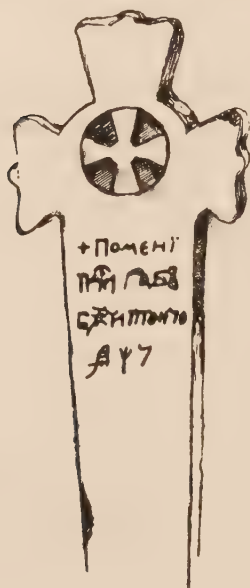
Обр. 139.

запасния полковникъ Нягулъ Млѣчковъ, и Тодоровата — Цона Драгийска (по мжжъ).

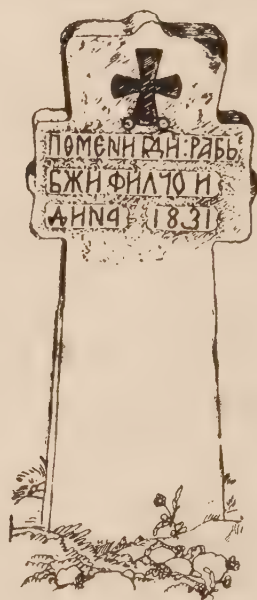
8. Малко по-голѣма, съ размѣръ 62·3 см. X 127·15 см. (обр. 151), съ релефъ, който стига до 3 мм. дълбочина; розетитѣ сж дълбоки

2 см.. Всжщностъ, вмѣсто розети има две панички, съ по едно полу-кълбце въ срѣдата. Между тѣхъ нѣма ни кръстъ, ни орелъ, а нѣщо като палмета въ стилъ Възраждане. Сетне вървятъ ивичнитѣ букви на надписа, издаващи се надъ три реда вдълбано мѣсто, а подъ тѣхъ —

Обр. 140.

Обр. 141.

два кипариса, стилизувани перообразно, съ палмета вмѣсто коренъ. Между тѣхъ стои издълбана ножица, нѣкъде вече разядена. Покойниците, чиито имена стоятъ въ надписа, сж трима клисурци — Дончо, Тодоръ и Пранчо; освенъ тия имена, тамъ личи и годината 1835.

ЗДѢ ПОЧВАЕТЪР
ЯБЗБЖІЙГРЮЮГ
НЧОВИЧЬКОЧКАРА
АШЗВЗЛѢТО
1829.МІЗІА
ИИ.А.А.СНЬ

Обр. 142.

ПОМЕНІА НБЖІ
КОСПУТТВОЕА
КОФНАТ:
РАКЕ: 1834
НЧВАНЛХАТІ

Обр. 143.

Семейството Пранджови живѣе сега въ Пловдивъ, но въ Копривщица стои още кжщата имъ — до реката, срещу Каравеловата и Герджиковата.

9. Голѣма плоча, въ размѣръ 58 см. × 144 см., пакъ съ такива панички вмѣсто розети, а между тѣхъ — голѣмъ орелъ, добре сти-

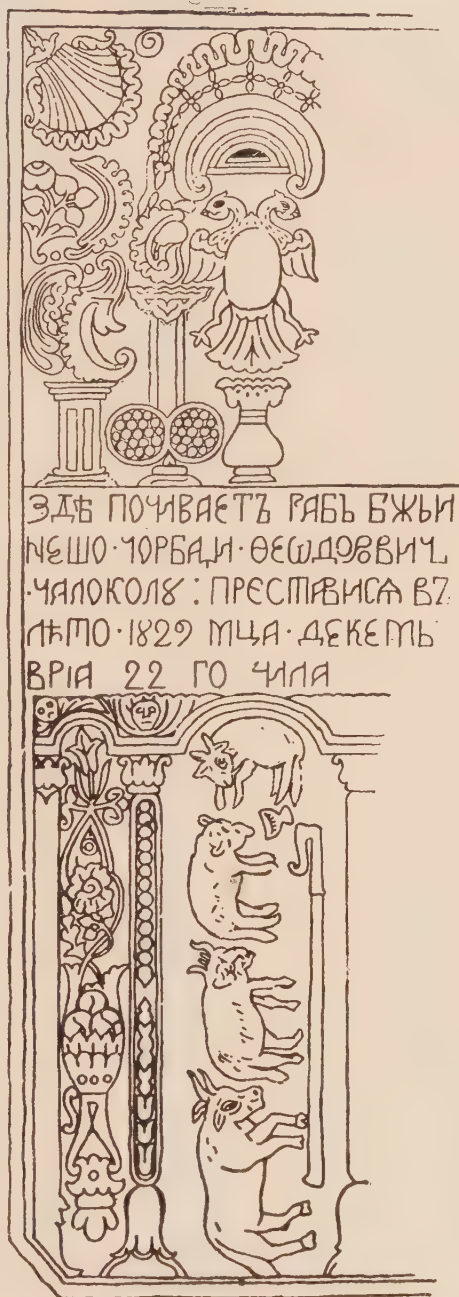
лизуванъ, затворенъ въ четири джги (обр. 152). Подъ него се редятъ въ полукръгли ивици на издълбано дъно надписнитѣ букви, отъ които се вижда, че плочата е бележила гроба на нѣкоя си Стойна (РАБА БОЖНА СТОИНЕ), починала на 15 юний 1826 (СЕНЕ ХОИС ІЕ · УЕСЛО КАЗЪРСКО) по наше лѣтоброене, или на 10 юний 1241 — по турско (ТЪРСКО СЕНЕ .... : 10 : УЕСЛО ИЗНІН). Въ долната половина има три петна, затворени подъ арки, между стълпове, и запълнени — крайнитѣ съ по единъ кипарисъ (пакъ съ палмета вмѣсто коренъ), а срѣдното — съ ваза, отъ която излизатъ клонки съ листа, пѣпки, карамфили, султани и други цвѣтове.

10. Малка мраморна отломка отъ надгробна плоча, която намѣрихъ въ сухата зидария на северната стена въ двора на старата църква. По тритѣ непълни реда отъ ивичния надписъ, що съдържа кжсътъ, може да се сѣди, че въ гроба сж били прибрани коститѣ не на едного, а на баща и на семейството му:

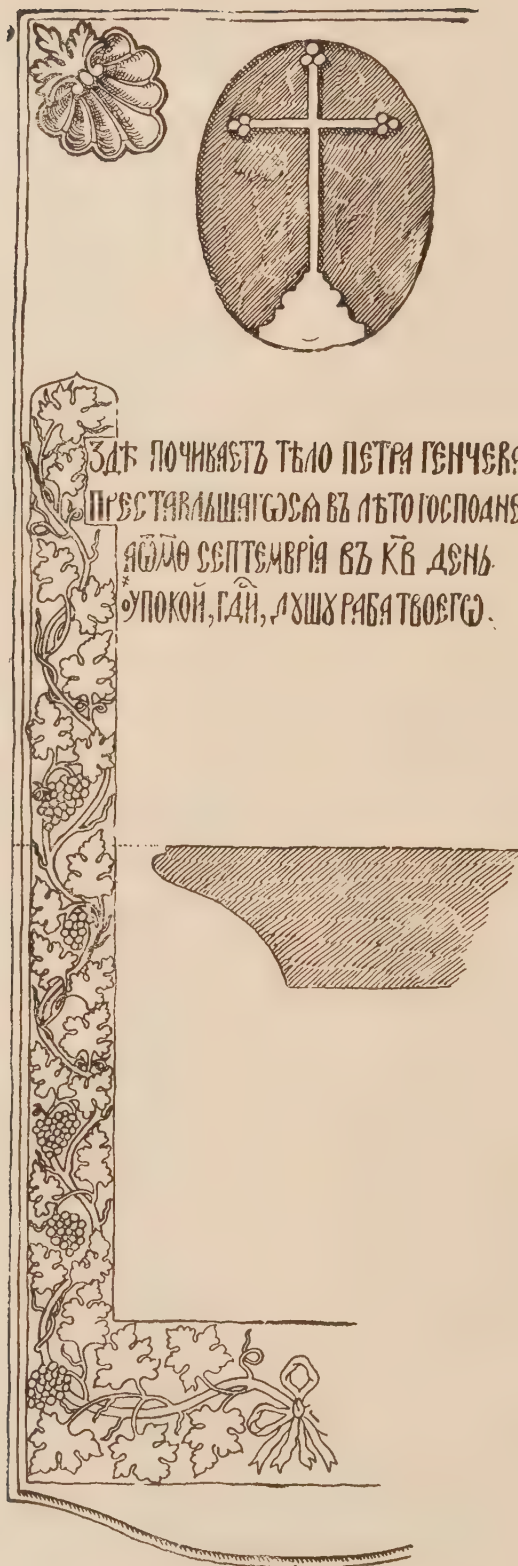
ЗДѢ П[ОУНІАЕТЪ РАБЪ]
БЖН ГЕ[НУО или ОРГН] ЕДИ ЧИЙ СИ
КЖВЕС[Ъ УАДАМИ] (вж. обр. 153)

Други надгробни плочи видѣхъ изправени отвесно и взидани въ стената на гробищата до новата църква св. Николай Мирликийски. И тѣ сж мраморни, на брой четири, именно:

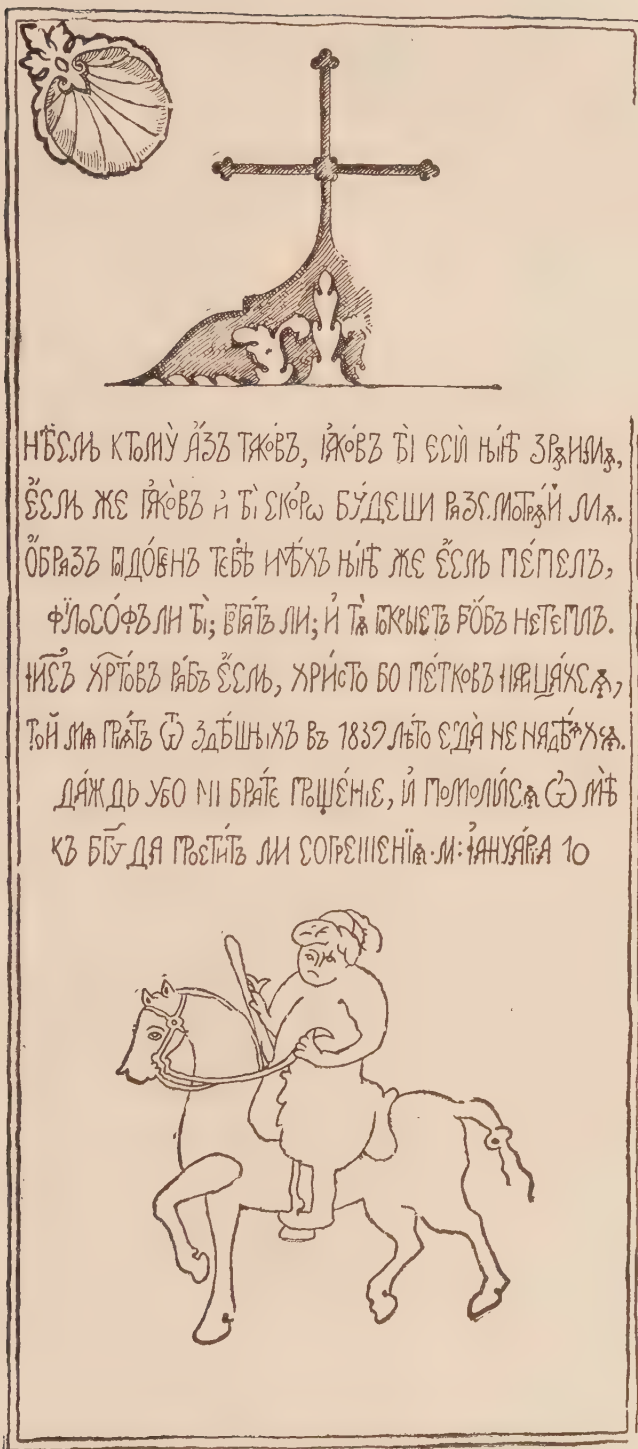
11. Плоча, на която долната часть е заровена въ земята, съ размѣръ на незаровената часть 66 см. × 128·75 см. (обр. 154). Дветѣ розети въ горнитѣ жгли сж по-плитки отъ тия на предиописанитѣ

Обр. 144.

Обр. 145.

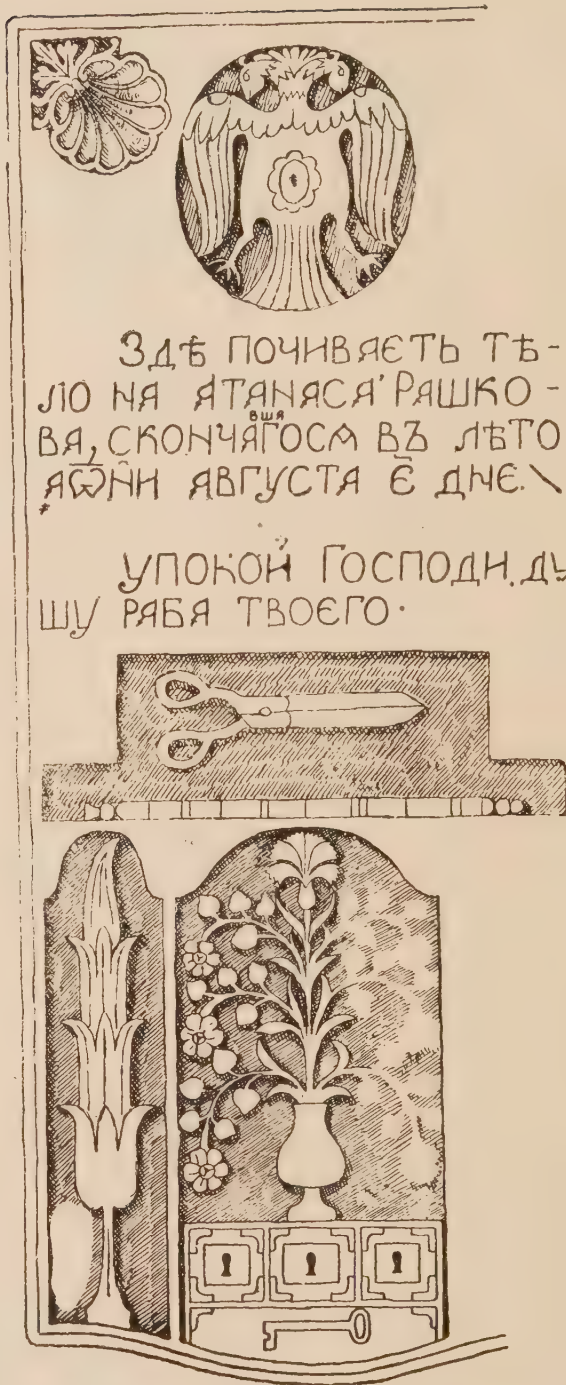
Обр. 146.

плочи (по видъ напомнимъ № 6). Между тѣхъ е разположенъ двуглавъ орелъ въ елипса. Подъ него стои друга елипса, много по-голъма, съдържаща надписа; буквитѣ изпъкватъ ивично върху гладка повърхность, образуваща общо петно. Редоветѣ сж еднакво широки, но нераздѣлени единъ отъ другъ съ изпъкнала ивица. Въ жглитѣ около надписната елипса е издълбанъ по единъ рогъ, изъ който се подаватъ листни орнаменти, а подъ елипсата пространството е разбито на три петна, раздѣлени отвесно отъ стълповидни изпъкнали ивици. Тъкмо тия петна лежатъ въ земята; подаватъ се само горнитѣ имъ части. Въ дветѣ крайни е издълбанъ по единъ високъ орнаментъ (цвѣтъ съ листа), а въ срѣдното — другъ, поширокъ, съ подобенъ мотивъ. Отъ надписа се разбира, че тая плоча е дѣлана, за да покрие гроба на поклонницата Нона Николица Тороманова, починала на 17 януарий 1859.

12. Друга плоча, съ размѣръ — 75·5 см. ×

140 см. (обр. 155). Повечето отъ долната ѝ часть е подземи. Между розетитѣ е издълбанъ орелъ съ една глава, държащъ въ кълвуна си

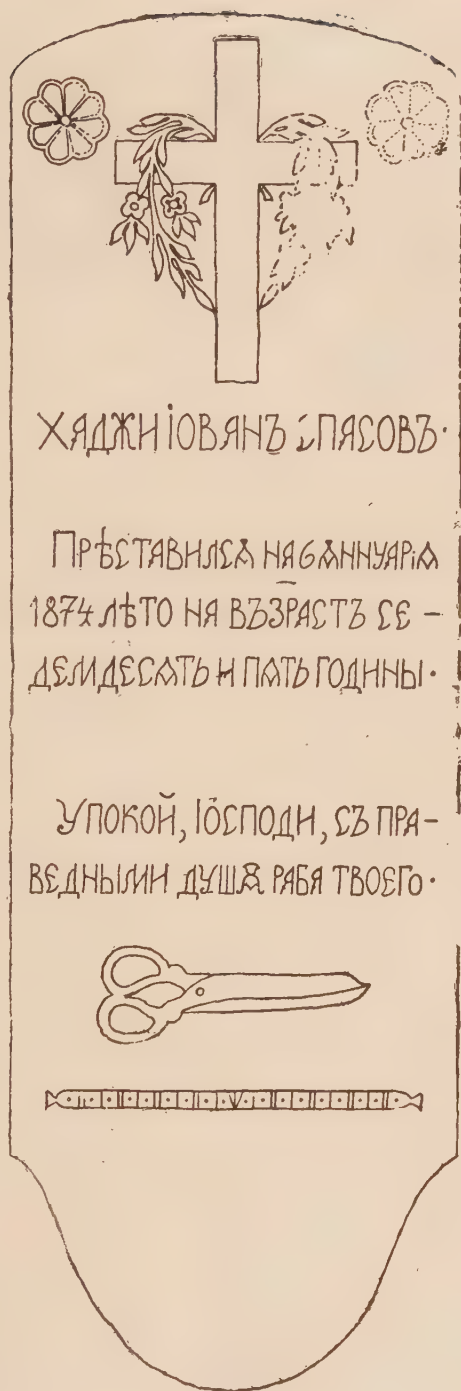

Обр. 147.

лозово клонче съ грозде, а подъ надписа (ивични букви въ вдълбани редове) — аршинъ и ножица подъ него. Долната частъ е разбита на три, сжщо като на предходната плоча; въ крайнитѣ петна има по единъ кипарисъ, а въ срѣдното — цвѣтенъ орнаментъ — карамфили, лалета, султани и листа. Покойникътъ, за чийто гробъ е дѣлбана плочата, е хаджи Рашко хаджи Нешевъ, починалъ на 27 юлий 1859.

13. Трета плоча, съ размѣръ 68·6 см. X 137·3 см. (обр. 156), много напукана и огрававѣла, та надписътъ се мжчно чете. Буквитѣ сж гравирани. Между дветѣ раковини въ жглитѣ стои висока елипса съ хералдиченъ двуглавъ орелъ (коронуванъ), а подъ тия три петна се редятъ буквитѣ на надписа (на три реда). Подъ тѣхъ има широко празно поле, а сетне идватъ ножици и аршинъ. Заровената долна частъ не можахъ да открия, защото бѣше здраво затрупана съ камъни. И тя ще да е разбита на три петна, като тия, що видѣхме на предходнитѣ две плочи. Вижда се върхътъ на кипариса, който запълва едно отъ крайнитѣ петна. Плочата е покривала на първо време гроба на Рашко Петровъ Мореновъ, починалъ презъ м. юний 1852.

14. Четвърта плоча, отъ хубавъ бѣлъ мраморъ, много окѣлцана; релефътъ и надписътъ сж много изтрити, изравнени, та буквитѣ се мжчно прочитатъ. Размѣръ 62 см. X 135 см. (обр. 157). Горната ѣ частъ е украсена съ

Обр. 148.

две раковини и нѣщо като палмета отъ три листа между тѣхъ. Подъ това иде надписътъ въ четири реда, а после — три петна въ видъ на ниши; крайнитѣ сж запълнени съ по единъ кипарисъ, а срѣдното — съ ваза, отъ която излизатъ клонки съ листа, карамфили и други цвѣтове. Плочата е дълбана, за да покрива гроба на Цона Танчевица Моренова, умрѣла на 15 юний 1808.

15. Една надгробна плоча отъ мраморъ намѣрихъ забита въ земята надъ единъ гробъ въ гробищата надъ Дълга Рада; цѣлата ѝ долна часть лежеше въ прѣстѣта; когато я изровихъ, показа се образътъ на овенъ и гегата до него (обр. 158). Горната часть на плочата има полукръгълъ силуетъ, а ширината ѝ се стѣснява постепенно надолу. Подъ вдълбанъ кръстъ се виждатъ четири реда букви, образувачи надписа, а сетне иде животното и гегата, гравирани. Въ гроба почива „рабъ Божи Чудимитаръ Боньчовъ Джелипъкий“, починалъ на 10 септемврий 1859. Буквитѣ (ако не и цѣлата плоча) ще да сж

ЧИТАТЕЛЮ !

Погледни и помисли, че въ том гробъ лежи челоуѣкъ, конто нѣкоя си е ходилъ и говорилъ, както и ты : а сега, увы, онъ е прахъ и калъ.

Помни че и ты ще минешъ по томъ чуждѣженъ пѣтъ.

Ако ! оминешъ добродѣтелно ;
Ако сможешъ зя общо добро ;
Ако ! ! кажешъ любовь къ братя ,
къмъ всѣмъ народъ , (отечество)
ще добыешъ вѣчнѣ слава и бла
женство

Томъ памятникъ см постави на ра
ба Божіа Найдена Беневъ , кой то ,
см престави 1860 л . Іану . 26 ѡн
Упокой Господъ душѣ тѣхъ Му .

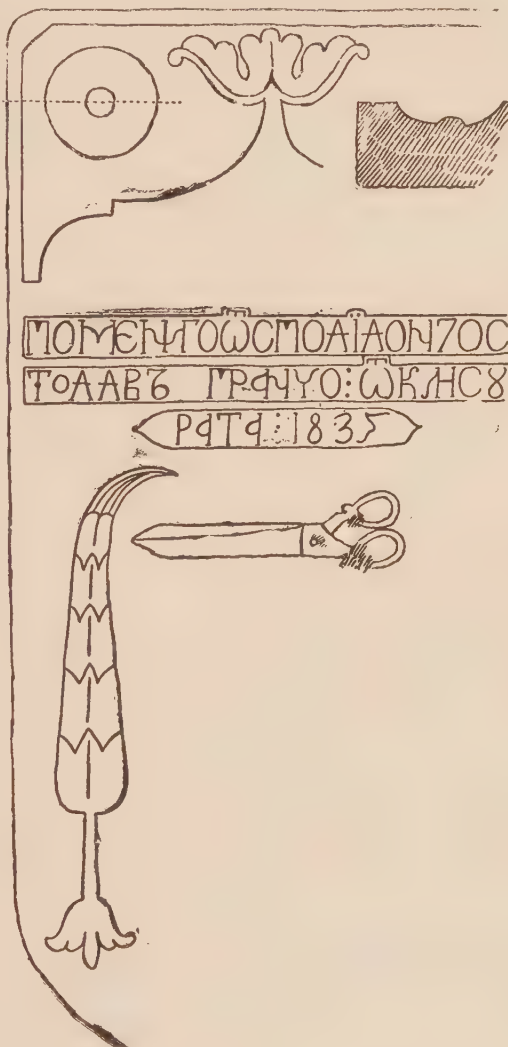
дълбани отъ чужденецъ: месецътъ е писанъ: септѣкрѣн, а числото 10 — J:

Въ сжитѣ гробища намѣрихъ и единъ кжсъ отъ хубавъ бѣлъ мраморъ (обр. 159) — две съединени волути — който ще да е частъ отъ кръстъ. Каква форма е ималъ кръстътъ, не може да се разбере.

16. Между Копривница и мѣстността, наречена Кулата (Кўлето), отъ страна на пѣтя има пресъхналъ изворъ. Струята е текла презъ една пробита гранитна плоча, изправена отвесно. По надписа се вижда, че плочата е стояла нѣкога надъ гроба на нованъ нерен стоано[ви]у, починалъ въ 1800 (сене лѣѣ). Надписътъ

Обр. 150.

Обр. 151.

е гравиранъ (обр. 160). Буквитѣ **ви** (отъ презимето) сж изгубени, понеже тъкмо презъ тѣхъ е направенъ пробивътъ. Изработката е съвсемъ груба, първобитна; буквитѣ сж толкова изтрити, че се едва четатъ — и то не съвсемъ сигурно.

За пълнота заслужва, струва ми се, да се даде, между другото, и надписътъ надъ западната врата на църквата Успение Богородично.

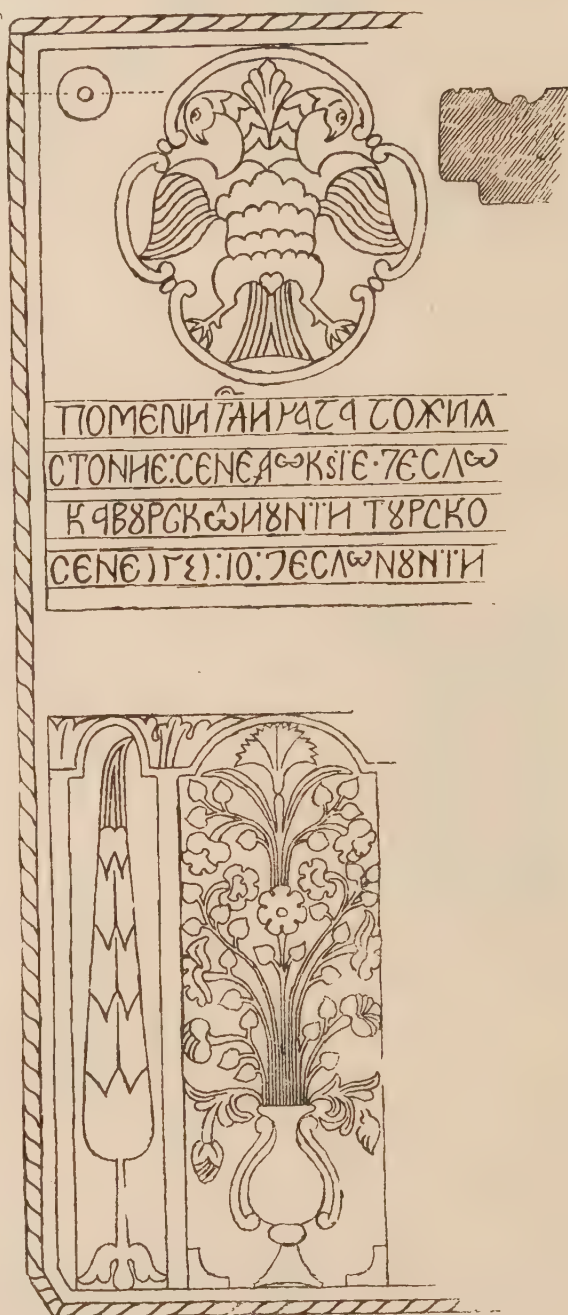

Надписътъ е на плоча, зазидана върху външната стена, въ притвора. Буквитъ сж изпъкнали, почернени, за да се четатъ (обр. 161). Отъ него се вижда, че църквата е градена презъ 1817, а свършена — на 8 юлий, с. г.

За да се види, що е представляло отъ себе си приложно - декоративното ваятелство въ Копривщица презъ петдесетътѣхъ години преди освобождението, трѣба да се кажатъ нѣколко думи и за изворитѣ, градени отъ камъкъ. Повечето отъ тѣхъ носятъ надписни плочи, на които е означена годината, когато сж били правени, и името на майстора или иждивителя.

1. Сухъ изворъ до източната стена на църквата Успение Богородично, отъ вѣнъ (обр. 162). Има надписъ на счупенъ шуплестъ камъкъ; изворътъ е граденъ отъ архамандритъ Гавриила въ 1823, а свършенъ на 21 септемврий (септврн: кѣ докг). Подъ надписа е издълбана вжжеобразна ивица, оградена съ изпъкнала рамка.

2. Пѣйовска чешма (както я наричатъ), срещу кжщата на Богдана Драгийска (обр. 163); градена отъ гранитъ, съ надписна плоча отъ червеникавъ мраморъ (обр. 164); зидана е по починъ на Ивана Вълковичъ Герганоолу и Неша Теодоровичъ Чалоолу и съ тѣхни разноси; за градежа се грижилъ хаджи Геро Добровичъ, който ще да е наглеждалъ и майсторитѣ; свършена била

Обр. 152.

въ 1826. Надписната плоча е взидана въ вдлъбнатото пространство, оградено отъ полукръжглата нарѣзана ивица. Изворътъ има три чучура, вбити въ украсена съ нарѣзана рамка плоча. Други украшения сж окръжноститѣ съ вписани шестолъчни звезди, кръстове и розети; четири отъ тѣхъ съдържатъ Соломоновия печатъ съ розета въ срѣдната окръжностъ; две други затварятъ колела съ изгънати спици, емблема на движението; въ окръжността надъ надписната плоча има кръстъ — като тоя на обр. 5, 93 и 67. Повечето розети сж заградени съ насѣчени ивици. Всички тия украсни елементи издаватъ източно влияние; то личи и въ формата на дълбоката ниша надъ плочата съ чучуритѣ, както и въ дългото украшение, издълбано подъ надписа (две вжжеобразни ивици, заострени въ крайщата и съединени една съ друга чрезъ окръжностъ — нарѣзана ивица — съ розета отъ шестъ листа въ срѣдата).

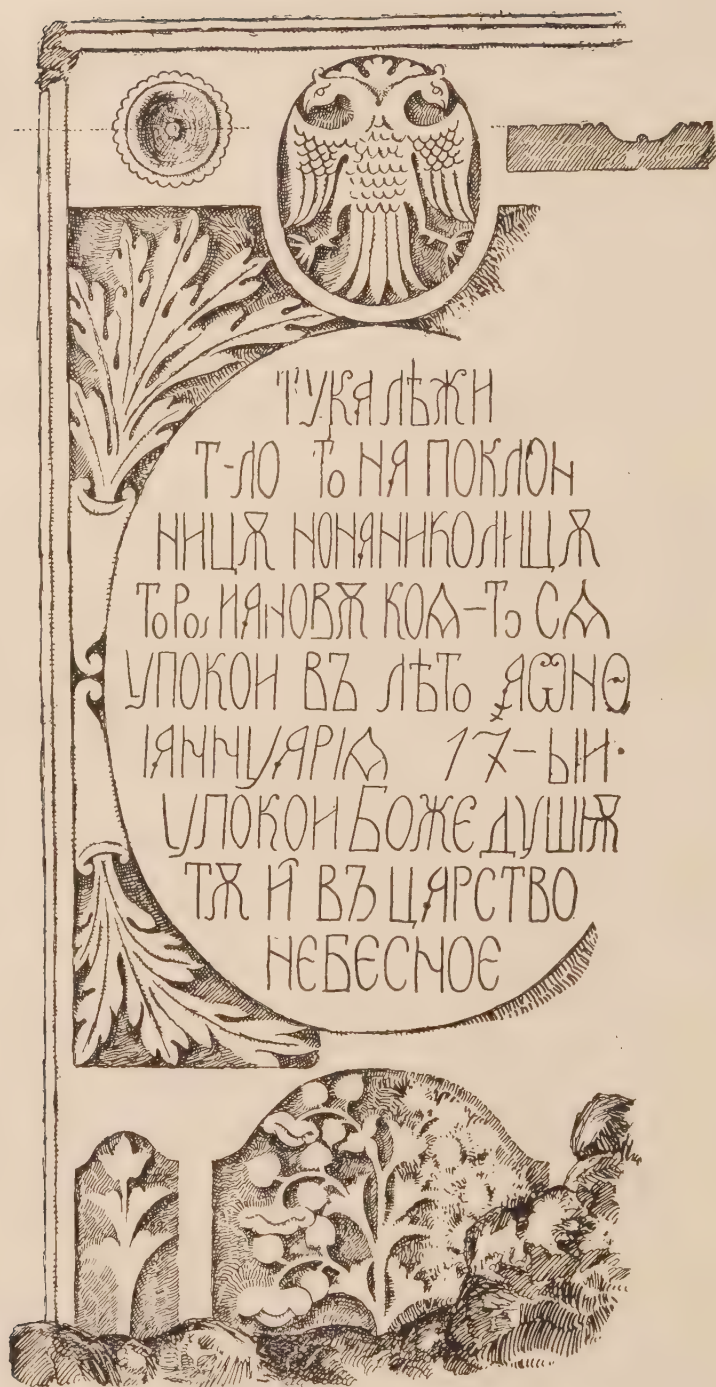
3. Гранитенъ камъкъ на голѣмия мостъ на Косйово Дере (обр. 165), който билъ приготвенъ — споредъ думитѣ на нѣкои хора отъ оная махла, дето е мостътъ — за да се сложи на изворъ. Камъкътъ е лжкатушно изтесанъ въ горната си часть; силуетътъ му е право-ъгълникъ, увѣнчанъ съ равностраненъ тригълникъ. Въ вдълбаното пространство на лицето му има изрѣзанъ надписъ, който се съ голѣма мжка чете; носи годината 1825 и споменава имената на чорбаджи Алеко Тодоровъ и на нѣкой си Петко.

Обр. 153.

4. Моровенова чешма, до църквата Свети Николай, отъ гранитъ, съ мраморна надписна плоча (обр. 166). Подъ плочата е издълбано украшение като тѣсна совалка, нашарено съ багри; обагрени сж наведено нарѣзанитѣ петна: първото е бѣло, второто — карминово, третото — бѣло, четвъртото — пакъ карминово и т. н., а контурната вдлъбната чърта е черна. По корнизата отпредъ има изпъкнало изсѣчени животни: пѣстърва, гълъбъ и змия, ухапала една жаба за крака (обр. 167). По пѣстървата има черни и карминови точки, гълъбътъ е обагренъ съ бѣла, черна и синкава шарка, а жабата и змията — съ зеленикава и карминъ. Приложно-архитектурнитѣ форми показватъ и въ тоя случай турско влияние. Надписътъ (обр. 168) говори, че изворътъ е билъ „обновенъ изъ основание“ съ иждивението на Вълка и Рашка Моровенови и на синоветѣ имъ Рашко и Петко на 1 августъ 1843.

5. Попъ Стоянова чешма, малко надъ гимназията, гранитна, съ мраморна плоча (обр. 169). Градежътъ е простъ, безъ украшения. Надъ шопката (чучура) има ниша. Надписътъ съобщава, имената тъкмо на петима души „ктители“, които сж зидали тоя простъ изворъ: Теодоръ Димовъ, хаджи Никола Вълковъ, Ненчо Марковъ, Недѣльо Стойковъ и Динчо Рашковъ (обр. 170) — „за душевное тѣхно спасение и вѣчно воспоминание“. Изворътъ е направенъ на 28 юний 1857.

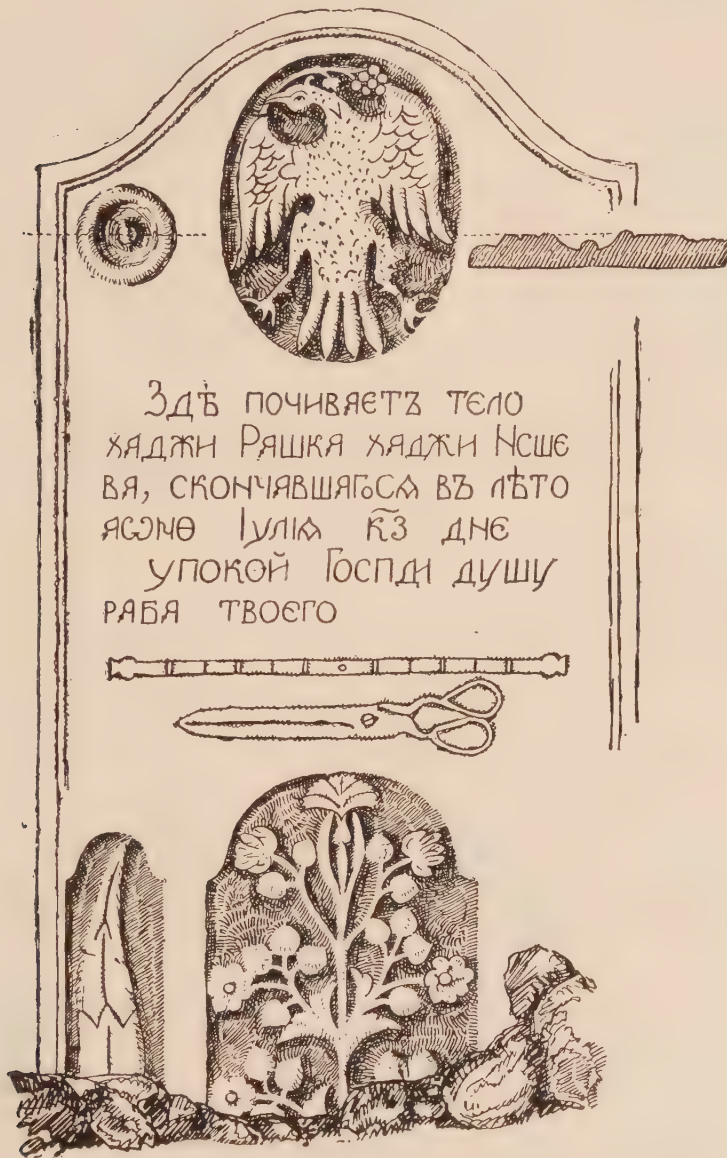

Обр. 154.

6. Чалжкова или Десъовска чешма, пакъ отъ гранитъ, съ надписно плоча отъ почервенъ мраморъ (обр. 171). Розетитъ — било Сола-

моновъ печать, въ срѣдата на който стои колело съ превити спици, или се вдълбаватъ шесть тригълника, било шестолистникъ въ окръжностъ — сж попълвани съ киноваръ и зелена Веронезе; съ киноваръ е нашарено и дългото вжжеобразно украшение подъ плочата. И тукъ

Обр. 155.

сж употрѣбени вжжеобразни ивици; нишата има сложно очѣртание. Иждивители за съграждането на тоя изворъ сж били, както мълви надписътъ (обр. 172), Нешо Теодоровичъ Чалоолу (Чалжковъ) и Иоанъ Вълковичъ Герганоолу (сжщитѣ, които сж градили година следъ това

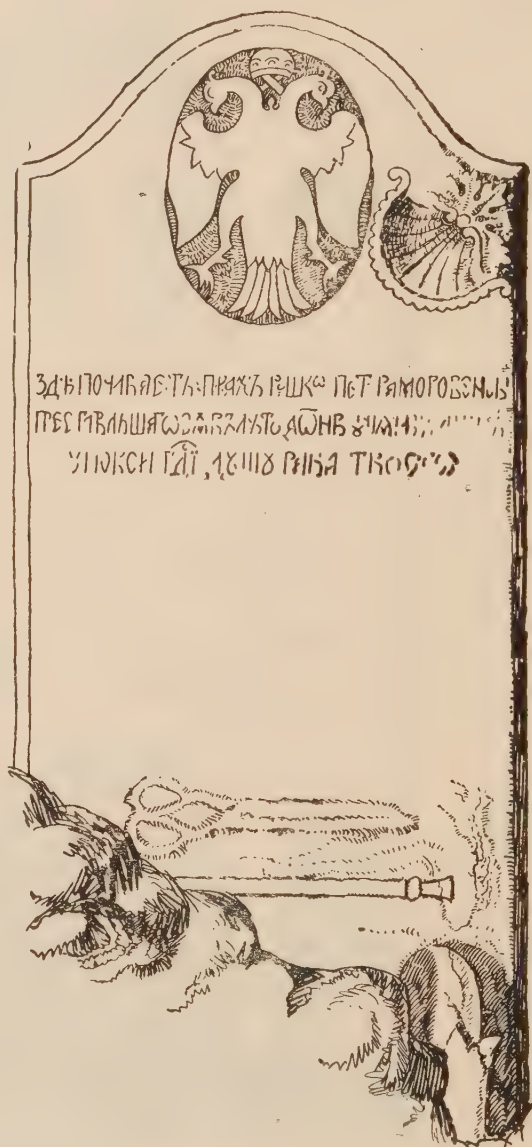

Пѣйовската чешма), а ръководител на постройката (ако не и майсторъ) е билъ сжиятъ хаджи Гиро Добревичъ, когото споменава Пѣйовскиятъ надписъ. Градежътъ е свършенъ на 25 августъ 1825.

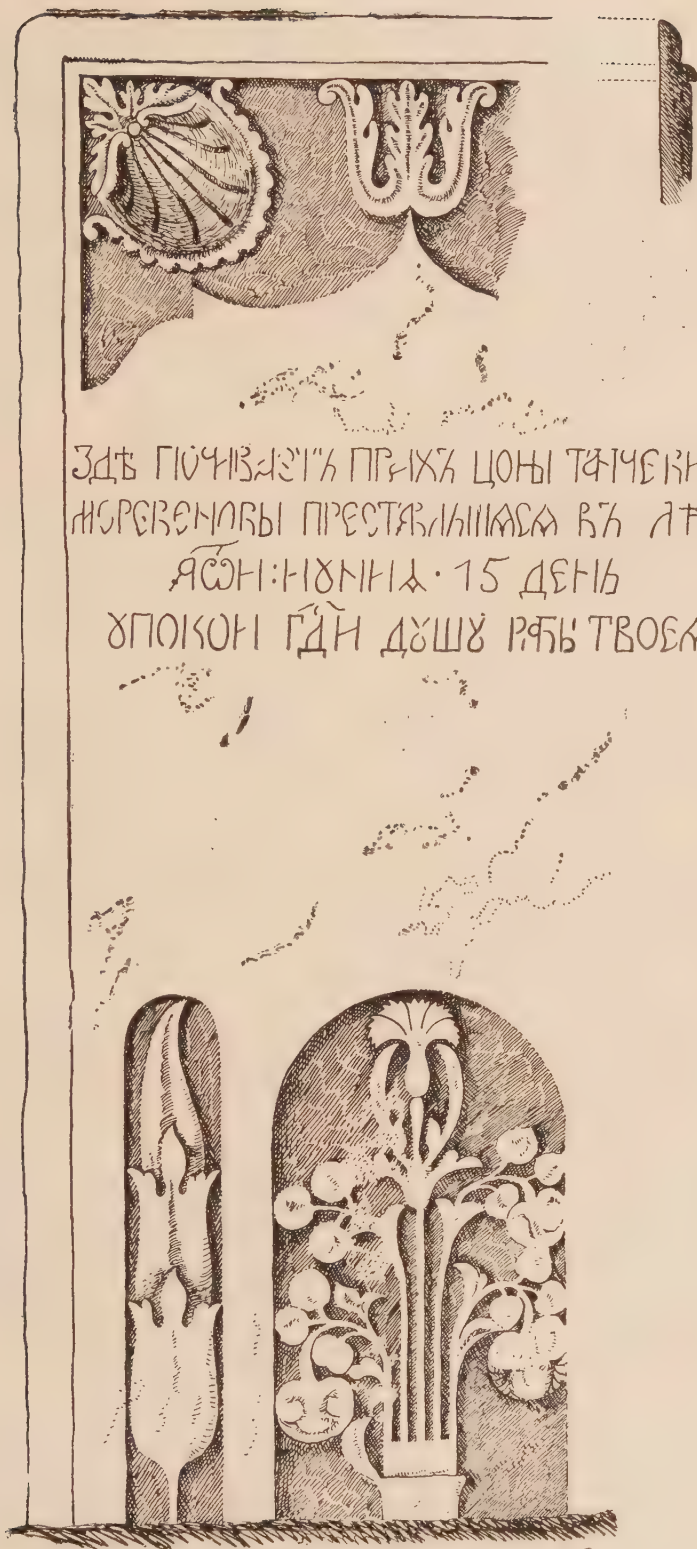
7. Керекова чешма, цѣла гранитна, съ гранитна надписна плоча (обр. 173). Нишата е петожгълна въ очѣртанието си; има две шопки; украсена е съ дълбани контурно розети (Соломоновъ печатъ), орнаментъ като лжкъ на стрела, две вази, надъ една отъ които има кръстче. Освенъ това, на корнiza изпъкватъ наивно изваяни фигурки на легнали човѣчета (обр. 174^a). Надписътъ е гравирани, а не ивиченъ — като на другитѣ извори. По него (обр. 174^b) се вижда, че изворътъ е направенъ отъ Матея Тодоровъ († сѣе уѣшмѣ: изпрати: маѣео фѣѣдѣръ) на 15 августъ 1781. Този е най-стариятъ отъ запазенитѣ извори въ Копривщица.

8. Бенева чешма, изградена отъ гранитъ, близо до бакалницата на Георги Ломевъ, съ издълбано гранитно вмѣстилище за плоча, която не е виждана (обр. 175). Нишата е съ турско очѣртание; има изпъкнали полукълба и гравирани розети (шестолжчни звезди). Освенъ това, отдѣсно на вмѣстилището за надписъ сж изваяни грубо две птици, прилични донѣкъде на гълъби (обр. 176).

9. Хаджийска чешма, въ Тороманъ-махла, отъ цѣлъ гранитенъ блокъ. Има проста ниша (остра луковица) и четири шопки, две отъ които не текатъ. Украшенията ѝ сж прости и не издаватъ особенъ

Обр. 156.

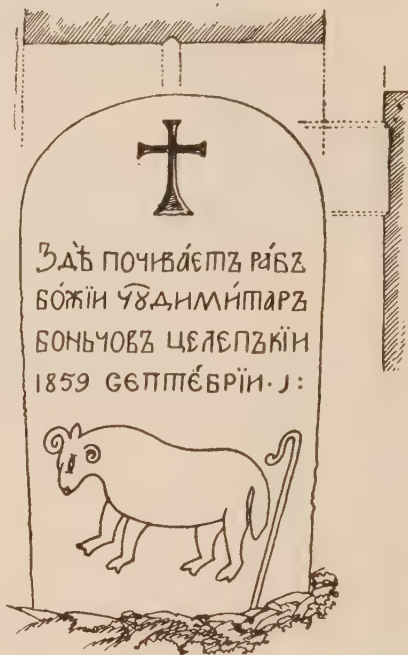
вкусъ: египетски кръстъ съ жгловата основа и Соломоновъ печатъ съ седемъ точки — шесть по върховетъ и една въ срѣдоточието. Надписътъ споменава Никола, Михалъ и хаджи Тодоръ: **сїе уешма направн ннкола мн · хаалъ д ұйт одр** (обр. 177).

10. Пинджева чешма, отъ цѣлъ гранитъ (обр. 178), съ две шопки, едната отъ които не тече. Надъ правоугълника съ надписъ се извива очертание на камбана, въ което се затваря добре гравирани кръстъ съ двоенъ контуръ, който се разширява по върховетъ въ точки или леки завитки. Надписътъ, много нечетливъ, споменава Павла Пинджиевъ (баща на Христо и Динчо Пинджиеви), който свършилъ извора въ 1830 = 1245 (**пакле пїнцїев прївѣши се ф сенє .....**). Цѣлиятъ гранитенъ камъкъ има очертанието на оня, що е готвилъ чорбаджи Алеко Тодоровъ за изворъ (ср. обр. 165).

11. Чалжкова чешма (обр. 179). Нишата ѝ прилича на Хаджийската; има две шопки. Надъ надписа, въ трижълникъ съ лжкатушни страни, се виждатъ издълбани две островърхи раковини, а между тѣхъ — кръстъ като на обр. 158, само че съ много по-широки крила. Тая частъ е пукната на две, отъ което сж пострадали и нѣкои букви на гравирания надписъ (обр. 180), който ще да е ималъ изпреди следния видъ: **вѣлко фє[од]оръ: ұлұұол[в] 1840**. Иждивителътъ ще да е Вѣлко, братъ на сжщия, чието име срещнахме на Десъовската чешма и на Пѣйовската — Нешо Теодоровичъ Чалжковъ.

Може, накрай, да се спомене и единъ релефъ върху гранитенъ камъкъ, взиданъ въ моста срещу кръчмата на Рашко Неновъ (обр. 181). Релефътъ изобразява птица съ извита назадъ глава, доста първобитна работа.

Ако сега, следъ като обгледахме паметниците на приложно-декоративното ваятелство въ Копривщица презъ време на Възраждането, се върнемъ къмъ първата група отъ тѣхъ — народнитъ кръстове —, ще трѣба да признаемъ като най-проста форма изправената правоугълна плоча (гранитна) съ вписанъ кръстъ на лицето (обр. 119 и 136); въ единъ случай кръстътъ е изпъкналъ надъ вдълбано правоугълно пространство (обр. 119), а въ другъ е самъ вдълбанъ, като се огражда отъ вторъ кръстъ —

Обр. 158.

Обр. 159.

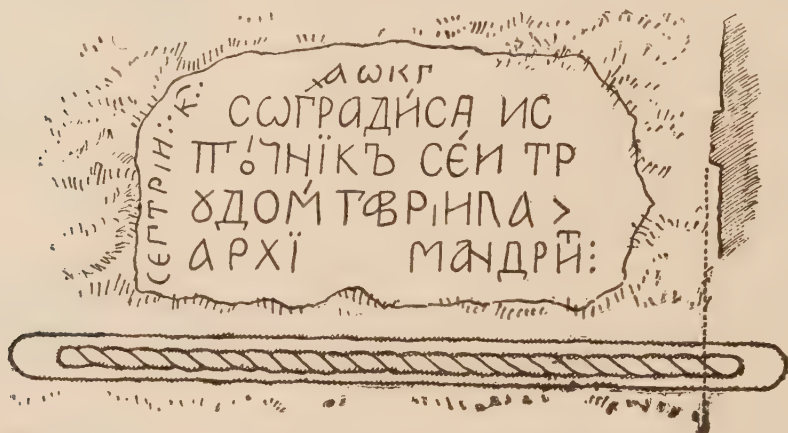

дълго отъ главата; следователно, по съразмѣрность на частитѣ си той се доближава до кръстоветѣ, що украсяватъ споменатитѣ две плочи. Това е първото освобождение на кръста като форма отъ плочата, дето е игралъ второстепенна (украшна) роля. Въ твърде много по-сетнешни кръстове тая форма става вече силуетъ и плочата се забравя.

Има, обаче, кръстове, които все още стоятъ привързани къмъ равната плоскостъ, безъ да се отдѣлятъ отъ нея въ самостоятелна форма. Такива сж принадлежащитѣ къмъ типа, описанъ подъ № 8. Плочата е разширена въ горната си половина и стѣснена въ долната; горе се или закръглява (обр. 11) съ стремежъ да се заостри, или се отсича водоравно въ началото на закръгляването (обр. 100), или пъкъ се

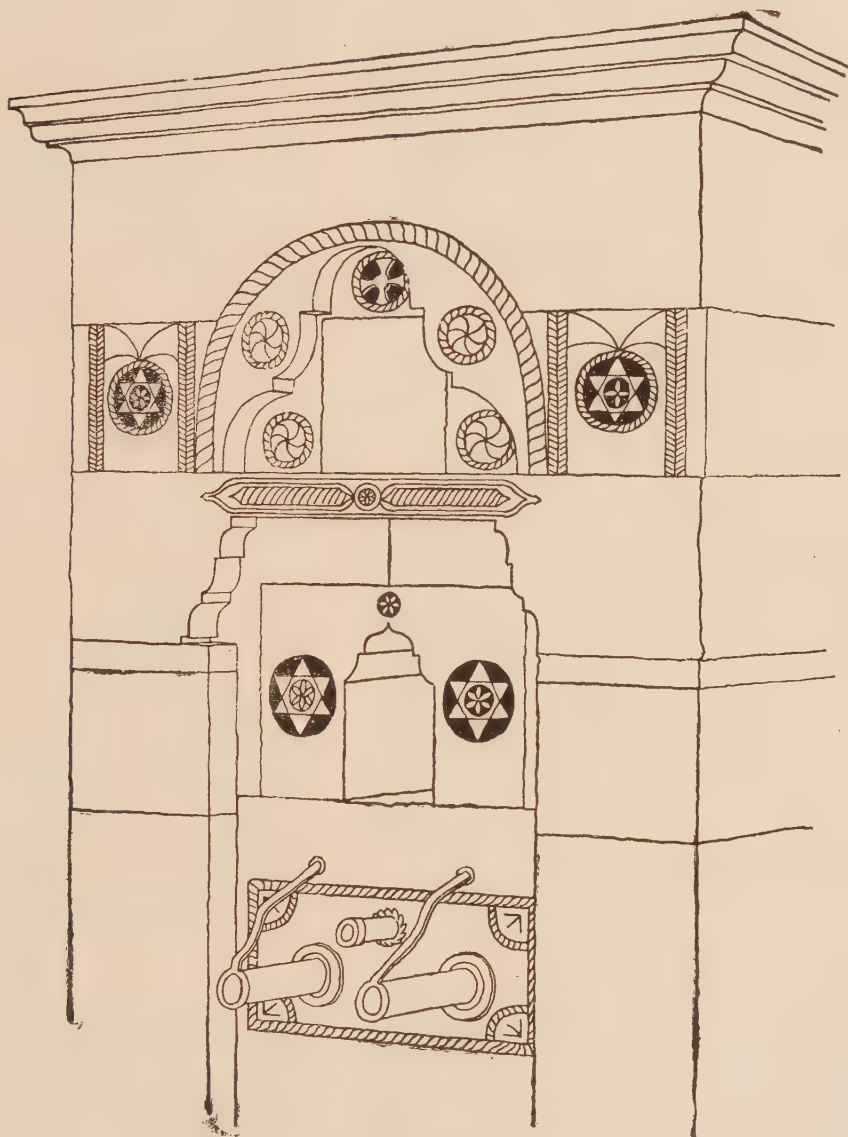

Обр. 162.

увѣнчава съ раковина (обр. 94); отъ това, обаче, общата форма се токуречи не измѣня. Буквитѣ на надписа сж ивични. Кръстътъ е или гравиранъ въ розетка: четири еднакви крила, разширяващи се къмъ крайщата си, спояващи се помежду си съ джги, които проектиратъ правилна окръжностъ, и изпъкващи надъ плитко изравненото пространство на пазвитѣ (обр. 11), или изсѣченъ въ низкъ релефъ (крайщата му сж отсѣчени съ вдълбнати джги) срѣдъ изравнено пространство, ограничено съ прави и джги (обр. 100), или изваянъ въ горната раковина, като му сж придадени изящни ивици и дебелени (обр. 94); въ последния случай формата на кръста се повтаря и въ разпредѣлбата на плоскоститѣ, които украсяватъ лицето на плочата (пространството надъ надписа, това съ буквитѣ и онова подъ тѣхъ, дето лежи нишата). Крилата на тоя кръстъ, вписанъ въ контура на плочата, се очъртаватъ чрезъ наведени ивици отгоре и отдолу, а отъ долнището се отдѣлятъ съ помощта на два вдълбани сектора. Последното обстоятелство заслужва внимание, защото по тоя начинъ надгробната плоча се доближава по система на линии до кръста отъ типъ № № 1, 3 и подобнитѣ тѣмъ, дето сжщо такива сектори, само

вдълбани, отдѣлятъ крила отъ долнище; сжщата система на линии намираме и у типа № 25, 10 и 15, но тамъ форма и линия съвпадатъ, защото секторътъ не е вдълбанъ, а отрѣзанъ.

Сжщински преходъ отъ надгробната плоча съ гравирани или изсѣченъ (като украшение) кръстъ къмъ оная, на която кръстътъ е

Обр. 163.

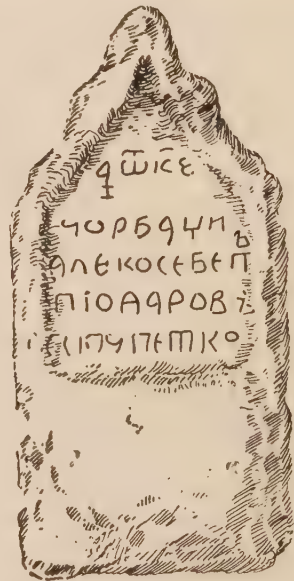
даденъ въ завършенъ видъ, макаръ и още чрезъ линия (а не чрезъ форма), съставятъ кръстоветъ отъ типа № 85 (обр. 95, 96, 93 и 97—98). Плочата е горе по-широка, надолу се стѣснява, нѣма видъ на кръстъ; горната ѝ закръглена страна, която видѣхме у обр. 100

да се отсича, е отсѣчена и тукъ, надъ нея се издава не раковина както бѣше у обр. 94, а частъ отъ окръжностъ (обикновено $\frac{2}{3}$ отъ окръжността). Въ това петно именно, що се добавя като глава на плочата, бива вписанъ — все още като украшение — кръстътъ: било изпъкналъ надъ изравнено полукръгло пространство (обр. 95), било издълбанъ подъ общата плоскостъ на плочата (обр. 93 и 97). Въ два случая на три буквитъ сж гравирани (обр. 93 и 98; ср. обр. 95) — старъ начинъ. Кръстоветъ на обр. 95 и 97 сж отъ по-първобитенъ видъ: крилата се не съединяватъ чрезъ джги. Тия паметници сж отъ четиридесетитъ и петдесетитъ години (1842, 1844, 1856).

Преди да стигнемъ до типа, който използва линийно кръста, макаръ да го не усвоява още като форма, трѣба да минемъ презъ четвъртия видъ плоча (обр. 72 и 27), чиито образци датуватъ отъ началото на миналия вѣкъ (1817). Формата ѝ е като на предиописания видъ, само че двата жгъла на водоравния отрѣзъ горе сж силно закръглени, а окръжността е по-голяма (пълни $\frac{3}{4}$ у обр. 72, а у обр. 27 — $\frac{4}{5}$). Вмѣсто розета, въ окръжността е изсѣченъ правиленъ равнорамененъ кръстъ, еднакво широкъ навсѣкжде, чиито пазви сж пробити. По тоя начинъ кръстътъ добива самостоятелно мѣсто, понеже не е вече само украшение, а съставя — тъй да се рече — форма въ формата. Той привлича отдалекъ окоето и неговиятъ строгъ изгледъ кара да се забрави очертанието на плочата. Буквитъ сж ивични; очевидно, тая форма се е развила малко по-сетне, макаръ — изобщо — формитъ да сж израствали една отъ друга токуречи едновременно, а не последователно: тъй ни поне говорятъ датитъ на запазенитъ паметници (нерѣдко виждаме кръстъ съ по-стара форма да носи дата много по-късна отъ тая на други кръстове, чиято форма е по-нова, по-усложнена и по-свършена). Но не винаги и датитъ могатъ да бждатъ вѣрно мѣрило за времето, когато е билъ сѣченъ даденъ кръстъ, понеже въ много случаи датата на отколененъ кръстъ бива изравнявана, за да се пише на огладеното пространство

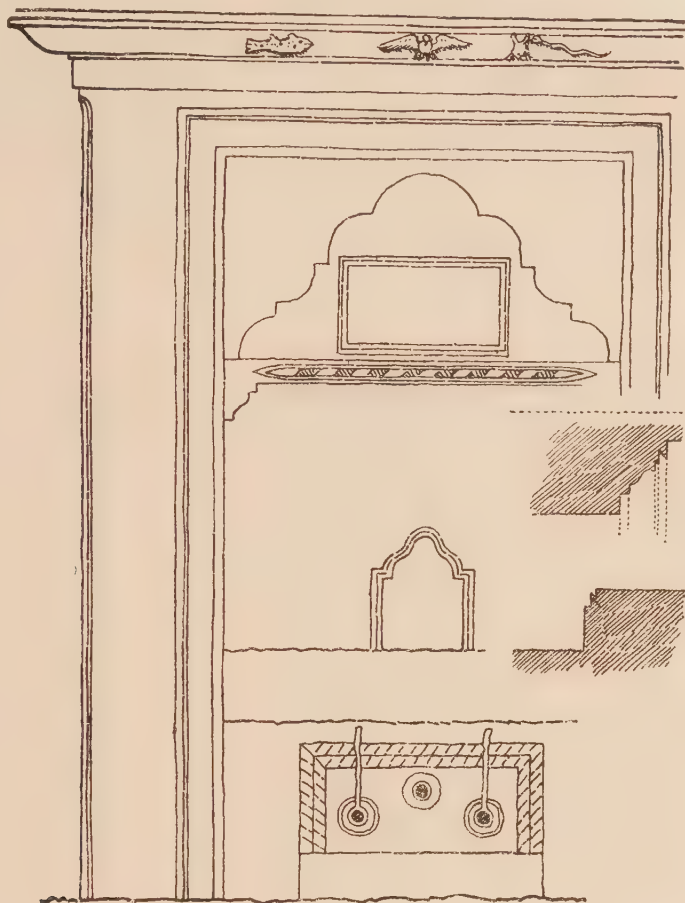
СОГРДИСѢ · ИСТОЧНИКЪ
СЕЙ, ИЖДИВЕНІЕ · БОГЮ
ДИНЪ · ІОАНЪ · ВЛКОВІЧЪ
ГЕРГАНООЛЪ · ІНѢШОТЪЕОІ
ДВРОВІЧЪ · ЧАООЛЪ · ТРЪЖЕІ
НАСТОАНИЕ · ХАЦИ · ГЕРД
ДОБРЕВІЧА · ВЪ ЛѢТО 1842

Обр. 164.

Обр. 165.

новъ, по-сетнешенъ надписъ. Съ това каменодѣлецътъ е спестявалъ не само материалъ, ами се е освобождавалъ и отъ нуждата да съз-

Обр. 166.

дава форма, както и отъ сравнително трудната работа да изсича и углажда камъка.

Обр. 167.

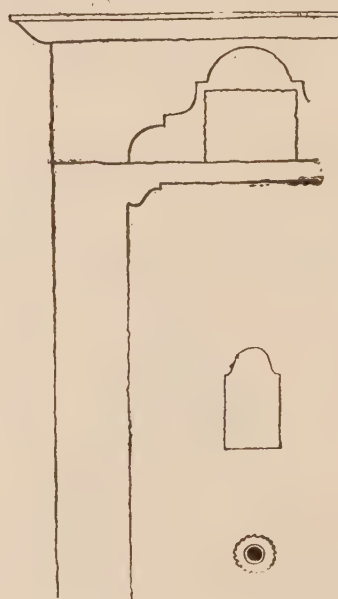
Кръстоветѣ отъ типа, даденъ въ № № 1 и 2 сж сравнително най-много — 36; тѣ сж работени, ако се сжди по датитѣ имъ, все

презъ първата половина на миналия вѣкъ (обр. 22 — 1804 или 1809, обр. 84 — 1810, обр. 1 — 1811, обр. 45 — сжщо, обр. 63 — сжщо, обр. 3 — 1813, обр. 54 — сжщо, обр. 130 — сжщо, обр. 7 и 8 — сжщо, обр. 17 — сжщо, обр. 10 — 1817, обр. 36 — сжщо, обр. 75 — 1819, обр. 51 — 1820, обр. 9 — сжщо, обр. 35 — сжщо, обр. 128 — 1821, обр. 39 — 1822, обр. 137 — 1823, обр. 127 — 1825, обр. 15 — 1827, обр. 5 — 1828, обр. 125 — 1830, обр. 134 — сжщо, обр. 16 — 1832, обр. 14 — 1833, обр. 99 — сжщо, обр. 65 — 1830—1834, обр. 66 — 1834, обр. 143 — сжщо, обр. 57 — 1836, обр. 59 — 1837, обр. 4 — 1842; не сж датувани кръстоветѣ на обр. 41, 60—61, 79). Въ всички тия случаи плочата носи все още формата на обърната трапеция, до широката основа на която се долепва полуокръжност (обр. 1) или сѣчение — по-голѣмо отъ $\frac{1}{2}$ на окръжността (обр. 79 — $\frac{3}{5}$, обр. 57 — $\frac{2}{3}$, обр. 4 — $\frac{5}{6}$, обр. 3 — $\frac{11}{12}$). Въ нѣкои случаи правитѣ чѣрти, които се съединяватъ съ окръжността, образуватъ водоравна линия (обр. 79, 57, 4, 3 и др.), а въ други — тѣ сж наведени къмъ окръжността (типъ № 1, обр. 1 и отнасящитѣ се къмъ него), което придава по-свършенъ изгледъ на паметника, понеже премахва отегчителнитѣ прави жгли на изпъкналитѣ крила. Обикновено жлитѣ, що сключватъ тия две чѣрти съ отвеснитѣ или отвесноподобнитѣ, сж заоблени — по-слабо (обр. 57, 4, 2, 1) или по-силно (обр. 79); въ последния случай плочата по форма се приближава твърде много до типа, описанъ преди малко (обр. 72 и 27). Въ повечето случаи кръстътъ е главно украшение на плочата: той се изсича въ видъ на розета на главата, понѣкога и съ други добавки (обр. 57 — слънце и луна), но обикновено самостоенъ; въ такива случаи неговата форма е симетрична. Но много по-важно е за насъ участието на кръста въ създаване на формата: успоредно или симетрично на горнитѣ две

ОБНОВЕНА ИЗ ОСНОВА
НА СЕИ ИСТОЧНИКЪ
ИЖДВЕНЕМЪ Г. ВУКА И
РАКЪ МРЪВЪНЪ ЧЪ ИХЪ
РАКЪ И ПЪКО 1843 АЗЪ А

Обр. 168.

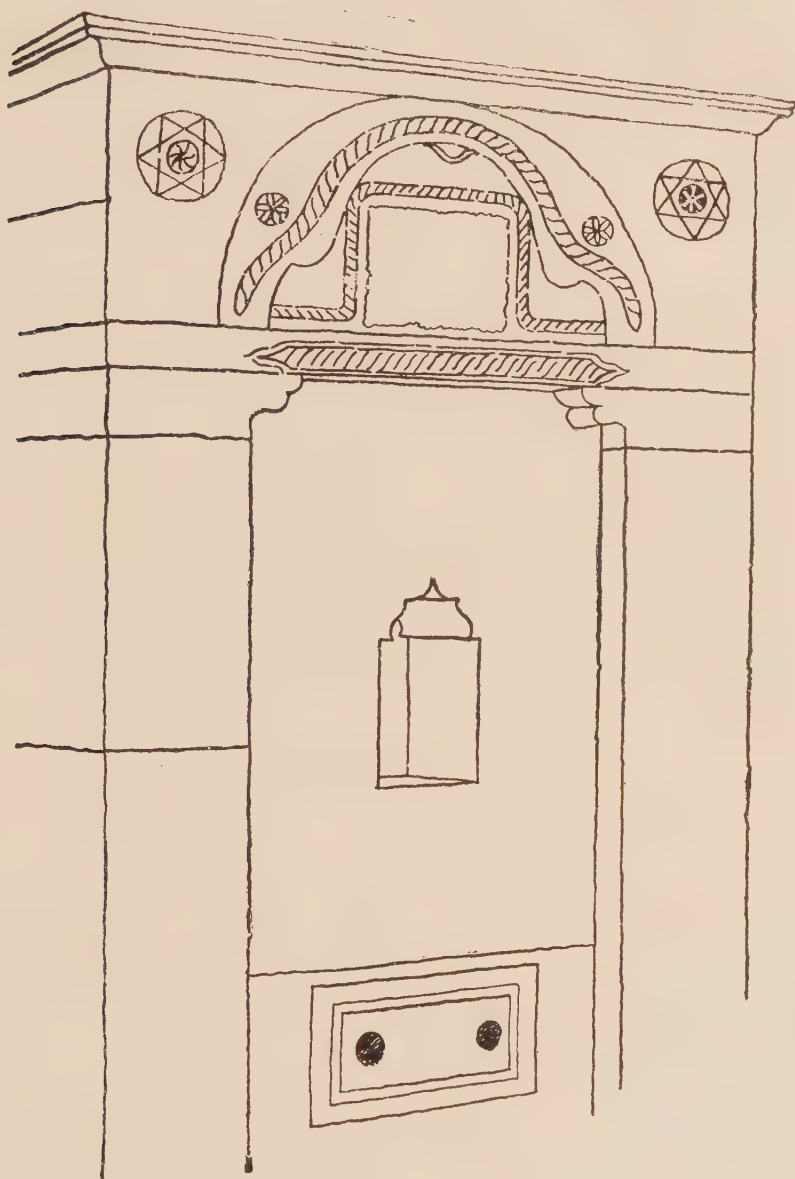

Обр. 169.

ВЪ ЛѢТО 1857 ЮНІА 28
СОВЕРШИ СЯ СІИ ИСТОЧНИКЪ ОБЪ
КТИТОРИ ТЕОДОРЪ ДИМОВЪ, ХЪ
НКОЛА ВЪЛКОВЪ, НЕНЧО МАРКОВЪ,
НЕДЕЛЮ СТОЙКОВЪ, ДИНО ЧО РАШКОВЪ,
ЗА ДУШЕВНОЕ ТѢХНО СПАСЕНІЕ
НВѢЧНОЕ ВОСПОМИНАНИЕ

Обр. 170.

чърти (които съединяватъ окръжността съ отвеснитѣ) се явяватъ въ горната половина на плочата други две, които се съединяватъ отъ своя страна съ отвеснитѣ чрезъ водещи надолу джги (обр. 1, 4 и 79),

Обр. 171.

наведени чърти (обр. 3) или криви, прилични на буква **S** (обр. 57). Петната, които се заграждатъ между тия чърти и отвесната граница на плочата, добиватъ видъ на сектори или трижгълници; тия петна сж издълбани на дълбочина $\frac{1}{4}$ или дори $\frac{1}{3}$ отъ дебелината на пло-

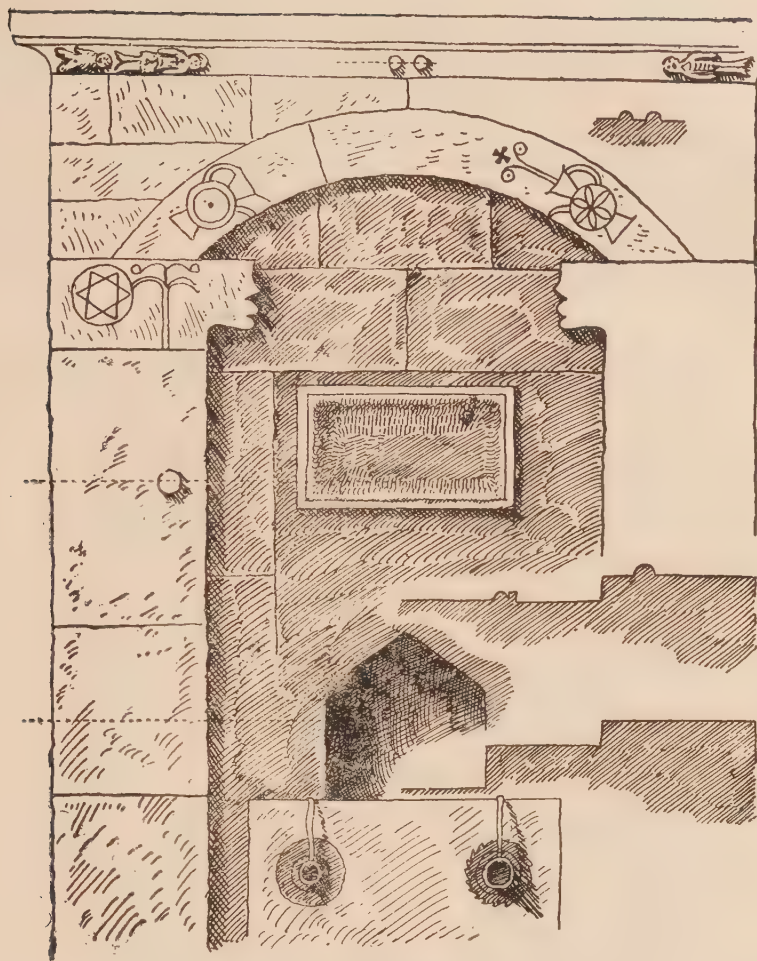
чата: по тоя начинъ изпъква отведнажъ формата на египетски кръстъ, все още съединенъ съ самата плоча, но натрапливъ за око̀то. Крилата на тоя кръстъ иматъ различна ширина: понѣкога съставятъ само $\frac{1}{6}$ отъ дължината на плочата (безъ да се смѣта главата), както е въ обр. 57, понѣкога — $\frac{1}{5}$ (обр. 1, 3), а понѣкога — само $\frac{1}{4}$ (обр. 4). Вънъ отъ това, за формата на кръста има значение, подъ какъвъ жгълъ сѣкатъ крилата отвеснитѣ или отвесноподобни линии на очѣртанието; въ нѣкои случаи крилата сж еднакво широки и въ пресѣчището и въ крайщата, понеже линиитѣ, що ги заграждатъ водоравно, сж успоредни и образуватъ съ отвеснитѣ току-речи правъ жгълъ (обр. 79, 4, 3); другъ пѣтъ, обаче, пресѣчището е по-тѣсно отъ края на крилото, понеже кжситѣ чѣрти на крилата падатъ наведено къмъ отвеснитѣ и затварятъ остри жгли: у кръста на обр. 57 това се слабо забелязва, но у тоя на обр. 1, както и у всички, що спадатъ къмъ сжщия типъ, тия наведени линии сж важенъ и очебиенъ отличителенъ белегъ.

Токуречи еднакво многобройни сж и кръстоветѣ отъ следния типъ — дето формата на кръста

е вече освободена, понеже секторитѣ сж изсѣчени (тия кръстове сж на брой 34). Прави впечатление (като се сжди по датитѣ, издълбани на кръстоветѣ), че тая форма се явява по-рано отъ предиописаната, защото най-стариятъ датуванъ кръстъ отъ тоя видъ носи 1732 година. И тая форма продължава до къмъ края на първата половина отъ миналия вѣкъ (1845). По дати кръстоветѣ се редятъ, както следва: обр. 133 — 1732, обр. 131 и 132 — 1723 или 1793, обр. 29 — 1793 или 1795, обр. 73 — 1802 или 1820, обр. 121 — 1804, обр. 46 и 47 — 1808, обр. 53 — 1809, обр. 101 — 1816, обр. 13 — 1819, обр. 74 — 1821, обр. 58 — 1824, обр. 123 и 124 — сжщо, обр. 23 — сжщо, обр. 62 — 1825, обр. 32 и 33 — 1826, обр. 24 и 25 — 1827, обр. 30 — 1828, обр. 142 — 1829, обр. 138 и 139 — 1831, обр. 52 — 1834, обр. 86 — 1835, обр. 50 — сжщо, обр. 37 — сжщо, обр. 34 — сжщо, обр. 26 — сжщо, обр. 70 и 71 — (сжщо, обр. 122 — 1836, обр. 126 — сжщо, обр. 40 — сжщо, обр. 38 — 1841, обр. 18 — сжщо, обр. 85 — 1845); кръстътъ, даденъ на обр. 129, носи нова дата — 1910: старата е изтрита, а отломката, що дава съдържание на обр. 77^a, носи само частъ отъ датата (нѣщо като 75 или 15 — 1775 или 1815). Всѣки отъ тия кръстове повтаря като

СОГРАДИСА: ИСТОЧНИКЪ СЕИ-
ИЖДІВЕНІЕ: ГОСПОДІТЬ: НЕШО
ОЕШДОРОВИЧА: ЧАЛООЛХ: ИІШАЧВЛ
КОВІЧ, ГЕРГАЧОЛХ: ТРХДЪ: ЖЕИНА
СТОМНІЕ: ХАЧИ: ГЕРА: ДОБРЕВИЧА ВЪ
АТ: ТОМЛКЕ: АУГХС: КЕ: ІНД: ІД

Обр. 172.

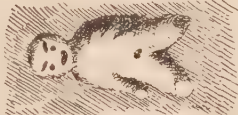
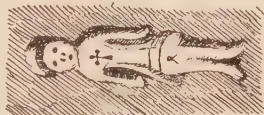

Обр. 173.

форма онова, що е дадено като система отъ линии въ предиописания типъ (плочата съ врѣзани крила). Въ сравнително малко случаи (обр. 36, обр. 18 и кръстоветъ, що спадатъ къмъ тѣхнитѣ групи) крилата се получаватъ отъ водоравни чѣрти, успоредни помежду си, разсичащи отвеснитѣ крайща; повечето пѣти крайщата на крилата сѣ по-широки отъ пресѣчището (обр. 58, 13, 29 и др., що спадатъ къмъ тѣхъ). Рѣдко дългитѣ гранични чѣрти

† СІЕ ТѢШМА : НА
ПРАВИ : МАТЕО
ФЕОДОРЬ : РЪЛЕТЪ
СУПА : АВГЯ СІ

Обр. 174 б.

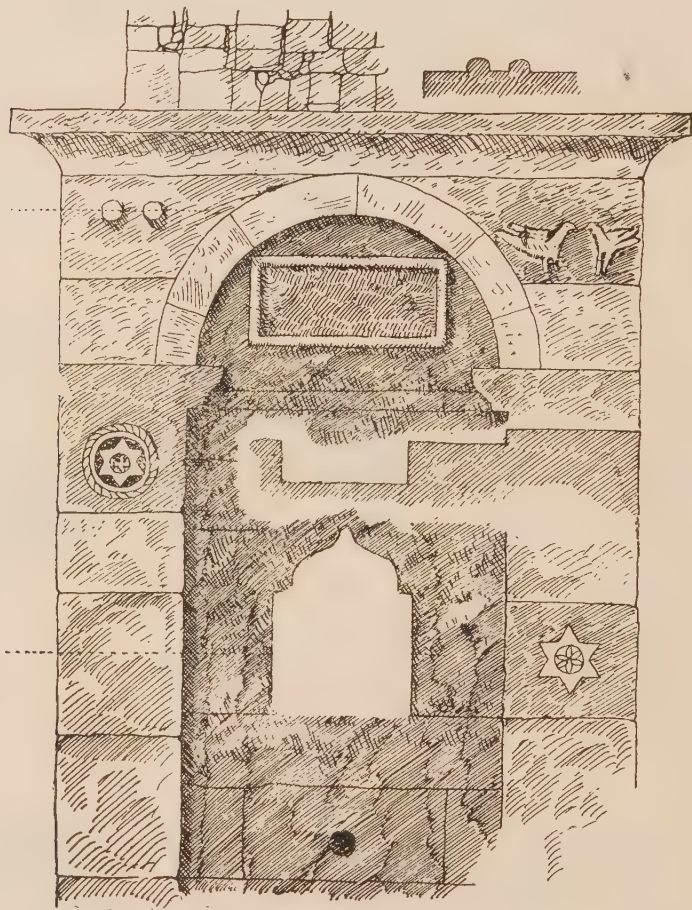

Обр. 174 а.

на кръста сж отвесни (обр. 58): въ повечето случаи тѣ сж слабо наведени, като образуватъ външенъ остъръ жгълъ съ земната повърхность (обр. 29, 13, 18 и др.). Въ всички случаи главата е украсена съ розета, често пжти доста сложна (обр. 58, 18, 86, 129, 70, 138 и др.). Силуетътъ дава разширенъ египетски кръстъ.

Срѣденъ видъ между токущоописания типъ и тоя, що разгледахме на второ мѣсто (обр. 109, отъ 1721 год.), представятъ кръсто-

Обр. 175.

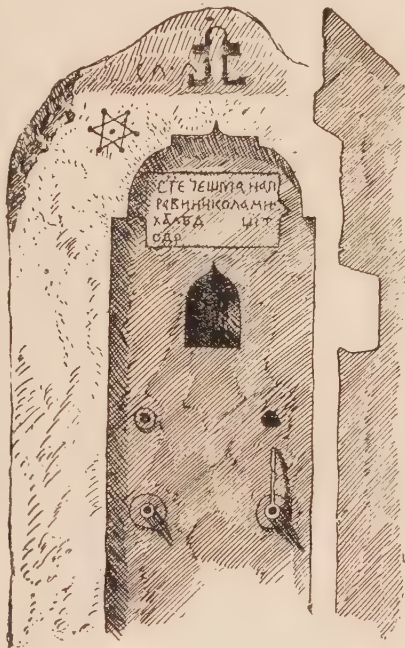
ветъ, дадени въ обр. 110 (отъ 1781), 115 (отъ 1800), 91 (№ 81, недатуванъ), 80 (№ 70, сжщо), 78 (№ 68, сжщо), 114 (и други петъ отъ сжщата форма), 108 (недатуванъ), 112 (сжщо), 111 (сжщо), 113 (сжщо), 104 (сжщо), 77⁶ (сжщо), 20 (сжщо). Тоя типъ дава въ силуетъ египетски кръстъ; главата е винаги по-широка отъ крилата; въ нѣкои случаи страничнитѣ джги на очертанието ѝ се отсичатъ горе отъ водоравна чѣрта (обр. 81, 80, 78), въ други се леко закръглятъ (обр. 110), но повечето пжти се спояватъ въ окръжность (обр. 108

формата на главата е доста пострадала, та тоя признакъ едва личи; по-ясенъ е на обр. 113, 112, 114, 20). Долнитъ крайща на незавършената окръжност се чупятъ винаги подъ остъръ външенъ жгълъ при съединението си съ крилата. Крилата сж на всѣкжде еднакво широки, но много по-тѣсни отъ разширяващото се къмъ основата си долнище — много важна чърта, характерна за египетския кръстъ. Всички тия кръстове (безъ изключение) сж украсени на лицето съ издълбанъ кръстъ — или равнокриленъ (обр. 110, 80, 78, 114) или — въ повечето случаи — продълговатъ (обр. 20, 77⁶, 112, 104, 81, 115, 113, 108, 111). Нѣкои — като типа на обр. 109 — иматъ по една чърта, минаваща успоредно на очертанието (обр. 110, 113, 91, 80, 104, 78, 114, 112, 77⁶, 20). Дори единъ отъ тия кръстове (негли най-типичниятъ) — тоя на обр. 20 — има двойна украса: всрѣдъ главата е даденъ равнокриленъ кръстъ съ разширени крайща, чиито пазви сж издълбани. Ако се сжди по това, че повечето кръстове отъ тоя видъ нѣматъ дати, а датуванитъ сж отъ 1781 и 1800, може да се допусне, че тая форма е сравнително стара.

Кръстоветъ, които вървятъ по форма следъ описанитъ до сега, носятъ другъ изгледъ: крилата и главата сж еднакви, а долнището е продължено въ две отвесни или наведени линии, за да се даде устойчивост на паметника, когато се забие въ земята. Преходъ отъ предиописания типъ (египетския кръстъ) къмъ тоя, що следва, съставя кръстътъ, даденъ на обр. 31 (безъ дата). Крилата и главата сж подобни, но не сходни (главата е по-широка, а горнитъ чърти, ограничаващи крилата, сж по-дълги отъ долнитъ); отъ страни крилата завършватъ съ наведени чърти, а и другитъ линии, що ги ограничаватъ, сж наведени; вънъ отъ това, долнището се съединява съ крилата чрезъ леко извити чърти, които даватъ отсѣченитъ сектори, що споменахъ въ предходния типъ. Леката извивка слиза надолу въ

Обр. 176.

Обр. 177.

отвесна чърта, а сетне се навежда навжтре. Лицето на пресѣчището е украсено съ розета — още едно подобие на предиописания типъ.

Първа група отъ новия типъ съставлятъ кръстоветѣ, дадени на обр. 107 (безъ дата) и обр. 19 (отъ 1866); долнището на първия е по-широко отъ главата и крилата, които проявяватъ стремежъ къмъ сходство (несрѣжността на каменодѣльца, обаче, не ги е направила сходни); вмѣсто жгли има джги, правата линия става сжщо джга; изобщо, крайщата на главата и крилата се заоблюватъ и вървятъ къмъ окръжностъ.

Въ кръста на обр. 19 тая окръжностъ е вече напълно постигната. Тя се дори повтаря въ издълбаната чърта, която отсича успоредна на очертанието ивица. Нѣщо подобно има и у кръста на обр. 107, дето ивицата се постига съ помощта на две успоредно вдълбани чърти. Единиятъ кръстъ е украсенъ, освенъ това, съ по-малко кръстче въ пресѣчището: четири вдълбани крила съ четирилистно вѣнче въ срѣдата (обр. 107), а другиятъ — съ четири сходни трапецовидни крила, пакъ вдълбани; тоя мотивъ се повтаря и въ главата (обр. 19). На третѣ върха (на крилата и главата) отъ страни и двата кръста носятъ по единъ полукълбестъ придаткъ.

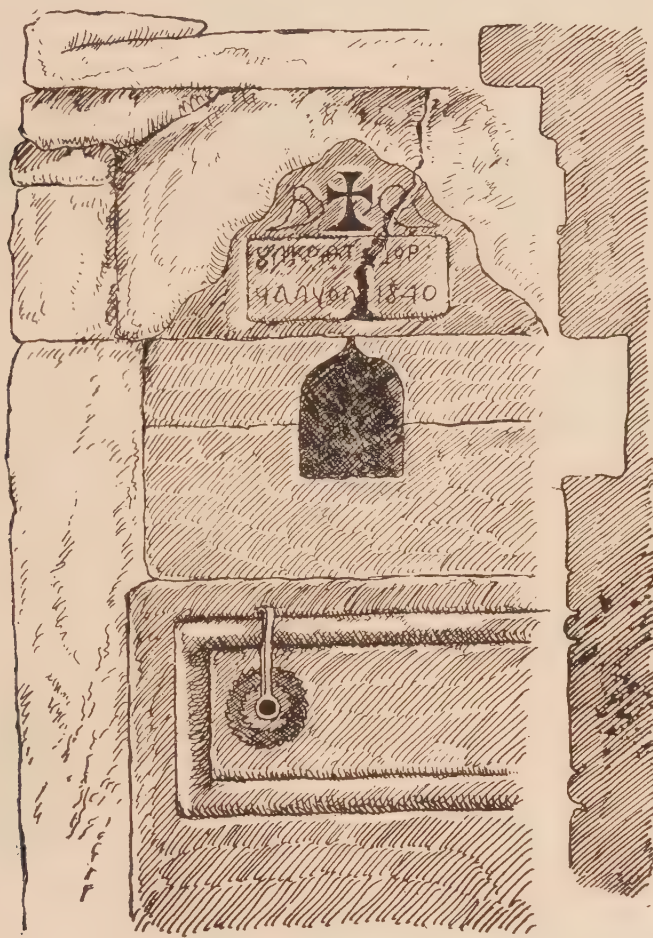

Обр. 178.

Други три кръста (обр. 12, 48—49, 141), два отъ които сж датувани (обр. 12 — отъ 1772, обр. 141 — отъ 1831), носятъ глава и крила съ трапецовидна, а не кръгла форма. И тукъ страничниятъ полукълбестъ придаткъ е на лице. Два отъ кръстоветѣ (обр. 12 и 48) носятъ въ пресѣчището си по единъ по-малкъ кръстъ съ подобна на очертанието форма, ограниченъ съ двоенъ вдълбанъ контуръ, а третиятъ (обр. 141) има издълбанъ кръстъ съ леко закръглени крайща на главата си. Долнището и въ третѣ случая се разширява надолу, като се ограничава съ чърти, наведени навънъ, сиречь затварящи

вжтрешни остри жгли при пресичането си съ повърхността на почвата. Крилата сж все по-кжси отъ главата; жглитъ се навсѣкжде леко закржглюватъ. Крилата се спояватъ съ главата и долнището чрезъ закржглени жгли.

Кръстоветъ на обр. 68 (отъ 1786), обр. 140 (отъ 1790) и обр. 87 (отъ 1791) се отличаватъ по форма отъ тия, принадлежащи къмъ предиописаната група, по-това, че главата се съединява съ кри-

Обр. 179.

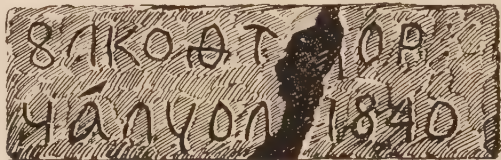
лата съ помощъта на джги. У кръста на обр. 68 джгитъ сж още кжси, но тия на обр. 140 (а сигурно такъвъ изгледъ ще да е ималъ и кръстътъ на обр. 87) сж по дължина равни на горнитъ и долни линии на крилата. Полукълбеститъ придатъци играятъ и тука формално-декоративна роля. Страничното очертание на крилата и горната линия на главата представятъ вдлъбнати къмъ сръдоточието джги. Жглитъ сж навредъ леко закржглени. И тритъ кръста носятъ гра-

вириани надписи. Върхът пресъчището има кръстна розета (у кръста на обр. 68 — доста сложна, както е сложенъ и самиятъ всъченъ кръстъ). Долнището на двата кръста (обр. 68 и 87) се очъртава отъ успоредни отвесни линии; само това на кръста, що дава съдържание на обр. 140, е горе широко, а надолу се постепенно стъснява.

Петнадесетина кръста (отъ втората половина на осемнадесетия вѣкъ до къмъ срѣдата на деветнадесетия) образуватъ особна група. Тѣхната форма се е развивала и установявала едновременно съ тая на нѣкои отъ разгледанитѣ групи, както личи по датитѣ у надписитѣ имъ (обр. 44 — 1762, обр.

55 и 56 — сжщо, обр. 67 — 1774, обр. 69 — 1783, обр. 120 — 1784, обр. 28 — 1788, обр. 135 — 1790, обр. 64 — 1796, обр. 42 и 43 — 1805, обр. 21 — 1830, обр. 88 — 1836 или 1837, обр. 76 — 1842, обр. 92 —

Обр. 180.

1852, обр. 102 и 103 — 1853, обр. 83 — недатуванъ). Между тия кръстове има нѣкои съ най-изящна изработка. Тѣ държатъ още връзка съ формата на египетския кръстъ, като запазватъ очертанието на сектора, съединяващъ крило съ долнище; тоя секторъ у нѣкои отъ изброенитѣ паметници (обр. 44 и 88) се усложнява, като се разбива на нѣколко вдлъбнати и изпъкнали джги, съединени съ прави; изобщо, той е отличителенъ белегъ на тая група. До формата на предиописанитѣ кръстове тѣ се доближаватъ чрезъ сходството на крилата и главата, както и чрезъ джгитѣ, които спояватъ главата съ крилата. Вторъ отличителенъ белегъ на повечето отъ тѣхъ е богатата украса на пресъчището (обр. 76, 67, 21 — типъ № 18 и др.) или на цѣлото пространство, запълващо крила и глава (обр. 44, 69, 120, 28, 92), па дори и на горната частъ отъ долнището, що стърчи надземи (обр. 44 и 55). Само въ единъ случай (обр. 135) дългитѣ линии на долнището сж отвесно-успоредни; по всички други кръстове отъ групата долнището има форма на широкъ клинъ, сиречь линиитѣ на очертанието му се навеждатъ навънъ, за да затворятъ съ повърхността на земята вътрешни тѣпи жгли. Украсата на нѣкои отъ тия кръстове (обр. 55, 92, 88, 44, 69, 120, 28) носи още следата отъ най-стария копривщенски кръстъ — успоредната на очертанието линия, която понѣкога дава наведенъ отрѣзъ (обр. 88), другъ пжтъ — контурна ивица (обр. 92), въ трети случай — изпъкнала ивица, до чиято височина се издига плоскостъта на лицето съ изпъкналитѣ орнаменти (обр. 28), а неведнажъ тая линия се явява и като двоенъ контуръ, силно подчъртаващъ силуета на кръста (обр. 120, 69 и др.).

Обр. 181.

Като отминемъ нѣколкото отломки отъ кръстове, чиято първоначална форма не може съ сигурность да се опредѣли (обр. 89, 117, 116, 90, 81), ние стигаме до най-голѣмитѣ паметници отъ тоя родъ, носещи формата на оброчни кръстове (обр. 118, 105, 106, 103). Отъ тѣхъ е датуванъ само единъ — голѣмиятъ кръстъ на Свети Никола (обр. 103 — отъ 1773). Тѣ всички носятъ правилната форма на кръстъ съ крила подобни на главата; въ два случая главата е по-широка, макаръ че носи формата на крилата (обр. 118 и 105—106); въ третия случай кръстътъ има двойни крила, пакъ подобни на главата и сходни помежду си (обр. 103). И въ третѣ случая, обаче, силуетътъ се подчертава отъ успоредна на очертанието линия, която загражда слабо изпъкнала ивица; тоя декоративенъ похватъ, простъ и плодоносенъ, се е толкова нравѣлъ на каменодрлцитѣ отъ онова време, че у кръста на обр. 105 цѣлата форма бива линейно повторена въ издълбана ивица по срѣдата, а у тоя на обр. 103, освенъ това, долниятъ чифтъ крила носи и трета линия (между крайната ивица и вдлбнатата по срѣдата), която — макаръ че се прекъсва, когато навлиза въ долнището — повтаря още веднажъ тежкия силуетъ.

Сбирка „Д-ръ Ив. Назлжмовъ“

Collection „D-r Iv. Nazlimov“

Въ Пловдивския Народенъ Музей прави впечатление на посетителитѣ една малка витрина съ надписъ подъ стъклото „Сбирка Д-ръ Ив. Назлжмовъ“. Тази сбирка отъ стари и по-нови паметници изъ културното минало на нашитѣ земи, събирани отъ почтения докторъ изъ различнитѣ краища на нашата родина, е любезно предложена отъ него зъ даръ на малкия ни археологически музей. Това извънредно рѣдко събитие въ историята на народнитѣ ни музеи е заслужено оценено отъ директора на библиотеката — музей и членовѣтѣ на Постоянния комитетъ при нея, които рѣшили и протоколирали: „подаренитѣ предмети да бждатъ наредени и пазени въ отдѣлна витринка на музея и да носятъ за вѣченъ споменъ на дарителя името „Сбирка Д-ръ Ив. Назлжмовъ“.

Подарената сбирка отъ родолюбивия лѣкаръ съдържа паметници отъ различни епохи: покрай главното ядро отъ антични предмети има и нѣкои старини отъ по-ново време, но всички сж ценни и интересни за науката материали.

Сбирката се състои отъ 63 предмета, които, споредъ отдѣла, къмъ който се числятъ въ музея, се подраздѣлятъ така: археологически предмети — 39, етнографски — 3, исторически — 1, черковни старини — 6, художествени — 1, разни — 1 и нумизматични — 12.

По материя предметитѣ сж: сребърни — 6, бронзови — 26, мраморни — 7, костени — 2, глинени — 18, стъклени — 3, и книженъ — 1. Ето списъкъ на предметитѣ въ колекцията съ означение на инвентарния имъ номеръ въ музея:

1. Чукъ. Каменно оржие отъ неолитната епоха на каменния вѣкъ. № 877.

2. Чукъ. Каменно оржие отъ неолитната епоха на каменния вѣкъ. № 878.

3. Чукъ. Каменно оржие отъ неолитната епоха на каменния вѣкъ. № 879.

4. Сѣкирка. Каменно оржие отъ неолитната епоха на каменния вѣкъ. № 880.

5. Длето. Бронзово оржие отъ неолитната епоха на каменния вѣкъ. № 881.

6. Длето. Бронзово оржие отъ неолитната епоха на каменния вѣкъ. № 883.

7. Шило. Костено оржие отъ неолитната епоха на каменния вѣкъ. № 882.

8. Гривна, бронзова. Бронзовъ вѣкъ. № 884.

9. Гривна, бронзова. Бронзовъ вѣкъ. № 885.

10. Гривна, бронзова. Бронзовъ вѣкъ. № 886.

11. Чаша за миро върху подставка. Въ чашата на ось свободно се въртятъ рибка съ червени очи и гължбъ. Вис. 5·5 см., диам. 4·8 см. Медь посребрена. Инв. № 887.

12. Теглилка. Визант. епоха. Бронза. № 888.

13. Статуйка. Дръжка съ две лица. Бронза. № 889.

14. Халка. Отвжтре вдлъбната, отгоре орнаментъ съ синь, жълтъ, бѣлъ и кафявъ емайлъ. Диам. 1·5 см. Медь. № 890.

15. Пръстенъ. Горната частъ има форма на изправенъ сплеснатъ тригълникъ и въ срѣдата розета. Орнаментъ отъ линии. Диам. 2·2 см. Сребро. Намеренъ е въ с. Бръшляенъ, Поповска околия. № 881.

16. Пръстенъ. Върху халка е закрепена кржгла точка съ назбенъ ржбъ, отгоре мрежа, а въ срѣдата паякъ. Диам. 1·9 см. Бронза. Намеренъ е въ с. Бръшленъ, Поповска околия. № 892.

17. Моливдовулъ. Върху лицето се чете . . . ΚΥΦΩΡΟ въ три отвесни реда. Изображение на светецъ съ осѣнка около главата, правъ, обърнатъ на дѣсно, въ дѣсната ржка държи копие. Опако: † ΦΡΑΓΙΣΜΑ ΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥΤΕΟΦΙΛ . . . въ петъ реда. Диам. 3·2 см. Олово. Печатътъ е намеренъ въ В.-Търново. № 893.

18. Моливдовулъ. Върху лицето светецъ, на опакото нечетливъ надписъ въ четири реда. Диам. 2·3 см. Олово. Намеренъ въ Родосто. № 894.

19. Моливдовулъ. Отъ дветѣ страни нечетливъ надписъ отъ четири реда. Диам. 1·6 см. Олово. Намеренъ въ Родосто. № 895.

20. Моливдовулъ. Върху лицето светецъ, а на опакото нечетливъ надписъ въ два реда. Дим. 1·5 см. Олово. Намеренъ въ Родосто. № 896.

21. Моливдовулъ. Нечетливъ (турски?) надписъ. Диам. 2 см. Олово. Намеренъ въ Родосто. № 897.

22. Каменя. Женски бюстъ насреща, деколетиранъ, съ нанизъ отъ перли на врата; коса кждрава, внимателно причесана; цвѣтъ черенъ матовъ. Стъкло. № 898.

23. Барелиефъ. Отломъкъ отъ вотивна плочка съ частъ отъ сцена на Митрасъ въ два реда: горе два конника единъ срещу други, но срѣдата имъ женска фигура, долу вървящъ бикъ и други изображения (изтрити). Шир. 14 см. вис. 11·5 см., дебелина 2 см. Мраморъ. Намеренъ е въ едно селище до с. Любенъ, Поповска околия. № 899. За

този паметникъ вж. „Антични паметници отъ България“, статия на проф. Г. Н. Кацаровъ въ научния отдѣлъ на тази книга, стр. 197 и сл.

24. Гърненце съ издадена човка, Форма на кюпче. Намерено въ Ксанти. Глина. № 900.

25. Гърненце. Форма на делвичка съ капаче. Намерено въ Ксанти. Глина. № 901.

26. Лекитъ. Сждче отъ класическата гръцка епоха. Глина. № 901.

27. Лекитъ. Сждче съ геометриченъ орнаментъ отъ класическата епоха на Гърция. Ксанти. Глина. № 903.

28. Лекитъ. Сждче, форма на стомничка съ една дръжка. Отъ класическата епоха на Гърция. Ксанти. Глина. № 904.

29. С ж щ о. № 905.

30. Прешленъ. Форма на два слепени конуса. Орнаментиранъ геометрично съ разки. Сивъ цвѣтъ. Диамет. 2·5 см. Намеренъ въ Ксанти. Глина. № 906.

31. Маниста. Диамет. 2 см. Теракота. Намерена въ Ксанти. № 907.

32. Лампичка съ две дръжки. Бронза. № 908.

33. С ж щ о. Бронза. № 909.

34. Лампички. Глинени. № № 910—917.

35. Барелиефъ. Левъ въ паралелограмъ. Теракота. Намеренъ въ Ксанти. № 918.

36. Балсамарий. Зеленикава стъкленичка. Намеренъ въ Ксанти. № 919.

37. С ж щ о. Форма на круша. Намеренъ въ Ксанти. № 920.

38. Прешленъ. Окаменѣлость отъ опашката на предпотопно животно. Намеренъ въ Тутраканъ. Размери 14·5×9 см. № 921.

39. Сждъ въ форма на конусъ съ пресеченъ върхъ. Намеренъ въ Ксанти. Глина. № 922.

40. Сѣ кирка. Полиранъ черенъ кремакъ. Намерена въ гр. Попово. № 923.

41. Печатъ за воськъ съ надписъ ДІКО ПЕТРО на два реда. Върху опакото издатка съ отвѣрстие за окачване. Намеренъ въ основитѣ на старъ разсипанъ манастиръ въ Поповско. Диамет. 2·2 см. Олово. № 924.

42. Банкнота № 7741 за 10 флорина, печатана на маджарски въ Буда-Пеща на 1 септемврий 1848 год. Върху опакото на румжнски езикъ съ славянски букви и на 4 други езика надписъ: ФАЛЗИФИКАТОРЪЛ ШЕДЕЛОР АЧЕСТОРА КЪ АРЕСТ ДЕ ЧІНЧІСПРЕЗЕЧЕ АНЪ СЕ ВА ПЕДЕПСІ. Размѣри 14·4×10·5 см. Хартія. Намерена въ Свищовъ. № 225.

43. Рогъ съ прерѣзанъ върхъ съ кожана пластинка. Инструментъ употрѣбяванъ въ народната медицина за кръвни вендузи (пускане кръвъ). Дълж. 10·5 см., диам. 4 см. Рогъ. Намеренъ въ с. Опака, Поповска околия. № 926,

44. Печатъ за муски. Изрѣзани изречения на турски езикъ, отъ 10 мухамедови апостоли. Снабденъ съ дръжка. Диамет. 4.3 см. Бронза. Памеренъ въ Търновско. № 927.

45. Монета отъ Абдера. Лице: Грифонъ съ разперени крила седналъ на лѣво, дѣсниятъ кракъ вдигнатъ; подъ крака М. Опако: Вдлѣбнатъ квадратъ раздѣленъ на четири части. 28 см. Сребърна масивна монета, дебела 5 мм., добре запазена. Подобна монета, но съ други подробности, се намира въ Бостонския музей на изящнитѣ изкуства¹⁾.

46. С ж щ о. Лице: ΑΒΔΗΡΙΤΕΩΝ. Грифонъ съ разперени крила, седналъ на лѣво; дѣсниятъ кракъ вдигнатъ. Всичко въ зрънчестъ кръгъ. — Опако: ΕΠΙΝΥΜΦΟΔΩΡΟ около квадратъ. Всичко въ вдлѣбнатъ квадратъ. 26 мм. Сребро. Монетата е запазена много добре. Подобна монета съ сжщия надписъ се намира въ Лондонъ, а вторъ таквъ екземпляръ имало и въ Мюнхенъ²⁾.

47. С ж щ о. Лице: Грифонъ седналъ на лѣво, дѣсниятъ му кракъ е вдигнатъ. — Опако: ΕΠΙΔΗΜΟΚΡΙΤΟ около квадратъ отъ линии съ лира въ срѣдата. Всичко въ вдлѣбнатъ квадратъ. 20 мм., деб. 5 мм. Добре запазена. Сребро.

48. Монета на имп. Галба. Лице: IMP·SER·SYLP·GALBA·CAFSAR·AYG·TR·POT· Главата на императора съ лавровъ вѣнецъ надѣсно въ зрънчестъ кръгъ. — Опако: Императорътъ въ войнишко облѣкло правъ на лѣво, насърдава триъа легиннера, стояща предъ него съ своитѣ signa (знамена). Отъ страна SC, а долу ADLOCVT. Всичко въ зрънчестъ кръгъ, 32 мм. Отлично запазена. Бронза.

49. Монета на имп. Адрианъ. Лице: IMP·CAESAR·TRAI·ANVS·HADRIANVS·AVG. Бюстъ на императора съ лавровъ вѣнецъ надѣсно. — Опако: ...PONT·M·...COS III. Богинята на града седнала на лѣво, въ дѣсната ѝ рѣка Виктория, въ лѣвата — копие, до нея изправенъ щитъ; долу SC. 32 мм. Добре запазена. Бронза.

50. Монета на Михаилъ VIII Палеологъ. Лице: Заличенъ образъ (на архангелъ Михаилъ). — Опако: Царътъ съ низка корона на среща; въ дѣсната рѣка високъ кръстъ; на лѣво между кръста и главата монограма M , надѣсно надъ рамото отвестно ΠΑΛΕ; задъ кръста лилия (?). 26 мм. Слабо запазена. Бронза.

51. Медальонъ на Рудолфъ австрийски. Лице: RVDOLF·TRONÖRÖKÖSAKIALITASVEDHÖKE. Бюстъ на принца надѣсно. — Опако: Изображение на изложбата прѣзъ 1885 г. въ Буда-Пеща съ маджарски надписъ на лента. 36 мм. Отлично запазенъ. Бронза.

52. Медальонъ на папа Пий IX. Лице: PIVS IX. PONTIFEX·MAXIMVS AN. IX. Бюстъ на папата на лѣво. — Опако: SINITEPARVV·LOSVENIRE. Исусъ Христосъ, правъ на среща, благославя три деца. Долу PYEROR EDYICATIONEM INSTAVRAT AVCET. Диамет. 43 мм. Патина кафява. Отлично запазенъ. Бронза.

²⁾ Вж. Fr. Münzer и M. L. Strack. Die antiken Münzen von Thrakien, 44, Taf. I, 2.

¹⁾ Ibid. стр. 60, № 62.

53. Медальонъ на Францъ Иосифъ I. Лице: FRANZ IOSEPH I KAISER FON OESTERREICH, KOENIG FON BOEHMEN ETC., APOST. KOENIG FON VNGARN. Главата на императора съ лавровъ вѣнецъ надѣсно; подъ нея: I. TAUTENHAVN. — Опако: WELTAVSSTELLVNG 1873 WIEN. Налѣво жена седнала надѣсно, въ лѣвата ржка държи свито знаме, съ дѣсната поема вѣнецъ, който ѝ подава една богиня, права насреща съ рогъ на изобилие; срещу тѣхъ младиятъ „Трудъ“, съ вѣнецъ, се опира на чукъ. Долу DEM VERDIENSTE. Върху ржба K. SCHWENER. Диам. 70 мм.. Патина кафява. Отлично запазенъ. Бронза.

54. Медальонъ юбилеенъ по случай 50-годишнината на San Carlo in Torino (1848—1898). Лице: Жена седнала надѣсно, предъ нея майка повѣрва детето си; на дъното сграда съ колонада и кула. — Опако: Надпись отъ 14 реда; наоколо PATRONO SAR. TOMMASO DUCA DI GENOVA. PRESIDENTE CONTE CELESTINO TORNIELLI DI GRETYALANT. Диам. 60 мм.. Добре запазенъ. Посребренъ.

55. Медаль на Виктория, английска кралица. Лице: VICTORIA REGINA. Глава на кралицата съ малка корона на глава. — Опако: CRIMEA. Британски войникъ гологлавъ насреща; въ дѣсната му ржка мечъ, въ лѣвата — кржгълъ щитъ съ левъ налѣво. Надѣсно Побѣда държи вѣнецъ надъ главата на войпика; въ лѣвата ѝ ржка лаврова вейка. Диам. 36 мм.. Отлично запазеиъ. Сребро.

56. Медаль турски. Лице: Полумесець и турски гербъ. — Опако: Турски надпись, подъ него островъ средъ море, а подъ него турски надпись I/ΔO.

Отъ изброенитѣ по-горе предмети ние ще разгледаме по-подробно само археологическитѣ старини, а на останалитѣ даваме кратки бележки въ самия списъкъ.

Археологическитѣ предмети отъ сбирката могатъ, споредъ епохата, къмъ която принадлежатъ, да се раздѣлятъ на следнитѣ групи: 1) предисторическа група, 2) гръко-римска група, 3) византийска група и 4) срѣдовѣковна група. Въ такъвъ именно редъ ще опишемъ сбирката.

I. Предисторическа група

A. Отъ каменния вѣкъ

Въ сбирката отъ предисторическитѣ каменни предмети, на брой 5, всички спадатъ къмъ неолитната епоха на каменния вѣкъ. Тѣ сж изобщо доста добре запазени, а нѣкои отъ тѣхъ дори и отлично, та съставятъ ценно и хубаво украшение на малката колекция. Отъ каменнитѣ орждия едни сж съвсемъ гладки, а други продупчени за дръжки и то така, че дупката е повече приближена до тжпата частъ на орждието, отколкото до изострената.

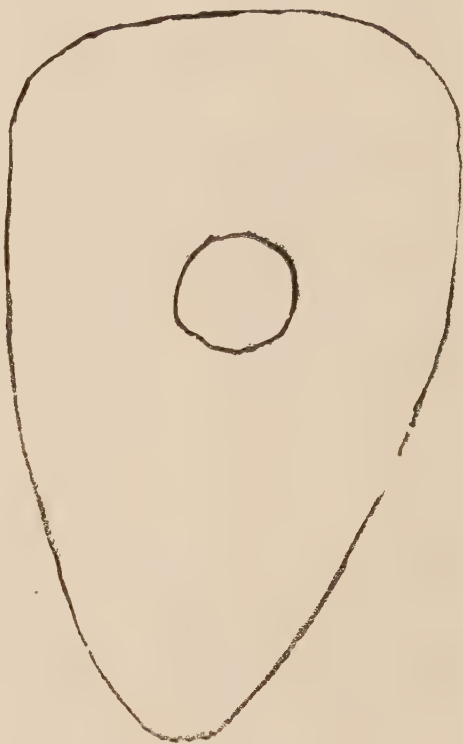

Три каменни орждия отъ сбирката могат да се отнесатъ къмъ категорията на чукъ-брадва, къмъ която се класира известенъ брой орждия отъ различни модели, но съ единъ общъ характеренъ признакъ: въ срѣдата има дупка за дръжка, а двата края имъ сж различни, единиятъ е заостренъ, а другиятъ е тжпъ. Въ тоя видъ инструменти дупката, както що споменахме, е по-близко издълбана до тжпата частъ, чука, отколкото до острата, бравата, когато въ двойнитъ чукове и двойнитъ сѣкири (бипенитъ) тя се намира тъкмо въ срѣдата. Тоя родъ орждия сж останали въ употреба и презъ първитъ времена на бронзовия периодъ¹⁾. Нѣкои дори били имитирани отъ първитъ лѣяри на медъ и бронза²⁾.

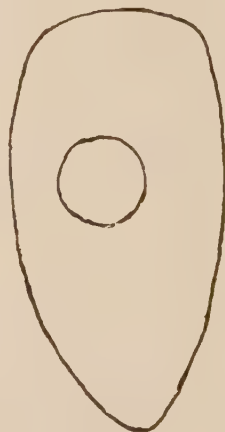
Единиятъ чукъ-брадва (обр. 1) отъ колекцията е гладко полиранъ камакъ, сивъ цвѣтъ. Въ срѣдата, по-близо до тжпия край, до чука, орждието има дупка, 2 см. въ диаметръ, за дръжка. Дължината му е 11·5 см., а широчината 7·5 см.. Намеренъ е въ Тутраканъ. Инв. № 877.

Вториятъ чукъ-брадва (обр. 2) има сжщо такава форма, но по размѣри е по-малкъ. Той е отъ сивожълтеникавъ твърдъ камакъ. Дупката за дръжката, 1·8 см. въ диаметръ, е пробита не въ срѣдата, а малко въ страна. Дължина 8·5 см., широчина 4·5 см.. Намеренъ е въ градището при с. Бръшленъ, Тутраканска околия. Инв. № 879.

Най-интересенъ отъ тоя родъ чукъ-брадва е третиятъ екземпляръ (обр. 3). Това е едно оржие отъ типа на тѣй нареченитъ цилиндрични брадви, — той е отъ гладко полиранъ сивъ камакъ (сиенитъ) съ форма на парче кржгло дърво; образува малка джга отъ кржгъ съ голѣмъ диаметръ, както отъ външна страна, така и отъ вътрешна. Повърхостъта е стѣснена и така издадена, че образува отъ дветъ страни надлъженъ ржбъ отъ

Обр. 1.

Обр. 2.

¹⁾ У Dechelette. *Archéologie préhistorique*, I, 516!

²⁾ Вж. у Montelius, *Die Chronologie der Ältesten Bronzezeit*.

горе дори до отвърстието. Орждието е било твърде много употребявано, — острата му част, бравата, е силно нащърбена, а и тжпата, чукътъ, е очуканъ. Дълж. 11 см., шир. 3·8 см.. Намеренъ е въ гр. Попово. Инв. № 878.

Останалитъ две предисторически каменни орждия отъ сбирката сж две хубави, отлично запазени бравички отъ черенъ прекрасно полиранъ кремъкъ (обр. 4 и 5). Намерени сж въ гр. Попово. Инв. № № 880 и 923.

Полиранитъ бравди, които едновременно сж служили ту за бойно оржие, ту за инструментъ, сж твърде разнообразни и по форма, и по размѣри. Намерени сж такива бравди, които достигатъ до 440 и 468 милиметра дължина. Голѣми каменни бравди се намиратъ най-вече въ Скандинавския полуостровъ. И у насъ се срѣщатъ доста дълги сѣкири. Тѣй, напр., Пловдивскиятъ Народенъ музей въ малката си предисторическа сбирка пази една прекрасна съ най-висока стойностъ сѣкира отъ зеленикава скала. Тя е намерена въ самия Пловдивъ на дълбочина 8 метра въ земята.

Покрай голѣмитъ има, напротивъ, и много дребни бравички. Въ Франция, споредъ Дешелетъ¹⁾, нѣкои сѣкирки изъ между най-дребнитъ достигатъ до 20 и до 30 мм. дължина. Между тия две крайности обикновената дължина на бравитъ е въ повечето случаи отъ 10 до 15 сантиметра. Сѣкирkitъ отъ сбирката на д-ръ Ив. Назлжмовъ спадатъ къмъ по-дребнитъ: едната е 6·8 см. дълга, 4·7 см. широка и 1·2 см. дебела, а другата е само 3 см. дълга, 2·3 см. широка и 6 мм. дебела.

Формитъ на бравдитъ сж тѣй разнообразни, тѣй многобройни, че е мжно да се класиратъ съ известна прецизностъ.

Обр. 3.

Обр. 4.

Обр. 5.

¹⁾ J. Dechelette, Archéologie préhistorique, I, 513.

баче, различаватъ се единъ типъ трижгленъ, другъ типъ право-жгленъ и трети типъ цилиндриченъ. Острата частъ у едни е почти права, а у други полукръгла. Тя може да бжде или по-широка или по-тѣсна отъ цѣлото тѣло на сѣкирата. Ръбоветѣ на брадвитѣ сж заострени, закръглени или отсечени¹⁾. Отъ нашитѣ две брадвички по-голѣмата (обр. 4) е изострена и въ двата си края; едната ѣ страна е полукръгла, а другата почти права. Другата, по-малката брадвичка (обр. 5) е изострена само отъ единия край, по-широкия, и то само отъ едната ѣ страна, — другата страна е по-плоска, както е показана въ чъртежа. Такива малки каменни брадвички отъ черна скала у насъ сж открити, напр., въ предисторическата Денева могила при с. Салманово (Преславска околия²⁾).

Обр. 6.

Къмъ неолитната епоха на каменния вѣкъ можемъ да отнесемъ и единствения кокаленъ предметъ отъ сбирката. Това е едно шило (обр. 6) отъ стѣпална костъ (*os caprus*) на овца, заострена въ долния край. Дължината на шилото е 7.5 см., а дебелината при основата му е 2.5 см. Намерено е въ гр. Попово, Подобни шила отъ костъ е открилъ г. Р. Поповъ въ Коджа-Дервенската могила при гр. Шуменъ презъ 1914 г.³⁾, а сжщо така и по-рано, презъ 1912 г., въ предисторическата Денева могила⁴⁾.

Б. Отъ бронзовия вѣкъ

Между предисторическитѣ предмети на сбирката се намиратъ две бронзови брадвички (инв. № № 881 и 883) отъ бронзовия вѣкъ. Тоя видъ инструменти се срѣщатъ много по-често въ западна Европа, отколкото въ юго-източна, защото тѣ тамъ произхождатъ отъ утайкитѣ и палафититѣ (езернитѣ постройки), а тукъ се откриватъ трѣрде рѣдко въ единични гробници. При все това, ако направимъ сравнение между западнитѣ брадвичи съ тѣхнитѣ разнообразни форми и източнитѣ съ относителното имъ еднообразие, идваме до заключение, че егейскитѣ сѣчива сж по-семпли отъ тия на централна и северо-западна Европа. Последнитѣ, открити до сега, се изброяватъ съ хиляди, а половината отъ тѣхъ сж брадвичи.

Брадвитѣ, по форма и характерни признаци, се класиратъ въ следнитѣ петъ главни типа, установени отъ Монтелиусъ⁵⁾:

¹⁾ Dechelette, I, 513—515, fig. 184.

²⁾ Изв. на Бѣлг. Археол. Друж., IV, 202, обр. 190.

³⁾ Известия на Бѣлгарското Археологическо дружество, VI, 90.

⁴⁾ Известия на Бѣлгарското Археологическо дружество, IV, 206, обр. 198.

⁵⁾ Dechelette, Archéologie préhistorique II, 242.

1. Плоски брадви (I периодъ);
2. Брадви съ прави ржбове:
  - а) съ невисоки ржбове (II периодъ);
  - б) съ високи ржбове (III периодъ);
3. Брадви съ пета;
4. Брадви съ перки:
  - а) съ перки въ срѣдата (III периодъ);
  - б) съ перки въ края (IV периодъ);
5. Брадви съ ухо (дупка).

Плоската брадва, произлѣзла отъ неолитната каменна сѣкира, е направена отъ чиста медъ или отъ бронзъ съ малъкъ примѣсъ на калай, а всички други типове сж винаги отъ бронзъ. Размѣритѣ имъ сж твърде различни: едни достигатъ дори до 34 см.,¹⁾ а други не надминаватъ и 5 см. Срѣдната дължина е отъ 10 до 12 см.

Едната отъ нашитѣ сѣкири (обр. 7) спада къмъ типа отъ II периодъ. Тя е двуостра. Долниятъ ѝ край е джговиденъ и така изработенъ, че образува въ краищата си две изострени рогчета. Повърхността отъ дветѣ страни е легко корубеста. Дължината ѝ е 11·7 см., широчината долу 3·8 см., дебелината 1·5 см. Екземплярътъ, покритъ съ тъмно-зелена патина, е отлично запазенъ. Намеренъ е въ с. Сеидъ, Поповска околия.

Първоначално тоя типъ брадвички се е получавалъ отъ плоскитѣ брадви, като сж причуквали ржбоветѣ на последнитѣ, а по-сетне тѣ се отливали въ специални калѣпи. Тия брадвички се срѣщатъ твърде много въ западна и централна Европа, а въ срѣдиземно-морския басейнъ тѣ сж даже рѣдки. За това и нашиятъ екземпляръ е твърде цененъ приносъ къмъ предисторичната археология на България. Интересно е, че почти еднаква по видъ, но малко по-голѣма по размѣри съ нашата брадвичка, е намерена още презъ 1883 год. въ единъ некрополъ на островъ Кипръ. Като рѣдкостъ, този екземпляръ и до днесъ се цитира отъ ученитѣ²⁾.

Обр. 7.

¹⁾ Y. Evans. Age du bronze, 61, fig. 20.

²⁾ Вж. K. Dussaud. Les civilisations préhelléniques dans le bassin de la Mer Egée, стр. 258, фиг. 184.

Не по-малко ценна е и втората бронзова бравичка, която по формата си прилича повече на длето. Тоя видъ инструменти е известенъ подъ названието брав-лопатка. Тя има твърде тънъкъ и дълъгъ корпусъ и се срѣща най-често въ източна Франция, Швейцария, Германия и Унгария. Нашиятъ екземпляръ (обр. 8) има листовидно острило съ четиреръжбеста половина, на края раздвоена, за да се затвърди на дръжката. Листовидната частъ отгоре и отъ дветѣ страни по срѣдата е легко надебелена, та образува малъкъ надлъженъ рѣбъ. Дължина 9 см., ширина 5—6 см. Намерена е въ гр. Попово.

Обр. 8.

Въ сбирката има три бронзови гривни (инв. № № 884—886). всички намерени въ Поповско. И тритѣ сж доста добре запазени.

Едната гривна (обр. 9) е направена отъ единъ сплеснатъ обръчъ, който постепенно се пзтънява, за да премине въ обълъ телъ, който спираловидно съединява двата края на гривната. Горната частъ на гривната е изрѣзана въ две малки роговидни издатчици, а повърхността на обръча е покритъ съ орнаментъ, съставенъ отъ полукръгчета въ двойна редица покрай рѣбоветѣ. Най-голѣмата ширина на обръча достига до 7 мм., а горната украса е 1.5 см.; външниятъ диаметъръ 8 см.; дебелина 11 мм. Покрита е съ зелена патина.

Обр. 9.

Втората гривна (обр. 10) е отворена. Тя е съставена отъ плетка на двоенъ обълъ телъ, чиито краища се събиратъ въ срѣдата на сплеснати прѣстени, образувани отъ сжщия телъ. Външниятъ диаметъръ на гривната е 6.5 см., а вътрешниятъ — 5.6 см. Патина зелена.

Третата гривна (обр. 11) е сжщо отворена. Съставена е отъ единъ телъ, краищата на който сж листовидно сплеснати и разширо-

Обр. 10.

Обр. 11.

чени; върху тѣхъ има орнаменти отъ две вдлъбнати рѣзки, които пресичатъ срѣдата и свършватъ при началото на тела, затворени съ

три вдлъбнати чертици. връзани върху лицето на тела. Диаметъръ 5.5 см., широчина на листата 1.5 см. Пatina зелена.

II. Гръко-римска група

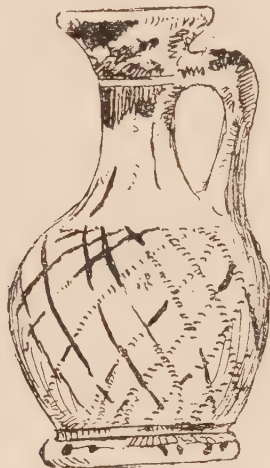
Тази група въ сбирката е застъпена най-вече отъ керамични предмети и то главно отъ дребни старогръцки вазички и римски теракотови лампички (*lucernae*).

А. Старо-гръцка керамика

1. Два арибала, по размъръ и декорация почти еднакви. Тия малки сждчета отъ античната гръцка керамика, въ които сж държали дървено масло за атлетитѣ, се срѣщатъ доста често изъ гръцкитѣ гробове¹⁾ отъ V—IV столѣтия преди Р. Хр. и то не само въ Гърция

Обр. 12.

Обр. 13.

и околнитѣ ѣ крайбрежия, но и въ най-отдалеченитѣ северни градове, кждѣто е прониквала гръцката цивилизация. Такива арибали се съхраняватъ, напр., въ Одеския археологически музей, намерени въ древния градъ Олбиа²⁾. Въ Софийския Народенъ археол. музей подобни арибали, едни по-голѣми, други по-малчки, намерени западно отъ Макри, постъпили презъ 1917 година, а два отъ тѣхъ се съхраняватъ въ музея на старо-загорското археологическо дружество. И еднитѣ и другитѣ сж оповестени отъ проф. Г. И. Кацаровъ³⁾.

Нашитѣ арибали (обр. 12 и 13) сж отъ бледо-червена печена глина, съ разширочено устие и почти крѣгло търбухче върху низко

¹⁾ Виждаме ги често изобразени въ сцени по бани, палестри и гимназии.

²⁾ Вж. у Ellis H. Minns, *Scythians and Greeks*, стр. 347, фиг. 252.

³⁾ *Jahrbuch des deutschen arch. Instit. Anzeiger* 1918, 2—63 и Изв. на Бълг. Археол. Друж. VII, 140, обр. 104.

дънце. Устието надъ дръжката е боядисано съ черенъ лъскавъ лакъ, шийката е украсена съ черни току речи успоредни черти, а търбухчето — съ мрежа отъ черти сжщо черни. Вис. 2·3 см., диам. на устието 2·3 см., а на дъното 2·4 см. Устието на единия арибалъ е малко строшено отъ страна; другиятъ екземпляръ е запазенъ добръ. Откупени сж въ гр. Ксанти. Инв. № № 904 и 905.

Къмъ сжщата епоха, V—IV вѣкъ преди Христа, и къмъ сжщия родъ керамика принадлежатъ двата лекита отъ сбирката. Въ този видъ антични гърненца сж държали разни благовонни масла, парфюми, а не вино или проста вода. Тѣ иматъ обикновено нежна, деликатна форма, съ тънки стени на търбухчето, което завършва съ елегантна фунийка и конусовидно устие. Шийката е съединена съ горния край на търбухчето посредствомъ тънка и крехка дръжчица.

Единиятъ отъ нашитѣ лекити (обр. 14), отъ червена печена глина, е снабденъ съ тънка височка дръжчица, широка 6 мм., черно обагрена. Търбухчето е украсено съ орнаментъ отъ две широки сжщо черно обагрени

Обр. 14.

Обр. 15.

ленти, раздѣлени една отъ друга съ ивица отъ естествения цвѣтъ на глината. Такава черна багра покрива и долната половина на дъното. Подъ основата на шийката, върху рамото на търбухчето, сж наредени въ двойна редица пръчици, които образуватъ около нея два концентрически кръга. Устието е строшено. Вис. 9·8 см., диам. на дъното, което отдолу е корубесто и съ малка дупчица, е 2·6 см. Лекитътъ е придобитъ въ гр. Ксанти. Инв. № 902.

Другиятъ лекитъ (обр. 15), безъ дръжка, е отъ бледо-червена печена глина. Търбухчето заедно съ горната плоскостъ на дъното сж обагрени съ черна лъскава боя до известна височина, която се отдѣля

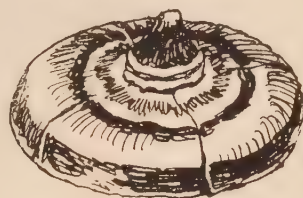
съ небоядисана лента отъ друга широка черно обаярена ивица; надъ последната две тънки тъмночервени-рѣзки, надъ които пѣкъ две черни; пространството между дветѣ червени ивици е изпълнено съ черни точки. Шийката е строшена и липсва. Подъ шийката черна багра въ видъ на прѣчици и лѣжи въ две редици. Вис. 6·3 см., диам. на дъното 2·4 см. Лекитѣ е придобитѣ въ Ксанти. Инв. № 903.

Подобни лекити сж били намерени въ споменатитѣ по-горе грѣцки гробове, западно отъ Макри на 12 клм., близо до морския брѣгъ, въ мѣстността Шаплж-дере. Единъ отъ тѣхъ се намира въ сбиркитѣ на старозагорския музей¹⁾.

Кѣмъ сжщата епоха се отнася и друго едно глинено сждче, което по формата и размѣритѣ би трѣбвало да отнесемъ кѣмъ така нареченитѣ пиксиси (pukis, πικίς), предназначени по-малкитѣ да съдържатъ разни мехлеми, помади, бѣлила и червила²⁾, употрѣбавани

Обр. 16.

Обр. 17.

отъ грѣцкитѣ и римскитѣ дами, а по-голѣмитѣ — за тѣхнитѣ накити. Наистина въ археологията е прието това име да се дава на кржгли металически или глинени кутии съ капаци, но очевидно е, че и нашата глинена купичка е служила за сжщата целъ — да се съхраняватъ въ нея женски принадлежности за тоалетъ; за това и оправдава названието, което ѝ даваме, толкова повече, че грѣцката керамика ни дава всевъзможни форми, които се редятъ отъ геометричния стилъ на VIII вѣкъ дори до епохата на наследницитѣ на Александра.

Нашата купичка (обр. 16 и 17) е отъ бледо-червеникава глина. Тя е била снабдена отгоре върху тѣрбухчето съ две кржгли дръжчици, сега пречупени, и съ плоско капаче, строшено наскоро на четире

¹⁾ Изв. Бѣлг. Арх. Друж., VII, 141, обр. 105.

²⁾ Въ една такава ваза, открита въ Атина, сж намерени пастилки отъ бѣлило. Вж. M. Collignon, Manuel d'Archéologie grecque, 271.

части, съ малка издадена пжпка въ срѣдата. По търбухчето е прокарана съ черна лъскава боя широка 1 см. лента, която опасва цѣлото търбухче. Надъ лентата отъ дветѣ страни между дръжкитѣ сж наредени сжщо черни листовидни петна, които образуватъ единъ видъ вѣйки. Капачето е украсено съ два черни концентрически кржга около издатката. Вис. 5·3 см., шир. 7·5 см., диам. на отвора 3·6 см., на дъното 3·1 см. Купичката е намерена въ Ксанти. Инв. № 901.

Б. Римска керамика

Римската керамика въ сбирката е представена главно отъ лампички (*lucernae*). Други сждчета има само две: едно въ форма на малко кюпче или, по-скоро, на ибриче, и друго въ форма на конусъ съ отсеченъ върхъ.

Обр. 18.

Първото гърненце (обр. 18) е отъ бледо-червена печена глина съ една кржгла, като халка, дръжка, закрепена върху търбухчето. Последното е силно издуто и поставено на сравнително високо дъно. То е снабдено отъ страна съ едно силно издадено чучурче, което и напомня сегашнитѣ глинени ибрици. Цѣлото гърненце е било обагрено червено. Боята е запазена тукъ-тамъ, повечето е разедена. Вис. 6 см., шир. 9 см. заедно съ човката, диам. на устието 3·8 см., на дъното, вдълбнато, 3 см. Гърненцето е добре запазено. Намерено е въ Ксанти. Инв. № 900.

Второто сждче (обр. 19) е отъ жълто-червеникава печена глина съ форма на пресеченъ конусъ. Върху дъното въ центра има

кръгло отворстие съ 1·7 см. въ диаметръ. Вис. на сжда е 10·5 см., диам. на устието 2·5 см., шир. долу до 7 см. Гърненцето е добре запазено. Придобито е въ Ксанти. Инв. № 922.

По-голѣмата частъ отъ останалитѣ керамични старини въ сбирката, както споменахме, сж тѣй нареченитѣ *lucernae*. Тия паметници, разпространени въ голѣмо изобилие по всичкитѣ краища на древния миръ, се срѣщатъ често и по нашитѣ земи и вече въ доста голѣмо количество сж влѣзли въ нашитѣ археологически музеи и частни сбирки. Намираме за неизлишно да дадемъ тукъ кратки сведения за тѣхъ и тѣхната фабрикация въ древна Гърция и Римъ, отъ кждѣто преминали и по заселенитѣ отъ насъ Тракия, Мизия и Македония.

Старитѣ гърци и Римляни сж различавали главно два вида свѣтила: еднитѣ отъ тѣхъ, въ които сж горѣли солидни вещества, се казвали *lampas* — *λᾱμπάς*, *fax*, *candela*, *δαίς* (разни видове факли и свѣтилници), а другитѣ носили общото име *λύχνος* — *lucerna*; въ тѣхъ свѣтлината се добивала съ помощта на фитилъ натопенъ въ масло.

Обикновеното, най-разпространеното свѣтило билъ лихносѣтъ, който билъ познатъ въ Гърция отъ най старо врѣме, а отъ тамъ преминалъ въ Римъ първоначално подъ сжшото гръцко название — *lychnus*, отпосле замѣненъ съ термина *lucerna*, който ние превеждаме съ думата лампа.

Всичкитѣ глинени лампички отъ разглежданата колекция сж отъ римска епоха, а е известно, че най-старитѣ римски лампи, изкопани на Есквилина въ Римъ, датиратъ отъ III столѣтие предъ Христа¹⁾. Формитѣ имъ сж заимствувани отъ гръцкитѣ градове на южна Италия и бързо следъ това се разпространили по цѣлата римска територия, така че презъ епохата на империята нѣмало е кжтъ, гдето да не е било открито голѣмо количество глинени лампи, — тѣхното употребление е било въведено и въ най-широкитѣ кръгове на народната маса; то е било усвоено и отъ християнството и продължило дори до днесъ.

Обр. 19.

¹⁾ H. Dressel, *Annali d. Instit.* 1880, 265 и сл.

Лампитѣ сж били приготвявани отъ разенъ материалъ: камакъ, олово, стъкло, дори янтаръ¹⁾, една вотивна лампа, поставена предъ едне врата въ Помпей била отъ злато²⁾; но най-разпространениятъ материалъ, отъ който сж фабрикувани лампитѣ, е била глината и бронзата. Глинени лампи сж намерени въ огромно количество заровени въ земята и гробниците, а бронзовитѣ обикновено се срѣщатъ по-рѣдко, защото, изглежда, не тъй охотно сж ги заравяли, та впоследствие сигурно не малка частъ отъ тѣхъ е била претопена.

Античната лампа, отъ каквато материя и да е била направена, била тя източенъ, гръцки или римски произходъ, е съставена отъ единъ резервуаръ за масло—*infundibulum*, единъ или повече фитилника³⁾ — *μύξος, gastrum*, снабденъ съ дупка за фитиля — *ἐλλύχμιον, ellychnium*, натопенъ въ масло. Резервуарътъ отгоре е билъ или откритъ, или покритъ; въ последния случай горното лице на резервуара, дискътъ, е продупчено съ едно или повече отворстия, презъ които се е вливало маслото; понѣкога тия отворстия били затваряни съ подвижно капаче, за да не прониква прахъ. Презъ една съвсемъ малка дупчица, и то въ рѣдки екземпляри, или въздухъ е прониквалъ, или специаленъ инструментъ, за да се издрѣпва фитилтъ назадъ по-удобно, отколкото да става това презъ фитилника. Върху лампата е прилепена плоска или пръстеновидна дръжка — *ansa*. Не втички лампи сж снабдени съ дръжки.

Маслото, което се е употрѣблявало за лампитѣ, е било обикновено растително масло — *ἐλαιον, oleum*, но въ нѣкои страни (Сицилия, Вавилонъ) си служили съ минерални масла. Къмъ края на античния миръ сж знаели и способа да си служатъ съ водата, за да държатъ надъ нея маслото; въ такъвъ случай за поддържане на фитиля надъ такава смѣсъ сж употрѣблявали малки триножничета, които потапяли до дъното на лампата⁴⁾.

Най-обикновената антична лампа се състояла отъ кржгълъ резервуаръ, продълженъ съ единъ фитилникъ и снабденъ или не съ малка дръжка. Тази форма съ течение на вѣковетѣ се видоизмѣнява: едни лампи иматъ форма на прости панички съ стиснатъ ржбъ за фитилникъ; други сж съ кржгълъ, понѣкога цилиндриченъ резервуаръ съ горенъ дискъ продупченъ въ срѣдата, съ рѣзко издаденъ фитилникъ и безъ дръжка; отъ тѣхъ нѣкои биватъ глджосани, други съ малка орнаментака, трети, подобни, лампи иматъ дръжка и дългъ фитилникъ. У Римлянитѣ се различаватъ главно три типа лампи: 1) лампи съ кржгълъ резервуаръ, безъ дръжка, снабденъ съ рѣзко издаденъ

¹⁾ Mommsen et Marquardt, Manuel des antiquités romaines, XV, 297.

²⁾ Bull. d. Instit. 1863, стр. 90—91. Павзаний (Paus. I, 26, 6) споменува за златната лампа въ храма на Атина Полиасъ на Акропола.

³⁾ Срѣщатъ се много лампи съ два и повече фитилника, а въ Египетъ сж намерени и екземпляри съ по 20 фитилника. По това вж. С. М. Kaufmann, Aegyptischen Terrakotten, обр. 128.

⁴⁾ Saglio et Daremberg, Dictionnaire des ant. gr. et rom., думата Lucerna, стр. 1322

фитилникъ, който обикновено е украсенъ съ волути; често две странични ушленца украсяватъ ржба на резервуара; 2) лампи съ кржгълъ резервуаръ и съ пръстеновидна дръжка и кржгълъ фитилникъ; 3) лампи отъ християнска епоха: съ резервуаръ съ овална форма, снабденъ съ малка плътна и заострена дръжка; фитилникъ малко или много продълговатъ и закржгленъ безъ орнаментъ.

Всички тия лампи съ единъ фитилникъ не сж давали достатъчно свѣтлина; затова почватъ да фабрикуватъ лампи съ два фитилника (λύχνος δίμυχος — bilychnis), после съ три, четири и повече фитилника. Когато броятъ на фитилниците билъ голѣмъ, тѣ сж съставяли нѣщо като вѣнецъ около резервуара. Повечето отъ кржглитѣ лампи съ много фитилници били предназначени да се окачватъ; за тази цѣль тѣ били снабдени съ халки, желѣзни куки и верижки.

Освенъ кржглитѣ лампи фабрикували сж и продълговати, конични, сърповидни. Но гръцкитѣ и римскитѣ майстори не се спиратъ тамъ и даватъ широкъ просторъ на своята изобретателность. Нѣкои лампи получаватъ видъ на сжщински статуйки: седяща богиня, полулегналъ Еросъ, Силенъ върху своя мѣхъ, Тритонъ съ лопата въ ржка, спящо дете и пр. Често лампитѣ иматъ форма на глава: на Юпитеръ Амонски, на Силенъ, на Панъ; карикатурни глави — негръ, робъ. Горниятъ дискъ понѣкога се е замѣнялъ съ конична маска, фитилникътъ ималъ видъ на долна човѣшка бърна; много лампички имали форма на човѣшки кракъ въ сандали, форма на животно: куче, конъ, камила, слонъ, тигъръ, плѣхъ, жаба, костенурка, охлювъ, птица; други лампи съ форма на: лодка, борова шикалка, гладиаторски шлемъ, полумесецъ, рогъ на изобилие. Изобщо изглежда, че сж били употребявани всички форми, колкото и фантастични да сж били тѣ.

Както формата, така и украсата по лампитѣ отъ най-стара епоха е отъ най-разнообразнитѣ; обаче релефътъ по тѣхъ датира вече отъ по-ново време — първитѣ релефи изглежда да датиратъ отъ половината на II столѣтие преди Р. Хр. Сюжетитѣ за барелефни украси по лампитѣ сж многобройни. Митологията заема голѣмо мѣсто: нито едно отъ главнитѣ божества и тѣхнитѣ атрибути на гръко-римския пантеонъ не липсва отъ лампитѣ: Юпитеръ съ съпругата си, Аполонъ китаредъ, Диана — ловджийка, Меркуръ съ атрибутитѣ си, Минерва съ шлемъ, щитъ, егида, кукумявка; Юнона, Марсъ, Венера съ Амуръ, Церера върху колесница съ дракони; морскитѣ божества: Нептунъ, Амфитрита и тѣхниятъ кортежъ отъ Тритони и Нереиди; подземнитѣ божества: Плутонъ, Прозерпина съ кучето Церберъ; Бахусъ и неговиятъ теазъ, Сатири, Силен и Менади; Ескулапъ и Хигия, Панъ и Ехо; полубогове и херои: Касторъ и Полюксъ, Херкулъ, Белерофонъ, Персей; Кентаври, Амазонки и пр.; Ганимедъ съ орела, Леда съ лебеда, Европа върху бикъ напомнятъ авантюритѣ на Юпитеръ; подвизитѣ на, Херакла: Лернейската хидра, Ериманскиятъ глиганъ, Церберъ, кошутата съ чиличенитѣ крака; подвизитѣ на Персей: смъртта на Горгона

освобождението на Андромеда; подвизитѣ при Троя и Одисеята сж сжщо представени по лампитѣ.

Наредѣ съ митологията фигурира природата и животътъ: амфи-театри, циркове, игри, надбѣгвания, битки и борби на гладиатори, укротители на звѣрове, борба на диви животни; актѳори и маски, комични и трагични, борба на пѣтли и пр.; ловъ, риболовство, селски и домашни сцени и пр.; еротични и неприлични сцени се често срѣщатъ. Най-разнообразни животни, растения и домашни предмети сж въ изобилие; сжщо малки олтарчета, факли, рогове и пр. Много лампи носятъ само простъ геометриченъ орнаментъ или декоративни мотиви отъ растителното царство, папрати, джбови вейки, вѣнци отъ боръ и палми. Украсявали сж не само горния дискъ на лампата, но често и фитилника и дрѣжката, на които сж давали артистични форми.

Разбира се, лампитѣ сж служили най-напредѣ за освѣтление било на частнитѣ жилища, било на общественитѣ заведения, напр., банитѣ. Често, обаче, тѣ горѣли и при дневнитѣ тържества — триумфи, спектакли. Поставяли сж ги доста високо въ чаши или етажерки; закачали сж ги на гвоздеи, забити въ стенитѣ или таванитѣ, а презъ епохата на империята най-люксоznитѣ лампи били снабдени съ специални подставки, напр., триножница¹⁾; много глинени лампи били подкрепяни отъ малки четвъртити алтари²⁾. Лампитѣ били твърде много разпространени по храмоветѣ и употрѣбвявани въ религиознитѣ процесии, но най-много отъ тѣхъ сж намерени при гробници и гробове между погребалнитѣ мобили.

Фабрикацията на бронзовитѣ лампи не се е различавала отъ тая на другитѣ бронзови произведения на ваятелното изкуство; глиненитѣ се получавали чрезъ двоенъ калѣпъ, сжщо глиненъ или гипсовъ³⁾, отъ който единиятъ давалъ горното лице на лампата, а другиятъ — странитѣ и дѣното на резервуара. Декорацията имъ, вдлѣбната, се добивала съ помощта на релефни щампи, приготвявани отъ специални майстори, които наредѣ съ фабрикантитѣ на лампитѣ слагали и своето име върху последнитѣ. Докато глината е влажна, дветѣ половини добре се слепвали; щомъ се изсуши предметътъ, грѣнчарътъ издѣлбавалъ дрѣжката, продупчвалъ предвиденитѣ дупки и го мѣталъ въ умѣрено упалена пещъ. Понѣкога майсторътъ предварително потапялъ лампата въ нѣкоя глечъ, за да ѣ придаде металична лѣскавина.

Надписитѣ по лампитѣ сж били поставяни съобразно съ предназначението на последнитѣ, или споредѣ сюжета върху тѣхъ, или пѣкъ съ банални формули по адресъ на публиката; ала най-често надписитѣ сж марки на ателиетата, които сж ни разкрили главнитѣ центрове на фабрикацията (Latium, Cisalpina, Campania, северна Африка, Нарбона) и сж ни улеснили да ги класираме хронологично.

¹⁾ Saglio et Daremb. Dict. des ant. gr. et rom., думата Lucerna, фиг. 4609.

²⁾ Ibid., фиг. 4607.

³⁾ Ibid., фиг. 3045.

Римските лампи се различават от гръцките по голѣмото разнообразие въ типовеѣ и орнаментиката. Това особено е вѣрно за бронзовите лампи, които въ Гърция се срѣщатъ твърде рѣдко. Фабрикантите, сжщински артисти, се сиятъ да разнообразяватъ сюжетите съ нови изобретения; нѣкои пъкъ глинени лампи сж очевидно имитация на металически, особно на такива отъ тѣхъ, които възпроизвеждатъ човѣшки и животински силуети и които датиратъ обикновено отъ епохата на републиката.

Нѣкои учени, като класиратъ въ отдѣлни групи събраните до сега лампи¹⁾, повечето отъ времето на римската империя, се опитватъ да ги опредѣлятъ хронологично било споредъ тѣхните дръжки, било споредъ фитилниците имъ така:

1. Фитилникътъ, гладъкъ, завъртва подъ тжпъ жгълъ, отъ двете му страни волути въ видъ на месеченъ сърпъ. Обикновено безъ дръжка²⁾).

2. Единъ (понѣкога два) фитилникъ, на края закржгленъ, сжщо съ двойни волути. Дръжката по-често се срѣща въ видъ на листъ или месеченъ сърпъ или пъкъ въ форма на трижгълникъ, украсенъ съ релефъ³⁾).

Тия два типа сж най-вече отъ I столѣтие следъ Р. Хр.

3. Съвсемъ скромна декорация: често театрална маска върху поизпъкнала срѣдина съ профилуванъ ржбъ, която изъкналоостъ продължава дори до края на фитилника. Обикновено безъ дръжка. Изпъкналите бутони съ дупките показватъ, че тия лампи били предназначени за окачване. Броятъ имъ е малъкъ. Датуватъ отъ I столѣтие следъ Христа⁴⁾).

4. Матовъ тонъ, безъ глечъ. Фитилникъ, по-малъкъ и твърде семплъ, въ полукржгъ или форма на сърдце, съ една вдлбната рѣзка при основата, безъ дръжка (гръцки типъ) или съ дръжка (римски типъ). Върху гръцкия типъ слаба орнаментка: нѣкое животно или цвѣте; у римските дискътъ е украсенъ околоръстъ съ цѣлъ вѣнецъ или съ другъ подобенъ орнаментъ⁵⁾). Нѣкои гръцки типове, съ твърде малки фитилничета, отгоре сж съвсемъ плоски; вѣнецътъ наоколо се прекъсва между дръжката и фитилника съ две издатки. Тази група, най-многобройна, покрива II — III столѣтия и сведочи за фаталенъ упадъкъ; християнскиятъ типъ почва тъкмо отъ последните екземпляри на тази група.

Въ нашата сбирка лампичките сж отъ различни епохи: едни спадатъ къмъ IV — III столетие преди Христа, други — къмъ първите вѣкове на римската епоха, а трети — къмъ старохристиянската епоха.

¹⁾ Dressel въ своя *Instrumentum domesticum* (Corpus I. L. XV, 2, таб. III) ги опредѣля на 31.

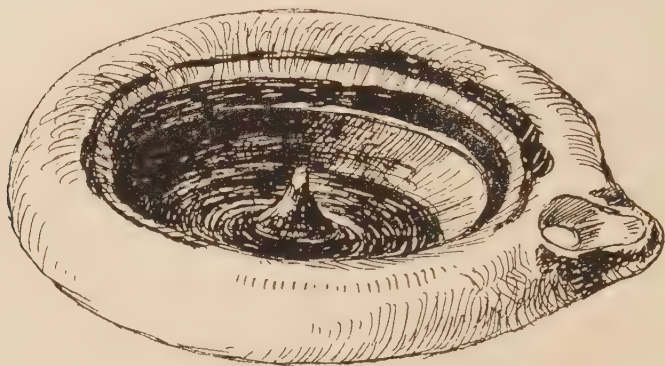
²⁾ R. Cagnat et V. Chapot. *Archéologie romaine* II, 473, фиг. 665, 1.

³⁾ Ibid., фиг. 665, 2.

⁴⁾ Ibid., фиг. 665, 3.

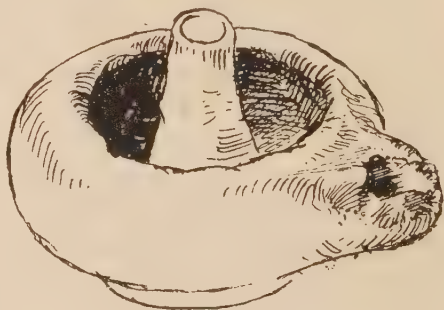
⁵⁾ Ibid., фиг. 665, 4.

Къмъ най-старитѣ *lucernae* принадлежи една лампичка (инв. № 917), намерена въ Ксанти, която има форма на плоска кръгла тѣпа паничка, безъ дръжка (обр. 20), съ малко издаденъ фитилникъ. Резервуарътъ отгоре е широко отворенъ сравнително съ голѣмъ, 3·7 см., диаметръ. Вътре резервуарътъ е боядисанъ съ черна лѣскава глечъ, каквато покрива малко и фитилника; отъ сжщата боя сж прокарани и два

Обр. 20.

концентрически кръга около отвора; височина 1·5 см., диаметръ 7·7 см. Въ центра на резервуара стърчи малка конусовидна издатка, отъ opakото куха. Това показва, че лампичката не е била предназначена да бжде поставена върху гладка плоскостъ, нито да бжде окачвана, — тя е била пригодена да бжде натъкната върху нѣкое заострено стебло. Въ Сицилия и въ северна Африка наистина сж намерени лампи, формитѣ на които не биха могли да се опредѣлятъ, ако не се допустне, че тѣ тъкмо така се поставяли. Отъ тия лампи едни иматъ въ центра на резервуара една конична подутостъ, която позволява лампата добре да се крепи върху нѣкое стебло. Такъвъ именно екземпляръ е нашиятъ. Въ други лампички отъ тази категория сжщо отъ центри на резервуара се издига отвестно една тубичка, масурче, което понѣ-

Обр. 21.

кога стърчи надъ нивото на лампичката; съ помощта на тази тубичка лампата плътно сее натъквала на стебло¹⁾. Такава лампичка имаме и въ описваната сбирка. Тя има малко, кръгло и сравнително дълбоко резервуарче съ издаденъ фитилинкъ (обр. 21). Въ центъра на дъното на резервуарчето високо надъ нивото на лампичката стърчи

¹⁾ Cp. Saglio et Daremberg. Dictionnaire, III, 1336, фиг. 4610 и 4611.

коносовидна издатка съ пресеченъ връхъ за натъкване върху стебло. Цвѣтътъ на глината е сиво-жълтеникъвъ. Дължината на лампичката е 5·3 см., диаметръ на отвора 2·8 см., диам. на дъното 3 см. Добре е запазена. Намерена въ Ксанти. Инв. № 916.

Интересна по формата си лусепна е екземплярътъ, който представя единъ покритъ резервуаръ (обр. 22), съединенъ съ широкъ и дълъгъ фитилникъ, повърхността на който има форма на ромбъ, въ центъра на който се намира отворстието за фитиля. Дискътъ е сводесто издутъ, закръгленъ и украсенъ около отворстието съ релефно изпъкналъ растителенъ орнаментъ въ форма на звездовидно цвѣте. Лампата е снабдена съ висока пръстеновидна дръжка. Дължината на фитилника е 4·5 см., диаметрътъ е 6 см., височината заедно съ дръжката 5 см. Цвѣтъ черенъ. Лампичката е добре запазена. Намерена е въ Ксанти. Инв. № 914. Подобни лампички сж фабрикувани въ Италия. Намерени сж въ Римъ на Есквилина и се считатъ отъ II столѣтие преди Христа¹⁾.

Обр. 22.

Лампитъ прѣзъ античнитъ времена не сж служили изключително за освѣтление, — нѣкои лампи, поставяни въ свѣтилници, иматъ чисто религиозно, ритуално значение. Срѣщатъ се изъ храмоветъ лампички, които не носятъ никаква следа да сж били запалвани или да сж съдържали горивенъ материалъ. Очевидно, тѣ сж били внесени въ храма като приносъ или оброкъ, *ex-voto*. Такива вотивни лампи въ голѣмо количество били намерени въ развалинитъ на много храмове (на о. Кипъръ, Селинонтъ, Картагенъ и др.)²⁾ Презъ епохата на римската империя всѣки гробъ е затварялъ по една или две лампи, които излежда да не сж били никакъ запалвани: фитилникътъ имъ не носи никаква следа на гориво, освенъ ако лампата е горѣла преди да бжде поставена въ гроба. Лампата изобщо е симво-

¹⁾ Ibid., III, 1322, фиг. 4570.

²⁾ Подробности у Saglio et Daremb., Dictionnaire, III, 1336 и сл.

лизира свѣтлината, потрѣбна и въ задгробния животъ: не било необходимо тя непремѣнно да дава реална свѣтлина¹⁾.

Такава една лампичка има и въ нашата сбирка (обр. 23). Тя е отъ тъмно-червена глина, съ издаденъ фитилникъ и малка плътна дръжка съ профилирани нарѣзи по нея както отпредъ, така и отзадъ. Дискътъ на резервуара е украсенъ съ два концентрични кръга, въ срѣдата на които е релефно изваяна животинска глава²⁾. Отвѣрстието на фитилника е отдѣлено отъ диска на резервуара съ вдълбната черта, надъ която сж наредени сжщо вдълбнати три дребни прѣстенчета; отъ дветѣ страни на перваза е врѣзанъ орнаментъ, съставенъ

Обр. 23.

Обр. 24.

отъ две успоредни черти и между тѣхъ два реда точки. Вис. на лампичката е 3 см., дълж. 10·5 см., диам. 7·5 см. Добре е запазена. Намерена е въ Ксанти. Инв. № 911.

Най-хубавата по украса лампичка въ сбирката е една *lucerna* отъ II столѣтие следъ Христа (обр. 24). Тя е отъ глина съ жълто-червенъ цвѣтъ; върху диска ѝ има две малки кръгли дупчици; фитилникътъ е издаденъ напредъ. Дискътъ е украсенъ по цѣлата си периферия съ нежни релефни гирланди отъ лозови вейки съ гроз-

¹⁾ R. Cagnat et V. Chapot, *Manuel d'Archéologie*, I, 335.

²⁾ Главата изглежда да е овча или телешка; въ последния случай лампичката би могла да се смѣтне за древнохристиянска отъ II столѣтие. Телешката глава е емблема на евангелиста св. Лука.

дове и филизи, а въ срѣдата ѝ малъкъ Амуръ, съ кждрара коса и полуразперени крила, стои правъ, обърнатъ надѣсно; той свири на двуцевна свирка. Лампичката има малка кржгла и плътна дръжчица. Вис. 2·5 см., дълж. 9 см., диам. 6 см. Хубаво издѣлие на опитенъ грънчаръ. Намерена е въ Ксанти. Инв. № 912.

Сжщо къмъ II-то столѣтие следъ Христа трѣбва да се отнесе и друга една лампичка почти съ сжщата форма. Тя е отъ бледо-жълта глина, съ една дупчица върху диска, съ издаденъ напредъ фитилникъ съ доста височка дръжчица. По периферията дискътъ е украсенъ съ релефенъ растителенъ орнаментъ въ форма на широкъ вѣнецъ, силно извѣтрѣлъ отъ времето. Отвѣрстието въ срѣдата на диска е повредено и за това разширено. Дълж. 9 см., вис. безъ дръжката 2·2 см., съ дръжката 3·5 см., диам. 6·5 см. Намерена е въ Ксанти. Инв. № 915.

Обр. 25.

Отъ по-късна епоха, отъ III столѣтие следъ Христа, е една лампичка отъ бледочервеникава пѣсчлива глина, гладко и добре изпечена, съ плоскъ дискъ на резервуара, въ центра на който е направена малка кржгла дупка; фитилникътъ е издаденъ напредъ, дръжката сравнително е висока и сплесната. Отгоре резервуарътъ е украсенъ съ две вдлъбнати черти отъ дветѣ страни на ржба. Дълж. 10·5 см., височ. 2·7 см., а съ дръжката 5 см., диам. 6·5 см. Намерена е въ Ксанти. Инв. № 910.

Къмъ теракотовитѣ предмети отъ императорската римска епоха се отнася една малка керемидена плочка съ релефно изображение на единъ левъ (обр. 25). Плочката е четвъртита, отъ червена печена глина, дълга 5·8 см., широка 3·3 см. и дебела 0·9 см. Левътъ е изобразенъ правъ на подставка вървящъ надѣсно, съ дълга опашка и кждрава грива. Релефътъ е отпечатанъ върху четвъртито вдлъбното поле. Плочката е гладко излѣта отъ калѣпъ и добре изпечена; оба-

грена е съ червена боя; лѣвиятъ горенъ жгълъ малко строшенъ. Намерена е въ Ксанти.

Въ сбирката се намира и една малка глинена лампичка, която датира отъ първитѣ християнски времена на римската империя. Ние споменахме вече, че тия старохристиянски лампи произхождатъ отъ създаденитѣ форми презъ епохата на паганизма. Голѣмо количество отъ тѣхъ е намерено изъ древнохристиянскитѣ гробове, а най-вече въ катакомбитѣ и по-сетне въ базиликитѣ. Въ катакомбитѣ лампитѣ се употребявали за разни цели: едни сж служили за освѣтление на галериитѣ и гробницитѣ, други се палили презъ време на посещенията на поклонницитѣ, трети въ честъ на светитѣ мжченици въ параклиситѣ, гдето се пазили смъртнитѣ имъ останки; сжщо сж ги поставяли върху ниши въ гробницитѣ като символи на небесната свѣтлина, на която се радвали избраницитѣ; най-сетнѣ лампитѣ се закачали предъ нишнтѣ като средство да се отбележи гробътъ на единъ родственикъ или приятель¹⁾.

Нашата старохристиянска лампичка (обр. 26) е отъ тъмно-сиво печена глина съ издаденъ фитилникъ и съ кржгло отвърстие въ центра на диска. Тя е снабдена съ висока дръжка, която има форма на двоенъ кръстъ, единъ въ другъ. Около диска, отъ дветѣ страни между дръжката и фитилника, се реди орнаментъ въ видъ на наредени релефно изпъкнали чертици. Височината на лампичката заедно съ дръжката е 3·7 см., дълж. 6 см., вис. 2·3 см. Лампичката е добре запазена. Намерена е въ Ксанти. Инв. № 913.

Обр. 26.

Две лампички, подобни на нашитѣ, ни описва накратко Oskar Walf, който ги отнася къмъ V—VI столѣтие. И двата екземпляра пороизхождатъ отъ Цариградъ²⁾.

В. Бронзови лампи

Между глинениитѣ lucernae на сбирката се намиратъ и две бронзови лампи отъ римска епоха II—III столѣтие следъ Христа:

Едната е снабдена съ високо дъно (обр. 27) и съ висока пръстенообразна дръжка, закрепена върху резервуара съ две пластинки. Отъ дветѣ страни на резервуара е имало продупчени издатки за окачване. Въ центра на диска широко отвърстие. Вис. 2·8 см., дължина заедно съ дръжката е 11 см., диам. 4·5 см. Намерена е въ Гюмюрджина. Инв. № 908.

¹⁾ Reusens. *Eléments d'archéologie chrétienne*, I, 104.

²⁾ *Altchristliche und mittelalterliche byzantinische und italienische Bildwerke I: Altchristliche Bildwerke*, стр. 252, № № 1272, 1273. табл. LXII.

Другата lucerna (обр. 28) се отличава съ това, че между нейния фитилникъ и повърхността на резервуара е изрѣзано продълговатото четвъртито отворстие. Резервуарътъ има съвсѣмъ кръгла форма,

Обр. 27.

а въ срѣдата е издутъ въ видъ на дебелъ обржчъ, който заобикаля отворстието, що се намира въ центра на диска. Дръжката има форма на пръстенъ съ профиловани ржбове. Върху дръжката и отъ дветѣ

Обр. 28.

страни на резервуара има по една продупчена издатка, — лампата, следователно, е била предназначена да се окачва. Височината ѝ е 3·7 см., диам. 7 см., а цѣлата дължина, заедно съ дръжката, е 12·3 см. Намерена е сжщо въ Гюмюрджина. Инв. № 909.

Г. Стъклени шишенца

Изъ гробниците и гробоветъ на античния миръ между предметѣ, които съставляли покщнината на мъртвеца, се откриватъ малки

шишенца отъ тънко матово зеленикаво стъкло известни въ археологията подъ названието унгвентарии или балсамарии. Тѣхниятъ брой е твърде голѣмъ, а формитѣ имъ сж доста разнообразни¹⁾. Изъ древнитѣ гробове на нашата родина до сега се изрови голѣмо множество такива стъкленички.

И въ колекцията, която ни занимава, се намиратъ два такива унгвентария, въ които се виждатъ засъхнали следи отъ нѣкоя ароматична течность. Единиятъ унгвентарий (обр. 29) има форма на круша и дълга шийка съ запретнатъ отворъ, малко свита при основата. Височина 10·6 см. Другото шишенце има дълга шийка въ форма на фунийка, която къмъ дъното се разширява, за да образува малко конусовидно търбухче (обр. 30). Вис. 11·5 см. Тия шишенца се схождатъ съ ония унгвентарии, които се срещатъ изъ гробоветѣ на тракоримскитѣ некрополи на античния Пловдивъ²⁾ и по формитѣ си отговарятъ на даденитѣ отъ Киза типове³⁾.

Обр. 29.

Обр. 30.

III. Византийска група

Въ сбирката имаме само единъ предметъ отъ византийска епоха, — той е една теглилка, мѣрка за тежестъ.

Презъ византийската епоха, покрай древнитѣ мѣрки за тежестъ, които сж се запазили въ употрѣба, появяватъ се и нови модели. Такива теглилки до сега сж открити въ голѣмо количество и тѣ пълнятъ чуждестраннитѣ музейни сбирки, — 24 екземпляра се отбелезватъ въ каталога на Бабелонъ и Бланше само зъ Парижката Народна Библио-

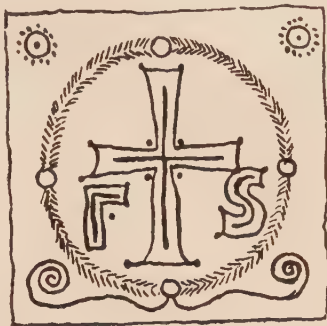
¹⁾ Вж. Ant. Kiza, Das Glas in Altertume, III-a табл. А.

²⁾ Б. Дяковичъ. Находки изъ некропола на античния Пловдивъ въ Изв. на Бълг. Археол. Инст. I, 48, обр. 31.

³⁾ Ant. Kiza, Das Glas, III, табл. А., № № 14, 33 и др.

тека¹⁾. Тѣ сж направени отъ бронза; по форма повечето сж четвъртити, а по-рѣдко цилиндрични или кржгли. Едни сж пресмѣтнати по системата за унцията, означена съ знака Г или Г°, а други — споредъ системата за solidus, равенъ на $\frac{1}{6}$ отъ унцията и означенъ съ едно Н = νομισμα или съ буквитѣ SOL²⁾.

Нашата теглилка (обр. 31) е масивенъ кжсъ съ четирижгълна форма. Върху лицето, въ срѣдата на единъ вѣнецъ, е изрѣзанъ двоенъ кръстъ, единъ въ другъ, върху трижгълна база. Отъ лѣво на кръста е издълбана буква Г, а отъ дѣсно — буква S. Въ двата горни жгли сж издълбани малки вѣнчета, а подъ голѣмия вѣнецъ — две завитки. Опакоето е глатко. Теглилката има размѣри 4·8 × 4·9 см., деб. 0·7 см. и тегли 162 грама. Запазена е добре. Намерена е въ Търново-Сейменъ. Инв. № 888.

Обр. 31.

IV. Срѣдовѣковна група

Тая група въ сбирката е застъпена само отъ единъ църковно-археологиченъ предметъ, който би могълъ да се отнесе по-скоро къмъ XVI—XVII вѣкъ, отколкото къмъ срѣдовѣковната епоха, която, както е извѣстно, се простира отъ 395 до 1453. Думата е за една бронзова плоска плочка, която и отъ дветѣ си страни представя фигура на младъ човѣкъ безъ мустаци (обр. 32 и 33). Облѣченъ е въ кжса, двойно надиплена воинска дреха, опасана въ кръста, съ кжси широки ржкави, пристегнати подъ лакътя. Върху дрехата е премѣтната широка ивица, вѣроятно патрахилъ, която обгръща снагата и рамената и е прихваната на гърдитѣ съ кржгла аграфа. Всичко това е изобразено съ врѣзани черти. По сжщия начинъ е изобразено и лицето. То е така очертано, като чели има спуснатата въздлъжка четвъртито подстригана брада, а наоколо ограничена съ кржгла черта, за да се обрисова по-ясно лицето. На главата, върху темето, се забелезва една бразда, — като че ли нѣщо е отчупено. По пищялките на краката сж врѣзани на две мѣста двойни успоредни чертици, за да покажатъ, че нозетѣ сж обути въ високи ногавици. Стжпалата на светеца сж съединени съ петитѣ чрезъ една издатка. Подъ петитѣ две кржгли продупчени издатки, които сж служили за закрепване на фигурата върху другъ нѣкой предметъ. Ржцетѣ сж отсѣчени едната въ китката, другата подъ лакътя; първата е простната, а втората спуснатата. Височина 11·3 см., заедно съ издатките — 12·6 см., Бронза. Предметътъ е намеренъ въ с. Бръшленъ, Поповско. Инв. № 889.

¹⁾ Babelon—Blanchet. Catalogue des bronzes antiques de la Bibliothèque Nationale, № № 2268—2290.

²⁾ Cagnat—Chapot. Manuel d'archéologie romaine, II, 261.

Описаната фигура твърде много напомня друга една подобна, също бронзова, плочка очевидно отъ по-нова епоха; тя изобразява и отъ дветъ си страни вече опредѣлена фигура — крилатъ и съ осѣнка Архангелъ Михаилъ въ войнско облѣкло и съ неговитѣ атрибути: въ едната рѣка закривенъ остъръ мечъ, въ другата главата на богатия. Тази фигура, обаче, е много по-внимателно излѣта: богатото воинско

Обр. 32.

Обр. 33.

облѣкло е представено също съ врѣзани черти, но рѣцетѣ и особно главитѣ сж изразени релефно и то доста красиво. И тази фигура е снабдена подъ петитѣ съ продупчена издатка. Самиятъ предметъ е малко по-голѣмъ отъ другия, — височината му е 14.3 см. заедно съ издатката. Намеренъ е въ с. Винарово, Чирп. околия. Инв. № 1098.

* * *

Къмъ описаната сбирка на Д-ръ Ив. Назлжмовъ е приложенъ единъ отъ най-интереснитѣ археологически предмети, които много рѣдко се откриватъ въ разкопкитѣ и въ твърде ограниченъ брой се намиратъ въ голѣмитѣ европейски музеи. Това е единъ камененъ калѣпъ за фабрикуване на глинени барелефи (табл. IV).

Релефитъ по керамичнитъ антични предмети не сж били правени съ ржка. Два различни начина били въ употрѣба: фасониране чрезъ калѣпъ и моделиране съ длето. Първиятъ начинъ билъ най-разпространенъ.

Фасонирането на релефитъ чрезъ калѣпъ изисква три последователни операции: 1. Приготовление на печата (дамгата) въ релефъ съ помощта на който се получава вдлѣбнатиятъ негативъ на образа въ калѣпа; 2. Приготовление на калѣпа; 3, Фасониране на предмета въ калѣпа.

Изработването на печатитъ или дамгитъ е било сжщинска артистична операция, а останалото — чисто механическа работа. Макаръ да се е занимавалъ съ копиране на чуждъ моделъ, майсторътъ на печатитъ е вършилъ работа на артистъ.

Печатитъ, запазени до сега, сж отъ фина червеникава глина. Тѣ сж снабдени съ по една дръжка, за която работникътъ държалъ печата, когато се отпечатвалъ въ тестото на калѣпъ. Върху повърхността, малко изпъкнала, на печатитъ бивалъ изваянъ въ релефъ орнаментътъ: розети, овоиди, перли, фигури на човѣкъ и животни, маски, та и името на грънчара. Подобни печати отъ гипсъ, дърво или металъ до сега не сж намерени, обаче твърде е допустимо, че не е била само глината, отъ която сж приготвявали печатитъ; има основание да се предполага, че сж съществували такива и отъ друга материя — дърво, металъ¹⁾.

Калѣпи имало разенъ видъ: едни сж били предназначени за отливане на оржие и разни инструменти и предмети отъ бронза; други — за накити, трети — за керамични предмети, четвърти — за тухли, керемиди, пети — за монети и пр. Употрѣбата на калѣпи за бронзови предмети е позната отъ най-стари времена, отъ оная епоха, която не може точно да се опрѣдѣли, когато изобщо е почнала фабрикацията на бронзови издѣлия. Съ тѣхъ сж фабрикували мечове, ками, коси, ножове, игли, пръстени и др. Тия калѣпи се изработвали отъ камѣкъ, порфиръ, талкъ, схистъ, графитъ, глина, бронза. Такива калѣпи сж намерени на много мѣста. Шлиманъ е открилъ грамадно количество въ едно отъ най-долнитъ градища на Хисарлъжа²⁾.

Калѣпитъ за накити, обикновено отъ твърдъ камакъ, сж съставяни най-често отъ две плочи, върху всѣка една отъ които е била гравирана една отъ дветъ страни на изкалѣпвания предметъ. Тия две плочи били тѣсно прилепвани една до друга; съ клинове или бурми сж ги придържали презъ време на операцията.

Калѣпитъ за накити сж служили да произвеждатъ и статуйки, и то не само плоски фигури, щамповани или лѣти плочки, но и сжщински статуйки.

До Остия били намерени два калѣпа отъ графитъ, съ които сж фабрикували ония *ex-voto*, що старитъ народи сж окачвали изъ храмоветъ на божествата, отъ които сж очаквали своето излѣчение. Тия

¹⁾ Saglio et Daremberg, Dictionnaire, II, 1129.

²⁾ Archaeologia, т. XLV, стр. 48.

вотивни релефи често изобразявали, понекога твърде грубо, болната част на тѣлото въ такъвъ видъ, въ какъвто е имала преди излѣчението.

Грънчарскитѣ калъпи сѣхъ употрѣбавани за фабрикация на тухли и керамиди. Тази фабрикация сѣществува отъ най-стара епоха. Въ египетската архитектура, както и у семетическитѣ народи на Вавилонъ и Финикия, тухлитѣ, печени или сурови, играятъ важна роля¹⁾.

Грънчарски калъпи сж употребявали и за фабрикация на гли-
нени сждове съ релефна орнаментация по тѣхъ. Тази индустрия,
известна сжщо отъ твърде отдалечена епоха, тѣй силно се развила,
че е станала причина да се образуватъ специални ателиета за специа-
ленъ видъ керамични сждове: фабрика за купове, фабрика за лампи,
фабрика за лекити и пр.

Нашият калъп (siglinum) е твърде интересен; подобни калъпи у нас не сж открити, та и този екземпляр не е намерен у нас, а въ Мала-Азия по Багдатската желѣзо-пътна линия. Той е отъ варовникъ, има форма на правиленъ кръгъ съ диаметръ 10 см. и дебелина 2 см.; отъ времето е пожълтѣлъ. Калъпътъ е съ две лица:

Едното лице (табл. IV^a) представя Афродита въ баня. Богинята гола, изправена насреща, си прави туалета — съ дветѣ ръце си оправя дългитѣ коси. Отъ едната и другата страна па божествената хубавица помагатъ два малки Ероса, като ѝ поднасятъ сигурно различни благовонни масла, черпени отъ двата сѣда, отъ които единиятъ е съ закривена дрѣжка, поставени при нозетѣ на богинята. Покрай ръба сѣ наредени верига отъ вдълбнати кръгчета съ по една дупчица въ центра имъ. Подъ този орнаментъ и надъ главата на богинята въ вдълбнатата джга е изрѣзанъ въ негативъ еднореденъ грѣцки надписъ въ края нечетливъ.

ΔΙΟΝΥΣΟΥ

Другото лице (табл. IV^б) изобразява на Зевс орела, който отнася младия Ганимедъ, за да го направи виночерпецъ на царя на боговетъ. Въ нашия калъпъ тази сцена е представена малко по-иначе. Отколкото тя е известна отъ другитъ антични паметници: тукъ Ганимедъ е значително по-малъкъ отъ мощната птица на Зевса; младиятъ овчаръ се е прилепилъ къмъ тѣлото на птицата и едва достига до нейния вратъ; съ лѣвата си ръка като че ли се държи о крилото на орела. Ганимедъ е облѣченъ: върху плещитѣ му е огънатъ кжс наметка, а главата му изглежда да е покрита съ шапка. Съ дѣсната си ръка, спусната надолу, бждниятъ виночерпецъ на божествената трапеза държи сждъ съ издуто търбухче и високо дъно, а отъ лѣвата страна на овчара е изправенъ нѣкакъвъ закривенъ предметъ — може би овчарската му гега. Главата на орела е обърната надѣсно, а крилата и опашката му сж разперени. Цѣлата тази сцена е изобразена въ единъ вѣнецъ отъ лаврова вейка, която се вие покрай цѣлия ржбъ на калъпа. Предметътъ е добре запазенъ и ще служи като едно хубаво украшение на Народния музей въ Пловдивъ.

¹⁾ Birch, History of ancient Pottery, I, стр. 11 и сл., 106 и сл., 131 и сл.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Табл. I

Хераклъ, бронзовъ бюстъ отъ колесницата при с. Могилово, сега въ Ст.-Загорския музей

1. Хераклъ, бронзовъ бюстъ отъ колесницата при с. Могилово, сега въ Пловдивския Народенъ музей

2. Хиполита, бронзова статуйка отъ колесницата при с. Могилово, сега въ Ст.-Загорския музей

Таблица IV а.

Таблица IV б.

Цена 300 лева

